UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 01649056 7

افادهٔ مخصوصه

تاریخ ادبیاتمزك اوائل قسمی بو برنجی جلدده بیتمشدر. تفعیدن شناسی به قدر اولان اواسط قسمی، که یدنجی دوردن باشلایوب دورجدیدده نهایت بولور، ایکنجی جلدی تشکیل ایده جك وبوده بمنه الکریم جزء جزء نشر اولنه جقدر .

ادبیاتمزك اك فیضناك دوری اولان التنجی دوره منسوب اوله رق تاریخ ادبیاتجه موقع مخصوصی حائز بلغای ادبادن دها برچوق ذوات وار ایسه ده جمله سی صاحب دوره معقبلر ندن بولندقلری وبناءً علیه اهمیتلری ایکنجی درجه ده قالدیغی جهتله یازیلانلرله اکتفا ایدلدی. بر قاچ یرده بعض ترتیب سهویاتی وقوع بولدیغی صوکره دن کوزه ایلشدی . انجق بونلرسیاق و سباق ایله آکلاشیله بیله جك شیلردن اولمغله خطاصواب جدولی تنظیمنه حاجت کورولمه یوب شوقدرکه ۸۵ نجی صحیفه ده کی قیصه نك :

کرم اهلن بو کیجه عالم معناده کوروب

. . . . . الخ

بیتنده صوکره کلن بر بیت نصلسه اونودلمش وبوده سوزك ربطسز و معناسز قالمه سنی موجب اولمش اولدیغندن بیت مذکورك علاوه سنه و برده ۸۶ نجی صحیفه نك ایلك سطرنده کی (نقدك) لفظی (نفسك) اوله جغندن اونك ده بو صورتله تصحیحنه لزوم کورلدی . اونودولان بیت شودر :

دیدیلر کل بری ای طالب اکسیر حیات
کوزله شول ایشیکی کیم طوپراغیدر کان کرم

اولدردی بزی دفع ایده بیلسه‌ك غم دهری

مشکل بودرکه دشمن نادانی کولدورور

تقلید زاغ کبك خرامانی کولدورور

فغان بخت سیاهمدن ، شکایت روزکارمدن

لایقمی بو کیم کعبه‌یه بتخانه دیسونلر

کنج استغنا کبی بر کوشهٔ راحتمی وار

آدمه جبه و دستار کرامتمی ویرر

سیاح بی قرارك اولور آشناسی چوق

مائل آرایش دنیا دکلسه‌ك مردسك

قاچوب صحرالره قورتلدی مجنون خانه قیدندن

بر جای آسایشمی وار، آواره کوکلم نیله‌سون؟

سعادت صبحی ایرمزمی ، شب غم زائل اولمازمی ؟

همتم شهبازی آلچاقلرده پرواز ایتمه‌دی

بر آشنالق ایتمه‌دك ، بیکانه‌می صاندك بنی ؟

خلق عالم دائما بی غم اولایدی کاشکی

عاقل جهاندن ال یوسه ای‌دل عجبمیدر
آلایش زمانه‌دن اول وقت پاك اولور

سوز کیم زیانمه کله کویا زبانه‌در
بن عاشقم سوزم‌ده بنم عاشقانه‌در

مصراعلر :

فکر بی حاصل دنیا ایله کچدی اوقات

نه‌لر چکر بو کوکل سویله‌سه‌م شکایت اولور

اونودورلر سنی بی چاره همان اولمه‌یی کور

هانی اول شوقلر ، اول انس و حالتلر ، او عاللر !

عاقل اولان کیشی هیچ دشمنه فرصتمی ویرر

هانکی کوندرکه آنك آخری آقشام اولماز

سویله‌ینلر کندینی بیلمز ، بیلنلر سویله‌مز

حال مشکلدر اکر اویمازسه حاله قالمز

مرادینه ایریشیر هر کیشی خدا دیه‌رك

عنایت حضرت اللهدن ، بزدن دعا ایتمك

جمعیت خاطرمی قور افکار پریشان ؟

بر بن بیلیرم چکدیکمی بر دخی الله !

تحمل ایله‌مز هشیار اولان اوضاع مستانه

آقار صودر سخنم جویبار وصفنده

عشق بر کنجینه‌در کوکلم آنك ویرانه‌سی
شوق بر میدر نشاط افزا بنم مستانه‌سی

جان بخش صداك ایله بزه فیض حیات ایت
بلبل ! نه غمك وار ، نه طورورسك نغمات ایت

یحیی متاع فضل دریغا کساددده
کالای جهل بولمده کوندن کونه رواج

ایشککده کوزی یاشلی عاشقك بیك وار ایکن
نوجوانم ! بیك یاشا ، یحیایی ایتدك اختیار

آشیان محفلیدر وار ایسه کل جامعنك
همزبان بر نجه طفل آنده اولور نغمه کذار

عجب بیلسه‌م نچون ویران ایدر دل شهرینی دلدار
همیشه شاهلر خودملکی معمور اولدیغن ایستر
زوالی غصه‌سن چکسون دیه نعمت ویرر پوقسه
فلك اهل دلك صانمه‌كه مسرور اولدیغن ایستر

نجه‌لر وار بر نظرله جوهر ایلر طوپراغی
کیمیای دولت ای افتاده خاك اولمقده‌در

چشم حسوده کیرمه‌مکه چاره وارمیدر
اول کیم کوزه طوقونه‌یم دیو خاك اولور

آقاسونمی صو کبی یاره‌دل میالمز

آقیدیر جوی سرشکینی رقیب ناکس
کویکه اوغراماسون دیرسه‌ك اکر باشنی کس

بیکانه لکله یاد ایدر اولمش رقیبی یار
شکر ایت جناب حقه‌که یاد اولمادك کوکل

اکا کوچوك بویوك بر جامهٔ زیبایی حاضرلار
عجب مقبول عالمدر ، عجب مرغوبدر بایرام

خدا کریمدر البته ایله‌مز محروم
مرادینه ایریشیر هر کیشی خدا دیه‌رك

هم آه ایدرم قاچدیغنه بندن اوماهك
هم خوف ایدرم کیم آنی یحیی طوته اول آه

واعظ بورتبه ثقلت تاج و قبا ایله
اوچمق امیدین ایتمز ایدی ابله اولماسه

صحن زمینی سنبل بکمزتدی آسمانه
بر نقش دلکش اولدی ، اویدی زمین زمانه

کیجه پروانه‌لرله بزمی کرما کرم ایدی شمعك
سحر باقدن نه شمع مجلس آرا وار ، نه پروانه!

سوزم نسیم سحردر بهار وصفنده

اشعار منتخبه‌سی

غزلیاتندن :

هوای عشق و نارشوق و آب اشك اولماسه
کیم آدم دیر سنك کبی آیاق طوپراغنه یحیا

سخن کیم آتش دلدن قوپه‌لابد اولور پرسوز
آنکچون سوزلری یحیانك آتشپاره‌در کویا

غنجه‌یی ، سروی سکا تشبیه ایدر هر بی ادب
هپ سکوتکله سکونکدر بوکا جانا سبب

کوکل مرآتی کیم صد پارهٔ دست جلالکدر
بنه هر پاره سندن جلوه کر باقسه‌ك جمالکدر

کل ومل بزمنه میل ایتمه سوزم طوت یحیی
نه جفا دیدهٔ خار اول، نه غم آلود خمار

بر دله یحیی طوقنسه پرتوفیض خدا
ذرهٔ ناچیز ایکن خورشید عالمتاب اولور

اوراق بهاری کوره‌لم صحن چمنده
کل موسمیدر دفتر و دیوانه باقلماز

شویله ایلر لطفی کیم آدم حجابندن ارير

ترجمه‌سی) کی بعض تألیفاتی وقصیدهٔ برده‌یه تخمیسی واردر .

سنی سکسانی متجاوز اولدیغی حالده (١٠٥٣)ذی‌الحجه‌سنك اون سکزنجی کیجه‌سی ارتحال ایتمشدر. سلطان سلیمده پدرینك یانینه دفن ایدلدی. خانه‌سی جوارنده بر مدرسه بنا ایتمشدر.

ذیل شقایق صاحبی شیخی دیرکه : « مولانای مشارالیه محاسن اخلاق ایله متصف ، ملك نهاد ، کلام حقی تکلمده سیف صارم، تواضع پیشه، خیر اندیشه ، کشاده‌رو ، لطیفه‌کو، متدین ، متشرع ، خاطر نواز ضعفا، حقوق عباده مراعی ایدی ». اوائل حالنده صدراعظم محمدپاشایه؛ خواجه سعدالدین افندی‌یه قصیده‌لر سویله‌مش ایسه‌ده صوکره‌دیوانندن طی ایتمش اولدیغندن ا کثر نسخه‌لرنده یوقدر .

ناجی مرحوم دیرکه :

« یحیانك اشعاری ندیمك اشعارنده‌کی لطاقتی حائز اولمقله برابر متانتجه اوندن دها اعلادر ؛ بونك ایچون بعض ارباب ذوق یحیایی ندیمه ترجیح ایدرلر . اشعاری بزه اوقدر لطیف کورونورکه بلاغت پروران اسلافدن هیچ برینی کندینه معادل طوتمغه کوکلمز راضی اولماز . ندیم بیله :

« نفعی وادیٔ قصائدده سحن پردازدر
اوله‌ماز اما غزلده باقی و یحیی کبی »

بیتیله رتبهٔ امتیازینی اعتراف ایتمشدر ».

ناجینك بوفکر وملاحظه‌سنه بزده‌اشتراك ایدرز. آثارمیدانده.

افندینك فرزند نجیب و ادیبیدر. (۹۶۰)ده استانبولده دنیایه کلمشدر.

فضلای عصردن معلول زاده افندیدن ملازم و قطع مراتب علمیه ایله سلطان احمد اوّل زمانده ایکی دفعه روم ایلی قاضی عسکری، ۱۰۳۱ده برنجی دفعه اوله رق شیخ الاسلام اولمش واوچ دفعه ده اون طقوز، یکرمی سنه قدر او مسند عالیده بولنمشدر.

طبیعتك پك نادر یتشدردیکی ذواتدندر. زمانده هرجهتله بی نظیر عد اولنوردی. شرعیاتده، ادبیاتده، سیاسیاتده قازاندیغی برنجیلك شرفی ارتحالنه قدر محافظه ایتمشدر. ابو السعوددن صوکره کلن مشایخ اسلامك اکملی اولدیغی متفق علیهدر.

کرك علم و فضلیتندن کرك ادارهٔ امور حکومتده کوستردیکی قدرت و مهارتندن طولایی سلطان مراد رابع یحیی افندیه زیاده متوجه ایدی؛ حتی بغداد و روان سفرلرینه برلکده کوتورمش و رأی و تدبیرندن استفاده ایتمشدر.

علما و شعرادخی کندیسنه فوق الحد حرمت ایدرلر ومقام استاذیتده طانیرلر ایدی. نیته کیم نفعی:

ای پادشه سریر دانش!
وی خسرو بارگاه معنی!

بیتیله مصدّر قطعه ایله افندی حقنده کی تعظیمات وتقدیراتنی اظهار ایتمشدر.

نفعی معاصرلرندن شریف صبری ده افندینك مادحلرندندر. مرتب دیوانی ایله (فرائض منظومه سی شرحی) و (نکارستان

§ بر دورده کلدك بو فنا عالمه بز کیم
آثار کرم وار نه بشرده نه ملکده
اوج فلکه باصدی قدم جاه ایله جاهل
ارباب کمالك یری یوق زیر فلکده

§ حالك کیمه آچسه‌ك سکا دیر حکمتی واردر
اولدردی بزی آه بیلمزمی بو حکمت !

§ اکنده کوروب غیریلرك اطلس و دیبا
غم چکمه‌که اکنمده بنم کهنه عبا وار
جهد ایله همان غیر الله باقمه‌یه کور کیم
بندن نه سکا فائده ، سندن نه بکا وار

یحیی افندی

ابلغ الشعرا شیخ الاسلام یحیی افندیدر . اگرچه زمانی اعتباریله یدنجی دور شعراسی میانده کوسترلمك لازم کلیردی . آنجق مسلك قدمایی اختیار و التزام ایله عصرینك تجددانه میل ایتمه‌مش و کندیسندن صوکره ایسه او مسلکی تعقیب ایدن بولنمامش اولدیغندن مشارالیهی باقی دوریله نفی دوری ، یعنی اوائل ایله اواسط آره‌سنده خط وصل عد ایتمك . بناءً علیه قسم اوّله یحیی افندی ایله خاتمه ویرمك مناسبدر .

مشارالیه ، (۱۰۰۱) ده وفات ایدن شیخ‌الاسلام زکریا

اعلالره اعلا لانیرز ، پست ایله پستر
§ خاك اول که خدا مرتبه‌کی ایله‌یه عالی
تاج سر عالمدر او کیم خاك قدمدر
§ خوش کوشهٔ ذوق ایدی صفا اهلنه عالم
بر حال ایله سورسه یدی اکر عمرینی آدم
محنت صوکی درد اولماسه ، وصلت صوکی هجران
نوش آخری نیش اولماسه ، سور آخری ماتم
بو عالم فانیده صفایی اول ایدر کیم
یکسان اوله یانمده اکر بیش و اکر کم
§ کور زاهدی کیم صاحب ارشاد اوله‌یم دیر
دون مکتبه واردی بو کون استاد اوله‌یم دیر!
§ چون حصه ایمش قصه‌دن اهل دله مقصود
مقصود نه‌در آکلا بیل ای عارف دانا
§ دنیاده دنیادن ایدرسك طلب کام
ای خام طمع ! نجه‌یه‌دك بوطمع خام ؟
ات لقمه‌سی لازمی ، طویورمازمی سنی نان ؟
زهر اولسون او لقمه‌که اوله پیماندهٔ دونان
§ ابنای زمانك طلبی نام و نشاندر
هر بری تصوّرده فلان ابن فلاندر
کفتاره کلوب سویله‌سه‌لر جهل مرکب
زعمنجه ولی هر بری بر قطب زماندر

معرفت اولمایجق بر کیشیده ای روحی
بخت ایله باشی کوکه ایرسه ینه جاهلد ر

قالمایز ایتدیکنه اغیارك
یاردندر بزم شکایتمز

الك کیمه دیسه‌ك دیر سکا بختکدن بیل
بر بلادر باشکه بخت سیاهك‌ده سنك

فقر یکدر او غنادن‌که آنی بولمق ایچون
اهل دنیایه تردد ایده بر اهل کمال

قانده وارسه‌ق بولورز آنده رقیب شومی
یا اینز کوکدن او ابلیس ، چیقار یا یردن

رندلر میکده‌ده ، اهل ورع مسجده
های و هوی ایتمه‌ده بیلمم که نه غوغادر بو !

مصراعلر :

همتی عالی کرك انسانك ای‌دل کوکلی پست

ای کوکل غم چکمه کیم احوال دنیا بویله‌در

صفا عالمده طبع دلکشانه مالك اولمقدر

یوق کیمسه‌یه عداوتمز حق علیمدر

ترکیب بندلر :

بو عالم فانیده نه میرز ، نه کدایز

« کندی [۱] روحی عدم اقلیمنه آه »
شامده مدفوندر .

ضیا پاشانك:

« اوغرارسه صبا راهك اکر سمت عراقه
بغداد ایلنه طوغرو دخی عزم خرام ایت
آداب ایله کیت روضهٔ روحی یه سلام ایت »

دیه‌سی روحینك مدفنی بیلمه‌دیکنه، یاخود روحینك بغدادیلکنی تأیید قصد ایله‌مش اولدیغنه دلالت ایدر .

غزلیاتندن برجوغی شعرای عصرینه، بالخاصه فضولی به نظیره یولنده سویله‌نمشدر . دیوانی مطبوعدر . فقط تأسف اولنورکه هم ناقص هم ده ترتیب سهویاتیله طولودر .

بعض ابیات منتخبه‌سی

غزلیاتندن :

عمر بر جوی آبدر کویا
خانهٔ تن حبابدر کویا

کهنه دنیا کیمینك تازه کلستانیدر
کیمینك محنت ایام ایله زندانیدر

دریای محیطز دُر وحدتله لباب
کونین ایکی جانبده ایکی ساحلمزدر

---

(۱) یاسزدر .

عجائب دوران » ایده‌رك، یعنی ـ مولویلر کبی ـ دونه‌رك طولاشه‌رق دارالخلافه‌یه کلیر .

روحی‌یی شعرای مولویه‌دن تعداد ایدن اسرار دده‌نك قولنجه بر مدت غلطه مولویخانه‌سنده بسط بوریای اقامت و شعرای اخوان وظرفای دوران ایله مشاعره ومصاحبت ایتدکدن صوکره زیارت تربهٔ حضرت مولانا قصیده‌قونیه‌یه، اورادن جانب حجازه، دها صوکره‌ده شامه کیتمشدر . نیته‌کیم بو بیتنده مصرحدر :

«حالاکه بزافتادهٔ خوبان دمشقز
سرحلقهٔ رندان ملامت کش عشقز »

اوتاریخده شام والیسی بولنان فراغی عثمان پاشا، حدّ ذاتنده عالم ودانا ومحب علما ، دائره‌سی مجمع فضلا اولمغله روحی ده ـ بالطبع ـ اورادہ جای قبول بولور .

روحینك بوشاعرلرله، باخصوص عثمان پاشا ایله خیلی مشاعره‌سی وپاشا حقنده مدایحی حاوی قصائدی واردر. رندلاابالی مشرب، خوش صحبت، وجیه وصبیح ایمش . فضولی‌یه یتشمش ، ملاقی ومستفیض اولمشدر .

عثمان پاشانك ایران سفرنده وقوع شهادتندن ایکی سنه صوکره، یعنی ۱۰۱٤ تاریخنده وفات ایتمشدر. شعرای عصردن عطری ارتحالنه شو تاریخی سویله‌مشدر :

هردورده استانبولدن بلادعثمانیه‌نك هرطرفه کیدن زوّار ، تجار ، مأمور ، عسکرله برابر پای‌تخت شعراسی آثاری‌ده برر تحفهٔ ادب شکلنده کیدرمش که بونلر اورالرك شبان ونوهوسانی طرفلرندن مشق سخن‌اتخاذ ایدلدیکی ، بونك‌ده پای‌تخت‌لسانینك هرطرفده تعمم وانتشارینه تأثیر بلیغی اولدیغی‌جاه اشتباه دکلدر.

فی‌الحقیقه . هر عصرده مختلف یرلرده‌کی مؤلفین وادبانك آثاری تدقیق ومقایسه اولنسه آشکار اولورکه ـ بعض بلاد شرقیه مستثنی اولدیغی حالده ـ پای‌تخت ایله بالجمله بلدانده لسان شعر وادب ، جزئی فرقلردن قطع نظر ، همان یك شیوه ویك ادادر .

روحی ، شاعرلکه عائد هوسانی الجاآتنه تابع اولدقدن صوکره سیاحت حقنده‌کی تمایلاتنده منقاد اولور .

«ویردك دل وجان ایله رضا حکم قضایه
غم چکمه‌یز اوغرارسه‌قاکر درد وبلایه
قویدق وطنی غربته بو فکر ایله چیقدق
کیم رنج سفر باعث اولور عزّ وعلایه »

ترانه‌لریله غربته چیقار .

« دور ایله‌مه‌دك یرقومادق بر نجه ییلدر
اویدق دل دیوانه‌یه، دل اویدی هوایه »

بیتنده کوستردیکی اوزره « سیر ممالك وبلدان و تماشای

دلده هنوز باقيدر اول شوق و آرزو
دملر اودملر . . .

§

ارواح قدس باصدى قدم چون سياحته
كلدك ضرورى عالم كون صباوته
تبديل اولوب بودكلو لطافت كثافته
دست قضا براقدى فلكدن فلاكته
دوشدك مشامى رنج وعنا وسقامته
برخاندانه كلدك اكرچه اقامته
دملر اودملر ايدى ، زمان اول زمان ايدى

روحى

اسمى (عثمان) در . سلطان سليمان قانونى زمانده بغداد واليسى اياس پاشانك منسوبلرندن اولوب بغدادده «كوكلو بولوكى» نه كيره‌رك بالاخره بغداددده توطن و تأهل ايتمش اولان بر ذاتك اوغليدر . شو تقديرجه روحى مولدا بغدادى ، اصلاً روميدر .

شعره پك كنج ايكن هوس ايتمش ، بوكاده ـ مسلك تصوفه وسياحته اولان ميلى كبى ـ ديار رومدن بغداده كلن شعرا ودرويشان ايله اختلاطى سبب اولديغى كبى شيوهٔ بيانك همشهريلرندن مثلا حبيبى ، فضولى ، سروزى لهجه‌سندن فرقلى اولمه‌سنه رومى نژاد اولمه‌سنك خيليدن خيلى دخلى اولمشدر .

داخی قورلمامش ایدی طلسمات کائنات
یکسان ایدی هنوز بو افراد ممکنات
کتم عدمده ایدی شئون مکونات
اولمامش ایدی موج فکن قلزم صفات
چیقمامش ایدی ساحل امکانه فُلكْ ذات
داخی طهوره کلمامش ایدی تعینات
دملر اودملر ایدی . . .

§

قانی اودمکه ساقیٔ خمخانهٔ ازل
صونار دی روح پاکمزه جام لم یزل
مابینمزده اولماز ایدی جنك ایله جدل
بی کفت وکو اولوردی قامو مشکلات حل
یوغ ایدی آفت اجل وعمر بی بدل
راحتده ایدی زمرهٔ ارواح ، ماحصل
دملر اودملر . . .

§

ناکاه کلك کاتب دیوان امرهو
چکدی برات آدمه طغرای (اهبطو)
آیری دوشوب اوکلشن لاهوتدن قامو
ایتدك ضروری کلخن ناسوته سرفرو
طوتدق اکرچه صحن سرای وجوده رو

جست وجوده طلبم رخشنه میدان توکنه
چکمزم غم ، چکرم دیده‌مه خاك قدمك
ا کرای نخل روان کحل صفاهان توکنه
کیده‌می یادلب لعلی مشامی دلدن
کاندن هیچ اوله‌می لعل بدخشان توکنه

بو دهر بزم تکیهٔ محتکده مزدر
ابداللرز حضرت آدم دده‌مزدر

بو مسبع مشهور دخی اونکدر (۱)
شولدمکه روح طائر قدس آشیان ایدی
جان بلبلینه کلشن وحدت مکان ایدی
کان خفاده جوهر جان بی نشان ایدی
کتم عدمده عالم و آدم نهان ایدی
خلوتسرای سرده کوکل کامران ایدی
برجان ایدی همان وبراول یارجان ایدی
دملر اودملر ایدی ، زمان اول زمان ایدی

§

---

(۱) بو مسبعی (معرفتنامه) صاحبی ابراهیم حقی حضرتلری عینا آلوب کتابنه درج ایتمش اولدیغندن اصلنی بیلمه‌ینلر بونی مشارالیهك ظن ایدرلر .

بر بحردر کفنده‌کی شمشیر آبدار
یریر ایچنده جوهری در یکانه‌در
تیغ نکاره نوله‌دیسه‌م نخل ارغوان
جوهرلری شکوفه کبی دانه دانه‌در

چشممك قصرینی ایلرسه خیالك نوله‌جای
شه عالمدر ایدنسه یریدر صیرچه سرای

مثنوی

وزیر رستم پاشانك کهیاسی مصطفی چلبینك اوغلیدر. قونیه‌ده وجوده کلمشدر. زعمادن ایکن ترك جاه وجلال ایله مولانا جلالدین رومی درویشانی سلکنه منسلك اولدی. (۹۹۳)ده مسقط رأسی اولان قونیه‌ده ارتحال ایله‌دی.

عارفانه و عاشقانه سوزلری واردر. بو بر قاچ بیت زادهٔ طبع عارفانه‌سیدر:

بو شاله کیسهٔ کان . کاسهٔ عمان توکنه
نه غم‌دل ، نه‌نم دیدهٔ کریان توکنه
دیده‌دن خون جکر اولمایه بردم خالی
بحرلر برْ اوله . دریای فراوان توکنه
شول قدر آره‌یه‌یم شاهد مقصودیمی کیم

اشعارندن نمونه

غزلیاتندن :

آغزنك حدیثنه آچه‌ماز ذره‌جه دهان
اسرار غیبه واقف اولان طبع خرده‌دان (۱)

ویردم دهان دلبره دل غائبانه بن
مقدار ذره کورمه‌دم اندن نشانه بن
بزم بلاده شمعك اوزی کوینور (۲) بکا
سوز درونم آغلار ایسه‌م (۳) یانه یانه بن
صاچدم امید خاکینه تخم سرشکمی
خال عذار یاری کوروب دانه دانه بن

بو خارستان عالمده آچلمازسه کُل مقصود
نه غم ای بلبل جان چونکه کلزار عدم موجود
تجلای صفای صیقل مرآت خاوردن
اوماهك عکس حسنیدر فغانی ماهوالمقصود

حدّت اودینه تیغی نکارك زبانه‌در
جوهرلری یوزنده شررون نشانه‌در

(۱) ذکر اولنان قصیده‌دن .
(۲) کوینمك = یانمق . کوینور = یاتار .
(۳) آغلامق = حالندن شکایت ایتمك . دردینی سوز و کداز ایله آ کلاتمق .

— خیر ، (بدارجهان) دکل (بدیر جهان) اوله‌جق ؛ زیرا (بت) لفظنه مناسب اولان (دیر)در . دیمش .

فغـانینك رقبـا و حسـودانندن بعضلری بونی اجرای غرضه آلت اتخاذ ایله ابراهیم پاشایه کیده‌رك « افندم ! فغانی ، حق دولتکزده شـویله بر بیت سویله‌مش . هر کیتدیکی یرده اوقویور » دیه پاشایی درجهٔ نهایه‌ده اغضاب ایتمه‌لریله بی چاره‌یی صلباً اعدام ایتدردیلرکه وقعه (۹۳۸) سنه‌سنده وقوع بولمشدر.

فغانینك همدم ومصاحبلرندن برندن نقلاً عاشـق چلبینك یازدیغنه کوره وقعه‌دن بر کیجه اوّل فغانی اوذاتده مسـافر ایمش . صاحب خانه صباحه یاقین صفه‌یه چیقدیغنده مسـافرینی غایت مضطرب وپریشان بر حالده صـفه‌ده کزنمکده کورمه‌سی اوزرینه‌سببنی سؤال ایتدیکنده ایکی کیجه‌در رؤیاسنده کندیسنی اسکله باشنده‌کی جامعك مناره‌سنده اذان اوقور ایکن کورمکده اولدیغنی وبوحالك خیره علامت اولمادیغنی سویله‌مش . صاحب خانه تسلی ویرمك ایسته‌مش ایسـه‌ده کارکر تأثیر اولمامش . آره‌دن چـوق کچه‌مش . عسسلر کلوب بی‌چاره‌یی چال یاقه ایتمشلر ، کوتوروب رؤیاسنده کوردیکی مسجدك قربنده منصور وار بردار ایتمشلر .

ایدردی . اعاظمك بونجه احسانلرینه نائل اولمشکن عمرینی فقر وسفالت ایچنده کچیرمشدر .

ریاضی، تذکره‌سنده مشارالیه ایچون « قصائدده طمطراق الفاظ وتعبیرات ابتدا بونده کورلمش ومقالی وامثالی شعرا بوکا پیرولك ایتمشلردر » دیر. عاشق چلبی‌ده :

« صالان غلغل‌قباب چرخه اشعار فغانیدر »

دیه ثنا ایدر .

مرتب دیوانی واردر .

او عصرك صدراعظمی ابراهیم پاشا ، آت میدانه ناظر اولان قوناغنك اوکنه تونجدن معمول بر صنم [ستاتو] رکز ایتدرمش ، یاخود ــ دها عقله قریبی ــ قوناغنك قارشیسنه آت میداننده دیکیلی اولان معهود تونج هیکل تصادف ایتمش؛ بو حال بین‌الناس خیلی کفت وکویه سبب اولمش . برکون فغانینك ده حاضر بولندیغی بر مجلس ظرفاده بوکادائر سوزسویله‌ندیکی صیره‌ده حضاردن بری ــ شاهان عجمدن سلطان ابراهیم حقنده سویله‌نلمش اولان ــ :

دو ابراهیم آمد بدیر جهان
یکی بت شکن‌شد ، یکی بت نشان

بیتنده‌کی (بدیر جهان) ی (بدار جهان) صورتنده اوقودیغنده فغانی :

غربتده كركدر كيشيه يار موافق

ويرمز كيشيه دولتى حق لايق اولماسه

فغانى

فضولينك مطبوع ديوانندە ابراهيم پاشا نامنه اولان :

بردم كه جند شام ايله جنك ايتدى آسمان
اولدى بروج قلعهٔ كردونده چوق قران

مطلعلى قصيدەنك ناظمى اولان شاعر ساحردر . بو قصيدەيى مطالعه ايلەديكم يوزلرجه قديم ومعتبر مجموعەلرده فغانى نامنه مقيد بولدم . فضولينك يازمه ديوانندن الەكچن نسخەلرندەايسه هيچ كورەمەدم. بوندن باشقه قصيده سراپا مطالعه اولنورسه ايچنده فضولى شيوەسنى آكديريور برسوزه تصادف ايديلەمز .

اسمى رمضاندر . طربزونلودر . سليم اوّل زمانندە استانبوله كلمش، بعض كبرانك وبالخاصه دفتردار اسكندرچلبينك مظهر التفات و احسانى اولمشدر . بر زمان مدرسه نشين اولمشدى . بعده ترك طريق تحصيل ايله مقاطعات كاتبى اولدى .

ادبيات ايله اشتغال ايلەديكى كبى طب ايله دخى توغل

بن ثابتم قاپوگده کونش شهری سیر ایدر
برکورمه بنده‌ك ایله شها آنده سائری

دنیاده خوان راحت اومان خون غم یه‌دی
زیرا قونوق نصیبنی یراومدیغن یه‌مز

بزمزجنت، صراحی چشمهٔ آب حیات
ساقیا آنك اوکنده حوضدر پیمانه‌مز

کیتدی عقلم کبی اول روح روانم کلمز
بنه حشر اولمایجق سینه‌یه جانم کلمز

حشر اولالم کل بوکون دیرسه‌م صالارسك یارینه
ای سهی قامت قیامتدر سنك فردالرك

جمالکی نیجه یوزدن کورمم دیین دللر
شکسته آینه‌لر کبی پاره پاره کرك

مصراعلر:

برپری پیکردر اول عالمده کوزلر کورمه‌دك

مرد آزاده گلستان جهان بند اولماز
جای سفلیده هما منزل ومأوی طوتماز

شبتاب مثالز بوشبانگاه فناده
بردمده نمایان ایسه‌ك اول آنده نهانز
یوسف اوله‌لم مصر بلاغتده هدایی
لایقمی ستمدیدهٔ اخوان زمانز

داغلر شوقی باشمده کورونور آه ایجره
طاغلرده نیته‌کیم کیجه‌لر آذر کورونور
جان کبی باکه کورنمز دیمه جانانه صاقین
سکا برکون کلیر اول روح مصوّر کورونور
سنی سیر ایتمك ایچون صورته کیرمشلردر
یازیلی صانمه‌که دیواره پریلر کورونور

قیل نظر حالنه اشکینی روان ایلیه‌نك
دم کلیر عفو اولنور صوچلری قان ایلیه‌نك

نوله رشك ایله‌سه طوبی اوقد بالایه
بومثلدر حسد ادنادن اولور اعلایه

مثال نور نبی کعبهٔ معلادن
دلی‌که معرفة‌الله ایله لبالبدر
پیاله‌درکه طولو بادهٔ مصفادن

غزلیاتندن :

امیدم بو وفادن اوله کوکلکده اثر پیدا
خدا قادردر ایلر سنك خارادن کهر پیدا
کوکللر تنده فکرکده‌ده لسانلر سرده ذکرکده
سنك یادکده دردلر اکر مخفی اکر پیدا [۱]

دکل اوراق لاله پیله واران روزکار ایله
نیجه کیخسرولرك برباد اولان کلکون اوتاغیدر

جامهٔ مائی ایله کوکده مسیحاسك سن
آسمان ایجره ویا مهر مجلاسك سن
آبکون جامه‌ده ای غنجه دهانم کویا
تازه قوپمش، صویه قونمش کل رعناسك سن

پندی بند ایله‌مه زاهد دل شیدا طوتماز
عشق دیوانه‌لرین سلسله زیرا طوتماز

---

(۱) « اکر » لفظی قدما — بورادهاولدیغی کبی — (کرك) معناسنده دخی استعمال ایدرلردی .

بیتلری هدایینك :

احبابمزك مور صفت راهنه خاکز
اما که عدو چشمنه بز شیرژیانز
باشینه بلایز هله نمرود عنودك
اول فیل ایسه بز پشهٔ بی‌تاب وتوانز

بیتلرندن مستفاددر.

اشعارندن نمونه

قصائدندن : (برمسجدوصفنده)

عرصه‌سی بحر شرع وقلزم دین
قبه‌لر فی‌البحار کالاعلام
علم قبه‌سی چو قطب فلك
برج رفعتده بولدی استحکام
عَلَم زر اوقبه اوستنده
برق اورور نور کبی مدام
بلبل خوشنوا مؤذنلر
حافظان طوطیٔ فصیح کلام

پیاله پاشا حقنده‌کی قصیده‌سندن :

صفای قلبی عیاندر جمال پاکنده

اسمی مصطفی، مولدی استانبولدر . اشراف امتدن اولان حملهٔ قرآندن ایدی . علم ادوارده دخی ماهر ، صدای داودیسی غایت مؤثر ایدی. خاصکی جامعنده مؤذن و محافل کبراده مطرب محزن ایدی. بو مزیاتنه نیکخولغی، خوشکولغی، ظرافتی، نکته پرورلکی ده منضم اولدیغندن رونق افزای مجالس اولوردی .

حج شریفه کیدوب عودتنده ضیق صدره مبتلی اولمش وتمام ۱۲ سنه بوخسته لقله زار وزبون اولدقدن صوکره ۷۹۱ده ارتحال ایلهمشدر . تاریخ وفاتی :

هدای رهبرك اوله هدایت یزدان

ضیا پاشانك:

ترکیب عجیز ایکی خاصیتمز وار
احبابمزك دولتی یز، خصمه بلایز

روحینك :

مار ایسه عدو بز یدبیضای کلیمز
طوفان ایسه دنیاغمی بز کشتیٔ نوحر

کاظم پاشانك :

غم خنجر دلدوز ایسه بزگردن اسحاق
ظلم آتش جانسوز ایسه بزجسم خلیلز

مصراعلر :

آلمازمیسك عقیده‌نی مسکی بهاسنه
آقچه دوکر مرادی اولان ارچاناغنه

هدایٔ مؤذن

بودورك ارباب نظمی میانده اك چوق تقدیر ایتمك ایسته‌دکلرمدن بری‌ده هدایٔ مؤذندر . دیوانی اله آلنوب‌ده شویله برکوز کزدیرلسه اکثر اشعارینك :

مثال کعبه ایا نور دیدهٔ عشاق
کورن جمالکی مشتاق، کورمه‌ین مشتاق

§

ایرشمز اول مهه فریاد وناله‌ٔ سحرم
بلند مرتبه‌در خیلی مطمح نظرم

بیتلری کبی دقیق ورقیق خیالاتی متضمن والفاظ وعباراتنك — زمانه کوره — سلیس ومنقح اولدیغی کورولور .

سلطان‌سلیمان وسلیم‌ثانی مادحلرندن‌اولەرق‌بوایکی پادشاهك احسان والتفاتلرینه مظهر اولمشدر. او عصرك وزرای بنامندن پیاله وشمس پاشالرده شاعرك ممدوحی ایدیلر .

تیره دلسك ای شب غم دود آهمسك مکر
باکه کون کوسترمه‌دك بخت سیاهمسك مکر

قلمم درد درون یازمه‌ده کریان اولدی
حرفلر کلمه‌دی بریره پریشان اولدی

غبار اولسه‌م ره کوینده قویماز توزیدر آهم
الهی نیله‌یم بوروزکار زورکارمله!

یارسز بوجهانده نیلرسك؟
کلی یوق بوستانده نیلرسك ؟

پایمال ایلمه کیسوی عبیر افشانك
قویروغن باصمه نکارا اویور اژدرهانك

نوله ای سیم بدن کوکلمکه اشك ایتسه اثر
که کوموش آقچه‌درر طاشه اورورسه‌ك ده‌کچر

بکزه‌مز رخسار زیبا که یوزین کوردم کلك
ناله‌مه اویکنمز ایشتدم هزارین بلبلك

اولنور ومنقوطه‌سی باشقه،غیرمنقوطه‌سی باشقه برر تاریخ‌اولور بونك اختراع خاصیدر .

معشوقیله کندی بینندہ کذران‌اولان احوالی مصوّر اوله‌رق (خسرو وشیرین) بحرنده برمثنویسی واردر . دیوانی‌مرتبدر.

نمونهٔ اشعاری

غزلیاتندن :

دهانکده زبانك کبی اولماز آشیان ایتسه
شکر تنکنده طوطی، غنجه ایچره بلبل کویا

بردکلدر رخك ایله کونش ای غیرت حور
او، کوزك نورینی آلیر بوباغشلار کوزه نور

سنی قویوب دل وجان غیری‌یه مائلمی اولور
کوکده خورشیده ایرن ذره‌یه قائلمی اولور

مرادیمز اومهك دلده داغی قالمقدر
غرض صوکنده کیشینك چراغی قالمقدر

اصحاب ظلم وعدوان مزبوری بی جرم وجنایت معزول ایتمکله امری مختل اولوب دل هنروران کبی دمبسته وحیران اولدی. کندیسی دخی بومعنایی بعض اشعاریله اشراب ایتدی :

صوفی مجاز آکلادی یاره محبتم
عالمده کیمسه بیلمه‌دی کیتدی حقیقتم
برکوهرم‌که خاك سیاه ایچره قالمشم
صراف دهر بیلمز ایسه نوله قیمتم

آخر، هزار فقرو فلاکت وبی‌شمار محنت وکربت‌ایله باغری خون وانواع آلام واسقام ایله حالی دیکر کون اولمشدی . بو حالده ایکن سنه اثنین وثمانین و تسعمائه [۹۸۲] ده ارتحال ایله‌دی . تاریخ ساعیٔ نقاش :

« کچدی های امری ایدی میر حسینی رومك »

کندی خانه‌سی وصفنده‌کی شوبیت پك خوشدر :

صیغمایه اوز خانه‌سینه ذوق وشادیدن اکر
کورسه محنت خانه‌من امری ابوالدردا بزم

§

فن معماده اولدیغی قدر تاریخکویلقده‌دخی زمانك استادی ایدی. بر طاقیم مصنع تاریخلرکه برقاچ وجه‌ایله تاریخ استخراج

صورتنه تحویل ایتمکله ثناسنده اطرا ایدر .

اسمی امرالله‌در . ادرنه‌لیدر . غنی‌الطبع ، عزیزالنفس بر ذات اولمغله یومی التی آقچه تولیت وظیفه‌سیله قناعت ایله‌دیکی کبی

کوردم ای دل منت ایستر ویرمکه دنیا مراد
آ کا منت ایتمه‌دن قورتلدم اولدم نامراد

بیتنده ایما ایله‌دیکی وجه ایله کیمسه‌یه قصیده فلان‌تقدیمیله عرض عبودیت وجرّ منفعته تنزل ایتمه‌مشدر .

بر زمانلر جانب‌اوقافدن رؤیت محاسبه بهانه‌سیله بی‌چاره‌یی حبس وتضییق ایتدکلرنده شو بیت‌ایله‌حالندن‌شکایت‌ایتمشدر:

بنی شش آقچه جهتله فلك اینجتدی قتی
ترك ایدەم کیبی حضور ایتمك ایچون شش جهتی

صاحب تذکره (حسن چلبی) دیرکه : والد مرحوم [قینالی زاده علی افندی (*)] ادرنه قاضیسی اولدقده منصب تولیت بیلدیریم خان ایله دل محزونن شادان وغنچهٔ خاطرین کل کبی خندان ایتمشدی ، سرو کبی استقامتده علم ایکن بعض

(*) زمانك علامه‌سی برذات فاضلدر . فارسیدن ترجمه و(اخلاق علائی) تسمیه ایله‌دیکی کتاب مشهوردر. فضائل اخلاقه، ادارهٔ بیتیه‌یه، آداب معاشرته دائر برچوق قواعد وفوائدی حاوی اولان بوتألیف‌امثالی میانده یکانه ایسه‌ده نه‌چاره‌که غایت مصطلح یازلمش اولدیغندن فائده‌سی خواصه منحصر قالمشدر .

امری

« خلاق معانی» لکله موصوفدر . معمـا گویلقده عجمك میر حسـینه معادل طوتولور . طبعی بو جهته میال اولدیغندن اشعارینك اکثری :

بلنه خنجر زر طاقش اوسرو بالا
آب زر ایله یازلمش صانهسك سروده را

§

اولماز اکرچه ظاهر انجم کونش ایچندهٔ
رفتار پرشتا بك ایلر آنی هویدا

§

محبت آتشی یانار بلا اوجاغیدر باشم
اکلمش باد آهمدن دخانیدر ایکی قاشم

یولنده برطاقیم دقیق ورقیق خیالات وعجیب وغریب تصورات ایله عادتا معما نوعندن عد اولنور .

بالعموم تذکرهلر پك زیاده ثنا وحتی (ریاضی) شـعرای عجمدن خسرو، حافظ، کمال حقندهکی بیت مشهوری :

سوزنوعی باید والفاظ باقی درسخن
شد مسلم ذاتی در مضمون و(امری) درخیال

معذور طوت ای صنم بو حالم طعن ایله‌مه ویرمه انفعالم
سنسز بن ایدم شکسته خاطر یوز شکر سکا یتشدم آخر
§ مجنون دیدی : ای بت پری‌وش خاشاك ضعیفه اورمه آتش
زنهار کتیرمه ای سمنبر آیینهٔ عارضك برابر
بر ذره‌یه کیم وجود یوقدر آینه‌دن آ کا سود یوقدر
اول کون که کوزمده وار ایدی نور کوزدن یوزیکی قاچیردك ای حور
حالا که نظاره‌ك اولدی مشکل طورمق نه‌ایچون بکا مقابل
عشق ایتدی بنای وصلی محکم معنیده بنی سنکله همدم
رفع اولدی بواعتبار صورت حاشا که اوله‌م شکار صورت
جانم کیده‌لی بسی زماندر جسممده‌کی شیمدی اوزکه جاندر
سنسك حالا تمنده جانم کوزده نورم، جکرده قانم
سندن بری ایله‌دك بنی سن عرضه کیمه ایله‌یم سنی بن
بنده من آشکار سنسك بن خودیوغم اول که وار سنسك
کربن بن ایسه‌م نه‌سك سن ای یار؟ ورسن سن ایسه‌ك نه‌یم من زار؟
چون بن اولوبم سنکله مملو وحدت روشنده خوش دکل بو
کیم طاشره‌دن ایسته‌یم نشانك براوزکه مکان بیله‌م مکانك
رسوالغه چون بن ایتمشم آد هم سن بو سلوکی ایله بنیاد
طوت پردهٔ عصمت ایجره آرام رسوای بنم، سن اول نیگونام
مجنون بکا دیرلر اهل عالم آنجق بکادر جنون مسلم
سن اوله فسانهٔ خلائق مجنون ایشی لیلی‌یه نه‌لایق؟

(لیلی ومجنون) دن :

بر محمله کیری لیلیٔ زار — کوه غمن ایتدی ناقه یه بار
ناکاه کیدردی اولدی بیهوش — مطلق اوزین ایله دی فراموش
بیهوشلغنده دوشدی اول نور — همر اهی اولان کروهدن دور
تنها یورور اولدی اول سمنبر — ظلمتده مثال ماه انور
دوشدی کذر اول سمن عذاره — مجنون حزین اولان دیاره
هریان نکران کزردی اول ماه — برشخص حزین کورندی ناکاه
صورماغه علامت منازل — اول شخص حزینه اولدی مائل
لطف ایله تکلم ایتدی آغاز — «کیمسك؟» دیو بن یتیردی آواز
باش قالدیروب اول اسیر محزون — دوندردی جواب آکاه: مجنون
لیلی دیدی: چون سکاشکم وار — مجنون ایسه‌ك ایله حالك اظهار
§ چون بیلدی کیم اولدیغنی لیلی — رخسارینه آقدی اشك سیلی
کریان دیدی: ای کوزم چراغی! — وحشیلره اهل، باکه باغی
سن بن دیدیکم حبیب ایمشسك — درد دله طبیب ایمشسك
سنسك دون وکون دیلمه ذکرم — کوکلمده اولان خیال وفکرم
کر وجهکی بیلمه دم روادر — مستم بن ومست ایشی خطادر
هر کیم که اوزندن اوله غافل — بر اوزکه بی بیلمکه نه قابل؟
اول دم که دماغه یتدی بویك — کوز کوردی شعاع ماه رویك
جان بی خبر اولدی، عقل شیدا — تن قیلدی بیك اضطراب پیدا
دریای تحیره اولوب غرق — اغیاردن ایتمه دم سنی فرق

كونش بر اوستنه دوشمكله پايمال اولماز

ونجى آرتار آغير اولدقجه يوكى حمالك

فراغت اولمايان يرده سفريكدر اقامتدن

الكدن كلديكى خيرى دريغ ايتمه كدالردن

نه بلادر بزه يارب ، نه قارا كوندر بو !

قطعات وربا عياتندن :

ايلهسهك طوطىيه تعليم داى كمات
سوزى انسان اولور اما اوزى انسان اولماز

اى كسب كماله اعتقادك ناقص
تحصيل كماله اجتهادك (١) ناقص
عار ايتمه طلب قيل ، حذر ايت آندن كيم
كاملر ايچنده اوله آدك ناقص

---

(١) بوراده (جهد) معناسنده قوللانلمشدر .

نجه قد و خال وخط رخك غم ودرد ورنج وبلا ايله
بوكه قديمى، دوكه ياشمى ، بيقه كوكلى ، ياقه جانمى
ستمك طاشيله باشى ياريق ، بدنى شكسته فضولىيم
بو علامت ايله بولور بنى صوران اولسه نام و نشانمى

مصراعلر :

اومه آندن دوستلق رسمن كه دشمندر سكا

صبر ايله كوكل چوغى كيدوب آزى قالوبدر

هر قانده اولسه قانلى بى البته قان طوتار

بر عجب ميدر محبت كيم ايچن هشيار اولور

كيم بيلير عالمده عنقا آشيانى قانده‌در

ورق مهر و وفايى كيم اوقور كيم‌ديكلر!

بن عاشقم سوزم‌ده بنم عاشقانه‌در

اویاریر خلقی افغانم ، قارا بختم اویانمازمی
غمم پنهان طوتاردم بن ، دیدیلر یاره قیل روشن
دیسهم اول بی وفا بیلمن ، ایانیرمی اینانمازمی

حیرت ای بت صورتك کوردکده لال ایلر بنی
صورت حالم کورن صورت خیال ایلرینی

ایدهم ترك فضولی سرکوی یاری
وطنمدر ، وطنمدر ، وطنمدر ، وطنم

یتر ای فلك ! بو جفا ، یتور من زاره سروروانمی
مهطلعتیله منوّر ایت دل ودیدهٔ نکرانمی
رخم اوزره خط سرشکمی دفعات ایله قلم مژهم
رقم ایتدیکیچون ایل اوقویوب بیلیر اولدی راز نهانمی
جکرم اودینی نهان ایکن ایله ظاهر ایتدی مرورایله
کورهیم یره کچه آب چشم ترشراره فشانمی
طوتهم کهزلف سیاهکی طوتان اوزره ثابت اولورکنه
نه روا که غمزهٔ قاتلك کنه ایتهدن دوکه قانمی
بو بلایه صالدی بنی قدك کهطاشیردی بر یوزینی یاشم
بو یره یاتیردی بنی غمك که فلك ایشتدی فغانمی

دوست بی پروا ، فلك بی رحم ، دوران بی سكون
درد چوق ، همدرد یوق ، دشمن قوی ، طالع زبون

مرهم قویوب اوكارمه سینه‌مده قانلی داغی
سوندرمه اوز الكله یاندردیغك چراغی

هیچ كیم یوقدركه ناله‌مدن شكایت ایله‌مز
شكر كیم عرض ایله‌ین چوقدر سكا احوالی

یاقه جانم نالهٔ بی اختیارمدن صاقین
دوكمه قانم آب چشم اشكبارمدن صاقن

كرد رهن ای اشك یودك چشم ترمدن
ترك ادب ایتدك نوله دوشسه‌ك نظرمدن

عاشق اولدو كیم قیلار جانن فدا جانانه
میل جانان ایتمه‌سون هر كیم‌كه قیماز جانه

بی جاندن اوصاندردی جفادن یار اوصانمازمی
فلكلر یاندی آهمدن مرادم شمعی یانمازمی
شب فرقت یاقار جانم ، دوكر قان چشم گریانم

نه بكزر اول بكا دردى افك تقريره قابلدر

بلا ضمننده راحت اولديغن اظهار ايدر خلقه
فلك بيهوده خارخشكدن كلبرك تر ويرمز

دور سرمست شراب غفلت ايتمش عالمى
بونجه سرمستك تماشا سينه برهشيار يوق!

جانى جانان ديله‌مش ويرمه‌مك اولماز اى دل
نه نزاع ايله‌يه‌لم اول نه‌سنكدر نه‌بنم

وفا هر كيمسه‌دن كيم ايسته‌دم آندن جفا كوردم
كيمى كيم بى وفا دنياده كوردم بى وفا كوردم

سنسز كيجه‌لر آه وفغانم مه ايشتدى
اى مه سكا هم يتدى اوله آه وفغانم

نى كبى هردم كه بزم و صلكى ياد ايلرم
تا نفس واردر قورو جسممده فرياد ايلرم

اله آلور كيديجك اول كل رعنا اتكن
و هم ايدر كيم طوته بر عاشق شيدا اتكن

ای شب هجرك بکا یوم‌الحساب

صبا ! اغیاردن پنهان غمم دلداره اظهار ایت
خبرسز یاریمی حال خرابمدن خبردار ایت

پریشان خلق عالم آه وافغان ایتدیکمدندر
پریشان اولدیغم خلقی پریشان ایتدیکمدندر

مقوّس قاشلرك کیم وسمه برله رنك طوتمشلر
قیلیجلر درکه قانلر دوکمك ایله ژنك طوتمشلر

چکمه دامن ناز ایدوب افتاده‌لردن وهم قیل
کوکلره آچلماسون اللرکه دامانکده‌در

جان کورنمز دیسه‌لر تنده اینانمم نیته کیم
لطفدن هر نیجه باقسه‌م تنکه جان کورونور

صبرم آلوب فلك بکا یوز بیك بلا ویریر
آز اولسه برمتاع آکا ایل چوق بها ویریر

ذکر ایتمز ایل افسانهٔ مجنونه مائلدر

وار امیدم ابر احسانك سپه اول ناره صو
یمن نعتگدن کهراولمش فضولی سوزلری
ابر نیساندن دونن تك لؤلؤ شهواره صو
اومدیغ اولدرکه محروم اولمیم دیداردن
چشمهٔ وصلك ویره بن تشنهٔ دیداره صو

یار جور ایتمز بکا اغیار تعلیم ایتمدن
بالله اغیار ایتدیکی احسانی یار ایتمز بکا

اختر بختم وبالن کورکه اول مهدن کلن
مهردرلر اوزکیه، جور وجفالردر بکا

جان ودل قیدینی چکمکدن اوزم قورتاردم
جانی جانانه ایلتدم دلی دلداره فدا

بیك جان اولایدی کاش من دلشکسته‌ده
تاهربریله برکز اولایدم فدا سکا

صبح صالوب ماه رخکدن نقاب
چیقه‌که تماشایه چیقه آفتاب
کیجه‌لر انجم صایارم صبحه‌دك

قیلمق ایچون تازه کلزار نبوّت رونقن
معجزندن ایله‌مش اظهار سَنْك خاره (۸) صو
حیرت ایلن پارماغن دیشلر کیم ایتسه استماع
پارماغندن ویردیکن شدت کونی انصاره صو
دوستی کرزهمار ایچسه اولور آب حیات
خصمی صو ایچسه دونر البته زهر ماره صو
ایله‌مش هرقطره‌دن بیك بحر رحمت موج خیز
ال صونوب اورغج(۹) وضو ایچون کل رخساره‌صو
خاك پاینه یتمم (۱۰) دیر، عمرلردر (۱۱) متصل
باشنی طاشدن طاشه اوروب کزر آواره صو
ذره ذره خاك درکاهینه ایستر صاله (۱۲) نور
دونمز اول درکاهدن کر اولسه پاره پاره صو
سنسك اول بحر کرامت کیم شب معراجده
شبنم فیضك یتورمش (۱۳) ثابت وسیاره صو
بیم دوزخ نار غم صالمش دل سوزانه

---

(۸) خارا
(۹) اورغج = اورمجه، اوردیغی زمان .
(۱۰) یتمم = یته‌یم، واره‌یم .
(۱۱) عمرلر = ییللرجه، مدة العمر .
(۱۲) صاله = صالسون .
(۱۳) یتورمش = ایرشدرمش .

آبکوندز کنبد دوّار رنکی ، بیلمزم
یا محیط اولمش کوزمدن کنبد دواره صو
ذوق تیغکدن عجب یوق (۱) اولسه کوکم چاك چاك
کیم مرور ایلن (۲) براقور رخنه‌لر دیواره صو
و هم ایلن (۳) سویلر دل مجروح پیکانك سوزین
احتیاط ایلن ایچر هر کیمده اولسه یاره صو
عارضك یادیله تمناك اولسه مژکانم نوله
ضایع اولماز کل تمناسیله (٤) ویرمك خاره صو
دستبوسی آرزوسیله کر اولورسه‌م دوستلر !
کوزه (٥) ایلهك (٦) طوپراغم صونك انکله یاره صو
طینت پاکینی روشن قیلمش اهل عاله
اقتدا قیلمش طریق احمد مختاره صو
سید نوع بشر ، دریای درّ اصطفا
کیم سپوبدر (۷) معجزاتی آتش اشراره صو

---

(۱) عجب یوق = عجب دکل، تعجب اولنماز .
(۲) مرور ایلن = مرور زمان ایله .
(۳) ایلن = ایله .
(٤) تمنا = آرزو، امید .
(٥) کوزه = بارداق .
(٦) ایلهك = ایله‌یکنز .
(۷) سپوبدر = سرپمشدر .

چونکه هپ منتخبدر. مع هذا اصولمزی بوزمامق ایچون شویله کلیشی کوزل بر قاچ پارچه شی نقل ایدهلم .

در توحید

زهی ذاتك نهان و اول نهاندن ماسوا پیدا
بحار صنعکه امواج پیدا ، قعر ناپیدا
بلند و پست عالم شاهد فیض وجودکدر
دکل بیهوده اولمق یوغیکن ارض و سما پیدا
کمال قدرتك اظهار حکمت قیلمغه، ایتمش
غبار تیرهدن آیینهٔ کیتی نما پیدا
دمادم عکس آلیر مرآت عالم قهر و لطفکدن
آنکچون کَهْ کدورت ظاهر ایلرکه صفا پیدا
کهی طوپراغه ایلر حکمتك بیك مهلقا پنهان
کهی صنعك قیلور طوپراغدن بیك مهلقا پیدا
نثار شفقتکدر کیم قیلور اظهار حمدککچون
فضولی تیره طبعندن کلام جان فزا پیدا

در نعت

صاچه ای کوز اشکدن کوکلمدهکی اودلاره صو
کیم بو دکلی طوتوشان اودلاره قیلماز چاره صو

تاب سوز سینه‌دن اکسلمه‌سه‌یدی کوزنمی
کوز یوموب آچنجه سیلابه ویریردم عالمی

موی ژولیده‌مده‌در جمعیت اصناف غم
ملك سودانك بودر کویا سواد اعظمی

بن کیمم ! بر فقیر بی سروپا — کمترین بنده و کمینه گدا
سائر کارگاه صبر و سکون — سالك شاهراه فقر و فنا
نه مزاجده ارتکاب غرور — نه خیالمده احتمال ریا
کنج عزلتده فقر وفاقه ایله — اولمشم اویله محو کیم مثلا
مرکز خاکی ایتسه زیر وزبر — بوله‌ماز کردمی نسیم صبا
قیلمزم کار و بار عالمه میل — چکمزم عزل و نصب ایچون غوغا
فانیٔ مطلقم قبول ایتم — منت خضر ایله زلال بقا
صورتم فقر و سیرتم منعم — هیئتم مور و همتم عنقا

کبی سوزلرینی اوقودقجه بوعاشق شوریده‌یی حال وهیئتیله کوزاوکنه کتیرمکدن، بوصیره‌ده ایسه ادبای‌عصریمزدن توفیق فکرت‌بکك (فضولی)عنوانلی نشیدهٔ‌دلاراسنی ترنم ایله‌مکدن کندینی آله‌میور.

اعتقادمجه بو شاعر بی مدانینك همان هر سوزی بر لطافت و صنعت و قیمت مخصوصه‌یی حائزاولدیغی ایچون آثارینی سرایا کورمك ، اوقومق لازمدر . اشعارندن برشی انتخاب اولنه‌ماز؛

ويا هانكيسى تقليد اولنيور ايسه اونك عينى اولديغى كورولور .
ديديكمز فرقلر دخى بر معمارك بعض علاوات وتزيينات صناعيه
ايله بنايى دها مكلف بر حاله قويمه‌سى ويا قويمق ايسته‌مه‌سى
قبيلندن اوله‌رق ناظمنك بعض الحاقات خياليه وترصينات كلاميه
ايله منظومه‌يى دها رنكين، دها دلنشين بر صورته صوقمه‌سندن
عبارت قاليركه بوده او قانونك بخش ايتديكى بر مساعده‌در .

***

انسان ، فضولينك :

كرفتار غم عشق اوله‌لى آزادهٔ دهرم
غم عشقه بنى بوندن بتر يارب كرفتار ايت

عالم اولدى شادسندن بن اسير غم هنوز
قيلدى عالم ترك غم بنده غم عالم هنوز

فضولى رند شيدادر ، همیشه خلقه رسوادر
صورك كيم بونه سودادر ، بو سودادن اوصانمازمى؟

ستمك طاشيله باشى ياريق ، بدنى شكسته فضولىيم
بو علامت ايله بولور بنى صوران اولسه نام ونشانمى

اویله موضوعلردر که عنعنـاته مسـتند اولهرق ترتیب ایدلمش ، تشبیه‌طریقیله دیه‌لمکه رسملری ، خریطه‌لری چیزلمش اولدیغندن عینیله بر معمارك انشا ایده‌جکی بربنایی اوّلجه قرارلاشدیریله‌رق یاپلمش اولان رسم و خریطه‌یه تطبیق ایتمه‌سی کبی بر شـاعر بونلردن هانکی بر موضوعی یازمق ایسترسه یازدقلرینی اورسم و خریطه‌یه توفیق ایتمك مجبوریتنـده بولنور. خمسـه نویسـان ایچون بو مجبوریت عادتا برمجبوریت قانونیه حکمنده‌در . رعایت ایتمه‌ین بر شـاعر موقعنی غائب ایتمك ، اثری‌ده نظر اعتباردن ساقط اولمق محکومیتنه دوچار اولور. بناءً علیه برشاعر بوخصوصده موفق و محکومیتدن امین اولمق ایچون هر شـیدن اوّل کندینی موضوعك خارجنه چیقمامق وظیفهٔ معنویه‌سیله مکلف بیلیر . ایشته فضولی (لیلی‌ومجنون)ی بوقانون ادبی‌یه رعایتکار اولدیغی حالده یازمشدر . لیلایی شمع ایله پروانه ایله ، قمر ایله مخاطبه‌ده بولندرمه‌سی مجنونانه و طفلانه هوسات الجاسی دکل ، حکایه‌نك موضوعی مقتضاسیدر . عرب و عجمده موضوعلرك یکدیگره مخالف اولمه‌سی بحث آخردر. فقط اوا سانلردن برنده و یاخود تورکجه‌ده نه قدر (لیلی و مجنون)، (خسرو وشیرین) و امثالی یازلمش ایسه تدقیق اولنسه جزئی فرقلر مستثنی اولدیغی حالده همان بری برینك،یعنی عربجه‌ایسه عربجه‌سنك ، فرسجه ایسه فرسجه‌سنك، تورکجه ایسه‌بوایکی‌لساندن‌هانکیسندن ترجمه

بالاخره تزوج ایتدیکی و فضل‌الله اسمندهکی اوغلی ـ که فضلی تخلص ایدر بر شاعر ایدی ـ بو ازدواجك محصولی اولدیغی مرویدر . سنّی ایکن بو ازدواج طولایسیله تشیع ایله‌دیکی حقنده‌ده بر روایت وارسه‌ده صحتی مشکوکدر . اگر شیعیتنه اهل‌بیت حقنده‌کی اقوالیله (حدیقةالسعدا)سی دلیل عداولنیور ایسه اهل بیته محب اولان بوتون مسلمانلری . باخصوص طرق علیه سالکلرینی هپ شیعی عد ایتمك لازم کلیر !

***

اذکیای نورسیدکاندن بری‌طرفندن تاریخ ادبیاتمزه متعلق اخیراً نشر اولنان بر کتابده فضولیدن ، فضولینك اشعارندن بحث اولندیغی صیره‌ده (لیلی ومجنون) حقنده بر خیلی مطالعات وتنقیداتده بولنلمشدر .

بو مؤاخذات ومطالعات (لیلی ومجنون)ه عائد اولمایوب‌ده شاعرك صرف کندی محصول قریحه‌سی اولان باشقه بر منظومه‌سنه متعلق بولنمش اولسه‌یدی‌استماع‌وقبوله شایان اوله‌بیلیردی. چونکه اوّلا بو اثر ترجمه‌در . ثانیاً ـ یوقاریده ذکری کچدیکی و اربابنه معلوم اولدیغی اوزره ـ (لیلی و مجنون) منظومه‌سی (خمسه) دینیلن (یوسف و زلیخا) ، (خسرو و شیرین) و امثالی قصص مشهوره جمله‌سنه داخل اوله‌رق بونلر ایسه‌ـ

تجلیاتندن بری‌ده بالعموم تذکره‌لرده ترجمهٔ‌حالنه متعلق ویریلن معلوماتك « بغدادلیدر . نوابی طرزنده بر شاعردر . وادیسنده یکانه ، کفتاری عاشقانه‌در » دن فضله اولمامه‌سی و کندیسی استانبول شعراسی آثارندن النه‌چه بیلنلری تنظیردن کری طورمادیغی حالده استانبول شعراسنك — بر ایکیسی مستثنی — بونی اصلا نظر اعتباره آلمامش اولمه‌لریدر !

فضولی ، صوکره‌دن تقدیرواشعاری اکثر شعرا طرفندن تقلید و تنظیر اولنمغه باشلامش و زمانمزده ایسه کوچوك بویوك هر منتسب ادبجه فضولی نامی شاعرك موقع بلند و مستثناسیله متناسب صورتده لسان‌حرمت وتعظیم ایله یاد اولنمقده بولنمشدر. فضولی‌یی اك چوق تقدیر ایدنلردن بری‌ده‌متأخرین‌شعرادن کاظم پاشا مرحوم ایدی . حتی هپ فضولی‌یه تقلیداً سویله‌دیکی منظومه‌لردن عبارت اولمق اوزره‌بردیوان ترتیب و طبع ایتدرمشدی . معهذا تقلید ویا تنظیره یلتنلردن هیچ بری شاعرك بر بیتنه عدیل اوله‌جق قوّت و لطافتده بربیت سویله‌مکه موفق اوله‌مامش‌در . هله بر طاقیمنکنه — بعض عجمی مقلدلرك سوزلری کبی — « صوغوق نوا » دیمکدن باشقه برتعبیر مناسب بولنه‌ماز .

§

فضولینك . کنجلکده خواجه‌سنك قیزینه علاقه ایده‌رك

شاعریتی نسبتند التفاتلر ، رعایتلر اجرا ایدلمشدر . شاعر خیالی بك ده سفرده حاضر بولنمغله اونکله بر خیلی مشاعره‌لری واقع اولمشدر. نشانجی محمد پاشایه اولان مکتوب معروفنده بیان ایله‌دیکی اوزره احسان اولنان جهات اوقافدن طولایی مصادف اولدیغی موانع و مشکلات الجاسیله بر آره‌لق استانبوله کلدیکی مرویدرکه :

فضولی، ایله‌دی آهنك عیشخانهٔ روم
اسیر محنت بغداد کوردیکك کوکلم

بیتی بو روایتی مؤیددر .

همشهریسی ومعاصری بولنان عهدی. شاعرك «کچدی فضولی» ترکیبنك کوستردیکی ۹۶۳ ده مرض طاعوندن وفات ایله‌دیکنی یازار . قبری آرا مکاهی اولان کربلاده‌در .

کذلك عهدینك بیانته کوره فضولی شوخ طبع وشیرین صحبت ، عالم ، فاضل وعلم هیأت وابداده [طبده] کامل ایمش. مرتب تورکی، فارسی دیوانی،(رندوزاهد) و(صحت ومرض) اسمنده فارسی ایکی منثور رساله‌سی ومنظوم حدیث اربعینی واردرکه تورکجه دیوانی مطبوع ورساله‌لر دخی مترجمدر.(لیلی ومجنون)ی ایله (حدیقةالسعدا)سی مشهوردر .

هر جهتله طالعك غریب تجلیاتنه مظهر اولان بو شاعرك جملهٔ

دون کوردم اول نکاری اول طربناك وارجمند
کافور الینه دسته‌له‌مش عنبرین کمند
باقدم شکنج طرّه‌سنه زار ومستمند
برشخص ناتوان اوتورور کردننده بند
کیمدر بو شخص، اول نه رسندر دیدم دیدی
زلفم کمندی طوتساغی جانکدر سنك

بندینی حاوی مسدسی تنظیر ایتمشدر (۲) .

سلطان سلیمان بغدادی فتح ایتدیکی زمان فضولی حله‌دن بغداده کله‌رك :

کلدی برج اولیایه پادشاه نامدار

مصراع تاریخی حاوی تنظیم ایله‌دیکی قصیدهٔ مشهوره‌سنی رکاب همایونه ووزیراعظم ابراهیم پاشا ایله قاضی عسکر قدری و نشانجی جلال زاده صالح افندیلر نامنه اولان قصیده‌لرینی‌ده کندیلرینه تقدیم ایده‌رك طرف پادشاهیدن بعض جهات وقفیه توجیه ایدلدیکی کبی دیکرلری طرفندن دخی عطیه‌لر ، جائزه‌لر اعطاسیله اکرام اولندقدن باشقه‌شاعرك ظاهر اولان رتبهٔ بلند

(۲) بو مسدس فضولیدن باشقه قدما ومتأخریدن برچوق شاعرلر، ازجمله سروریٔ شرق ، جامیٔ بروسوی، قیاسی، عالی، شفیعیٔ قریمی ، نظیم ، رمزی، نوری، درویش خلوص، حالت سعید افندی، شیخ غالب ، ضیا پاشالر تنظیر ایتمشلردر .

بالاده كوستريلن مثاللر فوقنده در . ذاتاً فضولى‌يى بولنديغى موقع انفراده اصعاد ايدن اسبابدن برى‌ده بوكبى ساده‌لك ايچنده‌كى صنعتلردر .

واقعا اشعارنده شيوه‌مزه مخالف ، صورت استعمالمزه مغاير بر چوق سوزلر واردر . فقط بونلر لسان مادر زادلرى تورکجه اولمايان بعض كيمسه‌لردن اثنای تكلمده شيوه‌مزه مخالف اولمقله برابر برلطافت مخصوصه‌يى حائز اوله‌رق ايشيديلن سوزلر قبيلندن نظر مسامحه‌ايله باقيله‌جق، بلكه خوشه‌كيده‌جك شيلردر.

فضولينك اسمى (محمد) در . دانشمندلكى مناسبتيله (ملاّ) عنوانيله ياد ايديلير دى . (سليمان) نامنده برينك اوغليدر. علوم عربيه‌ده استادى (رحمةالله) ، فنون ادبيه‌ده معلم ومربيسى ملاّ (حبيبى) (١) درکه فضولى بونك :

كر سنكچون ايتمه‌يم چاك اى بت نازك بدن
كورەم اولسون بو قبا ا گنمكده پيراهن كفن

مطلعلى غزلنى تخميس ايله‌ديكى كبى :

---

(١) « حبيبى » اوزون حسن زاده سلطان يعقوبك ندماسندن وعراق عجم اهاليسندن اولوب سلطان سليم اول زمانندە استانبوله كلمش ومنه او عصرده وفات ايتمش برشاعردركه حروفى مذهب ايدى. فضولى وادبسنده چوق كوزل اشعارى واردر. قبرى سودايجه‌ده جعفر آباد تكيه‌سى جوارنده‌در .

ذوق سلیم تقدیر ایدر . بو ساده‌لکه باقه‌رق بعضلر ، ازجمله ضیا پاشا :

ایتمز غزلنده فکر صنعت
صنعت اولور آنده بی‌صناعت

فکرنده ایسه‌ده کمال بکك دیدیکی کبی :

ای اولوب معراج برهان علوّ شان سکا
خاکه اینمش کوکدن استقبال ایدوب قرآن سکا
ماه نومیدز بو، یا ایتدکده عزم آسمان
قالدیروب پارماق کتیرمش آسمان ایمان سکا

هر حباب اشکمه بر عکس صالمش پیکرم
شاه ملك محتشم طوتمش جهانی لشکرم
عشق سرکردانیم کوکسمده یرر داغلر
بر سپهر سائرم ثابت جمیع اخترم

عشق معماری یاپان ساعتده کردون مخزنن
دود آهم چیقمغه آچمش کواکب روزنن

بیتلری قدر صنعتلی شعر اولمله تکلفسزجه سویله‌نلمز .

فضولینك ابیاتی ایسه یوزده طقسان اعتباریله صنعتجه

لطيفه

بر اعمى كيشى ناظر مال اولور — اينى مال شاهده اهمال اولور
قوشارلر (١) اكا قاضينك يرينى — كه تفتيش ايده ظلم و تقصيرينى
بو قاضى دخى آكلاماز خيروشر — ايكى قولاغى صاغير ايمش مكر
ايدر قاضى بو ناظر ايله نزاع — اوتورانه طورانه ويرير صداع
صداى بلند ايله بر اهل حال — ديمش قاضى يه: هى نه لازم جدال؟
نزاع ايتمه يك ، امتزاج ايله يك — بو درد نهانه علاج ايله يك
قياس ايله مزلر سزى سائره — ياراشير صاغير قاضى كور ناظره

فضولى

فضولى ! ... ايشته سزه برشاعر كه نوعى شخصنه منحصر ، واديسنده يكتا ، باشلى باشنه بر جهان شعر وادب ! .. بغدادك (حله) قصبه سندن نشأت ايتديكى ايچون (بغدادى) وصفنى آلمش اولان بو نادرهٔ عرفانك نظم ونثرى كندينه مخصوص بر لطافتى حائزدر . هله غزلياتى او قدر لطيف ومؤثردركه تعريف قبول ايتمز . صنعت ايله ساده لكى كمال سوزشله امتزاج ايتدرمشدركه بونك نه بويوك برمزيت ادبيه اولديغنى اصحاب

(١) قوشمق = تعيين ، ترفيق .

کتاب اصولدن [۱]

کل ای نای خامه ! فغان ایله کل کتاب اصولی بیان ایله کل
نوای صریرك ایدر دائما کوکل لوح محفوظنی پرصفا
کمال اهلی دستنده شهباز وار معانی‌هماسن قیلارسه‌ك شکار
ایدر طوغرواق لطفه مظهر سنی طوتار اللر اوستنده ایللرسنی
کلیمك عصاسی کبی قیل ظهور اولور ساکا هرپازی برطور نور
کلامك که الهام ربانیدر کوزم‌نوریدر، جانمك جانیدر
دیلکدن عیان اولدی تفسیر نون رموز کنوز (ومایسطرون)
زبانك سنك ای سریع‌البیان ! دها نم کبی‌اولدی کوهر فشان
کلامك محقق، سوزك حق سنك دیلك‌اهل‌دل بیلدی‌انجق‌سنك
جهاندار اولانده فراست کرك کورور کوزی‌عین‌عدالت کرك
نه ایلرسه‌ك ایله همان عادل اول قوباطللغی حق‌سوزه مائل‌اول
اجل بکلرك تخت وتاجن آلیر جهاندن کیدر آدم آدی قالیر
سفاهت ایدر ظلم ایدن یاکیلیر اولورلعنت ایله آدی آکیلیر
سکا ایله‌مش خواب غفلت غلو اویور صانمه عالمده عین‌عدو

§

(۱) اون‌مقام اوزرینه مرتب وهربری برچوق معارف و حقایق و مواعظ و نصایحی و برخیلی لطائف فقراتی شامل اولان بو اثر یحیی بکك جمله آثارینه فائقدر .

(كلشن راز) ندن :

عشق مولايه شوكيم مائل اولور صبح صادق كبي صافي دل اولور
§ سني بدنام ايدنه وارمه ياقين اولمه ساغر كبي ميخانه نشين
آشنا اولمه كنهكار اولانه التفات ايلمه بي عار اولانه
ايلمه اهل صلاحه طعني سويلمه جهل ايله مالا يعني
صانمه مخلوق جهاني خالي واردر هر كيشينك بر حالي
كبريا چون صفت خالقدر بو صفت پس بزه نه لايقدر
شرفي علم ايلهدر انسانك فرقي يوق جاهل ايله حيوانك
صاحب جهل مركب اولمه بو عذاب ايله معذب اولمه
علم ايله قلبكي آباد ايده كور زحمت شغل ايله معتاد ايده كور
صنعت وعلمي اولان آج اولماز ايللرك نانه محتاج اولماز
فرض وسنت كه ادا اولنه هپ ايله برصنعتي بر كاري طلب
كي صاقن شويله معطل اولمه كاهل ومهمل وتنبل اولمه
يري كوكي يارادان رب آله كيمني بنده ايدر كيمني شاه
آدمك اولمازايسه كوكلي غني آني طويورمايه دنياي دني
كچينير بر ديلم اكمكله فقير يدي اقليمي بيوب طويماز امير
بوحديثي بويورور پيغمبر كوش جان ايله ايشيت ديكله نه ديرر:
اهل دنيايه شوكيم ايده سجود رزقني ايله يوب اندن مقصود
امرو فرمان خدا ايله همان كيدر اندن ثلثان ايمان
پند معقوله اوكيم قائل اولور سنت احمد ايله عامل اولور

قیلسه برنقطه‌یه اکرکه نظر آنده جمله جهانی سیر ایلر
نقطه جام جهان نماسی اولور ذره خورشید دلکشاسی اولور
ازلدی بوسرده عقل کُل حیران نقطه‌ده درج اولور علوم جهان
نقطه سیرندن اولمایجه خبر سکا معلوم اولمه‌می سرّ ضمیر
ای بصیرت کوزین کشاده‌ایدن ای جهان ایچره راه عشقه کیدن
ذره نوربسیطه روزن اولور قطره بحر محیطه مخزن اولور
عالم روحی سیر ایدر تندن نور حقی کورور بوروزندن
عشقدن بهره‌مند اولمدیرسه‌ك جانب حقه یول بولمدیرسه‌ك
دیکله عاشقلرك روایتنی اوقی (شاه وگدا) حکایتنی

§

دلیل کوی جانان ترك جاندر نشان راه کعبه استخواندر
§دیرایدی قدّ طوباسن کورنلر تعالی شانه الله اکبر
کورونور نورذاتی پیرهندن نیته کیم جامدن خورشید روشن
§یره‌سوردی یوزین مانندچاروب آغاردی آغلامقدن چشم یعقوب
محصل کوزلرینك ماجراسی اوبحره دوندی کیم اولماز قاراسی
§قامیشدن ایله‌دی برخانه بنیاد ایچنده قیلمغه نی کیبی فریاد
وجود ذات‌پاکی نیته کیم نای فغان ونالهٔ اولدی تاسر وپای
کچردی یوسف آندن کاه اولوردی دل بی چاره‌سی آکاه اولوردی

جمله یتی مصنع و معمور بوله‌ماز کیمسه بر پرنده قصور
قورشون‌اور تولوقبه‌لریر یلکن آچمش کیلره بکزر

§

سویله ای طوطیٔ کشاده مقال ایله عشق آتشنده قلبکی قال
نقطه‌سی بر کتابدر عشقك ذرّه‌سی آفتابدر عشقك
غرق‌اولور قطره‌سنده کون ومکان کیزلنور ذره‌سنده ایکی جهان
عشق پاك ایله آدم آدم اولور مرشد کامل ومکرّم اولور
آدمی مهر ایدر ارنلره باش آفتاب ایله لعل اولور قره‌طاش
عشقدر چون وسیله معبوده صانمه‌سن عشق پاکی بیهوده
عشقدر نور دیدهٔ عشاق عشقدر سالکه همیشه بُراق
دلده عشقك ضمیری مضمردر ذات انسان عشقه مظهردر
هرکیم‌اولورسه عشق‌النده اسیر غیره راجع کرکدر آنده ضمیر
عشق دیوانه ایلر انسانی کسمك ایچون علاقه‌دن آنی
بو یوله شبهه‌سی اولان کیتمز خوف ایدن خواجه فائده‌ایتمز
قول اولان‌عشقه شاه‌عالم اولور غم عشق ایله شاد وخرم‌اولور
اولدی زیرا تعلق دنیا مانع نور طاعت مولا
عقل انسانی اولیجق موجود دائما ویریر احتماله وجود
عاشق اولان توکل اهلی اولور واره واره مراتبینی بولور
برکون‌اولورکه کشف‌اولوراسرار عشق‌ایله‌جان کوزین‌ایدر بیدار
فتح اولور آ کا جملهٔ اشیا آچیلیر پردهٔ جناب خدا

(شاه و گداسندن)

سواد قلعهٔ قسطنطنیه

سابقا بر مهندس دانا — اوردی سوز قصرینه بورسمه (۱) بنا
که بوفانی جهانده وار برشهر — قدر وعنوان ایله فرید الدهر
آدی قسطنطنیه در آنك — تختیدر شاه آل عثمانك
شوکتیله سواد اعظمدر — مردم عین روی عالمدر
کیردی بحرایچنه اوشهر، اما — دیزینه چیقمادی آنك دریا
ایکی بحرایله مش اوشهری پناه — بری بحر سفید وبیری سیاه
برجواندر او شهر مه پیکر — قوشانیر سوردن کوموش خنجر
بو عجبدرکه آسمان کردار — بر کنارنده یدی قلهسی وار
اکادیزداراوله کونش یردر — انجم اول قلعهده حصار اریدر
چکیلیر آسمانده نیجه کمد (۲) — یوجه لوبدر بر اوجی فوق الحد
حق بودر آب رویبدر دهرك — قاپولردر کورور کوزی شهرك
ایله مش بحری نیجه باب کنار — صوده در چشمی نیته که بیمار
ایچی ابیات (٤) ایله مزیندر — صانکه دیوان نظم روشندر

---

(۱) بو رسمه = بو رسمده، بوصورتده
(۲) «آسمان» لفظنده کی الفك مد اولندیغی کبی دیمك مراد اولنور.
(۳) کنار = قوجاقلامق، درآغوش.
(٤) جناس واردر.

بنه ويران اولهجق كوكلى آباد ايتمه

قو آه وزارى ديمك عاشق دلفكاره
ايكلدهمه ديمكه بكزه‌مزمى بيماره

بربويوك كيمسه‌صانيرسك كنديكى كوروب صاقين
آدمى آلدار فلك آيينهٔ آهن كبى

خلوتده نور كورمك ايسه قصدى زاهدك
حمام ايچنده كورسون او ماه منوّرى

مصراعلر :

دكمه زور ايله كيشى جرمنى اقرار ايتمز

بزمله دوست اولمازسك عداوت ايلهمه يارى

يرده بولدم كوكده آرارکن سنى عيسى كبى

جاندر اومار افندى نه دكلو محال ايسه

صبح صادق کبی ای غافل آغاردی صاقالك
خبرك یوق سنی پنبه‌یله بوغازلار اجلك

صدف کبی نوله‌چاك اولسه سینه‌م ای یحیی
اپکی جهانه دگر بر کهردن آیرلدم

بیمارم ای اجل بو کیجه بکله یانم آل
روز فراق دلبری کوسترمه جانم آل

برر حکایه دییك بزم ایچنده نوبتله
ظرافت ایله او عیسی دها نی سویله‌ته‌لم

امید و صلت ایتمزدم وصاله احتمال اولسه
بکا مقصود اولور هر قانده بر امر محال اولسه

دار دنیا دلی کوکلم کبی ویران اولسه
نه جهان اولسه نه جان اولسه نه‌هجران اولسه

کاشکی سودیکمی سوسه قامو خلق جهان
سوزیمز جمله همان قصهٔ جانان اولسه

ینه محزون اوله‌جق خاطریمی شاد ایتمه

نامه) نامنده اوچ مثنویسی واردرکه‌هربری وادیسنده یکتادر.
(اصول نامه) جابجا لطیف ، خوش آینده فقره‌لرله مزیندر.
خیلی مسن اولدیغی حالده (۹۹۰) ده وطننده ارتحال و (آدم) اسمنده « اولدصو ابیه » سرّینه مظهر بر اوغل ترك ایله‌مشدر . مرقدینك بو سنه ملحقاتندن (ایزورنیق) سنجاغنده (لوزیچه) قصبه‌سنده اولدیغی مرویدر .

اشعارندن نمونه

غزلیاتندن :

مقصود ذات حضرت حقدر دلا همان
هپ آلت ملاحظه‌در جمله کائنات

اثنای حجده سویله‌مشدر :

کیمه کیم کعبه نصیب اولسه خدا رحمت ایدر
هر کیشی سودیکنی خانه‌سنه دعوت ایدر

سنی سودیکنی جانم سکا اظهار ایده‌مز
دکه درد ایله کناهن کیشی اقرار ایده‌مز

فضل ایله رومده بردانه‌در اول مهر کمال
ماهرولر یاگاعتنده نیته کیم دانهٔ خال

ارباب مجلس اولان فضلا ، خصوصا حضرت ملا پسند ایدوب تکرار اوقوتدیلر . بعده ملا ، اسحق چلبی‌یه خطاب ایدوب « (مهر) لفظی‌دخی مستحسن واقع‌اولمش» دیدی. اسکندر چلبی دها اوّل جوابه‌مسارعتله « اوت افندم. مخلص شریفکز (شمس) در ، (مهر) لفظی شمس لفظیله مرادفدر » دیدی . حضار اسکندر چلبینك بلاروّیهٔ سویله‌دیکی بو سوزی تحسین ایله‌دیلر . خیالی بوندن ایخینوب بعض ابیاتنه دخل قصد ایتدکجه اطرافدن جواب ویروب آزرده خاطرایتدیلر ».

یحیی بك سیف و قلمی جمع ایتمش شعرادندر . صاحب خمسه‌در . کندیسی عاشق مشرب و اهل طریقت اولدیغندن اکثر اشعاری عاشقانه و عارفانه‌در .

خمسه‌سندن (یوسف‌وزلیخا)ایله(شاه و کدا)مطبوعدر. (شاه و کدا) کندی سرکذشت عاشقانه‌سنی حاکیدر . بر آره‌لق حجه کیتمش، بو اثناده شامی . حلبی زیارت ایتدیکی کبی حضرت یوسفك وطنی اولان ارض کنعانه دخی اوغرامش اولدیغی مناسبتله (یوسف وزلیخا) قصه‌سنی اوراده نظمه باشلامشدر . الحق مطالعه‌یه شایان، کوزل ، سوزشلی بر کتابدر . بونلردن باشقه (کلشن راز) ، (کنجینهٔ راز) ، (اصول

نه ايشليورسك ؟ ديمز . بونكله برابر هر فرد يكديكرينك واقف آماليدر .

يحيى بك

خياليدن صوكره بو دورك اك بويوك، اك بنام برشاعريدر. طاشليجه‌ليدر. دوشيرمه (١) طائفه‌سندن اولوب قطع مراتب ايله (يايا باشى) لق رتبه‌سنه ارتقا ايله‌مشدى . صوكره بعض اوقاف سلاطينه ، خصوصا سلطان بايزيد اوقافنه متولى اولدى .

مشاعرالشعرا مؤلفى ديركه :

« مفتىء عصر كمال پاشازاده، قاضى عسكر محى‌الدين الفنارى، قدرى چلبى ، دفتردار اسكندر چلبى كبى زمانه‌نك يكانه‌لرى و اسحق چلبى، نهالى جعفر چلبى ، حافظ عجم امثالى فضلا وشعرانك فرزانه‌لرى اكثريا جمع اولوب كونا كون مصاحبات علميه وادبيه‌ده بولنورلردى. خيالى بك دخى او مجلسدن اكسيك اولمازدى. بركون بنه برعالى مجلس اولدى. يحى بك يايا باشى بُورك واوتاغه‌سيله كيروب ملا مرحوم [ابن كمال] تامنه برقصيده اوقودىكه مطلعى بودر :

---

(١) دوشيرمه = اصولسز نظامسز اوله‌رق آلنان عسكر .

اقرار ویردکلری کون کلاهلرینك تپه‌سنی بر ایپله باغلارلر که بوده ینه کفنه علامتـدر و بو باغه (شیدایی) دیرلر که عقل وشعور ایله علاقه‌لری اولمادیغنی اعلام ایدر .

اکمال چله‌یه قدر بو قیافتله کزرلر. چله‌لرینك حدّی معین دکلدر ، استعداد شخصی‌یه کوره تخلف ایدر .

هر کون ایچلرندن برکروه قلندرخانه‌دن چیقه‌رق عُجْب ، ریا ، کبر ، تفاخر ، عزت نفس کبی حالات نفسانیه‌یی تحقیر و نفسلرینی تذلیل مقصدیله تسأل ایدرلر . بو سـؤال هفته‌ده برکره نوبتله هر شخصه اصابت ایدر و هر کون طوپلادقلری ارزاق و نقودك مجموعنی او کونکی نفقه‌لرینه صرف و خرج ایله محصول سؤالدن فردایه حبهٔ واحده براقمازلر .

غنای قلب قدر نعمت اولماز اهل دله
بو تکیه‌نك فقراسی سماط بیلمزلر

قولی معیشت قلندرانه‌یی معرّفدر.

قلندرخانه‌ده دخی یکدیکریله مصاحبتده بولنمازلر، اشراقیون کبی بلا صـوت و حرف مفـاهمهٔ مرام ایدرلر . بعضـاً بر اوطه‌ده بر قاچ قلندر بولنور . هر بری برکوشـه‌یه چکیلەرك کندی حال و بالیله مشغول اولور . بر فرد بر فرده نه اولدك ؟

حاصلی، عابد وزاهددرلر ؛ لکن زهد و طاعتده قصر اعمال اظهار ایدرلر و تجرید وتفریدایله تخریب رسوم و عادات ایلرلر. بونلر ایکی صنفدر : بری هدف ملامت انام اولمغی مقصد ایدنمش طاقیمدر که اغیاردن کتم اعمال حسنه ایتدکلری حالده صورت سیئه ده صادر اولان فعللرینی ستر واخفایه لزوم کورمزلر. بونلره بین الناس (ملامی) نامی ویرلمکده در . لوم لائمی جالب افعالی التزام ایتمهلری وجه تسمیه در . دیکری صوفی صنفیدرکه نه خلق ایله مشتغل، نه ده اونلرك قبول وردندن ممنون و منفعل اولورلر. الحاصل غایهٔ سلوکلری تفرید و تجریدده احراز مرتبهٔ کمال ایله واصل الی الله اولمقدر .

§

قلندرلکك واضعی سادات نقشبندیه دن سید جلال بخاریدر. بو مسلك اربابنك بیتوتکاهلرینه (قلندر خانه) اطلاق ایدیلیرکه بخارادہ واضع مذهب قلندری سید جلاله نسبت اولنمان قاپو جوارنده بر خانقاه عظیمدر .

بو طریقه سلوك ایدنلر طوپوقلرینه قدر اوزون ، فقط قولسز برخرقه ا کتساسنه مجبوردرکه بوده کفنه علامت وفوت قبل الفوتدن کنایتدر و بللرینه دوه توکندن بوکلمش (چلتار) نامنده قرق ایپلکدن منسوج بر کمر باغلارلرکه رجال اربعینه اشارتدر .

قلندر وقلندرلك

اصطلاحمزده رندلاابالی، مجرّد علائق، آزادهٔ قیود ومراسم اولانلره اطلاق اولنورکه «یانسه جهان ایچنده حصیری بولنمایه» قولنك ماصدق مشخصی اولان درویش بی نوادر .

« قلندر بر آدمدر » تعبیری هیچ بر شیئ مالك دکلدر . مفهومنی افاده ایدر .

قلندر مشربان رند عالم
شوند ازبی علایق شاد و خرّم

§

قلندرلك بر طریق مخصوصدر ، که اساسی ظاهراً تخریب عادات و عبادات ایله جلب طعن ودشنام و باطناً اعمال حسنه‌یه حصر نفس و اهتمام ایتمکدن و بو صورتله طالب جمال حق اولمقدن عبارتدر .

بوجهتله دنیاومافیها نظر لرنده هیچ اولدیغی کبی نشئهٔ اخراده‌کی حالت صفاوزُلْفی(۱) دخی عندلرنده ملتزم اولمادیغندن کونین واهل کونین جانبنه میل درونلرندن کلیاً آزاده بولنمقدر. ذرّه قدر حبّ دنیا ومافیها ویا آرزوی منزلت عقبا جایکیر ضمیرلری اولهجق اولسه اصحاب غرور و طلبدن معدود و سلسلهٔ قلندرانه منفك ومطرود اولورلر.

(۱) تقرب، قربت، درجه، منزلت .

احترام ایتمك مروّتدر کیشی مهمانه

خون دل نوش ایدرز بادهٔ حمرا یرینه

خیر ایله یاد ایلهمك یگدر کیشی استادینی

خیلی مشکلدر کیشی ترك ایلهمك معتادینی

تاجده نه یلر شرف دولت سرِ دارادهدر

بر شیمی وار جهاندهکه مخلوق حق دکل

---

* * *

(قلندر) و (قلندرلك) تعبیری سائر برچوق الفاظ و تعبیرات کبی اشعار عثمانیهده کثیرالاستعمالدر . جملهٔ وظائفمزدن بری ده بو کبی لفظلر، تعبیرلر حقنده صیره سی کلدکجه معلومات ویرمکدر. مجموعهٔ ابوالضیانك نسخ اخیره سندن برنده مندرج بر مقاله بو بابده ایضاحات و معلومات کافیه یی محتوی بولندیغندن بروجه آتی تلخیصاً اقتباس ایلهدك :

تیرك آلدك قالدی پیکانی دل مجروحده

دوستم اینجتمه کیم دیرلر اوغورلار یاره صو

ماه نودر سر علم ، پرواز ایدر آنك شفق
بر لوای آه چکدم برج افلاك اوستنه

کوردی مجنون کیم بنی آدمده یوق رسم وفا
واردی اول دیوانه وحشیلرله الفت باغلادی

قدیمی آشنالردن کوروب بیکانه‌لك رسمن
وفا امیدینه بیکانه‌لرله آشنا اولدم

عشق بر شمع آلهیدر بنم پروانه‌سی
شوق بر زنجیردر کوکلم انك دیوانه‌سی

آنی خوش طوت غریبکدر افندم ایشته بز کیتدك
کوکل دیرلر سر کویکده بر دیوانه‌من قالدی

مصراعلر :

مال دنیادن نه آلدی کیتدی وار قارونه صور

یارب ! اول دمده خیالیه انیس ایت فضلك
لحد ایچره قالیجق اول یالکز بر قورو باش

باشلر کوز کوز اولوبدر تن مجروحمده
بو جهان ایچره بنم کورمه‌دیکم محنت یوق

تنلره روح مقدّس عشق پاکدر سنك
دولت بیدار چشم خوابنا کدر سنك
کوتورور قوینده بر سنك سیاهن کویکك
وادیٔ عشق ایچره کعبه سینه چاکدر سنك

آفتابی نیچه تشبیه ایلهیم رخساریکه
سن سعادت نوریسك اول خاکه دوشمش بر ذلیل

یار ایله همصحبت اول جسمکده جانك طویماسون
حالت عشقی حکایت قیل زبانك طویماسون

تجلی ایله‌دی سنده جمال صنع یزدانی
ولی آینه کبی اول صفتدن بی‌خبرسك سن

شول کدا کیم قیلدی استغنا سریرین تکیه‌گاه
کنج باد آورد (۱) ایله تخت سلیمان ایسته‌مز

دلا مجنون صفت عریان عشق اول پیرهندن کچ
بلا میدانینك کرچك شهیدیسه‌ك کفندن کچ

حق بز بولدق دیه لاف ایتمه‌سون ارباب قال
جویلر چون ایردیلر دریایه خاموش اولدیلر

پایمال ایتمه بزی مور کوروب ای غافل
مور ایکن مار اولورز، مار ایکن اژدرهایز

ایتمه‌یز پشه‌یه بز پیلدن اکسیك نظری
ذرّه‌یی مهر کورور ، قطره‌یی دریا بیلیرز

نه مهرندن صفا کسب ایت، نه ماهندن سعادت اوم
صاقین آلدانمه بو دهره ایکی یوزلو منافقدر

---

(۱) کنج باد آورد = حذف دال ایله‌ده مستعملدر . خسرو پرویزك مالك اولدیغی سکز خزینه‌دن بری .

« عزیز سالف‌البیانی، همعصری اولان شاعر ساحر خیالی چلبی زیارته کلوب کلمات درر بارلرندن نوکفته رجا ایدر . اول دخی :

جهان آرا جهان ایچنده‌در . . . الخ

بیتی کویا اولوب خیالی‌یه اهدا ایدر . مزبور دخی مطلع مذکوری پنج بیت بر غزل آبدار ایدوب تسدیس ایتمشدر». والله‌اعلم .

اشعارندن نمونه

غزلیاتندن :

کوردی مخصوص اولدیغن میدان استغنا بکا
شهپرك کوندردی صورغوج قافدن عنقا بکا

یرده کرك خیالی یوزك سایه‌وش سنك
باشك ایرسه کوکلره مانند آفتاب

فقر ایله فخر ایله‌ین درکاه سلطان ایسته‌مز
دود آهی سایه‌سنده طاق ایوان ایسته‌مز

بر ذات مراق ایده‌رك بونك اله کچیره بیلدیکی اشعارینی ــ فقط ناقص برصورتده ــ برمجموعه‌یه قید وضبط ایتمش اولمغله صوکره دیوانی بو مجموعه‌دن ترتیب ایدلمشدر .

قدماجه صاحب خمسه اولمه‌نك ، یعنی مثنوی طرزنده بر قاچ حکایه نظم ایتمه‌نك نه‌قدر اهمیتی اولدیغنی بالمناسبه سویله‌مش ایدی . عاشق چلبی دیرکه : « هر چند ابرام و الحاح ایدردم ؛ مثنویده سزه بر اثر لازمدر . غزل شاعرك حالنه شاهددر ، اما مثنوی‌ده حاکمدر » دیر ایدم . « بنم مشربمی بیلیرسکز : بر حکایه‌یه ابتدا ایدوب اتمامیله مقید اولمق تکلفدر . بن ایسه تکلفدن آزاده بر حریفم ، بلکه‌ده تکلیفدن ! . . . » دیر ایدی . بر کون شوق ایله بحر خفیفدن ایکی یوز مقداری بیت مثنوی اوقودی . یازمق ایسته‌دم . راضی اولمادی . صوکره اول ابیاتدن نشان بولنمادی».

تقریباً التمش یاشنده اولدیغی حالده ۹٦٤ده وفات ایله‌دی . ادرنه‌ده سلخ‌خانه یولنده؛ حیدر خانه حظیره‌سنده موفوندر .

«جهان آرا جهان ایچنده‌در ار آبی بیلمزلر
شو ماهیلرکه دریا ایچره‌در دریانی بیلمزلر»

بیتی مشهوردر . بروسه‌لی بلیغ (کلدسته)ده شعرای مشایخدن (بحری دده)نك ترجمهٔ حالی صیره‌سنده یازارکه :

«نه‌رو ادر بوكه سايه‌م كبى آلتمده ايكن
كون كبى بر ايشيغك اوست يانم اوله‌يرى
بن شجاعت قيليجيم ، او ايشيقلر ناجاغى [١]
بن صلواش كونى جريم او همان جرده جرى»

ديه تحقير ايتمش، خيالى ايسه :

جفا طاشن نه غم آتسه خيالى سا كه آلجاقلر
بلاغت ميوه‌سن حاصل ايدن نخل هنرسك سن

ديمكله اكتفا ايله‌مشدر .

يحيى بكك خيالى حقنده‌كى هجويه‌سى يالكز شو بيتلردن عبارت دكلدر ؛ دها واردركه پك غليظ شيلر اولديغندن نقلى مناسب كورولمه‌مه‌دى .

خيالى صاريشين ، الا كوزلو، ياقيشقلى برذات ايمش. طول مدت عمرينى بكارلقده كچيرمش اولديغى ايچون (بكارمى (٢) ديرلر ايمش . صوكره تأهل ايتمش و (عمر بك) اسمنده بر اوغلى اولمشدركه اوده باباسى كبى شاعر و مخلصى (حبى) در .

غايت قيدسز و مسيب بر آدم ايمش . امور بيتيه‌سى كبى اشعارينك‌ده تنظيم و ترتيبنه قطعا التفات ايتمه‌ديكندن پرا كنده و پريشان قالمش . بركت ويرسون‌كه شيخزاده على چلبى نامنده

---

[١] ناجاق = بويوك بالطه ، تبر .
(٢) مى = (محمد) محرفى .

همتی اول کوهر کرانمایه‌ی رهگذار فلاکتده وحل آلوده کوروب زیور تاج شعرا ایله‌دی » دیر .

حسن‌چلبینك، پدری قینالی زاده علی افندیدن نقلاً روایت‌ایله‌دیکنه کوره خیالی ایلك حضور پادشاهی‌یه شرفیاب دخول اولدیغی زمان استیلای مهابتله غنجه مثال ابکم ولال اوله‌رق شق شفه‌یه مقتدر اوله‌مامش و بو حالنی بر غزلنده شو بیت ایله تصویر ایتمشدر :

بر بزم خاصه محرم اولوبدر خیالی کیم
آچلماز آنده غنچهٔ جنت حجابدن

خیالی، زمانی شعراسنك سرافرازلرندن اولدیغی قدر حسن اخلاق جهتیله‌ده انسانلرك ممتازلرندن ایمش . ینه عاشق چلبی دیرکه : « مرحومك جملهٔ محاسن اخلاقندن بری‌ده بودرکه هجو و هزله مائل دکلدی . لکن یحیی بکی هجو ایتمك خصوصنده مجبور و معذور ایدی ؛ زیرا خیالینك هیچ آغزی دیلی یوقکن یحیی بك وان سفری اثناسنده رکاب پادشاهی‌یه صوندیغی قصیده‌ده :

«بکا اولایدی خیالی‌یه اولان رغبتلر
حق بیلیر سحر حلال ایلر ایدم شعر تری»

دیمکله‌ده قناعت ایتمه‌یه‌رك :

كه بعض قرائن حاليه‌دن ٩١٧ سنه‌سنه مصادف اولديغى آكلا - شيليور، امر شرعده صلابت وبين‌الناس القاى مهابتله معروف اولان صارى كُرز (١) مرحوم استانبول قاضيسى بولنمغله خيالى‌يى قلندرلر آره‌سنده كورنجه « بوينه بركنجك رافضيلر ايچنده بولنمه‌سى جائز دكلدر » ديه بابانك الندن آلديروب شهرك محتسبنه [ضابطه مأمورينه] تسليم ايتدرمشدر .

خيالى، برمدت كندى عالمنده بولنه‌رق بر طرفدن تحصيل علم، برطرفدن نظم اشعار ايله اشتغال ايله‌دى . تقديم ايله‌ديكى برايكى قصيده‌اوزرينه پادشاه‌وقت سلطان‌سليمانك التفات‌واحسانته وكيده‌رك مصاحبلك شرفنه نائل اولدى.

عموم تذكره‌لر خيالينك بو مظهريتنى دفتردار اسكندر چلبى ايله صدر اعظم ابراهيم‌پاشانك تربيت(٢)ودلالتلريله‌وقوع بولمش كبى كوسترير‌لرسه‌ده عاشق چلبى بونى رد ايله « حق بودركه محضا پادشاه هنرپرورك قدرشناسلغى ايدى كه صرّاف

---

(١) زبانزدى (صارى كوزل) در . (تضرعات) صاحبى سنان پاشانك شا كردلرندن قره‌سيلى نورالدين افندينك لقبيدر. ايكى دفعه استانبول قاضيسى اولمشدر .

(٢) لسان قدماده (تعريف) بركيمسه‌يى ديكر بركيمسه‌يه بيلدرمك ، طانتمق. تقديم‌ايتمك معناسنده قوللانديغى كبى تربيه و(تربيت) دخى توصيه يرنده استعمال اولنور. بو ايكى كلمه‌نك او معنالرده‌استعمالى اليوم مهجوردر .

محضا شعر سویله‌مك ایله عقلاً و شرعاً ملامت و تحقیر اولنمغه مستحق اولمـاز ، بلکه هنری حسبیله توقیر و رعایت اولنمق کرکدر ، والسلام .

خیالی

بو دورك سر آمد شعراسندن وامر تجدده خیلی مدخلی اولان بلغاسندندر . اسمی محمددر. واردار یکیجه‌سندندر .

ای خیالی چارده ساله دخی بر طفل ایکن
طبع موزونمله اولدم شیمدی سلمان زمان

بیتنده دخی بیان ایله‌دیکی وجه‌ایله هنوز اون درت یاشنده بر طفل اندك سـال ایکن شـاعرلـکه استعداد اظهار ایتمش و همشهریلری حیرتی و اصولی‌یه مقارنت وملازمتی و اونلرك فیض تربیتی سایه‌سنده مانندهلال انکشت نمای اشتهاراولمشدر.

خیالینك یکرمی سنه‌لك همدم ومحرمی بولنان (مشاعرالشعرا) صاحبی عاشق چلبینك روایتنه کوره سر حلقهٔ قلندران اولان بابا علی مست عجمی، بروقت یکیجه‌یه اوغرادیغنده خیالی اظهار شوق ایله بابانك درویشانی زمره‌سنه التحاق ایتمش و حتی بر ایکی دفعه‌ده برلکده استانبوله کلمشدر. الك صوك دفعه کلیشنه

وزينت ملاحم وولائمدر. اكثرى الهام ربانى وتلقين سبحانيدر، مادامكه فحشياتى مشتمل اولمايه .

بودخى وارد اولمشدركه : (علّموا اولادكم الشعر ؛ فانه يفتق الذهن ويورث الشجاعة) يعنى اولاديكزه شعر اوكرەدكّ كه ذهنى كشاده وشجاعت ايراث ايدر وبالجمله شعر مجامع حكم وعرفان وشواهد مشكلات قرأندر .

اذا التنزيل اشكل منه حرف
فشاهد ذلك الشعر المقول

ونظم ايچون (قيدالاوابد) ديمشلردر؛ زيرا نظم متغير اولماز، نثراولور وطباع مردم نثردن نظمه آرتيق مائلدر؛ مكرسليم اولمايه. كورلمزمى كه فارسيده مثنوئ مولانا ، توركيده محمديه و ديوان عاشق پاشا وسائر اشعار اكا برعلما نفوس خواص و عوامده، ترغيب و ترهيبه متعلق احكامده تأثير بليغ ايتمشدر .

شعر دقيقك محاسنى فوق الحد و سواد وصفى دائرۀ تحرير و تعريفدن اوسع وابعددر ؛ مكر نظرده شعر شعيردن متفاوت اولمايه ؛ زيرا نظم متناسب الالفاظدر ، نثر دكلدر . مناسب غير مناسبدن اولادر ؛ خصوصا تناسب صورت دخى منضم اولوب خوش الحانلردن صدور ايديجك مؤثر صدور اولديغن حيوان دخى ادراك ايدر. بو جملەدن غرض علمى بودركه شعرك قائلى

انشدته مائة بیت . (هیه لفظی ـ کسرها ایله ـ کلمهٔ استزاده‌دز، یعنی زیاده طلب ایچـوندر) . پس امیه افصح فصحای عرب اولمغین پیغمبریمز حضرتلری انك شعری استماعن طلب ایدوب هر بیت اوقوندقجـه شکر مکرّر اولمسن امر ایله‌دی ، حتی شریده یوز بیت‌اوقودوب هر بیتك قافیه‌سنده بهجت وردیفنده سرور اظهار قیلدی .

انصاف اولنسـون ؛ اکر مطلقا شعر هوا اولایدی اول خطیب منبر (وما ینطق عن‌الهـوی) ، انیس مجلس (قاب قوسین او ادنی) ، بلبل نغمه سرای (ان هو الا وحی یوحی) استماع نوای شعردن بویله اهتزاز و انبساطمی ایدردی ؟ حتی روایت اولنورکه بردفعه استماع شـعردن سر و قامتلری حرکت وسماع ایدوب رداء مبـارکلرینی سـایه صفت خاکه صالدیلر . افتاده‌لر اول ردای تقسیم‌ایدوب هر حصه‌نك نیجه روزکاربرکتی موروثه قالدی .

مطلق شعرك نهینده نص یوقدر . مکر شعرای معهوده‌نك شعرلری اوله وشعر مباح اولدیغنده شـبهه یوقدر، مادام‌که قلبی ذکراللهدن وملاحظهٔ احکام شرعیه‌دن مشغول قیلمایه .

محصل‌کلام، شعرك کمیت مدح وذمی وترياق وسمی بیاننده کمیت قلمه میدان صحیفه تنك وطوطیٔ ناطقه قفس تنده لال ودنکدر؛ زیرا فوائد جلیـله‌سی چوقدر . شـعر خزانهٔ مکارم

دخی معلوم اولسون که افادهٔ علمده علمانك کستاخلغی شرعاً معذوردر. سلك جواهر قرآن عظیمده (الا الذین امنوا) استثناسیله مستثنی اولان خواتیم معارفه درر رنگین شعرای مؤمنین ، رضوان الله علیهم اجمعین و آنلره تابع اولان فرقهٔ اهل حق شاننده کلام ناسزا سویلنمز . قال رسول الله تعالی علیه وسلم (ان روح القدس لایزال یؤیدك مانافحت عن الله ورسوله). حدیث مزبور اصحابدن حسان بن ثابتك رسول اکرم وصفنده واقع اولان اشعارینی ترغیب ایچوندر .

پس ، صحابه وتابعین، رضوان الله علیهم اجمعین وعلماء متقدمین وفضلای متأخرین سیوف السنه لرین (ان من الشعر لحکمة) جواهر یله مرصع وکلام جواهر انتظاملرین (ان من البیان لسحراً) صنایعی ایله مصنع ایده کلمشلردر . لکن شعر زمانه ده لسان اخساّیه دوشمکین اشراف علما دامن عصمتلرین غبار شعردن معرّا طوتارلر .

امام صنعانی (مشارق)ده شُرَیْدْ بن سُوَیدْ) ثقفیدن روایت ایدر : بر کون اول خورشید سمای فصاحت و بیان وطوطیٔ شکرستان (الرحمن علمه البیان) رسول حضرت سبحان مقام بشریته تنزل ایدوب تطییب قلوب اصحاب ایچون شریده خطاب بویورورلرکه: هل معك من شعر امیه بن ابی الصلت ؟ ــ فقال : فانشدته بیتاً ؛ فقال : هیه ؛ ثم انشدته بیتاً . فقال : هیه ؛ حتی

ملبس ومکرّم و جمال بهجت شعارك حلیهٔ بشاشت و بها ایله محلّی ومحترم قیلسون که ضعفای علمادست رجالرین دامن احسانکه دراز و اعناق امیدلرین صوب جناب آسمان نشانکه فراز قیلمشلردر .

اول زمره‌دن بو حقیر پرتقصیرکه، اکتساب فضل وادبده نو بهار عمرم سرحد خمسیندن متجاوز وشباب شجرهٔ وجودم ازهار معارف ثماریله (واشتعل الرأس شیباً) مرتبه‌سنه فائز اولمشدر، چهزار دولتکه استشمام بوی گل احسان ایچون گلشکن خار زبان ایله مجروح ایدوب نهال آمالمز پژمرده قیلمق ابردمن اربعین دگلیدر ؟ خصوصا یوم عید اولوب یوم ترك جزا و وعید، بلکه روز تطییب قلوب شقی وسعید اوله وخصوصا (اکرموا الضیف ولوکان کافراً) منطوقنجه ضیف خانهٔ دیوان و منتظر احسان اولهوز .

« شاعر اهل علم اولماز » مقدمه‌سی غالبا سعادتلو پاشانك سمع شریفنه علما طائفه‌سنك عامیلرندن، بلکه امیلرندن (المرء عدو لما جهل) حکمنجه واصل ولمش کبی . یوقسه حاشا که خواص علما ، خصوصا بلغاوفصحا بو مقوله کلام لغوبی معنی سویله‌یه . شعر ایله عدم علمك میانندهملازمت یوغیکن وشعر بحسب اللغه علم ایکن ضدینه که عدم علمدر نیجه علت اولور ؟ واحدهما آخری نیجه مستلزم اولور؟ بومعنی اهل علم اولانلره معلومدر. جنابکزه

(حسب حال) ندن

کوز یوموب نیجه شخص بی همت غفلتك آدینی قومش وحدت
خوابدر رهزن رحیل کمال خوابدر مانع شهود جمال
خائب ایلر کیشی یی کثرت خواب خوابی ترك ایله دی اولو الالباب

مجلس انسك اول می آشامی مرشد راه حضرت جامی
بو مقاماتی ایله یوب سیران بویله ایتمش بو پرده ده الحان

رباعی

دردیده عیان تو بودهٔ من غافل
. . . . . الخ (۱)

* * *

بر یایرام ، وزیر سنان پاشایه تبریك عید ایچون کیدوب اثنای صحبتده پاشا ــ قصد تعریض و ایذا ایله « شاعر اهل علم اولماز» دیمه سی اوزرینه نوعی شویله برتذکره یازوب کوندرمشدر:

صورت تذکره

سرورا ! دولتك مزید اولسون کوکب طالعك سعید اولسون
هر امیدك خدا میسر ایدوب دشمنك زار و نا امید اولسون

حق سبحانه وتعالی، نهال وجودك لباس خُلق وعطا ایله

[۱] کرك بو رباعی ، کرك ترجمه سی اولان « بن بیلمز یدم کیزلی عیان هب سن ایمشسك » رباعیسی یوقاریده (مقدمه ده) بالمناسبه عیناً و تماماً یازلمش اولدیغندن تکرار ینه لزوم کورلمه دی .

ویرلدی بیلکه برات مسلمی ساکه
ادیب اوکنده صوچك وارایسه اولور معذور
نه کریهٔ سحری وار ، نه آه نیم شبی
دلکده عیش شبانه دم صبوح وسحور
صفای خاطر ایله عیش وافر ایستر ایسه‌ك
باش اك زمانه‌یه مانند خوشهٔ انکور
اکرکه آصماز ایسه‌ك کوش هوشه ای غافل
بو نظم دلکشی مانند لوء لوء منثور
اولجهٔ کرمك دامنینه ایله نثار
اولاکه ایده سنی عین‌لطفله منظور
چیقاردی در صدفی چونکه قعر دریادن
قوماز کمال سخن صاحبنده نقص وفتور
کچیردی یوسف کنعان حسن تعبیری
سریر مصره علی زعم حاسدان غیور
علی‌الخصوص جبیننده هر کره اولمش
نشان ضابطهٔ حلّ معضلات امور
جناب محرم شاه زمانه میر جلال
کزین زمرهٔ موجود وزبدهٔ مقدور

شهود پرتو ديدار يار ممكن ايكن
هواى حور وقصور ايله مك دكلى قصور

§ مكركه كوشمه برصبحدم ترانه ايله
بو نظم پاكى جنانده او قوردى زمرهٔ حور
دم سحر كف ساقى مثال مطلع نور
. سفال ميكده (كأساً مزاجها كافور)
صداى نعرهٔ مست «الصبوح يا احباب!»
ندائ وحش وطيور «ان ربنا لغفور»
بيليرميسك بو بدايعده مبدع وموجد
سكابو وجه ايله عرض ايله مش جمال ظهور
مقام يوسفى كيم قيلدى چاه ظلمانى
كيم ايتدى ديدهٔ يعقوبى كريه دن بى نور
كيم ايتدى نشوهٔ وحى ايله مست زنبورى
كيم ايتدى موره سليمانى نطق ايله مأمور
نه در بو ناظر ومنظور وشاهد ومشهود
قوذات بحتى(١) شئون صفاته وارمى شعور؟
نه در مراتب اسمايه واقف اولدكمى ؟
نه در بو نقش تعدد، حروف ولفظ وسطور؟

---

(١) ذات بحت = وجود واجب ، الله .

مصاحب جلال بك حقنده

سرای امن واقامت دكل بوجای غرور
دوشرمی عاقل اولان آب كلده نطع حضور

براق طریق محبتده جبهٔ تنی كیم
هواسی حار اووادیلرك منازلی دور

وجودی مظهر نور شهود ایدەم دیرایسەك
حجاب عزلت ایله كعبه كبی اول مستور

بودونه دونه كیلمش لباسنه جرخك
كل اولمه جامهٔ اطلس دیو صاقین مغرور

غرور وعُجبْ ایله باشك بویوتمه بوم كبی
دیلرسەك اوشمه یه اعدا سكا مثال طیور

بساط كه طوتەلم كلدی شمع كافوری
كیشی یاقلدیغن آكمازمی خانهٔ زنبور

نه ایصی (۱) چنك صفت ظاهرا ركوعكدن
دلك هوا طولو مانند سینهٔ طنبور

چراغ شام كبی كچمه كبر ایله ایلری
آك اول صباحی كه قالمازیوزكده پرتونور

ركوعه مائل اولور صانمه نخل قامتكی
خم ایلەدی آنی بادهوای حور وقصور

(۱) فائده.

اويدى اصول دورك ايله صوت جويبار
ارباب عيشه يعنى طرب حاصل ايتمكه
برتازه نقش باغلادى استاد سازكار
هپ مطربك ترانه و آغازى سنبله
هپ چالنان قولاغنه عودك بنفشه زار
قالدرمادى سماطن اوكون آفتاب چرخ
آقشام اولنجه جامنى دوندردى لاله‌وار
اول كيجه مهره‌باز فلك قيلدى ناكهان
برپيكر غراب ايله بيك بيضه آشكار
اوراقنى طقوز فلكك قات قات ايله يوب
آفاقه آتش ايشلرى كوسترديى روزكار
انجم دكلدى ظاهر اولان كوكده اول كيجه
ياقدى سرورسورايله كردون طقوز حصار
مجلسده زهرهٔ فلكه ير بولنمادى
بام سپهره چيقسه تماشايه وجهى وار
اطفال انجم انجمن چرخه صيغمايوب
پيلديزلر ايندىلر يره اول كيجه بى‌شمار

صبر ایت کوکل که قالماز بو روزکار بویله

آدمه بر آشنا یگدر هزاران یاردن

بندهٔ مقبولنی مولاسی آزاد ایلهمز

هنر اقران ایچنده هر جهتله فائق اولمقدر

بو قدر آتشه بر قطره نه تأثیر ایلر

یا کرامت کیتدی یا اهل کرامت قالمادی

قصائدندن :

قدم دعواسن ایتمك طبع جوهر داره لایقدر
که جوهر اسکیمز اکسلمك اولماز خاکه دوشسه زر

برصبحدم که سورك ایله ابر نوبهار
کوندردی ژاله‌دن صاچیلق درّ بی‌شمار
رفتاره کلدی سروالنه شمع سبز آلوب
ازهاری‌سوبسواوقودی[۱]کلشنه‌هزار
دملندی باد صبح ایله اشجار ارغوان

---

[۱] اوقومق = دعوت ایتمك .

چشم دلبر کیبی بیمار ایتدیلر مستانه‌یی
قورقارم ایلر شکسته داور حکم قضا
ساغر مینا دیو بوکنبد ویرانه‌یی

خاطرندن التفات ایتمك کچر بن خاکنه
اول شه‌عالی جنابم نیله‌سون دوشمز یری

شویله مغلوب وضعیف اولدی کروه عقلا
بر کورور اولدی جهان عاقل ایله دانایی

مصراعلر :

کوکلدندر شکایت کیمسه‌دن فریادیمز یوقدر

فرحدن آغلارز ، غمدن کولر براوزکه ابدالز

کوسترمز ایمش صنعتنی ایللره استاد

یاشادقجه کیشیده آرتار ایمش عقل معاش

نه عرض حاله محل وار ، نه‌دلده صبره مجال

غریقم بحر شوقکده، حریقم نار عشقکده
مدد یو آشنالق، روشنالق یاد اولنمازمی ؟

بیلیرلر جوهرندن خنجری، آبندن الماسی
سوزندن سن‌ده فهم ایت طبع نوعئ سخندانی

قاپوم نه‌کیمسه آچار روزکاردن غیری
نه‌خانه‌م ایچره کیرر وار غباردن غیری

قیلماسون آیینه‌کی سَنكْ ملامت منکسر
طعنه طاشن آتسه‌لر جوش ایله دریالر کبی

وصاله وعده ایتمشکن فراموش ایله‌دك کیتدی
مدد، روح روانم ! اولمه‌دن کل وعده‌مز یتدی

نوله قیامته بکزردیسه‌م قدیاری
قیامتك کونیدر آفتاب رخساری

باده‌یه یاساق اولدیغی، میخانه‌لرقاپادلدیغی مناسبتله‌سویله‌مشدر:
قلب عاشق کبی ویران ایتدیلر میخانه‌یی
بی‌وفالر عهدینه دوندردیلر پیمانه‌یی
لعل جانان کبی کوزلردن نهان اولدی شراب

باصوب کچر ینه نوعی اوشهسوار بنی

مایهٔ نقد حیات اولسه اکر دیداری
اولومدر بنم اغیار ایله کورمك یاری

کورمه‌دم مثلك مکر اندیشه ایله خوابده
یوق نظیرك وار ایسه آینه ایله آبده

خنجر یاری غلافی چکدی تنها قوینده
ماه نو ابر سیاهك کیردی کویا قوینده

نه‌در ای‌نای سبب ناله‌که بیمارمیسك
یوقسه برقامتی شمشاده هوادارمیسك

طالع بووجه ایله دون، سرکش نکار بویله
بی‌چاره عاشقی کور بخت اویله یار بویله
دلدار تند وسرکش، اغیار ایسه جفاخو
نیتسون یابلبل دل کل اوینه خار بویله

چیقدی متاع حسن وملاحت بهالره
هپ ناز وشیوه‌درصاتیلان مبتلالره

پامالك اولدم ایتمه حذر بن غباردن
برکون کلیر یولکه صاقین روزکاردن

کلمکه مانع طوتوب ای دوست باران اولدیغن
یاشمك آ کمازمیسك سیل فراوان اولدیغن

ایدوب قطع تعلق تیغ هجرکله کدالردن
نه‌دن دوشدی کسلمك پادشاهم آشنالردن

کوکل هرجایی، دلبربی حقیقت نیله‌سون نوعی
شکایت بی‌وفالردن، شکایت بی وفالردن

زاهده محراب مسجد، عارفه ابروی یار
جلوه گردر پرتو نور خدا هرکوشه‌دن

کولمز ایسه‌ك شیوه‌دن برغنجهٔ محجوبسك
سویله‌مزسه‌ك نازدن روح مصورسك هله

غمکله مور صفت ایله‌یوب نزار بنی
نهان ایده کبی خاك ایجره روزکار بنی
یولنده لطفن اوموب زارو پایمال‌اولدم

فرهاد دوشر کوهه و یابانه کیدر قیس
برموصل اولور یول بوله‌ماز قربکه سالك

ایدر کلدن شکایت بلبل شیدایی سویلتسه‌ك
شکر یر شکرین ایتمز طوطیٔ کویایی سویلتسه‌ك

باشی ایرشدی کوکه رفعت ایله هردونك
حق بودر کیم قاتی آلچاقلغی وار کردونك

عجبمی کلشن ایچنده قیزارسه چهرهٔ کل
چمنده هپ آنی سویلردی متصل بلبل

کیوب اول شوخ سیهچرده قبای کلکون
ایله‌دی ناز ایله کوز مردمنی غرقهٔ خون

جام صفا کرکمز کردون دون الندن
مردانه‌لر شکاری آلماز زبون الندن
دل صفحه‌سینه باقدم اطرافی جمله مشروح
بیلدم بونسخه چیقمش برذوفنون الندن

گلشنده کونه کونه نه‌در بوشکوفه‌لر
آب وهواسی بر، قامونك باغبانی بر
سرچشمه بونجه قطره‌ده چونکیم وجود ایمش
سَر ویرمه‌ینجه اوله‌مادم آشنای سر
ماهیت وجوب ایله امکانی فرق ایدوب
اولدم قصور قدرتمه نوعیا مقر

کور چشم اوله ورای پردهٔ اشیایی کور
ناظر اوله صورته معنایی کور معنایی کور
زیر وبالاده محبت رشته‌سن موجود بیل
پرتوندن آفتابی، قطره‌دن دریایی کور

قدریمز طاق فلکدن نه‌قدر یوکسك ایسه
کوکلمز آکا کوره بیك طبقه آلچاقدر

کلدمسه نوله بن شعرا بزمنه آخر
عادت بودر آخرده کلیر بزمه اکابر

خاطر شکست ایکن اوله‌ماز نظم دلپذیر
کوهرمی حاصل ایده‌بیلیر برصینیق صدف

تعبیر اهلی هربری بریا که چکدیلر

قیزاردی آغلامقدن کوزلرم جای ترحمدر
نظر قیل کل حجاب آلتنده قالمش ایکی مردمدر

کیم اوماردی راز عشقك کشفنی منصوردن
لیك جلاد قضا ایلر تقاضا سویله‌تیر

اوجوز بهالی کرکدر متاع دهردنی
بهامز آغیر انکچون رواجز یوقدر

تمدن چکدی تیغن یار زخم خونفشان کیتمز
چکلسه صویی وادینك نشانی برزمان کیتمز

کر قمر مادر اولسه شمس پدر
طوغه‌ماز برسنك کبی اختر

چون سرّ حق وجوه مظاهرده مستتر
بروجهه ناظرز کورمم حق نه کوستر
اعیان ممکناته نظر ایله‌دم دلا
قید صورده هربری برکاره منتظر

جکرده طورماز آقار خون زخم تیرنکار
اوروجك آغی باصار اوستنه بوجسم نزار

کوردم کنار جوده سحر عندلیب زار
برمعتدل هواده اوقور شعر آبدار

سنك محزونك اولمق با که شادان اولمه‌دن یکدر
غمکله آغلامق ایللرله خندان اولمه‌دن یکدر
جهانك عزّ وجاهن شویله اذعان ایله‌دم بن کیم
ایشیکده قول اولمق دهره سلطان اولمه‌دن یکدر

نرده برغم یارسز قالسه بنمله یار اولور
بربلا کیم صاحبن بولماز بکا غمخوار اولور

بیلدیزی یوق نیله‌سون راه وصاله کیتمکه
رهنماسی عاشقك تاب چراغ آه اولور

عشق ایله باد جنبش ایدر خاك بی خبر
امواج مضطرب، خس وخاشاك بی‌خبر

صالندی بوینمه رسن زلفی خوابده

طرف پادشاهيدن احسان اولنمشدر .

باقی‌يه نسبتله غزلياتی بر آزساده کورونور. سوزده‌ساده‌لکی پك‌بويوك قصور، بلکه عفواولنماز برقباحت عدايدن‌معاصرلرندن بعضلری بوندن طولايی شاعری تخفيف وتزييف ايتمك‌ايسته - دکلرنده بونلره شو بيت ايله جواب ويرمشدر :

بوساده نظمی اهل صنايع بکنمه‌سه
نوعی نه‌غم بزم سوزيمز عاشقانه‌در

فی‌الحقيقه اشعاری اکثريتله عاشقانه‌در . محققانه ومتصوفانه سوزلری‌ده واردر .

اشعارندن نمونه

غزلياتندن

برمرتبه واردر براولور عاشق ومعشوق
نوعی نيته‌کيم عشق ايله مجنون ايدی ليلی

براوکلماز ياره‌در عشق ومحبت ياره‌سی
حاصلی صارلمايجه چاره يوق تيمار کوچ

برقولپی يوق‌که ياپشه ارباب دل آنك
بردمده کوستريرير بزه يوز انقلاب چرخ

(۱۰۰۷) ذی‌القعده‌سنده (٦٧) یاشنده اولدیغی حالده ارتحال ایله‌دی . شیخ وفا جامعی حظیره‌سنده شیخی شعبان افندینك یانینده مدفوندر .

مرتب دیوان اشعار ومنشآتی، ترجمهٔ فصوص الحکمی، اطوار سلوکه دائر (حسب حال) عنوانلی منظوم بررساله‌سی، اون ایکی فنی مشتمل (نتایج الفنون) اسمنده برکتابی. (مناظرهٔ طوطی وزاغ) و (قصهٔ خضر وموسی) و (نوای عشاق) رساله‌لری، بونلردن باشقه فقهه، منطقه، الهیآت وحکمیاته‌دائر مباحث ومسائل شتابی‌محتوی اوتوزی متجاوز رسائلی واردر.

عالم وفاضل اولدیغی قدرعاقل وصاحب رأی سدید ایدی. سلطان مراد اکثرامورمشکله‌ده بونکله شفاهاً وتحریراً استشاره ایدردی. حتی وفاتندن صوکره متروکاتی‌میانینده پادشاه‌مشارالیهه مخابره‌یی متضمن اوله‌رق بیکه قریب اورق ظهور ایتمشدر .

صورةً کوزل اولدیغی کبی سیرةً دخی بی بدل اولوب کبار مشایخدن سرخوش بالی افندیدن منیب، درویش نهاد، صالح، متدین، قانع، صبور، عفیف ومستقیم ایدی. حتی توصیهٔ مخصوصه‌سیله نائل مسند صدارت اولان فرهادپاشا هدیه اوله‌رق یکرمی بیك غروش کوندرمش اولدیغی حالده قبولدن ابا وعرض استغنا ایله‌مشدر .

وفاتنده دخی بر آقچه‌سی ظهور ایتمه‌مکله جنازه مصارفی

مجدّد طرز ادبی اولمق شرفی وسلطان‌الشعرالق صفت فاخره‌سی نوعی‌یه تخصیص اولنوردی .

اسمی (یحیی) در. معلقره‌لی پیر علی افندی نامنده‌عرفای مشایخدن بر ذاتك اوغلیدر . (۹۴۰) ده قصبهٔ مذکوره‌ده طوغمشدر . ۱۷ یاشنده استانبوله کلوب (اخوین) دینمکله معروف قارامانی احمدوبعده برادری محمد افندیدن تحصیل‌علوم ایله مجاز وملازم اولدقدن صوکره (۷۳) ده کلیبولیده‌کائن‌بلبان مدرسه‌سنه مدرس‌اولمشدر. اثنای تحصیلده شاعر باقی‌واسکوبلو والهی وخواجه سعدالدین افندی ایله درس شریکلکی‌ایتمشدر .

(۹۸) ده بغداد قضاسی توجیه اولنمشدی. متعاقباً سلطان مراد ثالث شهزاده‌لرینه معلم تعیین اولنه‌رق بش‌سنه بوخدمتده بولندی . اوتقریب ایله شرف مصاحبت وانواع لطف وعنایت وحرمت پادشاهی‌یه نائل اولمشدر . حتی ایام عیدده رسم دامن بوسی اجرا اولنورکن پادشاهك شهزاده خواجه‌لرینه قیام ایتمه‌سی اصول تشریفاته مغایراولدیغی‌حالده سلطان مراد نوعی‌یه قیام ایله احترام ایلردی .

(۱۰۰۳) ده‌سلطان محمدثالثك جلوسیله خدمت‌تعلیمیه‌دن عفو اولندی ایسه‌ده خواجه‌لره مخصوص‌معیناتی ابقا اولندقدن باشقه قاضی عسکرلك پایه‌سی ویرلمش وقاین پدری نشانجی محمد بك مدرسه‌سی مدرسلکی‌ده ضمیمهٔ رواتب قیلنمشدر .

برك ازهاری هوا شویله چیقاردی فلکه
پرکواکب کورونور کنبد چرخ دوّار
دم عیسی دیریلیر (۱) بوی بخور مریم
آچدی زنبق یدبیضایی کف موسی وار
زنبقك غنجه‌سیدر باغه کوموش بازوبند
زعفران ایله یازلمش آکا خط طومار
دهن غنجهٔ تر درلو لطائف سویلر
کولوب آچلسه عجبمی کل رنکین رخسار
لاله صحرایی بوکون کان بدخشان ایتدی
ژاله کلزاره نثار ایله‌دی درّشهوار
دامن درّ وجواهرله پر ایتدی کل‌تر
که ایده خاك در حضرت پاشایه نثار

نوعی

باقینك معاصری ، قوت طبیعت وقدرت شاعریجه اونك معادلی، بناءً علیه باقیدن صوکره زمانینك اك بویوك شاعریدر. دینیله‌بیلیرکه باقی ظهور ایتمه‌مش اولسه‌یدی بودورك صاحبی ،

---

(۱) دیرلك = کچنمك . طاسلامق ، کندینی برینك یرینه قومق .

چمن اطفالنك اویقولرین اوچوردی ینه
صبحدم غلغلهٔ فاخته، کلبانك هزار
دایهٔ ابر ینه غنچه‌لرك شبنمدن
باشنه آقچه دیزر نیته‌که اطفال صغار
موسم رزم دکلدر دم بزم ایردی دیه
سوسنك خنجرینی طوتدی سراپا ژنکار
سمنك سینهٔ سیمینن آچوب باد سحر
چوزدی کلشنده کلك دوکمه‌لرین ناخن خار
پیرهن برك سمن، کوی کریبان شبنم
کلستان اولدی بوکون برصنم لاله عذار
در ویاقوت ایله برنخل [۱] مرصع صاندم
ارغوان اوزره دوکلش قطرات امطار

(۱) اسکی زمانده کلین اوطه‌لرینی بر طاقیم یاپمه چیچکلردن عبارت آصمق ایله دوناتمه‌لری کبی کلینك اوتوردیغی یرك ایکی طرفنه ده ذی قیمت اشیا ایله مزین وبعضاً انواع احجار وجواهر ایله مرصع دیره‌ك قورلردی که ایشته بو دیره‌کاره آغاج معناسنه (نخل) دیرلردی . دها اسکیدن ـ بعض خرستیان جنازه‌لری اوکنده طاشینان دونامش مومار کبی ـ کلین آلایی اوکنده نخللر کزدیریرلرمش. نیته‌کیم فصیح مولوینك :

راست کلدم یاره برنخل روان ایلمش کلیر
سر ده‌کل ، دستنده‌کل، جیبنده ، دامانده کل

بیتنده‌کی (نخل زوان) تعبیرندن ده بوکزدیریلن نخللر مراد اولنمشدر. بونلری اعمال ایدن صنعتکارانه‌ده (نخلبند) دینیلیردی . الیوم زیاده میوه‌دار آغاجلره (یرنقل) دیرلرکه بوده (یرنخل) دن غلطدر .

یازیلمامغه مانند نظم ثریا ورقلر زرافشان ایدر چرخ اخضر
یانار شمع ناهید او کنده شهابك چکر هر کیجه صبحه دك جدول زر
اکا جلد غرّا مطلا ، مجلا مه عالم آرا و خورشید انور

سخن مطلعندن کونش کبی طوغسون قوسونلر شریف آدینی کنج کوهر
فصاحت کلستانی ایچره دمادم صو کبی روان ایده بابللر ازبر

§

روح بخش اولدی مسیحا صفت انفاس بهار
آچدیلر دیده‌لرن خواب عدمدن ازهار
جمله جان بولدی جهان، ایردی نباتاته حیات
اللرنده حرکات ایله‌سه‌لر سرو و چنار
دوشه‌دی یینه چمن نطع زمرّد فامن
سیم خام اولمش ایکن فرش حریم کلزار
یینه فرّاش صبا صحن رباط چمنه
کلدی برقافله قوندردی یوکی جمله بهار
دیکدی لشکرگه ازهاره صنوبر توغن
خیمه‌لر قوردی یینه صحن چمنده اشجار
دوشه‌دی مهر فلك یوللری دیبالر ایله
ایتدی تشریف چمن ملکنی سلطان بهار
صبحدم ولولهٔ نوبت شاهیمی دکل
صوت مرغان خوش الحان وصدای کهسار

نه زیبا یار اشمش او لبلره دندان نه خوش امتزاج ایله مش شیر و شکر
کوکل نقدین آلدی عیار غمزه‌ك غمکدن ویروب جانه داروی هشبر
اگرچه سر آمد کچر شاخ سنبل معنبر صاچکله قچن اوله همسر
طولار بوی مشکین زلفکله عالم دونر نافهٔ چینه چرخ مدوّر
مکر چین زلفکده پنهان اولوبدر غبار در شهریار مظفر
خداوند کامل ، شهنشاه عادل جهاندار مقبل ، شه‌داد کستر
جهان کرم خان سلیمان غازی شه آسمان تخت وخورشیدافسر
وجود شریفیله دنیا مشرّف ضمیر منیریله عالم منوّر
رکابنده کرسی کرك تاج کسری اوله شول زمان کیم سوار تکاور
ملوك زمانه اوکنجه روانه رکاب همایونده خاقان وقیصر
نه یاکه کیدرسه روادر کوتورمك دواتن ارسطو ، سلاحن سکندر
صاچار بزمه نوری ، دوکر رزمه ناری او تاج مرصع ، اوتیغ مجوهر
خط نظم پاکی چمنزار جنت النده قلم چشمهٔ آب کوثر
بخار بخور ایله عالم دماغن قیلوبدر معطر او کلك معنبر
زمان کتابنده کلك ومرکب النده اولور کویا عود وعنبر
نظر اهلنه میل کحل الجواهر رك جان بدخواهه نیزه ونشتر
نسیم روان بخش صبح صفادن سخن کلشنده خرامان صنوبر
او کفتار موزون ، اور فتار دلکش اوسیای مطبوع ، اوبالای خوشتر
سلاطینه دیوان اولور چونکه لازم نوله ایتسه ترتیب دیوان ودفتر
دبیر فلك یازماغه وارداتن اشعه کتیر مشدر آلتون قلملر

درد وغمکله چاك كريبان ايدوب قلم
پيراهنيني پاره‌له‌سون غصه‌دن علم

§

تيغك ايچيردى دشمنه زخم زبانلرى
بحث ايتمز اولدى كيمسه كسلدى لسانلرى
كوردى نهال سرو سر افراز نيزه‌كى
سركشلك آدين آ كمادى برداخى بانلرى (۱)
هرقانده باصسه پاى سمندك نثار ايچون
خانلر بولكده جمله روان ايتدى جانلرى
شمشير كبى روى زمينه طرف طرف
صالدك دمير قوشاقلى جهان پهلوانلرى
آلدك هزار ميكده‌يى مسجد ايله‌دك
ناقوس يرلرنده اوقوتدك اذانلرى
آخر چالندى كوس رحيل ايتدك ارتحال
اوّل قوناغك اولدى جنان بوستانلرى
منت خدايه ايكى جهانده قيلوب سعيد
نام شريفك ايله‌دى هم غازى هم شهيد

قصائدندن

خط مشكفامكله اى غنچهٔ‌تر شكر در اولمز ممسك، مكرر

---

(۱) يان = (اسلاوجه) حكمدار ، پرنس .

کلمز جهانه سنجیلین درّ شاهوار
ای دل بو دمده سنسك اولان یاکه همنفس
کل نای کبی ایکله یه‌لم باری زار زار
آهنك آه و ناله‌لری ایده‌لم بلند
اصحاب دردی جوشه کتیرسون بوهفت بند

§

کون طوغدی شاه عالم اویانمازمی خوابدن ؟
قیلمازمی جلوه خیمهٔ گردون جنابدن ؟
یوللرده قالدی کوزلریمز کله‌دی خبر
خاك جناب سدّهٔ دولت مآبدن
رنك عذاری کیتدی یاتیر کندی خشك لب
شول گل کبی که آیری دوشوبدر گلابدن
کاهی حجاب ابره گیرر خسروا فلك
یاد ایله‌دکجه لطفکی ترلر حجابدن
یانسون یاقلسون آتش هجرکله آفتاب
دردکله قاره چوللره گیرسون سحابدن
طفل سرشکی یرلره گیرسون دعام اودر
هرگیم غمکدن آغلامایه شیخ وشابدن
یاد ایله‌سون هنرلریکی قانلر آغلاسون
تیغك بوینجه قاره‌یه باتسون قرابدن

قیلدی فراز کنگرهٔ عرشی جلوه‌گاه
لایق دکلدی شانینه حقا بو خاکدان
مرغ روانی کوکلره ایردی هما کبی
قالدی حضیض خاکده بر ایکی استخوان
چابکسوار عرصهٔ کون ومکان ایدی
اقبال وعزت اولمش ایدی یار همعنان
سرکشلك ایتدی توسن بخت ستیزه‌کار
دوشدی زمینه سایهٔ الطاف کردکار

§

اولسون غمکده نجیلین زار وبی‌قرار
آفاقی کزسون آغلایه‌رق ابر نوبهار
طوتسون جهانی نالهٔ مرغان صبحدم
کلر یولنسون . آه وفغان ایله‌سون هزار
سنبللرینی ماتم ایدوب چوزسون آغلاسون
دامانه دوکسون اشك فراوانی کوهسار
کل حسرتکله یوللره طوتسون قولاغنی
نرکس کبی قیامته‌دك چکسون انتظار
آکدقجه بوی خلقکی دردکله لاله‌وش
اولسون درون نافهٔ مشك تتار تار
دریالر ایتسه عالمی چشم کهر فشان

بر لطفی، بر مروّتی چوق پادشاه ایدی
خاك جناب دولتی درگاه عزتی
فضل وبلاغت اهلنه آمیدگاه ایدی
حکم قضایه ویردی رضایی اگرچه کیم
شاه قضا توان وقدر دستگاه ایدی
گردون دونه زار وزبون اولدی صانمه گز
مقصودی ترك جاه ایله قرب آله ایدی
جان وجهانی کوزلریمز کورمه‌سه نوله
روشن‌جمالی عالمه خورشید وماه ایدی
خورشیده باقسه کوزلری خلقك طولا کلیر
زیرا کورنجه خاطره اول مهلقا کلیر

§

دوکسون سحاب قدّین آکوب قطره قطره قان
ایتسون نهال ناروتی نخل ارغوان
بوآجیلرله چشم نجوم اولسون اشکبار
آفاقی طوتسون آتش دلدن چیقان دخان
قیلسون کبود جامه‌نرین آسمان سیاه
کیسون لباس ماتم شاهی بوتون جهان
یاقسون درون سینهٔ انس وپریده داغ
نار فراق شاه سلیمان کامران

آگ اول کونی‌که آخر اولوب نوبهار عمر
برگ خزانه دونسه کرك روی لاله رنك
آخر مکانك اولسه کرك جرعه‌کبی خاك
دوران الندن ایرسه کرك جام عیشه سنك
انسان اودرکه آینه‌وش قلبی صاف اوله
سینه‌کده نه‌یلر آدم ایسه‌گ کینهٔ پلنك
عبرت کوزنده نیچه‌یه‌دك غفلت اویقوسی
یتمزمی سا که واقعهٔ شاه شیر چنك
اول شهسوار ملك سعادت‌که رخشنه
جولان دمنده عرصهٔ عالم کلیردی تنك
باش اگدی آب تیغنه کفار انکروس
شمشیری کوهرینی پسند ایله‌دی فرنك
یوز بیره قویدی لطف ایله کلبرك ترکی
صندوقه صالدی خازن دوران کهرکبی

§

حقا که زیب وزینت اقبال وجاه ابدی
شاه سکندر افسر ودارا سپاه ابدی
کردون آیاغی توزینه ایلردی سرفرو
دنیایه خاك بارکهی سجده‌کاه ابدی
کمتر کدایی آز عطاسی قیلاردی بای

عاقل ایتمز عبث یره خنده

ایشمز قالدی کمال کرم ستاره

دانا دل ایسه‌ك سرّیکی نادانه طویورمه

اکسیك اولماز تکیه‌در مهمان مهمان اوستنه

نیجه‌لر نابود اولور ، دنیا بودنیادر ینه

عزّ وجاه سلطنت دگمز جهان غوغاسنه

چکدیکم درد وبلالر هپ او غیرتلر ایدی

بو قدر فتنه و آشوبه‌سن اولدك بادی

صلحه منجر اولسه بو بیهوده غوغا کاشکی !

رنور ایده خدای تعالی مزارینی

میدان محبتده نه‌باشلر یووارلاندی !

غرض سا که نصیحتدر قولاق طوت قَوْل استاده

مرثیه (سلطان سلیمان حقنده)

ای پای بند دامکه قید نام ونشك

تا کی هوای مشغلهٔ دهر بی‌درنك

سوز کهردر نه بیلیر قدرینی نادان کهرك

کیشی غربت دیارنده ایدرمش آشنادن حظ

به‌ی خراب اوله‌سی عالمی خراب ایتدك !

باقی قالان بوقبه‌ده برخوش صدا ایمش

بخت بیدار ایسته‌ینلر ترك خواب ایتمك کرك

بیلدیزی دوشکون اولور پادشهم معزولك

تکیه‌در خالی دکل او باشدن قلاّشدن

مفصل قصه باشلارسك، غریب افسانه سویلرسك !

وار قیاس ایت وسعت دریای رحمت نیدیکن!

خاکدن پرتو خورشید جهانتابه نه شین ؟

کچدی نسیم صبح کبی عمر نازنین

دیوانه کوکلم اکله‌یه‌جك بر یر ایسترم

استاد حکمت اویله بویورمش کتابده

دیلدر سکا عرض ایتمکه احوالمی کویا
قبرمده کی خاك اوزره بیتن تازه کیاهم

دانهٔ خالنه باق جنت رخسارنده
نیچه صبر ایله سون اللهی سورسه‌ك آدم !

هپ سنکچوندر بنم دنیا جفاسن چکدیکم
یوقسه عمرم واری سنسز نیلرم دنیایی بن

مصراعلر :

کامران اول کیمسه‌در کیم مالك دیناردر

زهی رأی باطل، زهی فکر فاسد!

بو دنیا در کهی ماتم ، کهی سور

چوق اولور یار . فقط یار وفادار اولماز

مدت دور فلك بردمدر، آدم بر نفس

همت مردان ایله آسان اولور هرمشکل ایش

انسان کامل اولمغه سعی ایله آدم اول

سن خواب غفلت ایچره خیال محاله
کچدی نسیم صبح کبی عمر نازنین

ماورای پردهٔ اسراره بولماز کیمسه راه
حضرت حقدر بیان انچق حقیقت نیدیکن

سنی یوسفله کوزللکده صوارلرسه بکا
یوسفی بیلمزم اما سنی اعلا بیلیرم

وقتنه مالك اولان درویشدر سلطان وقت
عزّ وجاه سلطنت دگمز جهان غوغاسنه

هزاران ملك و مال وجاهدن یك
جهانده بر نفس قلبك حضوری

کل باغه تماشا ایده کور آب روانی
سیر ایله نه‌در سرعت عمر کذرانی

خواب غفلت نیجه بره ای طالب دنیای دون
وار ایسه راحت یری صاندك بو محنت خانه‌ی

حقك كمال لطفنه دراستنادیمز
منت خدایه دولت دنیا قنابولور
باقی قالیر صحیفهٔ عالمده آدیمز

حال عالم ازلی بویله پریشان آنجق
کیمی خندان ، کیمی نالان ، کیمی کریان انجق
بوجهان کیمنه قصر طرب وعیش وصفا
کیمینك محنت ایله باشنه زندان انجق

جمله تدبیر پس پرده‌ده استادکدر
اختیاریمی صانیرسك حرکاتن صُورك

زمانه ایله‌مز حرمت ، امان ویرمز دم فرصت
کرك درویش دلریش اول، کرك شاه جهانبان اول
شرف ویرمز دُروکو هر ، کمال اولماز زر و زیور
هنر کسب ایت هنر بحر فضلیت ، کان عرفان اول

بنم اول شاخ نهال چمن محنت کیم
میوهٔ معرفت و فضل و هنر بوکدی بلم

طورماز یانده خنجرینی مدح ایدر نکار
یعنی بکا طوقوندورر اول شوخ شیوه‌کار

طویماز خوان احسانه ، قناعت کلمز انسانه
کرم کوردکجه ای باقی کدالردن رجا آرتار

جهان افسانه‌در آلدانمه باقی
غم و شادی خیال و خوابه بکزر

دوکولن قانلره باق دیدهٔ گریانندن
دوشتم باقی‌یه رحم ایله‌یه‌جك دملردر

باقیا اول آفتاب عالم آرا گرم اولوب
ماهدن غرّا یوزم وار دیرسه وجهی واردر

باشمك یازیسنی هپ کوردم
بنم ارباب عشقه سردفتر

باش ا کمه‌یز ادانی‌به دنیای دون ایچون
الله‌در توکلز، اعتمادیمز
یزمتکای زرکش جاهه طایانمایز

بز طالب توجه اقبال روزکار
کلبرك باغ عمر ایسه برباد اولوب کیدر

اغیار دیکلر اولدی پس پرده‌دن بزی
عالمده اهل عشقه کورنمز بلا بودر

پرتو آفتابی کور یوللریکه دوشوب یاتیر
یعنی رخك فتاده‌سی بندهٔ خاکساردر

ایشکده بی ای مه بولور بر کون عدو ناکاه
قضای آسمانیدر ، بلای ناکهانیدر

حرمك روضهٔ جنانه دکر
ایشکك طاق آسمانه دکر
خنجرك سینه‌می دلرسه اکر
شویله بر خیر ایدرکه جانه دکر

تن زارمده پهلوم استخوانی صایبلیر بربر
بی سیر ایتمه‌ین احباب موسیقاری کورسونلر (۱)

---

(۱) موصقال دیدکاری دودوکدر که ـ چرکسلرك کرکسلرندهکی فشنکك کبی ـ یان یانه کتیرلمش بر چوق قامیشلردن متشکل و صداسی چیفیرنمه‌یه مماثلدر .

دیدیکی مسلم ایسه‌ده بو حال شاعرك شانه نقیصه ویرمجی شیلردن معدوداولمامق ایجاب ایدر. باقینك حسن طبیعته یاقشد- یریله‌مایه‌جق برحالی وارسه اوده آره‌لقده جناس کبی شیلر متنزل ایتمه‌سی وتشبیهات واستعاراتده بعض مرتبه مبالاتسزلق کوسترمه- سیدر. غزلیاتی عموماً عشرت پرورانه و ترنمی [۱] ، یعنی موسیقی ایله اوقونه‌جق یولده واقع ولطیف اولدیغی ایچون باقی عثمانلی شعراسنك (حافظ شیرازی) سی عد اولنسه بجادر » .

نمونهٔ اشعاری

غزلیاتندن :

درونك پر معارف، همنشینك مرد عارف قیل
آچلمه ای یوزی کل شخص نادانه کتاب آسا

ضمیرین شکست ایتمه ارباب عشقك
یقه سا که راجع ، ینه سا که عائد

یازدی سودا کی باشمزده قضا
قید اولندی رؤسه حکم قدر

باطل همیشه باطل و بیهوده‌در ، ولی
مشکل بودرکه صورت حقدن ظهور ایدر

---

(۱) لیریق

فانيست جهان درو وفانيست
باقى همه اوست جمله فانيست

بيتى منقوش ايدى .

باقى، توريه وايهامه زياده مائلدر . اشعارنده اماله كى بعض قصورلر كورلديكى كبى نادراً غلط وضعف تأليف آثارى بولنه بيلير وشيمدى كهنه عد ايتديكمز برطاقيم كلمات وتعبيرات دخى كوزه چارپارسه ده بولنديغى زمان نظر اعتباره آلنجه بونلر دخى عفو اولنور . استاد اكرم « قدمادن برقاچ شاعر » نامنده كى اثرنده باقيدن واشعارندن بحث ايتديكى صيره ده بويورورلركه :

« باقى حقيقةً شعرتوركينك مجددلرندن صايبلير . اوكا كلنجه يه قدر اكثر شعرامز الفاظ توركيه يى (غوم الاستيق) دن دوكلمش ادوات كبى اكنه بوينه ايسته دكلرى قدر چكه رك شعرلرينى اوصورتله وزنه كتيرمكه موفق اوله بيلدكلرى وبوجهتله اشعارتوركيه اوزمانه قدر سلاست وطمطراقدن محروم اولديغى حالده باقى، سائقه حسن طبيعتيله اكثر منظوماتنى بوقصوردن برى بولندرمغه دقت ايده رك ايسته نيلنجه بزده دخى غايت سليس ، غايت آهنكدار شعرلر سويله نه بيله جكنى معاصرلرينه كوسترمشدر . ضيا پاشانك

اما بينه بعض كهنه تعبير
باقيده ايدر درونى تكدير

(طوطى) نامنده سرايلى بر قادين احسان اولنديغى زمان ـ يىنه خصماسندن اولان ـ شاعر مشهور نوعى « ماشاءالله ، طوطى يه مقارن اولديكز ! » ديه تبريك ايتديكنده « برادر ! طوطى ديه پك اوچورمه؛ اوده بنم كبى قارغه‌نك بريدر! »ديه‌سى اوزرينه نوعى لطيفه يوللو شويله‌مشدر:

قهر دهر ايله اولور بلبل غرابه همنشين
يىنه شكوايى غراب ايلر غرابت بونده‌در !

باقى‌يه قارغه ديىلديكنك علت وحكمتندن خبردار اولمايان بعض ادبا بويله درلو معنالر ويره‌رك حقيقتدن تباعد ايتمشلردر.

باقى ، شاعر اولديغى قدر عالم، فاضل ايدى . حتى ـ بر مقتضاى شاعريت ـ سيكمزاجلغى اولماسه شيخ الاسلام اولمه‌سى محقق ايدى.

مرتب ديوان بلاغت عنوانندن باشقه (معالم اليقين فى سيرة سيدالمرسلين) تسميه ايله‌ديكى (معالم اليقين) ترجمه‌سى ايله (فضائل الجهاد)و(الاعلام فى احوال بلدالله الحرام) ترجمه‌لرى كبى آثار قلميه‌سى واردر. ابو ايوب انصاريده مدرس بولنديغى صيره‌ده صحابئ مشارالىهك روايتكرده‌سى اولان احاديث شريفه‌يى جمع ايله ترجمه ايتمشدر . مكهٔ مكرمه قاضيسى اولديغى زمان فريضهٔ حج شريفى دخى ايفا ايله‌مشدر .

دائما قوللانديغى خاتمنده كنديسنك :

ایله اشارت ایتدم . بعده ، بو غزلی دیوب مرحومه ویردم:

کلشن ایسترسه‌ك ایشته میخانه
کل خندان کرکسه پیمانه
. . . . . الخ

تمام اعتقاد ایدوب درون دلدن دعا وبی‌حد و شمار نثار جواهر تحسین وثنا ایلەدی » .

ادرنه‌لی شاعر امری ، مجدی، کانی وکامی ایلەده آره‌لری بوزوق ایدی. بونلرك باقی، باقینك دخی بونلر حقنده هجویه‌لری واردر . آره‌لرینك بوزلمه‌سنه سبب‌ده بواولمشدی: باقی ادرنه‌ده ایکن بر کون شعرای مومی‌الیهم شاعرك شرفنه بر باغده ضیافت ترتیب ایدرلر . بنوب ایچلدیکی ، ذوق وصفالر ایدلدیکی اثناده ایچلرندن بری باقی‌یه « افندم ! شهریمزی نصل بولدیکز ؟ » سؤال متفاخرانه‌سنی ایراد ایتمه‌سی اوزرینه باقی « طوغروسی جنت کبی بر یر ؛ اما ایچنده آدم یوق ! » جوابنی ویریر . بو جوابدن جمله‌سی دلکیر اولەرق او آندن اعتباراً باقیدن یوز چویرمکله برابر هجویه‌لر سویله‌مکه باشلارلر .

باقی سوریجه اوزون بورونلو ، ضعیفجه ، قاره یاغیز بر آدم ایدی. بو مناسبتله امری بر قطعه‌سنده بوکا « قارغه » دیر. قطعه شایع اولمغله اوندن صوکره ظرفا بینده باقی « قارغه باقی » دیه یاد اولنمغه باشلار ؛ حتی طرف پادشاهیدن کندیسنه

شاعرك بعض تعریضات محقانه‌سندن دلکیر اولان شیخ‌الاسلام بوستان زاده محمد افندی :

یوسفی بیلمزم اما سنی رعنا بیلیرم
§ میخانه‌لر بیت‌الحرام ، پیرمعان شیخ‌الحرم

مسئله‌لرینی اورته‌یه آتەرق کندیسنی اکفار ایتمك ایسته‌دیکی وقت دخی زیاده‌جه صیقلمش ایدی .

باقیٔ اك اوّل شو مطلعلی غزلی سویله‌مشدر :

هر قچن کوکله فکر عارض دلبر دوشر
کویا مرآته عکس پرتو خاور دوشر

صاحب تذکره حسن چلبی دیرکه :

« کندیلری حکایه ایدرلرکه بو غزلی دیدیکمده اول‌زمانده رئیس‌الشعرای روم اولان مولانا ذاتی‌یه کوتوردم . حداثت سنمز اولمغله بونك زادهٔ طبع اولدیغنه احتمال ویرمه‌یوب باشقه لرینك آثارندن انتحال ایتدیکمه ذاهب اولدیغندن سرقت شعرك مذمتنه دائر نصیحت یولنده بعض سوزلر سویله‌دی . بن دخی غایت خجالت و شرمساریدن آنجق « خیر ، بمدر » دیدم . آخر مرحوم کندی دیوانندن بعض پر کوستروب بنی امتحان ایله‌دی . مرحومك هرکز صحایف اشعارینه انکشت اعتراض خونمامش ایکن اول اشعارك شایان تعریض اولان محللرینه پارماق

لعلی افندی چشمه‌سی قریبنده‌در. سنك مزارنده هادیٔ بغدادینك شو تاریخی یازیلیدر :

« باقی افندی کتدی عقبایه بیك سکزده »

اقرباسندن بولنان نشانجی بویالی محمد پاشانك جامعی قریبنده برمسجدی واردر .

باقی ، سلطان سلیماندن سلطان محمد ثالثه قدر درت پادشاه قدردانك عهد سلطنتی ادراك ایله مباهی وهر برندن مظهر التفات نامتناهی اولمشدر . تذکره‌لرك روایتنه کوره مشارالیهمدن هربری غزللر کوندروب تتبع ایله‌سون دیه فرمان وبعضاً خط شریفلریله تذکره ارسال ایدرلردی. شاعرك بواقبالنی چکمه‌ینلر اللرندن کلدیکی قدرادبارینه‌چالیشیرلردی .نامی‌اسمنده برشاعرك :

جهانك نعمتندن کندی آب ودانه‌مز یکدر
ایلك کاشانه‌سندن کوشهٔ ویرانه‌مز یکدر

مطلعلی غزلنی باقیيه اسناد وبونده‌کی :

غنا صدرنده‌کی مغرور ونا آسوده سروردن
فنا بزمنده خواب آلود اولان مستانه‌مز یکدر

بیتندن پادشاه زمانه تعریض معناسنی استخراج ایله ازعاج ایتمك مراد ایدرلرسه‌ده‌غزل اسکی مجموعه‌لرده نامی نامنه مقید کورلمکله باقی نفی ایدلمك اوزره ایکن و علی روایةٍ نفی ایدلمش ایکن عفو اولنمشدر .

ایله‌مشدر . بو یکی مسلکده آز وقتده بین‌الاقران تمیزایتدی . فضل وعرفان ایله معروف اولدی . استادی قارامانی زاده محمد افندی حقنده‌کی مشهور (سنبل) قصیده‌سنی نظم ایتمه‌سی‌اوزرینه ـ ناجی افندینك تعبیرنجه ـ اشتهاری قتمرلندی . هم علما ، هم شعرا ایچون مدار افتخاراوله‌جق برموقع‌طوتدی. شیخ‌الاسلام ابوالسعود افندیدن ملازم اولمشدر. برطرفدن قطع مراتب‌علمیه ایتمکده ایدی . ایکی دفعه استانبول قاضیسی اولدی . صوکره اناطولی صدارتنه‌ارتقاایله‌دی. ۱۰۰۶ تاریخنده روم ایلی‌صدارتنه رونق‌ویرمکده ایدی. سنی‌یتمشی‌کچمش اولدیغی جهتله۱۰۰۷ده استعفا ایتمشدی. ۱۰۰۸ سنه‌سی رمضانینك۲۴نجی جمعه ایرتەسی کونی ارتحال ایله‌دی .

نعش باقی‌بی حامل اولان تابوت، فاتح‌میدانینده مصلااوزرنده کورلدی . نمازنده امامت ایدن شیخ الاسلام صنع الله افندی، اوراده شاعرك :

قدریکی سَنَك مصلاده بیلوب ای باقی
طوروب ال باغلایه‌لر قارشیکده یاران صف صف

بیت مشهورینی تکرار ایتمشدر .

قبری ادرنه قاپوسی خارجنده، ایوبه کیده‌جك یول‌اوزرنده.

قطعه‌سنی سویله‌مشدر .

نفعی ایله باقی کوزلجه تتبع ایدلسه نفعیده بر خیلی باقی مضمونلرینه تصادف اولنه‌بیلیر . ازجمله شو ایکی بیته باقلسون :

عرصهٔ مدح وثنا کك بوله‌ماز پایانن
پیك اندیشه اکر بیك ییل اولورسه پویان

— باقی —

عرصهٔ مدح وثا کك حدی یوق، پایانی یوق
پیك اندیشه عجبمی اولسه بی تاب وتوان

— نفعی —

نفعینك :

اسدی نسیم نوبهار، آچلدی کلر صبحدم
آچسون بزمده کوکلمز ساقی مدد صون جام جم

مطلعلی قصیدهٔ مشهوره‌سی بافینك

عالم حیات نوبولور، جانلر باغشلار صبحدم
انفاس روح اللهدر کویا نسیم صبحدم

مدحیه‌سنه پیرولك یولنده یازدیغی ظاهردر .

باقی ۹۳۳ ده استانبولده تولد ایتمشدر . اسمی محموددر . پدری فاتح جامعنده مؤذن ایدی . کنجلکنده سراجلق صنعتنه سلوك ایتمشکن استعداد مادر زادی کندیسنی طریق تحصیله ارشاد

باقی

اوکرندی غزل طرزینی رومك شعراسی

مصراعنده قسماً کوستردیکی وجه ایله ملته لسان معلملکی ایتمش اولان باقی ، طرز قدیم نظمی ـ زمانینك مساعد اولدیغی مرتبه‌ده ـ تجدید و احیایه چالشمشدر .

بو دورك اك بویوك شاعری اولدیغی کندیسنه ویریلن « سلطان‌الشعرا » عنوان تکریمندن دخی استدلال اولنه‌بیلیر .

شاعر ، بو موقعی زمانینده دکل ، عصرلرجه مدت محافظه ایتمش و نامی دائما لسان تبجیل ایله یاد ایدیله کلمشدر . حتی ـ هیچ کیمسه‌یی بکنمه‌مك شانندن اولان ـ نفعی بیله :

حشره‌دك آب حیات سخن باقیدر
آکدیروب زنده قیلان نام سلیمان خانی

دیدیکی کبی ثابت دخی :

نوله نقاد دیسه‌م باقی‌یه انصاف بودر
که بزم نقرهٔ اندیشه‌مز آنك پولیدر
نوله دوشیرسه بقایاسنی مضمونلرینك
خامه تحصیل کمالاتده باقی قولیدر (۱)

---

(۱) باقی قولی = تحصیلدار .

طبع لطيفمز بزم ای دل سليمدر
يوق كيمسه يه عداوتمز حق عليمدر

عاشق صادقده دل بردر اولورمی يار ايكی
هيچ برتخت اوزره ممكنمی اوله خنكار ايكی

مراد ثالثك اشعارندن :

رغبتمی قودی طاتلی ديلك شكره جانا
قيمتمی قودی لعل لبك جوهره جانا

مكان سندن طولو يارب وليكن بی مكانسك سن
وجودكله زمان مملو وليكن بی زمانسك سن
سن اول سلطان عالمسك طويار نعماك ايله عالم
جهانی وار ايدن سنسك وليكن بی جهانسك سن
سنكدر قوّت وسطوت، سنكدر عزت ورفعت
عيانسك جمله يه شاها وليكن بی عيانسك سن
مرادی چون بودريانك كرانن بولمادی كيمسه
نظر ايلرسه ساكه بيلكه بحربی كرانسك سن

رندلر بزمنده ساقی برعجب نام ایله‌دی
مسجدك قندیلی میخانه‌ده جام ایله‌دی

* * *

سلطان سلیم ایله مراد ثالث دخی بعضاً شعر سویلرلردی . ایکیسی‌ده اسملریله تخلص ایدرلر .

سلطان سلیمك اشعارندن :

محبت شاهنك بزبندهٔ فرمانی‌یز جانا
کدای کوی عشقز عالمك سلطانی‌یز جانا
عدمدن کله‌دن بزم وجوده باده اول دمده
لبك اسرارینك بز واله وحیرانی‌یز جانا
سلیمی وش لبك وصفن ایدوب شیرین کلام ایله
زمانك همتکله خسرو وخاقانی‌یز جانا

کسمکه عشاق ایله دعوای عشقی خط یار
حجت اظهار ایله‌دی کرچه ولیکن حکی وار

§

کسمکه دعوای عشقی خط یار
حجت اظهار ایتدی اما حکی وار

سورهٔ والليل اوقوردم دون نماز شامده
زلفن آ گدم دلبرك نيتدم نه‌قيلدم بيلمه‌دم

ملك دنيا كيمسه‌يه قالماز صوكى برباد اولور
اى محبى شويله فرض ايت كيم سليمان اولمشك

منعكس اولماسون ارباب صفايه دير ايسه‌ك
وارمه اغيار ايله سيرانه كنار جويه

صافدل اول كيمسه‌يه طوتمه صاقين قلبكده كين
فخر عالم ديدى : صيغماز كين ايله بريرده دين

دستم وصاله ايرمه‌دى صوندم فراقه ال
كوردم زمانه اويمادى اويدم زمانه بن

بونظم درر بارى اوقورسه نوله جانان
لؤ لؤ ياراشير لعل بدخشان آره‌سنده

خلق ايچنده معتبر برنسنه يوق دولت كبى
اولمايه دولت جهانده برنفس صحت كبى
اولسه قومار صاغيشنجه عمريكه حد وعدد
كلمه‌يه بوشيشهٔ چرخ ايچره برساعت كبى

اوزره درت عدد مکمل ومرتب دیوانی واردر . مطبوع اولان بونلردن بریدر .

اشعارندن نمونه :

تاج وتخت سلطنت برباد اولور چون عاقبت
کندیکی عالم سریرنده سلیمان اولدی طوت

وعدهٔ وصل ایله‌دی چونکه بزه جانانمز
ای اجل بردم توقف ایله آمه جانمز

قاشلری آلتنده روین کوردم اول یارك دیدم
قوس برجندن طلوع ایتمش کبیدر آفتاب

یاعفو ایله یوزك کوستر ، یا صورمه جرمی اولدر
سنی سومك کناه ایسه افندم چوق کناهم وار

الله الله دیه‌لم رایت شاهی چکه‌لم
کوزینه سرمه دیو دود سیاهی چکه‌لم
پایمال ایله‌یه‌لم کشورینی سرخ سرك
یورویوب هریکادن شرقه سپاهی چکه‌لم

کیمك چراغ عاطفتی اولمق قوّتیله بولندقلری مرتبهٔ علیای شاعرینه واصل اولدیلر ؟ » سوزلریله رد وجرح ایدر . واقعا بونلری بولندقلری مرتبهٔ علیای شاعرینه ایصال ایدن قوّت هیچ شبهه یوقدرکه قابلیت فطریه وقدرت ذاتیه‌لریدر. آنجق هر ملتك معارف ومدنیتجه الکشعشعه‌لی زمانلرینی ارباب استعداد واقتداری حمایه، تلطیف ایدن حکمدارلرینك عهدینه مصادف زمانلر اولدیغی اسکی یکی ملل متمدنه‌نك وبالخاصه امویه وعباسیه ایله فرانسه‌نك، دولت عثمانیه‌نك تاریخلری شهادتیله مثبت اولدیغی کبی ارباب کمالدن برچوغنك محضا پادشاهلرك سایهٔ لطف وعاطفتنده یتشمش اولدقلری ده ینه کمال بکك بوملاحظه‌دن برقاچ سطر اولکی «ابن کمالدر، ابوالسعودلر، باقیلر سلیم وسلیمان زمانلرنده ظهور ایتمش ایسه‌لر احمدلر، نجاتیلر، سنان پاشالرده حضرت فاتحك عنایت وعاطفت وحمایت وصحابتی سایه‌سنده وجود بولمش دکلیدر ؟ » دیمش اولمه‌سیله مؤیددر .

* * *

سلطان سلیمانك شعرده مخلصی (محبی) در. بعضاً ضرورت وزن ایچون (محب) دیر . طرز تنظیم واسلوب بیانی بر از نجاتی‌یی آکدیریر . خزانهٔ سانحاتی ایچنده (کلام الملوك ملوك الکلام) تعریفنه ماصدق کوهرلرده بولنور. بری فارسی اولمق

شوقدر که سلطان سلیمانك باقی یه استاد اولیشی خیلی سوز کوتورور. واقعا باقی سلطان سلیمانك غزلیاتندن بر چوغنی تنظیر وبر ایکیسنی ده تخمیس ایتمش ایسه ده هر ایکیسنك سوزلری قارشیلاشدیریله جق اولسه کیمك کیمه استادلق ایتدیکی آپ آشکار کورولور.

ابن کمال ایله ابو السعود لسانك وسعت وانتظام ولطافت کسب ایتمه سنه مدد ایتدکلری ده طوغرو بر حکم دکلدر ؛ زیرا بوایکی ذات شاعر اولمقدن زیاده عالم، فقیه، مفسر ایدیلر. منظوم ومنثور تورکجه بعض اثرلری وحتی ابن کمالك مرتب دیوانی وارایسه ده بونلر هر نه یازمش ایسه لر همان بوتون عربجه یازه رق آره صیره امر پادشاهی یاخود کندیلرینك ویا باشقه لرینك التماس ودلخواهی اوزرینه یازدقلری تورکجه شیلر دخی عربی اثرلرینه نسبتله یوزده اون درجه سنده اقل قلیل اولدقدن ماعدا طرز وشیوه جه اولکیلردن هیچ برفرقی وبناءً علیه هرایکیسنك ده لسان ادبینك توسع وتکملی امرنده بر کونه دخلی یوقدر.

کمال بك (تخریب خرابات) نده :

هرشعر ویرشده شاه ذی‌شان همرتبه ویریردی همده احسان

قولی «برملتده ادبیاتك ترقیسی صحائف اشعارك (مقامك جنت اوله !) کاغدی حکمنه کچمه سنه می توقف ایده جك؟ عجبا (اومیروس) لر، (اورپید)، لر (امرؤالقیس) لر، (طرفه)لر، (شکسپیر) لر، (غوته)لر، (ویقتور هوغو) لر، (لامارتینلر)

اکثر سوزی فارسیدر آنك مقبول ومسلمی جهانك
یوق، روم آرانیرایسه سراسر اول شیوه‌ده فارسی دیمش ار
اولمغله شه جهان معنا دیوانی طورور جهانده حالا
اوغلی دخی پادشاه عرفان صاحب قانون خان سلیمان
گورمش ایدی تربیت پدردن البته چقار گهر گهردن
تأسیس بنای دولت ایتدی تنظیم لسانه همت ایتدی
ظاهرده و عالم سخنده کندوسنه خلقی قیلدی بنده
صورتده دگل فقط جهانگیر ملك هنری‌ده ایتدی تسخیر
ویردی بو ایکی شه فضیلت هم دولته هم لسانه وسعت
مجلسلرینه ندیم داخل اولمش ایدی زمرهٔ افاضل
همتلری ایله اولدی موجود بر ابن کمال مثالی نابود
هم ایتدی ابوالسعودی اسعاد اول ایکی شهنشه ملك زاد
بو ایکی هنرور یگانه پك چوق مدد ایتدیلر لسانه

§ باقی ایدی نجه صیف وکانون پروردهٔ خاص شاه قانون
اولمشدی او پادشاه نقاد هم پادشه آکا همده استاد
هرشعرویرشده شاه ذی‌شان هم رتبه ویریردی همده احسان
ظاهر کورونور قصیده‌سندن طرز غزل کزیده‌سندن
کیم طرز قدیمه کسوه ویرمش شعر آنك ایله شکله کیرمش
باقی یه سزا اولنسه تعیین تعبیر مجدّد نخستین

دیرکه حقیقت حاله، بناءً علیه تاریخ ادبیاتمزه تمامیله مطابقدر .

فی الحقیقه، بوندن اولکی ادوار ادبیه یه بر نظر رجعی ایله باقلدیغی حالده طرز انشاوانشادیمزی ابتدائی بر درجه ده ومآل ومؤداجه یکنسق برصورتده کورمکلکمز مقابل بودورك یادکارعرفانه عطف نظرامعان ایله دیکمز تقدیرده کرچکدن شعر وادب اطلاقنه لایق برمرتبهٔ عالیه ومکمله ده بولورز .

باقیلر، نوعیلر، فضولیلر، خیالیلرکبی بلغاهپ بودورك ثمرهٔ فیضیدر . آسمان ادبك مهروماه بی زوالی اولان نجاتیدن، ذاتیدن استضائه ایدن شعرا آنجق بوعصرده نشرانوار بدایع ایله دکلرندن شو آلتنجی دور حقیقهٔ تاریخ ادبیاتمزك اك پارلاق بردوریدر .

پادشاه حضرتلری شعرای وقتی تشویق وترغیب ایچون اونلرك شعرلرینی تنظیر وتخمیس ایتدیکی کبی کندی شعرلرینی ده اونلره تنظیر ایتدیریردی. باقیسه ، خیالی یه زیاده توجهی واردی . هر ایکیسنه ده ترتیب دیوان ایتدرمشدر .

ضیا پاشا (خرابات) ك احوال اشعارتورکی بحثنده احمدپاشا، نحاتی، ذاتی دورلرنده کی طرز غزل وقصیده نك پك ناخوش وبر طاقیم حشویات وامالات وزخافات ایله مالی اولدیغی حالده صوکره لری لسان دوزلمش وگوزللشمش اولدیغنی سویله دکدن صوکره :

اولمش بو تبدل لسانه	باعث ایکی خسرو یگانه
سلطان جهان سلیم اول	خاقان مؤید و مبجل
ایتمش او شهنشه مظفر	ملك سخنی دخی مسخر

اشعاری وارسه‌ده آثار نثریه‌سی کبی هپ عربیدر .
تورکجه اوله‌رق سویله‌دیکی شعرلردن انجق شو برایکی بیت مضبوطدر .

یارب نولوردی عالم ایچنده دل اولماسه
باری اولورسه هرگوزله مائل اولماسه

عشق حالاتنی فرهاد ایله مجنون نه‌بیلیر
بری طاغ آدمیدر اول بری صحرا دلیسی

آلتنجی دور

بودوره پادشاه زمان، کشور کشالقده، عزم وهمتده، سیاست وکیاستده اولدیغی قدر فضل ومعرفتده، بالخاصه علما وشعرایه التفات ورغبتده سلیم اوله ثانی اولان سلطان سلیمان اولمغله سایهٔ عنایتنده عهد سلطنتی دولت عثمانیه‌نك دور اقبالی اولدیغی کبی علم وادبجه‌ده دور کمالیدر .

آچدی یوزین گوزین گل ایله نرگسك صبا
صاقلاردی گرچه پرده‌سی آلتنده سبزه زار
چون آب روییدر چمن وباغ وگلشنك
طوتسه عجبمی شبنمی ال اوستنه چنار
فتح ایتدی غنجه قلعه‌لرن بادصبحدم
غرق اولدی خون لاله‌لره تیغ کوهسار
همتده خاردن دخی کر اولمادگسه دون
جعفر بهار ایرشدی گلستانده قیل قرار

*
* *

جعفر چلبینك آثار انشائیه‌سی عمومیتله فارسی وعربیدر. تورکجه‌لری‌ده همان‌فارسی عداولنه‌جق برطرزده‌در. مشار الیهك قلمیله اولان استانبول‌فتحنامه‌سی اخیراً تاریخ انجمنی رساله‌سیله نشر اولنمشدر .

*
* *

مشارالیهك (سعدی) نامنده برکوچوك برادری واردرکه علم وفضیلتده، باخصوص شعروانشاده برادریله‌مساوی طوتارلر. مدرسیندن ایدی . جعفر چلبینك قتلندن صوکره مصر سلطانینه برنامهٔ همایون تسطیری لازم کلدکده بعض مقربانك توصیه‌سی اوزرینه تحریری بوکا سپارش اولنمش ویازدیغی مسوده‌پسندیدهٔ پادشاهی اولمغله تلطیف ایدلمش ایدی. (۹۲۲) ده وفات ایله‌دی.

صفت کاغدخانه

گنیش صحراسی چوره یانی کهسار درختستان وسبزستان وگلزار
درخت سایه پرورلر ایرشمش بوداقلر بربرینه ال ویرشمش
طوتارلر الاله سروایله شمشاد سگیردوب قالقاراوستندن گچرباد
یکی یاپراق گتیرمش صانمه عرعر زبان اولمش قامو جسمی سراسر
که روزوشب نیازایلر آلهه کزند ایرشمه یه بو سبزه گاهه
آرالق پرده برایرماق روانه چنلردر کنار بی گرانه [۳]
چمن پرلاله وگلدر سراسر کل آتشپاره در هرلاله اخگر
گولوشور غنچه لرایدوب نظاره گل ایله ماجرای جویباره
صوایله بیدایدوب خوش زندگانی سور جانی گبی آب روانی
آنکچوندرکه باد اولدقجه جنبان اولور آب اوستنه هرپدلرزان

§

دوزوب بلبل هزاران سوزایله ساز شه آوازایله خوب ایلرسر آغاز
دیریلوب قوشلرایلر آکاآهنك گیدرزاریلری فرسنك فرسنك
چوگوردی گوزلریمز اول مقامی اونوتدق روضهٔ دارالسلامی
برآز شکر ایله دك پروردکاره که ایر گوردی بزی بینه بهاره
جهانی گوردم اولمش جنت آباد بوبرقاچ بیتی قیلدم آنده بنیاد :

§

دور ایتدی چون کنار گلستانی جویبار
سیمین کمر قوشاندی صانیرسك که برنگار

---

(۳) کرانه = اوج. نهایت

وجود شاه ایله اولمش توانا طولانمش قاپو قاپو آنی دریا
گداوش یوز سورر قاپولرینه آغاج کشکول النده هر سفینه
هواسی دلکشا و روح پرور صویی ماورد وخاکی مسك وعنبر
سوادی مردم چشمی جهانك همیشه روزوشب شوقندن انك
رخ مصر اوزره اولوب گوزیاشی سیل جهان اول سیلك اورمش آدینی نیل
گوزللکده نظیری یوق جهانده مثالی کلمه‌مش دور زمانده
اولوبن عاشق دیوانه‌سی سور ایدوب ضبط ایله‌مش کندویه محصور
نظر ایدوب بوسورك دوره‌سینه سپهرك لرزه دوشمش کوده‌سینه
سر بارو بروجه یار اولمش مه‌نو رخنهٔ دیوار اولمش
سحر گهدن قاپولر شامه‌دك تا گوز آچوب عالمی ایلر تماشا
برون سور برّی خندق ژرف(۱) که اولمش قازمغه‌مال جهان صرف
بوخندقدن اوته فرسنك فرسنك بیتیرمش لاله وگللر کل وسنك
گوزل یرلر ، دلارا بقعه‌لرده قامو جنت مثالی روضه‌لرده
جمیع روضه‌لر معمور و آباد درخت میوه‌دار وسرو وشمشاد
مثال دلبر طناز و پرناز قامو بالا بلند وهپ سرافراز
کنار بحر بندرگاه معبر که انموزجدر آندن روز محشر
اولور هرگون محاسب آنده عمّال[۲] ایدرلر پرسش اوضاع واحوال
سحر گهدن گلوب عمّال شاهی قیلارلر حفظ وضبط مال شاهی

---

(۱) ژرف = درین ، عمیق .
(۲) عمال = عاملك جمعی . برایشك مأمور مخصوصی. دها اسکی زمانلرده متصرف وقائممقام کبی ملکیه مأمورلرینه دینیلیردی .

ع— ايردى عمر آخره اكسلمه‌دى طول املم

(هوسنامه) سندن

مقدمه :

سپاس وشكر اول يزدان پاكه كه اولدر جان ويرن بر مشت خاكه
حكيم نقشبند طين آدم كه صنعيدر جمال آراى عالم
ايدر ترتيب صورت آب وكلدن قيلار پيرايه‌سينى جان و دلدن
يارادى ادمك چون جسم پاكن كل ايتدى شبنم عشق ايله خاكن
آكاويردى حواس خمس وادراك دخى روح مقدس، هم دل پاك
دلى ايدوب جمال وحسنه مائل پديدار ايتدى چوق شيرين شمائل
قيلار مى عقل درّاك آنى ادراك كه حق معرفتدر (ماعرفناك) (١)
ثناسندن نيچه دم اوره آدم كه (احصى) ديدى چون فخر دوعالم (٢)

§

در وصف خطهٔ استانبول

سواد اعظم قسطنطينيه حماها الله عن كلّ البليه
اولوب اول شهر يارك (٣) تختكاهى شرف ويرمشدى تاج وتخت شاهى

---

(١) « ماعرفناك حق معرفتك » حديث شريفنه اشارت .
(٢) (لااحصى ثناء عليك انت كما اثنيت على نفسك) حديث شريفنه تلميحدر .
(٣) سلطان بايزيد ثانى .

اشعارندن نمونه

غزلیاتندن :

سویله‌مك قصد ایله‌دكجه یاره درد حسرتم
آغلامق طوتار بنی كفتاره قالماز قدرتم
بن نیجه سن شمع جان بخشه روان جان ویرمه‌یم
یوقیدر عالمده بر پراونه دكلو غیرتم
قاپوكه ایلتوب كوتوردی بن غباری خاكدن
واردر یردن گوكه باد صبایه منتم

گونده بیك گز گورسه بیلمز اولبت رعنانی
نیله‌سون بردمده بیك شكله قویار سودانی

شكسته اولدیغی یگدر گوكل آینه‌سی غمدن
كه آنده بر نیجه یردن گورونور دوست دیداری

گوردم اغیاری كنار یاره جمع اولمش دیدم :
بولدی صورت معنیٔ (لاخیر الا فی الوسط)

دستبوسه نیجه كیم سعی ایدرم ایرمز الم
دوستم باری اجازت ویر آیاغك اوپه‌لم

ایله غالب وغزلیاتندن قصائدی راجح وفارسی انشاسی تورکی انشاسندن اعلی ایدیکی اهلی قاتنده ظاهر وواضحدر »

غزلیاتنك قدمای شعراعندنده مقبول اولهمامه سنه سبب یکانه، چونکه غزل غرامیاته متعلق حسیاتك تصویری اساسنه مستند اولهرق بونك غزلیاتی ایسه :

« اثر یوق سوزدلدن ـ وزلرنده » مصراعی مؤداسنجه اوشرطی جامع اولهمایشیدر .

نقل ایدرلرکه بزم خاص پادشاهیده عشقدن واشعار عاشقانه دن بحث اولندیغی صیره ده حاضر بالمجلس بولنان تاج زاده عشق دینیلن کیفیت مالیخولیادن عبارت اولهرق حقیقتده وجودی اولمادیغنی ادعا ایله صورت انکارده بولنمه سی اوزرینه مدعاسنی اثبات ایچون برهان ایسته مشلر. جلبی اقامهٔ برهاندن عاجز قالهرق مدت عمرنده کندیسنده بویله برحال واقع اولمادیغنه نفسنی بالاشهاد سوزینی تأیید ایچون برده یمین ایدنجه پادشاه دل آ گاه :

— یمینه نه حاجت ؟ سنك عشقی منکر وبو حالدن غیر متأثر اولدیغکه اشعارك شاهد ناطقدر ! ـ بویورمش .

مرتب دیوانی واردر . (هوسنامه) نامنده منظومه سی مشهور ومقبولدر .

جعفر چلبی

« تاج زاده» دیمکله معروفدر. باباسی اصحاب سیفدن ایدی. کندیسی طریق علمه سلوك ایله مشاهیر علمادن حاجی حسن زاده محمد افندیدن ملازم‌اولدقدن صوکره محمود پاشا مدرسه‌سنه مدرس وصوکره نشانجی وقاضی عسکر اولمشدر .

شاه اسماعیل صفوی سفری اثناسنده آماسیه‌ده یکیچریلری سفردن عودت ایچون تحریك ایتمش اولمق تهمتیله مظهر غضب پادشاهی اولەرق اعدام ایدلدی .

مرویدر که قتل اولندقدن صوکره پادشاه اظهار ندامت ایدوب قرناسنی «نیچون بنی بوندن منع ایتمدیکز ؟» دیه توبیخ ایتمش. اوندن صوکره‌ده نه‌زمان تاج زاده‌نك آدی آکلسه « زمان‌سلطنتم ایکی بویوك ذاتك وجودینه اقتران ایله شرف وشان بولمشدی : بری مؤید زاده، بری‌ده جعفر چلبیدی . حیفا که اولکیسنه اختیارلنی هنکامنده ایرشدك ؛ ایکنجیسنه‌ده بز کندی المزله قیدق ! » دیه ضیاعنه اسف خوان اولوردی .

سلطان سلیم جامعی قربنده بنا کرده‌سی اولوب الیوم محله‌سیله برابر نامنه نسبتله یاد اولنان نشانجی مسجدی حظیره‌سنده مدفوندر . فن انشاده زمانمنك خواجه جهانی عد اولنوردی .

حسن چلبی دیرکه: « کلام منثوری منظومندن نیجه مراتب

ينه شقايقده يازلديغنه كوره اوائل حالنده تجارتله اشتغال اوزره اولوب بر آره‌لق دولكر زاده (١) ايله برابر لاجل التجاره اسكوبه كيتمش‌كه سلطان بايزيدك دعوتنه اجابت ايده‌مه‌مه‌سى بو سببدن ايلرى كلمشدر .

علم حديث وتفسيرده متبحر، فن‌انشاده ماهر، السنهٔ ثلثه‌ده نظمه قادر، اديب، لبيب، حليم، كريم برذات ايمش .

سلطان سليمانك اوائل سلطنتنده وفات ايله‌دى . ابو ايوب انصاريده مدفوندر .

ذكر اولنان غزلدن باشقه تذكره‌لرده شو بيتلرى كورولور:

باغه و ارسه‌م سنسز اى مه برك سبزى كلمزك
كسمكه نخل حياتم ارّهٔ هجران اولور

بن نجه تشبيه ايده‌م شمعه اوخدّ مهوشى
شمع برمفتول سر عريان ايشيقدر (٢) آتشى
آياغن تير اوزره باصمشدر كمانكشلك ايدر
ناوك مژكانى اوستنده نكارك ياقاشى

---

(١) ايشيق = بر صنف هندلى ، آسيالى درويشلردركه عريان تن ، كشكول بدست طولاشه‌رق تدارك اقوات ايدرلر .

[٢] سراجخانه‌جوارنده مسجدى بولنان شمس‌الدين حبيب افندى‌در .

نیجه طوغنجه کورمم سن کل نازك بدنی
کندی کیرپیکم اولوبدر بکا کوزم دیکنی
چیقماسون آهم اودی آغزیمی آچدرمه بنم
یاقماسون سوز درونم سنی سویلتمه بنی

(مصراع) سن کوز یوموب آچنجه بوعالم کلیر کیدر

سعیی

صورتك نقشنی یازنجه کوکل نامه‌سنه
قانلر آغلاتدی کوزم کیرپیکمك خامه‌سنه

مطلعلی غزلی سلطان بایزیدك فوق‌العاده نظر تقدیرینی جلب ایتمکله کندیسنی استانبوله دعوت ایله دیکی حالده دعوته اجابت ایتمه‌مش اولدیغی مشارالیهك ترجمهٔ حالی صیره‌سنده یازلمش اولان شاعردر. صوکره سلطان سلیم زماننده کلوب کلی التفات پادشاهیه نائل اولدقدن باشقه اندرون همایونه معلم اولمشدر.

اسمی مصطفادر. کیمی استانبوللو، کیمی پرزرینلیدر، ومورخ نهاریك برادریدر دیه یازار. نهاریك پرزرینلی اولمه‌سنه کوره نقل اخیرك اصح اولمه‌سی اقتضا ایدر. شقایقك مطبوع نسخه‌لرنده اسمی سهواً (سیفی) یازلمشدر. کتاب مذکورك نقلنه کوره سلسله‌سی التنجی درجه‌ده شیخ سعدیٔ شیرازیه منتمی ایمش.

دوکولور شمع آیاغینه یانچون پروانه‌لر

کوزلرم یاشی امید وصل وبیم هجر ایله
بکزر اول بارانه کیم بر آن دینر، بر آن یاغار

کوزلرمدن کیزله‌ین کون یوزیکی زلفك دکل
با که کون کوسترمه‌ین بخت سیاهمدر بنم

صاقین ناله‌ٔ مبتلادن صاقین
یگیتسك کورنمز بلادن صاقین

جانان اودرکه میل ایده آنی کورنجه جان
قدّی وقاشی خوب اوله امابشرط آن (۱)

یاش دوکوب آه ایله‌یوب اول ماهی جست وجوده‌یم
خدمتم اکسیك دکل کاه اودده ، کاهی صوده‌یم

قاشك طاقی اوکنده رخلرك غرق اولمش انواره
یانار محراب اوکنده صان که ایکی شمع کافوری

---

[۱] باقی بویتی جزئی تحریف ایله برغزلنه مطلع اتخاذ ایتمشدره.

مشارالیهك آثار انشائیه‌سندن بعضلری منظوریمز اولدی . همان جمله‌سی ساده وتکلف وتصنعدن آزاده براسلوبده اوله‌رق ایجلرنده «منشیانه» دینیله‌یله‌جك برشی بوله‌مادق. ذاتاً یوقاریده دخی سویله‌دیکمز اولدیغی وجهایله — اولانجه اوقاتنی تعلیم وتدریسه ویا آثار علمیه تألیفنه حصر ایتمش اولدیغندن تکلفله یازی یازمغه وقتی ده مساعد دکل ایدی .

اشعارندن نمونه

غزلیاتندن :

استاد بهاری‌که طوقور سبزه حریرین
برك کل حمرادن اورور باد اکا تمغا

بلبل نیازه باشلادی سن ناز قیل دیه
کلشنده کل بوداغنی تحریك ایدر صبا

برسرو بسله‌دم نیجه یبل باغبان اولوب
سرکشلك ایتدی اول دخی دامنکشان اولوب

غمزه‌کك خنجرلری زخمن دهانم صاندیلر
شعله چیقدی آتش دلدن زبانم صاندیلر

آیاغیکه دوشدوکن عاشقلرك طعن ایله‌مه

حكما بينندەكى مباحثاتك محاكمەسنى حاوى (تهافت)، تاريخ آل عثمان ، لغات فارسيەنك دقايقنى مشتمل (دقائق الحقائق)، « نجوم الزاهره فى احوال مصر القاهره » ترجمەسى ، طبدن « رجوع الشيخ الى صباه » ترجمەسى ، فتاوادن برچوق مسائل مشكلەيى متضمن (مهمات) ، لغات عربيه وفارسيەيى حاوى (محيط اللغه) ، كلستانه نظيره فارسى العباره (نكارستان) .

آره صيره نظم اشعار ايلەده اشتغال ايدردى . احمد پاشا ونجاتى مسلكندەدر. عربى ، فارسى ، تورکى برخيلى اشعارى، تورکچه بردیوانى واردركه مطبوعدر. فقط وقتيله اقدام مطبعەسنده باصيلان بو ديوانك ترتيب وتصحيحى ايشى پاشماقجى زاده احفادندن (عندليب) مخلص اسعد بك مرحومه حواله ايدلمش ، مرحومده النده بولنان بر ايكى اسكى مجموعەده نەقدر لادرى نامنه! شعر كوردیسه ديوانەعلاوه ايلەمش اولديغندن مندرجاتنك برطاقيمنى باشقەلرينك سوزلرى تشكيل ايتمشدر .

از جمله شو غزل « ايسلى عبدى » لقبيله ملقب بروسەلى عبدالوهاب افنديكدر :

مرض عشقى كور شفا يرينه آلى كور دردنى دوا يرينه
بكا سودای زلفك آخركار فارەچل(چول) گديريرعبايرينه
مفت(١)مسكن صانيرجهانى كيشى نقد عمرين ويريرگرا يرينه

(١) مفت = بادەوا ، اوجوز

« رتبة العلم اعلی الرتب » مقتضاسی اوزره امرایه تقدم ایتدیکی جوانی آلمه‌سی اوزرینه ایرتەسی کوندن اعتباراً ترك جاه وجلال ایله برمدرسه‌یه کیروب تحصیل علوم ایله اشتغال ایله‌مش واستعداد خدادادینه منضم اولان سعی سایه‌سنده آز زمانده مقصدینه نائل و۹۳۲ ده ارتحال ایدن علی چلبی یرینه شیخ الاسلاملق مرتبه‌سنه قدر واصل اولمشدر .

امرفتواده آیت کبری وجمیع مسائل عقلیه ونقلیه‌ده خواجهٔ مشکل کشا اولدیغی جهتله « مفتی الثقلین » عنوان تکریمی‌ده احراز ایله‌مشدر .

« ارتحل العلوم بالکمال » ترکیبنك کوستردیکی اوزره ۹۴۰ سنه‌سی شوالنك ایکنجی کونی ارتحال ایله‌دی . قبری ادرنه قاپوسی خارجنده محمود چلبی زاویه‌سی قرینده‌در .

هیچ بر زمان اشتغالات علمیه‌دن خالی قالماز ، شیخ الاسلاملغی زمانینده کونده بیك قدر فتوایه امضا نویس جواب اولور ، یوزلرجه طلبه‌یه درس ویرر . بوندن باشقه بر جزء تشکیل ایده‌جك قدر اثر تألیف وتحریر ایدرمش . تألیفاتنك عددی اوچ یوزه قریب اولەرق اکثری رسائلدن وباشلیجه مؤلفاتی‌ده شونلردن عبارتدر :

تمامه قریب برتفسیر ، کشافه تاتمام برحاشیه . شرح هدایه متن وشرحی حاوی (اصلاح) و (ایضاح) ، متکلمین ایله

كبى تخيل اونلان اوضاع واطواردن برشى ، مثلا :

« كمر كسسته ، پرا كنده كوشهٔ دستار »

كبى حالار كورمك ايسته‌ديكى حالده كوره‌مز . حال بوكه علامهٔ هرفن اولان بوذاتك ادبياتجه ، بالخاصه شاعرلكجه اولان نصيبى‌دخى دوبالا وازان‌جمله سلطان سليم حقنده‌كى مرثيه‌سندن:

آز زمانده جوغ ايشلر ايتمشيدى
سايه‌سى اولمشيدى عالمگير
شمس عصر ايدى، عصرده شمسك
ظلى ممدود اولور زمانى قصير

بيتلرى رشك انداز بلغاى سخن آرادر . بناءً عليه تاريخ ادبياتمزده مشاراليه ايچون دخى بر قاچ صحيفه‌لك بر تخصيصى لازم كلير .

اسمى احمد ، مخلصى شمس‌الدينىدر . فقط اشعارى نام ومخلصدن عاريدر . مولدى توقات ، منشآى ادرنه‌در . پدرى سليمان چلبى وجدّى امرادن اولمه‌لريله اوائل حالنده كنديسى‌ده او زمره‌دن‌ايكن بركون ديوان همايونده بولنديغى صيره‌ده مشاهير علمادن ملا لطفينك كلوب بالجمله امرانك اوست طرفنه كچه‌رك اوتوردىغى كورمه‌سى ويانينده بولنان برينه بونك كيم اولديغى سؤال ايدوب ده موالى قسمندن ايسه‌ده فضل وكمالى حسبيله

بز شو نور محض بی مثلز بوکون عالمده کیم
سایه‌مز حق سلب ایدوبدرکه اولمایه همتا بزه

رخ منیریکه جانا مشابه اولدیغچون
کونش یوزین کوریجك کندیدن کیدر ژاله

باشلادیغی وقت ابراهیم آذر کعبه‌یه
کارنامه [۱] یار ایشیکن قیلدی بکزر کعبه‌یه

سایه صالمازسه بزه محشرده یارك قامتی
حالمز نولور قیامتده، محمد امتی !

عاشقك بیك وارایسه نوله قولك‌ده بیریدر
یولکه جان ترك ایدر یوقدر مکر بیکده بری

ابن کمال

« کمال پاشا زاده » دخی دینیلیر. هرنه زمان بو نام آکلسه کوز اوکنده اعاظم علمای اسلافدن بر ذات، سیمای پر وقار وتمکینیله تجسم ایدر. انسان اونده شاعرلره وشاعرلکه مخصوص

[۱] کارنامه = رسم، پیلان

سوزلرك كوش ايده‌لی باغری دلندی كهرك
كوره‌لی كون يوزيكی بيلديزی دوشدی قمرك

كلشن دهری صبا كيبی سراسر كزدك
بر وفا بويی كلزار فناده سزدك

زلفنه دكمك ايچون ويردی اجازت بزه يار
عمری جوغ اوله آنك كيم بز آ كا دكمز ايدك

كيشی صاغ اولوب اولمقدنـه محروم
اولوب يگدر آ كلمق باری مرحوم

قاپوكده بنی صوچلو چيقارمه كرم ايله
بوبايده يوقدر بنم ای دوست كناهم

چون حرامی اولانك قانی حلال اولمق كرك
بيلمزم خون صراحی‌يی نه‌دن اولمش حرام!

كوزم بلای رمددن قيزيل كُله دوندی
مژه‌م دكل كورونن بيندی خار چشممده

چاه قبره قومق ایستر بومسیحی‌یی فلك
نه‌عجب بویله قویو قازدینی دهر آنك ایچون

درم ژاله‌یی خرج ایتسه نوله مهریکه کل
کندی یوزی صوییدر، کندینك آلنی تریدر

ایستر ایسه‌ك کر تجلی ایده‌نور
کعبهٔ دیدار یاره قارشی طور

باشم دیارغمده بلا کوهساریدر
ایکی کوزم بعینه آنك پیکاریدر

مسیحی اشتیاق کوی دلدار
سنی اك صوکره اهل جنت ایلر

کربو دفتردن مسیحی کیده کلمز مثلی هیچ
بیرینه اول دکلو یازلماز اولنجه خط تراش

بنیمیدر اول صورت زیباده‌کی یارب
یا اصبع احمدکه مهی قیلمش ایکی شق

کوکه جیقاردم کمنده آه ایله
بن جیقمنجه قورقارم اینر مسیح

بر بوسه‌کی آلنجه کلیر جانم آغزیمه
برتیرك ایریشنجه کوکلدن نه‌لر کچر

هرمهك عشقی متاعینه ویرر جان نقدین
شویله بکزرکه بزم بیلدیزیمز مشتریدر

بحر معنادرر طبیعت کیم
اول دکیزده زبان بردیلدر

خاتی بربر یاتیردك ای ساقی
طولو اورمیشه دوندی صحبتمز
اولیجك قبریمزه اوغرار ایسه‌ك
توره مستغرق اوله ترتمز

بواولو دولت دکلیدر مسیحی کیم بزه
فتریمزله بونجه ابکار معانی بسله‌رز

باشقه بر عالمی و ر باد بهارك که آنده
یا سمن روز سفید اولدی بنفشه شب‌تار
ژاله کل صفحه‌لرین مهره‌له‌یوبدر تا کیم
یازه رنکین سوزین اول صاحب تمکین ووقار
§ رفعت وقدری سمندی ایده چونکه جولان
یریدر کر ایریشه خاطر کردونه غبار
کف دُرّ باشنه بکزردی اوله فی‌الجمله
ابره باغشلادیغی ینه آلماسه بحار
شاهد رأیکه عالمده کورنمه‌دی نظیر
اوله‌لی جام جهان بینکه مهر آینه‌دار
طشت پر نقش فلك پادشه فکر تکك
الی آلتنده اولور نیته که طشت زرکار
خوف نیزه‌کدن اکر قاچسه عدو کهساره
طاغلر ایچره کمندانه طوتار حلقهٔ مار
§ بحر علمك چو محیط اولدی بوقطره حالن
تربیتله نوله قیلسه آنی دُرّ شهوار

غزلیاتندن

بر لحظه ایشیکنکده اکر اولسه مجاور
افلاکده رشك ایده مسیحی‌یه مسیحا

[نشانجی جعفر چلبی حقندہ]

خواب غفلتدن اویانماغه عیون ازهار [١]
هر سحر یوزلرینه صو سپه‌لر ابر بهار
شویله جانلاندیلر ارباب چمن کیم سروك
آیاغی باغده اولماسه ایدردی رفتار
باغلر تن کیدر اولمش آکا آب روان
جویلر عمر کیدرکه کچر لیل ونهار
قطرهٔ شیر کبی طاملادیغنجه شبنم
غنجه‌لر آغزین آچار نیته‌که اطفال صغار
ماء جاریلری قاچغین دیه زنجیره چکر
کورنجه نقش کچر (٢) آبه نسیم اسحار
کل عروسینك اوکنده یورویوب جوی حباب
باشی اوستنده لکنجه کوتورور جاریه وار
فاخته چونکه النده بویومشدر سروك
وستنه مدح اوقویوب اولسه هواداری نه وار

---

(١) باقینك :

روح بخش اولدی مسیحا صفت انفاس بهار
آچدیلر دیده‌لرین خواب عدمدن ازهار

مطلعلی قصیده‌سی بوکا نظیردر .

(٢) نقش کچمك = دك ، دوباره ایتمك ، آلداتمق .

اشعار ندن نمونه

جلوسیه :

[سلطان سلیم اول حقنده]

ملکت روم ایچره اولوب لشکر فته روان
کرد محنتدن آچامازدی کوزین خلق جهان
صولدوروب باغ جهانی تند باد حادثات
برك اصفر کبی تیترردی قامو پیر وجوان
یرله دوکلمش ایدی مهرهٔ سلك نظام
بی نفاذ اولماغه یاقلاشمشدی احکام نشان
طوتمش ایکن باغ رومی زنکیٔ زاغ فتن
قدرتندن صالدی حق بر شاهبازی ناکهان
§ صیت عدلك سائح صحرای صحن کائنات
وصف ذاتك سابح دریای نیل آسمان
تیغ بر کسکین غلامکدرکه آدیدر (حسام)
نیزه بر پرچملی بنده کدر که اسمیدر (سنان)
کر مرادك اوزره دیرنمزسه افلاك ونجوم
چرخ آشاغی کچسون . انجم ایچنه کیرسون قران

اولمق مناسبتيله (مسيحى) تخلص ايتمشدر . صدر اعظم خادم على پاشايه ديوان كاتبى اولمشدى . حسن كتابتى وانواع خطوطده مهارتى وار ايدى . پاشانك وفاتندن صوكره تاج زاده‌يه انتساب ايتمشدر . اونك‌ده وفاتى اوزرينه بر مقدار تيمار ايله قناعت واختيارعزلت ايله‌دى . « مسيحى فوت شد » تركيبنك كوستردىكى (٩١٨) ده ارتحال ايتمشدر .

زماننده شعر ايله خيلى اشتهار ايتمشدى . عموم تذاكر شعرا صاحبلرى « آسمان بلاغتك مسيحى » ، « خلاق معانى » كبى وصفلرله ثنا و ثناسنده اطرا ايدرلر .

مرتب ديوانى ، « كل صدبرك » اسمنده يوز عدد صور مكاتيبى حاوى وفن انشايه متعلق بر كتابى واردر .

ذاتى ايله آره‌لرنده بعض معنالرجه توارد واقع اولمغله ذاتى بوكا اسناد تهمت سرقت ايتدكده بوقطعه‌يى يازوب كوندرمشدر :

قطعه

صانمه كيم معنىٔ نادانه بنى ال اوزادەم
دكلم طفل‌كه خاييده ايدينەم افطار
تنده‌كى روح بكا عاريتى اولديغيچون
كونده بيك كز ايدرم كندى حياتمدن عار

زشت رو آینه‌یی، اعمی چراغی نیله‌سون !

آق آقچه قاره کون ایچون دیمشلردر مثلدر بو

یاالهی ! کیمسه‌یی نامرده محتاج ایله‌مه

بکا اوگرتمه گوتدیکم طوموزی

پیر اولدی کیتدی کوکلی فقط نوجوان دخی

چون هما ایمز یره ، قونماز کبوتر کعبه‌یه

کیمدن اوگرندك بوکاری؟ آفرین استادیکه !

توبه اولسون رازیمی فاش ایتمه‌یم قارداشمه

عالمی طوگدردك ای واعظ کلام سرد ایله !

قالمامشدر دوستم باقی بودنیا کیمسه‌یه

بوجهانده لذتی سیاح آلیر عیاش ایله

مسیحی

بو دورك اك دگرلی شاعرلرندندر. پرشتنه‌لیدر. اسمی عیسی

گرم اولوب چاك گريبان ايتدى صدرى اوردى برق
مصطفانك كيردى كويا ماه تابان قوينته

دائم كاله مائل اول اى يار بى‌مثال
كور بدرانورى نجه بى مثل اولور كمال

برفقيرك كوكلنه كير ، قيل رعايت خاطرين
وارمق ايسترسه‌ك اكر كيم اى توانكر كعبه‌يه

دكل شو كيمسه‌كه عالمده طيّب الاعراق
وجوده كلمه‌دى آندن مكارم اخلاق

مصراعلر :

كوره‌لم آيينهٔ دوران نه‌صورت كوستريور (١)
فتنه‌يه اكثرسبب بزم جهانده باده‌در

محتشم، عمرم، حيات جاودانمسك بنم
بردكيرمندر جهان هركيمسه بكلر نوبتن

---

[١] بو مصراعى باقى تضمين ايتمشدر .

دوستلر ! بن عندلیبی دمبدم گریان ایدوب
گولدورور دشمنلری اول ورد خندانم بنم

ذاتئ خسته‌یه تلقینی سن ایت اولور ایکن
طویماسون جان آجیسن لذت کفتارکله

آلیرسك جانی خلقك، اورورسك تیغ برانّی
افندم یوقیدر یوقسه بوبن دلخسته‌نك جانی

دیمش هرکیم قولم اولورسه قربان ایلرم آنی
ایشتدم بوسوزینی اولدم آنك قولی، قربانی

کعبه یوزیکی کورمکه واردقجه قاپوکه
سعی ایله چیقمغه کرم ایت کوره‌یم سنی

میل ایدر حنته آدم، مکرای حورلقا
آنده نقاش ازل حسنکی تصویر ایتدی

جانم آل یارب بنم مهررخ جانان ایله
عاقبت کوندر بودنیادن بنی ایمان ایله

بن آه ايتدرمزم ديرايسه خلقه چرخ كج رفتار
دخان آتش آهم آنك يوزين سياه ايلر

الى آلتنده اولمه كيمسه‌نك خاتم كبى اى يار
كورنلر ديمه‌سون تا كيم كوزك اوستنده قاشك وار

عجبمى خلق ايچنده آدى چيقسه ذاتيا آنك
سنك اشعاريكك هربيتى برغزا معمادر

شعاعندن شبم‌روز ودخانندن كونم دوندر
نه كيجه‌م كيجه‌در آهم اودندن نه كونم كوندر

هر كيجه سير ايلرز دوشده سراسر كويكى
سيرمزدن آكلانان بودركه اهل جنتز

هردم اى تير الم كوكله طوقنمه بنم
طاشمى صاندك يوره‌كم قلعه‌مى صاندك بدنم

لطف قيلمشسك سلام ايتمشسك اى حورى لقا
اولدى ذاتيه جحيم فرقتك دارالسلام

اسدیکنجه باد موج اورور چمن دریا کبی
هرشکوفه برصدف، هرژاله بردّر ثمین

طبله‌لردر مهرومه آلتونلو فندقلر نجوم
تیر آه عاشقه تعلیمخانه آسمان

قوس‌قزح دکلدرر اول، پهلوان‌چرخ
برآوه‌دن دیلرکه چکه نیچه برکمان

بوحاله بادصبح برآه ایله‌دی همان
باشدن باشه سویوندی قنادیل آسمان

غزلیاتندن

بیتلر :

عجب هانکی حرارتلی کوکلدن کچدك ای دلبر
قیزارمشسك سراسر جسمکی مستغرق ایتمش

نوروز اولوب اغیار ایله سیر ایله‌دی دلبر
کیجه‌یله کونم اولدی بنم بینه برابر

دائم سرای دل اوجهتدن خراب اولور

نعت

قامتك ای بوستان لامکان پیرایه‌سی
نوردن بر سرو دردوشمز زمینه سایه‌سی
یوسفی کرچه کورنلر اللرینی کسدیلر
کون یوزك کوردی سنك شق اولدی ماهك آیه‌سی

میل ایدر جنته آدم مکرای حورلقا
آنده نقاش ازل حسنکی تصویر ایتدی

جانم آل یارب ! بنم مهر رخ جانان ایله
عاقبت کوندر بو دنیادن بنی ایمان ایله

بد طالع جحیمدن افزون یاقار بنی
کیرسه‌م بهشته‌ده بکا راحت عذاب اولور
هیچ کیمسه‌نك بو بابده ذاتی کناهی یوق
دولت یوزینه بخت سیاهم نقاب اولور

قصائدندن :

قانه غرق اولمش شهیدان اوزره کویا نورابر
لاله‌لر اوزره دوکلدکجه دمادم یاسمین

ذاتیدن اوزکه سایهٔ عاطفت وعنایتنه التجا ایده‌جك بر صاحب همت ، بر ولی نعمت اوله‌مایه‌جنی کبی شاعرلکك حقوق غیردن باد هوا استفاده ایچون سبب استحقاق عد ایدیله‌مه‌یه‌جکی حقیقتی مادحلرجه‌ده ، ممدوحلرجه‌ده آکلاشلمغه باشلادینی زماندن بری قصیده پردازلق وادیسی کیده‌رك متروك جکمنی آلمش وزمانمزده ایسه او یول بالکلیه مسدود اولمشدر . مع هذا قدمائك قصیده‌لرینی مجرّد قصیده‌در دیه نظر دقت واهمیتدن اوزاق طوتمامليدر ؛ زیرا اونلر ـ ممدوحلرینك جالب تحسین و آفرینی اولمق ایچون ـ اولانجه قدرت شاعرانه‌لرینی قصیده‌لرنده کوسترمکه چالیشه‌رق بونلری الحق نظر فریب اوله‌جق جواهر زواهر معانی ومضامین ایله ترصیع وتزیین ایتمشلردر . احمد پاشا ، ذاتی ، مسیحی ، مقالی . فعانی ، باقی بویوله حائز قصب السبق امتیاز اولان شعرادندرلر .

اشعارندن نمونه

حسب حال خود :

دریادن آب ایسته‌مش اولسه‌م سراب اولور
کر آلتونه یاپشسه‌م او ساعت تراب اولور
آب حیات صونسه اکر خضر دسته
زهر هلاهل ایله ملمع شراب اولور
کیمدن جهت اومارسه‌م او دم وضعی دیر : بیقل !

پردهٔ شریفه‌یی چیقاروب مشارالیه اهدا بویورمش اولدقلری وهرزمان شعرایی برر صورت و وسیله ایله مظهر التفات وبعضا کندیلریله ملاطفه ایله‌دکلری کتب سیرده مسطوردر .

بعده خلفای راشدین حضراتی ، دها صوکره امویه‌وعباسیه خلیفه‌لریله ایران وتورکستان پادشاهلری اثر عالیٔ نبوی‌یه اقتفاءً کندیلرینه قصیده تقدیم وانشاد ایدن شعرایه بذل عطایادن‌باشقه قریه‌لر تملیك ایتمك وآغیزلرینی اینجو وجواهرله طولدرمق کبی بویوك بویوك کرم وعنایتلرده بولندقلری کبی جناب فاتحده ، بایزیددده . سلطان سلیم وسلیماندده کورلدیکی ودها آشاغیلرده کورولدیکی وجه ایله سلاطین عظام عثمانیه حضراتی دخی علما وشعرایه ملوك سالفه‌نك احسانلرینه قات قات فائق طوتوله‌جق مرتبه‌لرده اکرام ایتمشلر و اکثر وزرا وکبرادخی پادشاهلرینك کیتدیکی یوله کیتمشلردر . ایشته بو سببله‌درکه قصیده پردازلق هر عصرده بویله بر چوق ضعفای شعرایه وجه‌معیشت اولمشدر. ایشته بنه بو سببله‌درکه قصیده پردازلق وادیسی بو پادشاهلر زمانده رواج بولوب صوك زمانلره کلنجه‌یه قدر هیچ بروقت نظر رغبتدن دوشمه‌مشدر . هر هانکی شاعرك دیوانینه باقلسه لااقل اون ، اون بش قصیده کوزه چارپار .

فقط حریت شخصیه‌سنه مالك ، قدر وشرف انسانیتی‌مدرك اولانلر ایچون بو عالمده ثمرهٔ کسبدن باشقه مدار معیشت وسعی

محوینه قدر یوروردم . فقط سکا کوجنمك المدن کلمز . نه سبکروح آدمسك !

§

ینه کندیسنك لطائفندندر که چرکین یوزلولردن اولان صدر اعظم علی پاشانك حضورینه ایلك دفعه اولهرق داخل اولدقده پاشا بونك یوزینه باقدقدن صوکره بعض حضاره « ذاتی کوزل بر ذات دکل ایمش » دیمجه شاعر : « یکیت یکیدك آینه سیدر ! » جوابنی ویرمش .

* * *

ذاتینك بروقتلر سلطان بایزید وسلیم اول ایله بعض وزرادن آلدیغی عطیه‌لر وجائزه‌لرله کچندیکنی سویله‌مشدك . بو مناسبتله شوراده قصیده‌لر حقنده بر استطراد یاپه‌لم :

مدح اکابری متضمن اولان قصیده تنظیم وانشادی اسلامده پك قدیمدر . اصحاب کرامدن وفحول شعرادن حسان بن ثابت [ر . ع] حضرتلرینك شاعر النبی اولدیغی وابلغ الانبیا افندیمز حضرتلرینك کندیسنی « اللهم ایّده بروح القدس » کلمات روح بخشاسیله احیا وینه اصحابدن کعب بن زهیر حضرتلری [ر . ع] « قصیدهٔ برده » دینیلن وبین الاسلام آثار مبارکه‌دن اولان (بانت سعاد) قصیده‌سنی حضور عالیٔ پیغمبریده انشاد ایتدیکی زمان رسالتپناه افندیمزك کمال محظوظیتلرندن آرقه‌لرنده‌کی

کبی بی‌مثل وعدیلدر . کندینك برچوق سوزلری‌ده‌مثل حکمنه کیرمشدر .

(مجمع الطائف) اکثریتله کندیسیله ادبا . ظرفا بیننده کذران اولان لطائفی جامع ومختصر و کوزل برر رساله‌در .

ذاتاً خلقك ذکانچه‌سنه کوسترديکی رغبت وتوجهك بر آزی‌ده ذاتینك طبعاً بشوش ، خوشکو اولمه‌سندن ایلری کلیوردی . ارباب مراجعته شاعرانه سوزلر سویلر ، کوکلرینی آلیردی . بعضاً مؤثرجه لطیفه‌لر ایتدیکی‌ده اولوردی . فقط کندیسنه کوجنن اولمازدی . ازجمله (دابه) لقبیله معروف اولان چلبی ایله بینلرنده برکون شو محاوره جریان ایتمشدر :

چلبی — مولانا ! بعض ذواتده وفقلریکزی کوریورم . بکاده بر وفق یاپارمیسکز ؟

ذاتی — باش اوستنه ! نه‌زمان ایسترسه‌کز .

— ممکن ایسه شیمدی ایسترم .

— دنیومی اولسون اخرویمی ؟

— دنیوی اولسون .

— بر آیت کریمه واردر ؛ سزه اوندن بر وفق یاپه‌یم .

— هانکی آیت کریمه ؟

— ومامن دابة الا . . .

بونك اوزرینه چلبی « بونی باشقه بری سویله‌مش اولسه

ضیا پاشانك ذاتی بی « آواره و دلشکسته » لکله توصیف ایدیلمش شاعرك حیاتی بویله پریشان روزکار اولهرق کچیرمش اولمهسندن طولایبدر .

عاشق چلبی دیرکه: کندندن استماع ایتدیکم اوزره ۱۴۰۰ عددینه ۱۷۰۰ عددی آرهسنده غزلیاتی ، ۴۰۰ ی متجاوز قصائدی ، دیوانی ، (شمع و پروانه) ، (فرخ نامه) ، (احمد ومحمود) ، (فال قرآن) ، (مجمع اللطائف) نامنده منظوم ومنثور رسائلی واردر . مرحوم پیری چلبی ۶۰۰ غزل وسکسان قصیده انتخاب ایله آیریجه بردیوان ترتیب ایتمشدر . اکرچه مرحومك اشعاری متین ورصین ومطبوع ومقبولدر ؛ اما بعض بارد ادالر وپست تعبیرلر وبیکانه معنالرله مدخولدر ۹۴۰ دن صوکره دیدیکی اشعار لطافت وسلاستدن عاریدر . اکابره قصیده وشعرادن برینه بر نظیره دیمك لازم اولسه اولکی قصائد وغزلیاتنه مراجعتله اسکی خیال ومضمولرینی لباس آخر ایله تعبیر وجزئی تغییر ایدردی . »

فی الواقع قصائد وغزلیاتندن برچوغی مکرر المعنی ویك لفظ ویك ادادر .

بونکله برابر بولندیغی عصرك کرچکدن استادی وباقی طرز ادبنك یکانه عامل ومؤثریدر . مثل کولشده دخی نجاتی

دکان نوهوسان ادب ایچون دخی برمرجع حالنی آلدی . آره صیره اورایه کیدەرك شعرلرینی تنقید وتصحیح اولنمق اوزره رماله عرض ایدرلردی . اوده هربرینه دائر بر درلو بیان ملاحظه ایدردی . شاعر یحیی بك ، خیالی ، باقی بو نوهوسلر میانسده داخل ایدیلر . نەفائدەکه زوارك کثرتی شاعرك ضرورتدن بری برحالده یاشایه بیلمەسنی تأمین ایتمزدی .

سنەلرجه مدت بوحال اوزره یاشادی . سنەنك کیتدکجه ایلریلەمەسنه بار فقروضرورت دخی منضم اولمەسیله بلی ایکی قات اولمشدی .

عاشق چلبی دیرکه: «مرحومك اوی صاری کز محله سنده ایدی. هرکون پیاده جه دکانه کیدوب کلیردی . النده عصا طاشیردی . چامورلو کونلرده عصاسنه طایانیردی . چوق کچمەدن دکانه ذوامدن قالدی . ضعف پیری آفتن آلدی . اوی قریبنده قوجه ابراهیم پاشا حمامی جوارنده بر دکان طوتوب برزمانده اوراسنی آلت هنکامه (جمعیت) ایدوب جمع شعرا ایلەدی ». الحاصل :

« اولماز ایشی شاعرك مرتب »

مضمومنه ماصدق برحالده ، کمال فقرواحتیاج ایچنده (۹۵۳) رمضانینك نصف اخیرنده وفات ایلمشدی. ادرنه قاپوسی خارجنده ایوبه کیدەجك طریق اوزرنده مدفوندر .

سرورا بر بندهٔ بی قیددر قاپوگده عدل
طوته‌مازدی آنی زنجیره چکوب نوشیروان [۱]

بیتی طرف پادشاهیدن بالخاصه تقدیر اولنمشدر .

استانبوله کلنجه قاضیلق طریقنه سلوك ایتمك ایسته‌دیسه‌ده مبتنی اولدیغی صمم حصول املنه مانع اولمش وصوکره تولیت کبی بعض خدمتلر تکلیف اولندی ایسه‌ده کرك طرف پادشاهیدن کرك صدراعظم علی پاشا ایله بعض اکابردن آلدیغی سالیانه وعطیه‌لره قناعتله بر خدمت ومأموریت قبول ایتمه‌یرك اولدقجه مرفهانه وآزاده سرانه یاشامقده بولنمش ایدی. حیفا که حامی ومنعملرینك بربرینی متعاقب وقوع وفاتلری حسبیله معیشتی خیلیدن خیلی سکته‌دار اولمش و هله ایاس پاشانك صدارتنده عموم زوائد خواران صیره‌سنده بونك‌ده تخصیصاتی قطع ایدلمکله زوالینك الی بوکرنده قالمش ایدی .

برمدت‌صوکره بایزیدجامعی حولیسنه کیرنلر ذاتی‌یی اوراده پژمرده بر قیافتله بر دکانچه‌ده قاعد بولورلردی . موزه دوز بودفعه رمّال اولمشدی . « وفق » یاپه بیله‌جکنی سویلیوردی .

دکانچه‌سنی زیارت ایدنلر آز دکلدی . رمل دوکدرمك ، وفق یاپدرمق ایسته‌ینلر بو «کاهن مشهور»ه مراجعت ایدرلردی.

---

(۱) روایات تاریخیه‌دندرکه نوشیروان (عدالت) نامنه آلتوندن بر طوپ یاپدیروب دیوان کونلری اوتوردیغی تختك طاوانه یه آلتون بر زنجیرایله آصدیرر وکوزینی اوندن آیرمازمش .

قصد ایدر خونی کوزك خنجر ایله جانمزه
بی کنه کیرمه بزم پادشهم قانمزه
بزدن اعراض ایدوبن کلمه‌دیکك یانمزه
نیکی . . . .

§

بو سلیمی قولکه جوری روان ایله‌دیکك
بونجه صدقن ره عشقکده یالان ایله‌دیکك
یوزینی کوسترو بن بینه نهان ایله‌دیکك
نیکی، شیوه‌می که ، جورمی‌که ، نازمی‌که ؟

ذاتی

بشنجی دورك استاد شعراسیدر . بالیکسریلیدر . اسمی (عوض) درکه تاریخ ولادتی اولان ۸۷۶ سنه‌سنی کوستریر. اوائل حالنده موزه دوز ، یعنی چیزمه‌جی ایدی . سلطان بایزید زمانننده ترك صنعتله استانبوله کلدی. سلیم اوّل وسلیمان قانونی زمانلرینی ادراك ایتمشدر . زمان اشتهاری سلیم اول عهدیدر .

بو اوج پادشاهی بر طاقیم قصائد ایله مدح ایده‌رك احسان والتفاتلرینه نائل اولمشدر . حتی سلطان سلیمه تقدیم ایله‌دیکی بر قصیده‌نك ابیاتندن بولنان :

هجوم نشوه‌دن بی تاب چشمی
آنکچون عاشقك بر آب چشمی

مربع

کوزلرك فتنه‌ده ابروك ایله انبازمی که ؟
دل آصلماغه ایور زلفکه جانبازمی که ؟
بزی قهر ایله‌دیکك لطفکه آغازمی که ؟
نیکی [*]،شیوه می که ، جورمی‌که ، نازمی‌که ؟

§

دلی صید ایتمه‌ده عالم بیلیر استادلغك
کی صاقین عاله بایلمایه بیدادلغك
بیلمزم سرّی نه‌در بیلمش ایکن یادلغك
نیکی . . . . .

§

دل نه‌در نسنه‌می وار عشق اودینه یاقادیغك
عشق زنجیرینه کردنمی قودك طاقادیغك
بی کوردکده یوزك دوندورین باقادیغك
نیکی . . . .

§

---

[*] نه‌که

اشعارندن نمونه

(توحید) ندن :

منجلی آینهٔ دلده نقوش کائنات
ایش او مرآت مصفایه جلا ویرمکده‌در
محو ایدنجه ماسوایی نورحق ایلر ظهور
مقصد آنحق قلبه بویله انجلا ویرمکده‌در

مناجات :

یا محو ایت لوح عصیاندن بو عبد پرقصور اسمن
چیقار یارب یاخود اسماء حسنادن غفور اسمن

عزلیاتندن :

مردم دیده‌مه بیلمم نه فسون ایتدی فلك
کریه‌می قیلدی فزون ، اشکمی خون ایتدی فلك
شیرلر پنجهٔ قهرمده اولورکن لرزان
بنی بر کوزلری آهویه زبون ایتدی فلك

بز بلبل محرق دم کلزار فراقز
آتش کسیلیر کچسه صبا کلشنمزدن

اتحاد ایتمزسه ملت داغدار ایلر بنی
کوشهٔ قبرمده حتی بی قرار ایلر بنی

تورکی وفارسی وتاتاری
نظم ایدردی نفیس اشعاری

دینلدیکی حالده غریبدرکه بعض تذکره‌لر :

«بن یاتمم لایقمی اوکمده اول آیاغن‌طوره
سرونازم دیکن بن اولدکده نمازم قیلماسون

بیتندن باشقه تورکجه شعر سویله‌مه‌مشدر » دیمشلر و بو سوزلریله تاریخ ادبیاتمزه پك بویوك وقوفسزلق کوسترمشلردر. کمال بك دیرکه :

«حکومته متعلق افعالی شویله طورسون بازیچهٔ افکار اولان اشعارنده بیله زمانك حالی اولان لفظ پردازلق کبی سیئه‌لردن اثر بیله کورولمز . قلمندن هر نه صادر اولدیسه مصادمهٔ سحاب ایچنده ظهور ایدن برق جهان کبی هیجان افکار و وجدان آره‌سنده جوّال اولمش برنورمعرفتدرکه قائلنك حکمت وحماست ویاشوق ومحبته دائر اولان احوال قلبیه‌سنی ایضاح ایدر.

الهی ! ترا زیبد این پادشاهی
که هر پادشه را تو پشت وپناهی

مطلعلی مناجاتی برلوحه ایله تربه‌سنده آصیلیدر . الحاصل مشارالیه سلاطین عثمانیه‌نك اك بویوك بر شاعریدر . دولتك اك شانلی بر قهرمانی اولدیغی کبی » .

شمس عصر ایدی، عصرده شمسك ظلی ممدود اولور زمانی قصیر

تجلیسنه مظهر اولان پادشاه حضرتلری، طقوزسنه‌دن عبارت عهد سلطنتی تنظیم امور حکومتله اسباب جهانگیری وغالبیته حصر ایله‌مش اولمقله برابر خالی زمانلرینی یا علما و ادبا ایله مصاحبه ویا کتاب مطالعه ایده‌رك امرار ایله‌دیکی کبی اصحاب لیاقتی، درجهٔ استحقاقلرینه کوره ، پایه وعطیه ایله تلطیف وتطییب وتشویقدن کری طورمامشدر . حتی مصرده بولندیغی اثناده ادریس بتلیسینك تبریك مظفریاتی متضمن تنظیم وتقدیم ایله‌دیکی برقصیده‌یه جائزه اولهرق بش یوز آلتون احسان ایتدکدن ماعدا بویوجك بر قطار ایله خانه‌سنه بر چوق اشیای کرانبها کوندرمش ، ادریس ایسه نائل اولدیغی شو لطف عظیم پادشاهیدن طولایی شکرانه اولمق اوزره یوز آلتونه بر کوله آلوب اسمنی (معتوق) قویدقدن صوکره آزاد ایتمشدر .

بازیچهٔ افکار قبیلندن اولهرق نظم اشعار ایله‌ده اشتغال ایدردی. مخلصی (سلیمی) در. فارسی دیوانی مرتبدر. رومده اك کوزل فارسی شعر سویه‌ینلرك برنجیسیدر دینیله بیلیر . بر دیوانچه تشکیل ایده‌جك قدر تورکجه اشعاری موجود اولدیغی و (تاج التواریخ) ده :

بد دعا ایتمزم اما که خدادن دیلرم
بر سنك کبی جفا کاره هوادار اولهسك

نجاتی یه نظیره :

آتش غمده کباب اولدی جکر دونه دونه
کوکلره چیقدی دخانله شرر دونه دونه
دل درونمده طوتشدی ینه بر شمع کبی
تن خیالکله فنر اولدی ینر [یانار] دونه دونه

بشنجی دور

بو دور ، علما وفضلا وادباسنك کثرتی وهر برینك علوّ اقتدار ومزیتی جهتیله اوّلکی دورلرك جملهسنه فائق عداولنور. بوده محضا سلطان سلیم اولك همت عالیهسی سایهسنده در .

آز زمانده چوق ایشلر ایتمش ایدی سایهسی اولمش ایدی عالمکیر

ایردی چون آب حیاته مهری اولمز حشره‌دك
کوردی چون ظلمت شبنده اول عیان اسکندری

دیمش اولدینی ایچون بعضلرینك سوء ظنی دعوت ایتمش ایسه‌ده دامن‌عفتنك هیچ‌بروقت لکه‌داراولمادینی متفق علیهدر. ذکراولنان غزلك تمامی شودر :

خوابدن آچدم کوزم ناگاه قالدیردم سری
قارشیمه کوردم طورور بر ماه چهره دلبری
طالع سعد اولدی یاخود قدره ایردم غالبا
کیم محلهم [*] ایچره کوردم کیجه طوغمش مشتری
کوزیمی آچوب یومنجه اولدی چشممدن نهان
شویله تشخیص ایلرم کیم یا ملکدر یا پری

اکثر اشعاری نجاتی‌یه نظیره‌در . مرتب دیوانی واردر . بو بر قاچ بیت دخی اونکدر :

دیدم یوزیکی کورمه‌دم اوّلکی کورشده
کشف‌ایتدی نقابینی همان دیدی: کور ایشته

بن اومازدم که سنی یار وفادار اولهسك
کیم بیلیردی که سنی بویله جفا کار اولهسك

---

[*] محله، بوراده سمت‌اقامتگاه، معناسنه‌در.

بر مه‌نامهر ایچون چرخ ایتدی سرگردان بنی
کور نصل بر کون ایچون حفظ ایله‌مش دوران بنی

غزل

مهر گله‌ا کر خاك اوله بوسینهٔ چاکم
تا حشره‌دکین بوی محبت ویره خاکم
اولدر بنی کیم شول قدرم درد وغمکله
یانمده حیاتمدرر ای دوست هلاکم
باکم اول ایدی کیم بنی اولدرمه‌یه چشمك
چون چشمکی کوردم صنما قالمادی باکم
قهرمدن آنك هر طرفن سیل غم ایتدم
سن ماهه نظر قیلدیغیچون دیدهٔ باکم
کر زلفی هواسیله تم چاك اوله وصفی
تا حشره دکین بوی محبت ویره خاکم

مهری خاتون

آماسیه‌لیدر . (بلابی) مخلص بر قاضینك قیزیدر . سنان پاشازاده اسکندر چلبی ایله معاشقه‌لری اولوب چلبی‌حقنده‌بعض غزللر سویله‌مش واز جمله برغزلنك مقطعنده نامنی تصریحاً :

محمود پاشانك دائره‌سی خدمه‌سنه معلملك ایدردی . صوکره پاشانك ادرنه جوارنده (خاص کوی) قریه‌سنده‌کی مدرسه‌سنه مدرس اولمشدی . افندیسنك وقوع شهادتی اوزرینه مشارالیهك قریهٔ مذکوره ده‌کی چفتلکنه‌چکیلرك زراعتله‌اشتغاله‌باشلادی. مرتب‌دیوانی ووصافدن‌مترجم (ترجمان‌البلاغه) اسمنده انشایه متعلق بر اثری واردرکه زمانمنده خیلی رغبت وشهرته مظهر اولمشدر .

شو بیت اونکدر :

ای طفل نه‌در خاك ایله بازیچه ایدرسك
کیم کوکلمزی کاه یاپار کاه بیقارسك

وصفی

سیروز داخلنده دمیر حصارلیدر . قضاتدن‌ایدی . معلقره قاضیسی ایکن وفات ایتدی . دیوانی واردر . شو بیتلر اونکدر :

سن سهی سروی کلستانده تماشا ایچون آب
باشدن آیاغه کوز اولمشدر دکل بر بر حباب

بنه بر شوخ جفا پیشه کوزل دلدارك
اوغرین اوغرین باقیشی عقلمی تالان ایتدی

خلقه بن سرّیکی فاش ایتمه‌دن ای غنجه دهن
بیلدیلر حالمی هپ چاك کریبانمدن

شوقی

ادرنه‌لیدر . اسمی (یوسف) در . بو دخی شهزاده محمودك دیوان کاتبلرندن ایدی . بونك ایچون « کاتب شوقی » عنوانیله شهرت بولمشدر . شعرده اولدیغی کبی انشاده وحسن خطده دخی ماهر ایدی .

عثمانلی تاریخی یازمشدر دیرلر . مزاری غلطه‌ده ایمش . تورکی وفارسی اشعاری ومرتب دیوانی واردر. بو بیتلر اونکدر :

آه ایله یچك یاش دوکولور دیدهٔ تردن
برك کل بادام کبی باد سحردن

شو بیتی تحف بر جناسی مشتملدر :

سد چکدی تیغ غمزه‌سی باشیمه لطف‌ایدوب
ایردی بو دولت ایله کوکل عمر سرمده

کمال

(صاری‌کمال) عنوانیله‌مشهوردر. برغمه‌لیدر. صدر اعظم

دله سَنْك ملامت اولدی سیر
بولماسون تیرك انکسار صاقین

قطعه

بر یاکا کشتکیر عشق نکار
بر یاکا آتش غم دلدار
بیله‌مم هانکیسیله طوتوشه‌یم
وقنا ربّنا عذاب النّار

صنعی

قسطمونیلیدر . نجاتی بکك شاکرد خاصی وشهزاده محمودك دیوان کاتبی ایدی . بو مناسبتله « نجاتی صنعیسی » دینلدیکی کبی کاتب صنعی دخی دینیلیردی .

نجاتی بکك وفاتندن چوق کچمه‌دن بوده وفات ایتمشدر . مزاری آیدین داخلنده ایمش . بو بیتلر اونکدر :

یاشلی کوزومه زلف سیهکاره کورندی
ای مردم کشتی سوینك قاره کورندی

مرویدرکه اثنای تدریسده اوچ بش سطری بردرس ایدوب مناسبت مقام اوزره ، صرف ، نحو ، معانی ، منطق وسائره دن برچوق مسائل مهمه‌یی تقریر وتوضیح صورتیله طلبه‌نك جهت جهت استفاده‌سنه همت ایدوب ایام تعطیلیه‌ده ایسه یازین بعض سیرانکاهلرده، قیشین کندی خانه‌سنده دانشمندان طلبه‌سیله طعام زمانینه قدر مصاحبات علمیه‌ده بولنور ، بعدالطعام اکله‌نه‌رك وقت کچیریر ایمش .

شرح مواقفه حاشیه‌سی ودها بعض تألیفاتی واردر. اشعاری ده خیلی کوزلدر. اکثری ارجوزه نوعندندر بو برقاچ بیت زادهٔ طبع لطیفیدر:

سرو دیوانه هوای قد دلجویندن
سدره آشفته وحیران کیده‌مز کویندن

صاقین آهمدن ای نکار صاقین
کینه جودر بو روزکار صاقین
طوقونور چرخکه فلك بر کون
یرده قالماز بو آه وزار صاقین
بن نه خاکم کدر ویرم سا که
کوکلکه کلمسون غبار صاقین

جمالی

یاقرامانلی، یاخود بروسه‌لیدر. فاتح‌زمانته یتشمش، مشارالیه نامنه(هما وهمایون‌نامه)اسمنده برکتاب‌یازمشدر. بوبیتلر اونکدر.

آ قدی کوکلم صوکبی بر دلبرك دیدارینه
طور موسادن بتر یاندم تجلی نارینه

سرکشلك ایتمك آنجق سرویده‌قالدی. یوقسه
طوبی باش ایندیروبدر اول قدّ منتهایه

ملاعذاری

کرمیانلیدر . اسمی (قاسم) در . شیخ الشعرا شیخینك همشیره زاده‌سیدر . وطنی اولان کوتاهیه‌ده تحصیل علم ایتدکدن صوکره ینه‌اوراده تدریس ایله اشتغال ایله‌مشدی .

آزوقتده شهرت‌فضیلتی شایع وکیده‌رك سمع همایونه واصل اولمغله ابتدا آماسیه مدرسی ، بعده قلندرخانه ، ادرنه‌ده اوچ شرفه‌لی وصحن ثمان مدرسه‌لری مدرسلکلریله تلطیف اولندی.

نشر علوم ومعارفله اشتغال‌اوزره ایکن (۹۰۱)ده ارتحال ایله‌دی . قبری ایوبده ، حضرت خالد رضی‌الله عنهك مرقد منورلری قربنده‌در .

کون کبی طوغدی چون او سیمین بر یلدی اکسیکلمکن قول اولدی قمر
بر کوموش لوح ایدی او سینه همان اول کوموش لوحه نقشبند جهان
ایکی رسم ایله مش ترنجه کبی بر کل اوستنده ایکی غنجه کبی
ایکی ساعد ایکی سبیکهٔ سیم اومار آندن زکات در یتیم

بو دورك کزیده شاعرلری اسامی و بعض ابیات و اشعاری زیرده یازیلانلردر :

سعدی

سلطان جمك کاتبی و نشانجیسی ایدی . اسمی (سعدالله) ، مولدی (سیروز) در . شهزاده ، اوروپاده ایکن تجسس اخبار ایچون استانبوله کوندرلمشدی . ردوسدن کمی یه بینوب ازمیره کچمش و تبدیل قیافته استانبوله کله جکی صیره ده طوتلمش و صوکره سزلمکله امر پادشاهی ایله بوغدورولوب نعشی دریایه آتلمشدر . بو بیتلر آنکدر :

تماشا کاه عشاقه جمالك کبی باغ اولماز
بو روشندرکه عالمده کوزه هرکز یاغ اولماز

فارغ اولدم ای صنم ساکه هوادار اولمادن
کل یوزکچون هر سحر بلبل کبی زار اولمه دن
بن الم چکدم غم سودای زلفکدن سنك
چونکه سن ال چکمه دك اغیارایله یار اولمه دن

قیسی مجنون ایدن بو سودادر آرا یرده بهانه لیلادر
لذت عشق بولماسه پرویز لب شیرینندن ایرایدی کریز
ایچدی فرهاد عشق جامینی ویردی شیرینه جان شرینی
وامق آلماسه عشقدن وایه باقماز ایدی عذار عذرایه
منکرایسه‌ك اکر بوغوغایه نظر ایت قصهٔ زلیخایه

صفت زلیخا

ملك مغربده وارایدی برشاه رام ایدی بویروغینه ملك وسپاه
حق اکاویرمش ایدی بردختر یوزی آینه مشتری اختر
کرچه حسنی بیانه‌صیغمازدی نیته‌کیم عشق جانه صیغمازدی
لیك برحرف ایشیت کتابندن دیه‌یم ذره آفتابندن
قامتی سرو باغ رحمتدی برك وباری‌صفا ولذتدی
آب لطف‌ایله‌بولدی چونکه‌بنا خلعت اولمش ایدی‌لطافت اکا
دام عقل ایدی فرقنك مویی فرق اولماردی مشکدن بویی
ایکی دیجور تار زلفیی لیل ایچنده نهار مابینی
آلتنی لوح نور ایدوب الله سبق [۱] حسن آلیردی آندن ماه
عارضی جنته نمونه ایدی کلمری آنده کونه کونه اندی
دهنی صیغمادی آنك سخنه برسخن صیغماز ایکن اول دهنه
لطف‌ایله کولسه‌لعل خندانی عقدهٔ دل آچاردی دندانی

---

[۱] سبق = درس .

افتراق پدر و پسر

ینه یعقوب قوجدی اول ماهی بنه قعرندن ایله دی آهی
یوزی بینه اوردی کل یوزینه دیدی ای نور اولان بوجان کوزینه!
ای یوزی شعلهٔ چراغ پدر خال وخدّی فراقی داغ پدر
سکاپند ایلرم آنی کوش ایت علم حکمت شرابیدر نوش ایت
هرایشکده خدایی یاد ایله خاطرك یادی ایله شاد ایله
قلبکی ایتمه برنفس غافل غافل اولمق خطادر ای عاقل
دی بونی کلسه بربلاناکاه : حسبی الله لااله سواه
اوقودی بونی جدّك ابراهیم کلستان اولدی آکا نار عظیم
هرکه حقدن طلب قیلار یاری اکا برد وسلام ایدر ناری
بن اونوتمم سنی کوزم نوری سن دخی دائم آکٔ بومهجوری

مطلع داستان

ینه دریای عشق جوش ایتدی اولدی پرموج خوش خروش ایتدی
آنده غرق ایله بن سفینه سنی بولدی دّربقا خزینه سنی
آتشیندر مکر بو بحر عمیق که حریق اولدی هرکه اولدی غریق
عشقدر بی قرار ایدن فلکی چاه بابلده بند ایدن ملکی
دل بی عشق سینه داغیدر عشق ایله اولسه دوست باغیدر
تن بی عشق لاشهٔ لاشی جانکه بی عشق اوله اولمایه حی
عشق دردی که مردی فردایلر کندینك غیری آکا درد ایلر
بنده ایدندی بنجه خانلری عشق غارت ایله دی خانمانلری عشق

نظر ايدن بونور ايله كوردى عالمى ذرّه ، ذرّه‌يى عالم
ذره معنيده نوردر اما صورتا فرق ايتدى ظل عدم
عدم اعتباره واقف اولان اعتبار عدمدن اورمه‌دى دم
ايتمه‌يجه اضافتى اسقاط سرّ توحيدى بولمادى آدم
همه عالم . . . . . .

§

عشق مصريه اولمايان سالك يوسف قلبه اولمادى مالك
وجه‌معشوقه‌يجه واصل اولور عشق ايله هالك اولماسه سالك
عشقدر اصلى جمله اشيانك كلها ينتهى الى ذلك
عشق حقه اوكيم كه طالبدر دوجهان دولتينه اول مالك
عشقسز اولسه‌هر وجود عدم عشقسز اولسه كلّ شى هالك
همه عالم . . . . . .

§

حمدى نقاش نقشه ايله نظر كرچه نقاشه نقشى اولدى اثر
فكرى اولدى فكار آنك كه قيلار اثرندن مؤثرينه نظر
معرفت سكۀ مبارك‌در لايق اولمازبوسكه‌يه هر زر
بولمادى شمع دلده نوريقين هركه شوق دلى ايله بوله فر
كوش جانده مكرّر ايله بونى ذوق توحيده ايردك ايسه اكر
همه عالم ضياء نورالله ليس فى جبتى سوى الوجود آله

. .

ذاتی لیس کمثله شیء صفت کلی فیه کلّ مقال
چونکه آنسز وجودی یوق شیئك اوله می آکا ضدوندّ ومثال
غیری اثبات ایدرمی عینی اولان کرچه وهمه کلور بورسمه خیال
همه عالم ضیاء نورالله لیس فی جبتیّ سوالوجود آله

§

تاکه ایتدی ظهور نور وجود اولدی آنکله هرضیا موجود
کلمه سه عالم وجوده ضیا نور اولمازدی شاهده مشهود
تاره حصر ایتمه سه یدی نوری رجیم سایهٔ آدمه قیلاردی سجود
سایه دن نوره سجده ایلر ایدی اولسه عیننده ذره دکلوشهود
نور اولماسه ظاهر اله می هیچ ظل ممدود وضوء نا محدود
همه عالم ... .

§

نه ایچون خلق اولندی انس ایله جان بولمق ایچون خزینهٔ پنهان
مخزنی اول خزینه نك جاندر جانکی بیل که بوله سك جانان
ولی بوقلق کلیدی وارلقدر آچ کلیدی که اوله کنج عیان
وار دیدیکك چومعنیده یوقدر ننکدر عارفه بو نام ونشان
بو سوزك معنیسینه شاهددر آیت (کلّ من علیها فان)
همه عالم . .. .

§

تاکه ایتدی طلوع نور قدم منکشف اولدی بو ظلام عدم

بولمغله نسخه‌لرینی کندی یازوب صاتار واثمانیله مرفهاً تعیش ایدردی .

فی‌الحقیقه حمدینك (یوسف وزلیخا)سی آثار قدما بیننده کرك موضوعنك نصوص فرقانیه‌یه موافق اولماسی کرك نظمك سلاست و بلاغتی جهتیله اك مقبول وقیمتدار آثاردندر .

بوندن‌باشقه مولدنبویسی ، محمدیه‌سی . تحفة‌العشاق وقیافت نامه‌سی واردرکه جمله‌سی منظومدر . غزل وادیسنده دخی سوزلری‌وار ایسه‌ده‌حلاوت ولطافتدن عاری‌و(یوسف‌وزلیخا)سی احسن آثاریدر .

شقایقده یازلدیغنه کوره (٩١٤) ده ، نجاتینك وفات ایتدیکی سنه‌ده ارتحال ایلمدی . بولیده (کوینوك) قصبه‌سنده پدرینك قبری یانینده مدفوندر .

صاحب تذکره ریاضی دیرکه :

« کمال پاشا زاده‌یه مسنددرکه ـ حمدینك یوسف وزلیخا ـ سنی اوکجه کورمش اولایدم نظم یوسف وزلیخادن دم اورمازدم ـ بویورمشلر » .

(یوسف‌وزلیخا) دن

توحید باری :

افتتاح کلام اهل کمال — نام اعلای مبدع متعال

ایرمه‌دی حمدی منتهاسینه — ذکرایدن بالغدّ ووالآصال

الحاقات ایله ترجمه ایتمشدر . زواللی آدم، قارنداشلرندن چکمه‌دیکی اذا وجفا قالمادی . حتی کندی حالنی حضرت یوسفك اخوان یوزندن دوچار اولدیغی بلیاته مشابه بولدیغندن کتاب مذکوری ترجمه‌یه بوحال سبب اولمشدر که مقدمه‌ده بوراسنی کندی‌ده شو وجه ایله بیان ایلر :

اعنی نور بیاض مشرق دین — قطب ارشاد شیخ‌شمس‌الدین
طفل فرزند ایدم اکا بوفقیر — اولمشیدی ضعیف حضرت پیر
بکا ایلردی شفقت ایله نظر — دیرایدی:اولماسه‌بواوغلم اکر
کیدر ایدم بو دار محنتدن — درد وغمدن ، بلای رقتدن
آه کیم بو یتیمی یوسف وار — قیلیسردر جفای اخوه‌سی‌زار
چونکه‌ایتدی‌وفات‌حضرت‌پیر — ایتدیلر نه دیدیسه بی تقصیر
کیتدی اول‌غمده‌بن مقیم اولدم — جوردن سفته‌دل یتیم اولدم
یوسف ایرمش بلاسی غایتنه — ایرمه‌دم بن جفا نهایتنه
افك اخوانی‌ایتدی‌ظلم وحسد — بونلرك ظلمی کندیلردن اشد

شاعر ذاتیدن منقولدرکه کتابی بعدالترجمه سلطان بایزیده تقدیم ایله‌دیسه‌ده هر نصلسه قرین رغبت والتفات اولمادیغندن جانی صیقیلوب پادشاهك مدحنده یازدیغی ابیاتی کتابندن طی ایله بونك یرینه عالمده خریدار متاع معرفت قالمادی یولنده شکایت آمیز سوزلر یازمشدر .

(یوسف وزلیخا) خلق آره‌سنده زیاده رغبت وشهرت

هدایای کزینله باد پای زر رکیب انجق
سوزینه ریم پاپا اولمادی قائل ایکی جانبدن
آلایلر دوزدیلر اوغراش ایچون باغلاندی طیب انجق
صیبوب پاپایی حریجه فرانچه‌یه بزی آلدی
کهی اظهار لطف ایتدی کهی ویردی نهیب انجق
شول اوغراش بوزدی پاپا حیله‌سن بزده خلاص اولدق
ایرشدی عون سبحانی نجات ، الویردی شیب انجق
یمه ایچمه فراواندر غم ایام هضم اولماز
طولو نان ایله نعمتدر ، فراز ایله نشیب انجق
غدامز شهد ایسه زقوم اولور بد خواه صوتمقله
آغیز آچیلغن دفع ایله‌مز ایوا و سیب آنجق
دعا ایدك بزه ای دوستلر ایمان‌اوله روزی
تحمل مشکل اولدی عاشقه عالم رقیب انجق

حمدی

شعرای عثمانیه‌دن « صاحب خمسه » اولانلرك بریدر . آق شمس‌الدین مرحومك کوچوك اوغلیدر . اوائل حالنده‌طریق علمه سلوك ایتمش ایسه‌ده صوکره طریقدن‌فراغتله اختیارعزلت وانزوا ایله‌دی . ملا جامینك (یوسف و زلیخا) سنی بعض

بزی مصره صالیویردرمه‌دی، آلیقودی آخر
صیدی‌عهدی(میقال)مایستوری‌بی‌شك‌وریب[٥] انجق
بلایه مبتلا اولدق ردوسك حیله‌سن آکمه
بودرده چاره بولماز عیسویدن بیك طبیب انجق
فرانچه [٦] یه اولوب طالب انك دفعینه سعی ایتدی
یاپلدی یدی قات بر قلّه پولیایه قریب انجق
کیروب قالیونه کیتدك ، فوچیدن قوقمش صولر ایچدك
غدامز پکسمات ، زیتون ایدی قصب[٧] الحبیب انجق
قارایه ایندی قالیون طشره چیقدق قلهیه کیردك
اولومه راضی اولدق صاقلادی حیّ مجیب انجق
قالوب پژمرده قاچ ییل پاپایه تسلیم ایدوب دشمن
آلوب کیتدی بزی سر هنك ارباب صلیب انجق
(بدون) سمتینه صاتمق ایسته‌دی ریم پاپا قهر ایله
که تحصیل ایدینه اسلامدن مال وکسیب انجق
صاقندم دین اسلامی واصلا اولمادم راضی
ایدرمی اهل حق قصدین خردمند لبیب انجق
فرانچه ایلچی صالدی ایسته‌یوب مکتوب کوندردی

---

[٥] طوغروسی رانك فتحی ویانك سکونیله‌در .
[٦] فرانسه .
[٧] بونك‌ده طوغروسی قافك وصادك فتحه‌لریله‌در .

حال منظومه‌لرى، كه حال حياتنده والده‌لرينه ارسال ايتمشلر ايدى، بوداعى يه ايرشدكده تخميس ايله‌دم » .

بوذات، مشار اليهك وفاتنه برده تاريخ سويله‌مش. بوتاريخ شهزاده‌نك ارتحالنى (٩٠٠) اولمق اوزره تعيين ايديور .

صورت مكتوب منظوم

ردوس عزميني صانمه والده امر عجيب آنجق
باشه يازو ايمش روزازل حقدن نصيب آنجق
سنك هجرك بنى زار ايتدى صدق ايله حلال ايله
بوحسرت حشره قالدى ايده‌لم صبر وشكيب انجق
قديمى رسمدر [٢] شهزاده‌لر دعواى تخت ايلر
كزند ملك ودين حاشا ايده شخص اديب انجق
واروب حج ايله‌يوب الحمدلله مصره كلدكده
كوكل سودای خام ايله ايدوب فكر عجيب انجق
صيغينوب حقه شامك عسكريله رومه عزم ايتدك
و اروب (انكورى) ده اولمادى روزى رزيب انجق
چو فرصت بولمايوب مصراوزله‌يوب رادوسه‌وارلدى
غرضله يازماغين باليوس [٣] كتاب دلفريب [٤] انجق

---

[٢] رسم = عادت .
[٣] باليوس = ايلچى، قونسلوس .
[٤] كتاب = مكتوب .

سلطانلق اولماز ایسه درویشلك‌ده خوشدر
کورنجه ترك ایدندی تخت ایله تاجی ادهم
اولسه‌ك شهنشه روم اولمازدی جم نصیبك
بیك شکر اولدی روزی بودولت معظم
بزم صفایی خوش طوت شوق اوزره مروه حقی
نوش ایله جام وحدت عشرت دمیدرای جم

مناسبت روحانیه ملاقات جسمانیه‌یه‌بادی‌اولوب شرف دست بوسلریله سر افراز اولدیغمده (اوغوزنامه) دن بو مختصرك تسویدینی مراد بویورمه‌لریله‌برهفته‌ده اتمام ایدوب (جام‌جم آیین) نامیله بالتوسیم تقدیم ایتدم .

برقاچ ییلدن صوکره مصره واروب حج شریفده ملاقات اولنان محرم آغالرندن سلیمان آغا که والدهٔ معظمه‌لری خدمتنده ایدی کورولوب تفقد حال اولندقده :

جم جامنی صیمشدی ، ریم پاپا [۱] کافر شوم
اولمشدی شهد عمری زهر اجله زقوم

مضمونی ظاهر اولدی . چونکه اغای مرقومك حرم محترم ملریله رومه [استانبوله] وارمه‌سی محتمل ایدی. بعض‌حسب‌

[۱ ریم پاپا = پاپا . بوراده (ریم) رومادیمك اوله‌جقدر .

اولدیغنه ذاهب اولمش ایسه‌ده کندی زادهٔ طبعی اولدیغی محقق وشوقدرکه ذکر اولنان ایکی بیتك سعدی‌طرفندن تذییل ایدلمش اولمسی ملحوظدر .

سلطان جم نامنه حسن بن محمود البیاتی نامنده بر ذاتك (اوغوزنامه) نك سلالهٔ آل عثمان حقنده‌کی معلومات تاریخیه‌دن بالاقتباس (جام جم آیین) عنوانیله یازدیغی بر اثرده مشار الیه طرفندن والده‌سنه اك صوك کوندرلمش اولمق اوزره مندرج بولنان بر مکتوب منظوم کندی سرگذشتنه متعلق و اولدقجه بر قیمت تاریخیه‌یی حائز آثاردن اولدیغندن بروجه آتی نقل اولندی. مؤلف کتاب، که اوغوز قومنك (بیات)قبیله‌سندندر، دیر که : [۱]

۸۸۶ خلالنده حجاج دمشق ایله کعبهٔ معظمه‌یه کیتمشدم. اول مقام عالیده حسب حال اوله‌رق شو غزلی سویله‌مشدم [۲] :

دارم دلی چه سان دل مملو زمحنت و غم
آری زغم تهی نیست یك لحظه نسل آدم

غزلی بعض احباب یازدیلر. او اثناده مصر سمتندن حج شریفه کلن سلالهٔ آل عثماندن سلطان جم حضرتلرینه قدر واصل اولمش. تورکجه اوله‌رق شو وجه‌ایله تنظیر بویورمشلر :

هر چند آدمی زاد اولماز جهانده بی‌غم
غم صوکی شادلقدر ای دل طارلمه اپسم

---

[۱] مآلاً آلندی.
[۲] غزلك یالکز مطلعی آلینوب قصوری ترك ایدلدی.

اول دم قانی که سبزه‌لرین تازه طوتمغه
اول کلستانده یاشلرم آب روان ایدی
اول دم قانی که سایهٔ پرّ همایکی
ظل ظلیل گرد رهك سایبان ایدی
اول دم قانی که مرغ دله آستانکك
هرکوشهٔ مشرّفی بر آشیان ایدی
اول دم قانی که مسکن ایدی ایشیکك جمه
حیفا که کچدی بیلمه‌دك اول خوش زمان ایدی

—

روماده ایکی سویله‌دیکی :

جام جم نوش ایله ای جم بو فرنکستاندر
هرقولك باشینه یازیلان کلیر دوراندر

مطلعلی قصیدهٔ مشهوره شیمدی‌یه قدر کورولن دیوانلرینك هیچ برنده موجود اولمادیغی و بعض قدیم مجموعه‌لرده بر ایکی بینك محرّف و خصوصیله :

بو قصیده دیندی نام حضرت شهزاده‌یه
یاد ایدوب اول مجلسی آقان کوزمدن قاندر
خسرو شهزاد کاندر ، یادکار شاه روم
کیمدر اول ، ظل خدا خان زاده جم سلطاندر

بیتلریله مذیل کورلدیکی ایچون بعضلری ، از جمله صاحب تذکره لطیفی بونك شهزادهٔ مشارالیهك شاعرلرندن سعدینك

ساقیا صون جام جان افزاکه جانان بونده‌در
مطربا سازیکی پرسوز ایله سلطان بونده‌در

—

کفر زلفندن نکارك قاچه ای بی‌چاره دل
کیم جمالی پرتوندن نور ایمان بونده‌در

—

دل هلاك ایدوب کوزك خنجر چکر جان اوستنه
نجه خونیدرکه قان ایتمك دیلر قان اوستنه
دلده غمزه‌ك تیری وار ایکن غمك کوندرمه کیم
قونمق اولماز ای صنم مهمان مهمان اوستنه [۱]

—

اگلهمه بردم ای اجل خاکه برابر ایت بنی
اوله کیم اوستمه دوشه سایهٔ سرو قامتی
چونکه غمکدن اولورم کشف نقاب ایت ای صنم
نور جمالکی کوروب عرض ایده‌یم شهادتی

—

اول دم قانی‌که کعبهٔ کویك مکان ایدی
آرامکاهی کوکلك اول آستان ایدی

---

[۱] دلده غم وار شیمدیلك لطف ایله کلمه ای سرور
اوله‌ماز بر خانه‌ده مهمان مهمان اوستنه
دیمش اولان ندیم مطلقا بو غزلی کورمش اولمایدر .

غزلیاتندن :

اولدی یوزینك برقعی اول زلف سمنسا
سبحان قدیر جعل‌اللیل لباسا
هر صبح آچار روزن زرمهر فلکده
حسنك کوستی قیلمغه ای دوست تماشا

—

دل جفادن قاچدی واردی کویکه
چونکه جنت ایچره اولمازمش عذاب

—

شیرین لبك حلاوتی شهد و شکرده‌در
نازك رخك طراوتی شمس و قمرده‌در
ذکرك همیشه دیلده و فکرك کوکلده‌در
شورك دماغم ایچره و سوزك جکرده‌در

—

اشکم ستاره‌سی شو قدر آقدی دیده‌دن
کیم آدم عالم ایچره شها بی‌ستاره‌در

—

ایشیکك کعبه‌سی پناهمدر
ایکی عالمده سجده‌کاهمدر
حکمی وار جور ایدرسه ایتسون یار
بنده‌یم بن او بادشاهمدر

—

دلدن ای جم اول پری رخ یولنه
پیشکش جان ویرکه خوش مهمان کلیر
کبی بونی ایما ایده‌جك سوزلره تصادف اولنور .

اشعارندن نمونه :

در توحید

سبحان من یسبح فی‌البرّ والبحار
سبحان من تقدّس فی‌اللیل والنهار
دانای بی نظیر وشهنشاه بی‌عدیل
سلطان هردیار ومنزّه خود از دیار
اولدی دلیل وحدتی راهینه مهر و ماه
اولدی گواه قدرتی صنعینه نور و نار
اولدر معین عالم وهم صانع ازل
اولدر قدیم و قادر وذوالمن وکردکار
حکمینه کوره جنبش ایدر چرخ روز و شب
امرینه کوره گردش ایدر دور روزکار
اول قامودن منزّه و آندن طولو قامو
فوق ایله تحت و پیش و پس و هم یمین ، یسار
جم رحمتی طاپکدن اومار ای کریم وحی
دریای رحمتیکه چو یوقدر سنك کنار

بو غربت جانه غایت کار قیلدی
که عالمدن بنی بیزار قیلدی
کورگ کردون دونك همتینی
بو غربتده جمی بیمار قیلدی
بن وادیٔ فرقتده جفا ایله همیشه
فریاد ایدرم آه که فریاد رسم یوق

—

اوله‌لی یار دیارندن ایراق محنت ایله
قیلدی بن خسته‌یی آواره دیار آیریلغی

یولنده‌ده کربت غربتدن شکایتی متضمندر .

(سنت آنژ) قلعه‌سنده‌کی محبوسیتی اثناسنده قلعه‌نك دوقه‌سی اولان شخصك (اله‌نا) اسمنده صاحبة الجمال قیزی ایله معاشقه‌لری واقع اولمشدر که بو حال شهزاده‌نك فرنك طوپراغنده‌کی آلام ومصائبنه باشقه‌جه برونك کدورت ویرمش وبرقات دها شهرتنه باعث اولمشدر .غزلیاتی آره‌سنده ، مثلا :

مژده ای جان کیم ینه جانان کلیر
شاد اول ای تن اولمش ایکن جان کلیر
باکه یوز طوتدی سعادت بو کیجه
چون بو برجه اول مه تابان کلیر

حالده اون اون بش قدر ادبا وشعرایی ندیم ومصاحب و کاتب نامليله خواص بندکانی زمره‌سنه بالا ادخال هربرینه حدندن زیاده اکرام ایله‌مك صورتیله ادبیاتك اعلای شانته همت و خدمت ایتمشدر .

تورکی ، فارسی بر خیلی اشعاری ومرتب دیوانی واردر .

ابتدالری (سخایی) تخلص ایدردی. صوکره کندی مخلصنی اختیار ایتمشدر [۱] .

کمال بك، برمنتخبات کتابی ترتیب ایتمك ایسته‌ین ابوالضیایه یازدیغی بر مکتوبده « جم شاعر دکلدر ، کچ ! » دیمشدر. کمال بکك بو سوزی جمك دیوانی کورمه‌مش اولدیغنه دلالت ایدر . اکر کورمش‌ده دیمش ایسه موافق حقیقت دکلدر ؛ جمی شاعر عد ایتمه‌دیکمز حالده احمد پاشایی، نظامی‌یی، نجاتی‌یی‌ده شاعر عد ایتمه‌مکلکمز لازم کلیر. بزجمی‌یی بونلردن پك‌ده آشاغی کورمیورز. بوکونکی کونده، یعنی ادبیات حاضره‌مزده، تجویز اولنه‌مایه‌جق نقایص لفظیه و معنویه ـ یالکز جمك اشعارنده دکل ـ قدمانك جمله‌سنك آثارنده واردر .

مشارالیهك اکثر اشعاری :

---

[۱] بنده‌لرندن بولنان شعرا میانده (سخایی) مخلصلی بر شاعر موجود اولمه‌سنه نظراً احتمالدرکه کندی (جم) مخلصنی اختیار ایدنجه ترك ایتدیکی مخلصی آکا یادکار اولەرق ویرمشدر .

پدرلرینك وفاتیله سلطان بایزید تخت عثمانی‌یه کچنجه ادعای وراثتله عسکر تدارك ایله بروسه‌یه یورومش ایسه‌ده مغلوب اولهرق قونیه‌یه واورادن مصره قاچمش وایفای حج ایتدکدن صوکره بعض مفسدینك القا آتیله (۸۸۷) ده حلب و آطنه طریقیله قونیه اوزرینه یورودیکی حالده ینه مغلوب اولدیغندن اوروپایه قاچمق مناسب کورمش و ردوس شوالیه‌لریله مخابره‌یه کیریشوب بونلرك کوندردکلری کمیلرله ردوسه التجا ایله‌مشدی. اورادن فرانسه‌یه کوندرلدی . مناسترلرده ، شاتولرده، قلعه‌لرده وبرمدت دخی واتیقان سرایند حبس اولندی . اون اوچ سنه درلو مختلر، مشقتلر چکدکدن صوکره نهایت فرانسه‌قرالی سکزنجی‌شارل‌طرفندن قورتارلمق ایسته‌نلش‌ایسه‌ده استانبولدن تبدیلاً کوندریلن قوجه مصطفی پاشا معرفتیله ، علی‌روایهٔ پاپا آلکساندر بورژیا یدیله تسمیم ایدلمکله (۹۰۱) ده نابولیده اوتوز آلتی یاشنده اولدیغی‌حالده شهیداً ارتحال ایتمشدر.

پاپا کندیسنه سربست قالمق وپدرینك تختنه کچمك ایسترسه قبول نصرانیت ایتمسنی تکلیف ایتمشدی. سلطان جم بوتکلیفی کمال شدتله ردایده‌رك بویله برشرط ایله تاج وتخت عثمانی‌یی دکل جهان سلطانلغنی بیله قبول ایده‌مه‌یه‌جکی جوابیله مقابله ایله‌دی.

جنازه‌سی ــ وصیتی اوزره ــ بروسه‌یه‌نقل وسلطان مراد ثانی تربه‌سی جوارینه دفن ایدلمشدر .

بك دکرلی برشهزاده‌ایدی. کندیسی ادیب وشاعر اولدیغی

خون جکرله کوز یاشی سیلاب اولوب آقر
یاغمور یرینه درد و بلادر یاغان مکر
پرتو یرینه زهر صاچار خلقه آفتاب
انجم خیانت ایله ایدر آدمه نظر
طیرناقلر اوردی طیرمالادی یوزینی هلال
چوزدی صاچن اوزون کیجه‌لر آه ایدوب سحر
واحسر تاکه قالدی بوحسرت قیامته
دردا و فرقتا و دریغا ، هزار آه !

شهزاده جم

سلطان جم دخی دیرلر . ابو الفتح سلطان محمدك ایکنجی اوغلی وسلطان بایزید ثانینك کوچوك قارنداشیدر . (۸٦٤) ده طوغمشدر. پدرینك عهدسلطنتنده اون‌یاشنده ایکن‌قسطمونی‌یه والی اولدی ، ۱۸ یاشنده قارامان والیلکنه نقل ایدلدی .

اورالرك ادبا و شعراسندن فنون ادبیه تحصیل ایله دها چوجوق ایکن (خورشید وجمشید) اسمنده برمثنوی یازه‌رق پدرینه تقدیم ایتمشدی . تحصیل علم وادبده دوام ایله برابر ادمان‌بدنه واستعمال‌سلاحه اقدام‌ایتمکله زمانینك بنام‌پهلوانلرندن وسلاحشورلرندن صایلیردی. روایته کوره الیوم طوپ قاپو اوزرنده آصیلی طوران کرزمشارالیهك قوللاندیغی کرزایمش .

عدم دیارینه تابوت زورقن سوردك
کوزومزك یاشنی بحر بی‌کنار ایتدك
فراق و درد ایله غم کیجه‌سنده قوللریکی
صباح حشره دکین وقف انتظار ایتدك
قارا صاچك کبی باشدن آیاغه دوشوردك
شکسته حال و پریشان وبی قرار ایتدك
یانکجه بونجه قولکدن بر آدمی بیله یوق
بکم ! بونجه سفردرکه اختیار ایتدك
مکرکه کون کبی تنهاجه سایه سلطانی
تفرّج ایتمکه کیتدك ریاض رضوانی

شهزاده محمود حقنده‌کی مرثیه‌سندن :

دنیا اوی مشقت و رنج و عنا ایمش
صحن صفا دیدکلری ماتمسرا ایمش
دولت آنك که کندینی دنیایه ویرمه‌دی
دنیای دونه میل و محبت خطا ایمش
بردستمال ایله سیلر آخر کفن بزی
دیمزکه بوکدا ایمش ، اول پادشا ایمش
روی زمینه بر دیدیلر بز اینانمادق
هربیری بر آغیز اوله‌جق اژدها ایمش

§

یکلمز اشك کلبر سینه‌لر تنورندن
که کوزمه کورینور عالمی آلیر طوفان
بوحسرت وبوفراق وبوغصه وغمدن
باشینه خاك قویوب درد ایله دیسون یاران :
فغان وآه کیم اولدی بیکیتلکنده تباه
سفندیار زمان شاهزاده عبدالله !

§

کاك فغان ایده‌م روزکاری آغلاده‌م
بودرد ایله فلك بی قراری آغلاده‌م
نه دکلو قاره کوکلو وطاش باغیرلی ایسه
قارا بولوطلر ایله کوهساری آغلاده‌م
تولر یوزی ایله شیرین سوزینی وصف ایده‌م
گل ایله کلشن ایچنده هزاری آغلاده‌م
دوشوردی افسر شاهنشهی بی دست اجل
باش آچه‌م ، طوره‌م شهریاری آغلاده‌م
بوزهر قهر ایله کون و مکانی آجیده‌م
بو زجر هجر ایله دار و دیاری آغلاده‌م

§

حیات نقدینی شاها ! عجب نثار ایتدك
چهان و جانه نه میل و نه اعتبار ایتدك

کیمسه‌نك حدّی دکل تقدیری تغییر ایله‌مك

—

کوکدن نه یاغدی کیم آنی یر ایتمه‌دی قبول

—

شهزاده عبدالله حقنده‌کی مرثیه‌سندن :

دلا ! جریدهٔ الفتدن آدك ایله تراش
قلندر اول که مجرّدلر ایده‌لر ساپاش
اسیر که جانکی کل باغلامه جهانه کوکل
اسیر جاه فنا ایتمه یوسفی ، قارداش !
آلیر کوزی ایله باقمه جهانه کیم کونشك
یوزینه طوغرو باقانك آقار کوزندن یاش
وجود کهنه قبادر ، سن آکا آلدانمه
که جارسوی بقاده زیان ایدر بو قماش
طایانمه شول برآووج طوپراغه که یك آندن
هزار کرّهٔ ثبات وبقاده بر قورو طاش

§

اول آفتاب سعادتدن آیری خلق جهان
قارا کیوب سورونور کولکه‌لر کبی بی جان
قمر طوتلدیمی کیم شهر ایچینه دوشدی غریو ؟
کونش طولاندیمی کیم قاره کولق اولدی جهان

صوفی یوزیکی کورمکه مشتاق کچرمش
دون مست ایکن مجلسه کلسه‌یدی کورووردی

—

سینه‌م اوزره زخم غمزه‌ڭ راحت جاندر بکا
غمزه‌ڭ اوقلاریله اولمك خواب باراندر بکا
بولدی هر برشیده ذهنم کوهر معنای خاص
دکمه برقطره نجاتی بحر عماندر بکا

—

سن بکا کلمك بعید وبن سکا ایرمك محال
کیم هما اینمز یره ، قونماز کبوتر کعبه‌یه

—

آه کیم ایکی عدم اورتاسیدر باغ وجود
برخراب آباده کلدك صبح بردر ، شام ایکی

—

مصراعلر :

اوکسز اوغلان کوبکن کندی کسر

—

چنده کزمك ایله زاغ عندلیب اولماز

—

قامو دیارده اهل هنر غریب اولماز

—

برایچیم صو دیلرز خنجر برّانکدن
نوله برکرّه ایچرسهٔ نه‌چیقار یانکدن
کل جنت کبیدر ویرمك ایله ا کسلمز
بوسه لطف ایله بزهٔ غنجهٔ خندانکدن

—

قو کوکل لعلکه جان ایله خریدار اولسون
بالله ای غنجه دهن یوق دیمه بازار اولسون

—

دوستم سرو قامت اولمشسك
طوردیغکجه قیامت اولمشسك

—

آیاغی یرمی باصار زلفکه بردار اولانك
ذوق وشوق ایله ویریر جان و سری دونه دونه

—

کتیر ای دوست کچیر دل یرینه پیکانك
عاشقك چونکه دمیردن اولور ایمش یوره‌کی

—

اول بزم هانی که آنده کوکل یاری کورووردی
یاران اوتورور ، شمع طورور ، جام یوروردی

لاله خدلر ينه كلشنده نهلر ايتمه‌ديلر
سروى يورتمه‌ديلر ، غنجه‌يى سويله‌تمه‌ديلر
عادتى خويلرك جور و جفادر اما
بكا ايتدكلرينى كيمسه‌لره ايتمه‌ديلر

—

جهانده آدم اولان بى غم اولماز
اونكچون بى غم اولان آدم اولماز
كوكل كوز ياشنى ياغدرمانجه
محبت سبزه زارى خرّم اولماز
هر ابراهيم عزت كعبه‌سنده
خليل الله ، ياخود ادهم اولماز

—

اشجار اكرچه هر ورقى بر كتابدر
ادراكى اولمايانه جهان بر ورق دكل

—

بهار موسميدر كلستانه وارى كورك
كلى مشاهده ايلهك جمال يارى كورك

—

توتيا ايستر ايمش كاوله سكا خاك قدم
غرضى بوكه صانه كندينى درهم درهم

—

مال دنیا ایله عرض ایلر تجرّد حالنی
یرده قارون بریکا ، کوکده مسیحا بریکا
عشقه مانع اولهماز ناصح کلام هوشمند
کیمسه قارشی طوره‌ماز کر آقسه دریا بریکا

—

اثر ایتمز بوقدر آه سحرکاه سکا
مکر انصاف ویره حضرت الله سکا

—

نیده‌لم دور صونارسه سکا شربت بکا زهر
بوجهان دأبی بودر : کاه بکا کاه سکا

—

خوش یاراتمشدر دهانکده لبك
جانی یوقدن وار ایدن پروردکار

—

سکوت‌ایت دیربکا کوکلم ، هوای عشق ایدر تحریك
بری اوکمادینم ایستر ، بریسی خیرخواهمدر

—

بر داخی بنم سنجیلین پادشهم یوق
ای دوست سنك بنجه بنم کبیلرك وار

—

یار حسنن ذکر ایدرکن جنتی آکمه‌ك بکا
سویله‌من دنیا سوزین شول کیمسه کیم قرآن اوقور

—

پروانه کرچه خنده‌سنه شمعك آلدانیر
بیلمز آنی که چوق کیشی وقت غضب کولر

—

ای چرخ! سن‌ده یار کبی اولمه بی‌وفا
زیرا بودکلی عالمه بر بی‌وفا یتر

—

زلف درازی دردینی بندن صور ای طبیب
اوزون کیجه بلاسنی بیمار یك بیلیر

—

هدایت نورینه مانع دکلدر جام یاقوتی
که صرچه حائل فرّ ضیای آفتاب اولماز

—

باغ رخکده دانهٔ خالیکه ای پری
میل ایلهسه‌ك عجبمیدر آدم دکلمی‌ز

—

بنی یردن کوتورن اشك رواندر اما
آیاغك طوپراغنه‌در ینه هپ منتمز

—

نور رخسارك یانده آفتابك فرّی یوق
یانه دکلی نور ویرر کوندزین یانان چراغ

—

نجاتیده دها یکی ، دها اینجه مضامین و خیالاته و مونس تعبیراته تصادف و بناءً علیه احمد پاشایه ترجیح اولنور .

اشعارندن نمونه

زلفکه نسبت یا آلنك جنت اولور یا رخك
چونکه شامك باغ خلد آلتنده یا اوستنده‌در

—

جانا جفا کئی عاشق بی‌دل وفا بیلیر
هرطاش که آته ردّك الی مرحبا بیلیر

—

صورمه کل خاطرینی خسته نجاتینك کیم
کاه اولور کندیسنی بیلمز اولور کاه بیلیر

—

نرکس کوزیکه او یکنه‌لی قدیکه شمشاد
باغك بوکورور کوزیدر اول طوتار الیدر

—

نکاره کاه کونش کاه اولور قمر دیرلر
کورك او بی‌بدلك یوزینه نه‌لر دیرلر !

—

بر کیجه ایشیکیکی یاصدانانك
قدر ایله باشی آسمانه دکر

—

عاشق چلبی ، نجاتینك اوغلی حسین چلبیدن روایة دیرکه : « بحال احتضارنده دامادی امّ ولد زاده عبدالعزیز چلبی ایله اوغلرینی، بعض خواص احباسنی جمع ایده‌رك او صیره‌ده سویله‌دیکی بر غزلی اللرینه ویروب ، سزه وشعره وداعمدر » دیه‌رك استحلال و استغفار ایتدکدن صوکره ذکر و تهلیل ایله دنیادن انقطاع ایتدی » . ذکر اولنان غزلك مطلعی بودر :

بردم ایکن دولت دنیایی هردم صاندیلر
بوفنا کلزارینك عیشینی عالم صاندیلر

مجالس ادباده قدمای شعرا واشعارندن سوز آچلدقجه نجاتی ایله احمد پاشادن هانکیسی دها ایی شاعر اولدیغنه دائر بحثلر جریان ایتمك اوزه‌دن بری همان عادت حکمنده‌در. حتی زماننده، کندی یاننده بیله بو یولده بحثلر ایدیلیر و بعضلری بونی احمد پاشایه ترجیح ایتمك ایسته‌دکلرنده ــ اسمی عیسی اولمق مناسبتیله ــ :

نجاتینك دیریسندن اولوسی احمدك یکدر
که عیسی کوکلره آغسه ینه دم اورور احمددن

جواب ظریفانه‌سنی ویریر ایمش . بنجه نجاتینك شو جوابی مقتضای تواضع و نزاکت اولسه کرکدر . واقعا ، دیدیکمز کبی شیوهٔ بیان و طرز تنظیم جهتیله ، بینلرنده فرق اولمادیغی و بوده همان ایکیسنك بر عصر آدمی اولمه‌سندن ایلری کلدیکی درکار ایسه‌ده دیوانلری یکدیکریله مقایسه ایدیله‌جك اولورسه

کورولەمزسەده معناجه کندندن اوّل کلن شعرائك جملەسنه فائق طوتولەبیلیر . اشعارده ایراد مثل ابتدا بونده کورلمشدر. ادریس بتلیسی (هشت بهشت) نده نجاتی‌یی (خسرو روم) دیه توصیف ایتمشدر .

نامی (عیسی) در. مهتدی اولوب ادرنەلی برطول قادینك کولەسی ایدی . صوکره (سائلی) نامنده بر شاعر ولد معنوی اتخاذ ایله اوقوتوب یازدرمشدر. محل نشوو نماسی قسطمونیدر. حتی بعض رسائلده کندینی بلدهٔ مذکوره‌یه نسبت ایتمشدر.

فاتح زمانەیتشمش، مشارالیه نامنه برقاچ قصیده تنظیم ایتمشدر.

دیوان همایون کاتبلرندن ایکن سلطان بایزید شهزادەلرندن سلطان عبدالله ، اونك وفاتندن صوکره برادری سلطان محموده نشانجی اولدی . شهزاده محمودك دخی ارتحالی اوزرینه عالمدن انقطاع ایله بر مقدار وظیفهٔ تقاعد ایله قناعت و وفا قرینده‌کی خانه‌سنده اختیار عزلت ایله‌دی .

ارتحالی (۹۱٤) ذی‌القعده‌سنك ۲۵ نجی کیجه‌سی وقوع بولمشدر .

شاکرد خاصی صاحب تذکره ادرنەلی سهی بك استادی ایچون خانه‌سی اتصالنده بر تربه ، برده سبیل یاپدرمشدی .

حیفا که اسلاف و آثار اسلاف حقنده اونەدن بری روا کورمکده اولدیغمز حرمتسزلك وقیدسزلق اثری اولەرق بو کون هرایکی بنادن‌ده نام و نشان قالمامشدر !

حضرت فاتحك :

جگرم پاره‌لەدی خنجر جور و ستمك
صبریمك جامه‌سنی طوغرادی مقراض غمك

مطلعلی غزلنی صاحب تذکره لطیفی سهواً سلطان بایزیدك اولمق اوزره کوسترمشدر .

بویتلر مشارالیهکدر :

صبحه‌دك هرکیجه ای خورشید رخ سن ماهدن
نیجه فریاد ایله‌دم قورقمازمیسك اللهدن

—

کاه اولور دوران بزه مهر وفالر کوستریر
که دونر هرلطفنه یوزبیك جفالر کوستریر
صانمه کیم فرصت ویریر ذوق ایتمکه کجرو فلك
جور ایدر معنیً ولی صوری صفالر کوستریر

نجاتی

دردنجی دور شعراسنك اسـتاد و پیشواسی ، تعبیر صحیح ایله امیرالشعراسیدر .

باقی دورینه کلنجه‌یه قدر ادبیاتمزده طرز بیان و شیوهٔ لسانجه یك بویوك فرق کورونه‌مه‌دیکی کبی نجاتینك اشعاریله احمد پاشانك اشعارنده دخی الفاظ جهتیله برفرق ، بر تفاوت

شعر و انشا ایله اشتهار ایدن ادریس بتلیسی‌یی (هشت‌بهشت) عنوانلی تاریخ مشهوری قدمه آلدرمق ایچون کتیرتمش وخزینهٔ عامره‌دن تعیین ایله‌دیکی معاشـدن باشقه جیب همایونندن دخی مستوفی وظیفه تخصیص ایتمشدی .

شعر و شعرایه اولان رغبت و التفاتی شـوندن قیاس ایتملی‌که سعی نامنده بر شاعرك :

صورتك نقشنی یازنجه کوکل نامه‌سنه
قانلر آغلاتدی کوزم کیرپکمك خامه‌سنه
بر کوموش سرو قبا پوشدر اول مه‌که آنك
کونش آلتونلو کل اولسه یاراشیر جامه‌سنه

بیتلرینی حاوی‌غزلنی کوروب پك بکنمش، شاعری بولدوروب مستغرق احسان بی‌پایان ایتدکدن باشقه اندرون همایونه فارسی معلمی تعیین ایتمشدر .

الحاصل، سلطان بایزیدك عهدی دخی پدرینك زمانی کبی علم وادبجه بر فیضلی دوردر . برادری سـلطان جم و مولانا ابن کمال و قاضی عسـکر جعفر چلبی ، مؤید زاده ، حاجی حسن‌زاده و نجاتی کبی فضلا وبلغا ایله تورکی و فارسی مشاعره ایدردی .

کندیسی‌ده عالم، فاضل، شاعر وتیراندازلق فننده ماهرایدی. شعرده مخلصی (عدلی) در. مرتب دیوانی واردرکه مطبوعدر.

دردنجی دور

بو دورده صاحب تخت و تاج عثمانی اولان بایزید ثانی پدری کبی مربیٔ فضلا ، حامیٔ ارباب دانش و ذکا ، محبیٔ اصحاب شعر و انشا اولدیغندن ایام سلطنتی روز بازار علم و عرفان ایدی . شعرانك اکثر سر آمدلری عهدنده ظهور ایتمش ، بو دورده شهرت بولمشدر . جائزه [عطیه] آلانلردن ماعدا وظیفه وسالیانه نامیله خزینهٔ خاصهٔ شاهانه‌سندن معین معاشلی اوتوزدن زیاده شاعر وار ایدی . هرنوعده بر اهل هنر وذی معرفت خبر آلسه استانبوله کتیردوب انعاملره، احسانلره غرق ایدر ، کله‌مه‌ینلره سالیانه کوندریر ایدی . حتی ملا جامی‌یه سنوی بیك آلتون ارسال ایلر ایدی [۱] . زماننده

---

[۱] ملا جامی شو لطف پادشاهیدن طولایی تشکری حاوی بر منظوم عریضه تقدیم ایتمشدرکه شویله باشلار :

شیوهٔ مادحی چوداری پیش
مدح شاهان سرفراز اندیش
خاصه شاهی‌که ازمسافت دور
مدت قطع او سنین و شهور
مخلصی‌را بتنکنای خمول
بسته برخود ره خروج و دخول

الخ ... تاریخ اندرون مؤلفی احمد عطا بك بو مکتوبك هربیتی (مفرد) نامیله آیروب جله‌سی‌ده سلطان بایزیدك اشعار فارسیه‌سندن نمونه اولهرق کوسترمشدر !

کشف ایت نقابکی یری کوکی منوّر ایت
بو عالم عناصری فردوس انور ایت
دپره‌ت لبیکی جوشه کتیر حوض کوثری
عنبر صاچیکی چوز بو جهانی معطر ایت
خطك برات یازدی صبایه دیدی که : تیز
وار ملکت خطا ایله چینی مسخّر ایت
آب حیات اولمایجق قسمت ای کوکل
بیك بیل کرکسه خضر ایله سیر سکندر ایت
زینب قومیلی زینت دنیایه زن کبی
مردانه وار ساده اولوب ترك زیور ایت

—

ولها

شها بو صورت زیبا سکا حقدن عنایتدر
صانیرسك سورهٔ یوسف جمالکدن بر آیتدر
سنك حسنك بنم عشقم ، سنك جورك بنم صبرم
دمادم آرتار ا کسلمز ، توکنمز بی‌نهایتدر

یاره ایرمز برزمان یار وفادار ایسته‌ین
یارسز قالیر مثلدر عیبسز یار ایسته‌ین

—

عرض ایله جبینکی هلال ایت مه بدری
کوستر رخکی مهر درخشان اوده یانسون

—

ستر ایدر لبلریکك سرّینی دل جانی کبی
حفظ ایدر سینه رخك مهرینی ایمانی کبی

علوی

بروسه‌لیدر . سلطان مراد ثانی و فاتح مادحلرندر . (هفت پیکر) نامنده برمنظومه‌سی واردر. شو بیتی مشهوردر:

ای سفر عزمن ایدن یار خدا یارك اوله
همت اهل نظر قافله سالارك اوله

زینب خاتون

لطیفی ، قسطمونی دیارندن بر مرد هنرورك دختر سعد اختریدر ، عاشق چلبی ایسه آماسیه‌لی بر قاضینك قیزیدر دیه یازار . علوم و فنونی ترتیب اوزره کورمش ، فارسیدان ، موسیقی شناس ایمش . شیخی‌یه نظیره اولان شو غزلی مشهوردر :

دل صاچك بندینه دوشمكلكه دیوانه‌لنیر
جان رخك شمعنه یانمقلغه پروانه‌لنیر
پایمال اولوب آیاغه‌دوكیلور بیك دل وجان
صبحدم دست صبادن كه صاچك شانه‌لنیر

—

ای نور محمددن اثربودخ زیبا
وی روز قیام امتنه اول قد بالا
ایوب صفت صبر ایده‌لم تیغ جفایه
دیلرسه دل وجانمزی چون زكریا
برجیس كبی هجر نه‌غم اولدوروز ایسه
وصلی دم عیسی كبی برگون قیلار احیا
لعل لبكك شوقی ایله دمبدم ای دوست
قانلی یاشمه غرق اولورم نیته كه یحیا
یعقوب بدل اوله‌می حزن ایله بكا كیم
یوسف اوله‌ماز حسن ایله سن دلبره همتا
عشقك دل رسمی‌یه انیس ایدی شو دم كیم
آدم دخی [۱] اولمامش ایدی مونس حوّا

—

نجه مقارن اوله‌سك اول ماهه رسمیا
ای بی‌ستاره كوكده سنك بیلدیزكمی وار ؟

[۱] دخی = دها .

تخمیس ایلردی . شیخینك بر غزلنی الحق پك کوزل تخمیس ایتمشدرکه بربندی شودر :

دوران یاقاکی ایلهمه‌دن ظلم الیله چاك
سیف ستمله دهر سنی ایتمه‌دن هلاك
خاك اولمه‌دن بوجسم ، یله وارمه‌دن بوخاك
« ژنکار غمدن ایت دل وجان کوزکوسینی پاك
برصورت ایلهکه آینهٔ غیب بین اوله »

—

بر غزلندن :

جور ایلهمك بوعاشقه جانا نه‌دن کلیر ؟
بوقسه جفای دوست محبه وفامیدر ؟
بیکانه‌یی حریمکه محرم ایدوب شها
رد ایتمك آشنایی درکدن روامیدر ؟
آواره‌در بنم کبی باد صبا دخی
بالاك [۱] ایچون بلایه عجب مبتلامیدر ؟
تیر بلامیدر بو ، یا مژکان یارمی
ابروی دوستمی بو ، یا قوس قضامیدر ؟
رسمی دیلر وصالکی حقدن دیدم ، دیدی
بالله بومستجاب اولهجق بر دعامیدر؟

—

[۱] بالا = قد و قامتدن کنایه‌در .

کوتور برقع جمالکدن دیسون تا کیم ملائك هپ
تعالی‌الله زهی صورت ، نه‌خوش شکل وشمائلدر!

مصراعلر :

عارف نفس اولمایجه کیمسه بولماز حقه یول

—

جان نه درکه آنی قربان ایتمه‌یم جانانه بن

مهدی

حضرت فاتحك ندیم خاصی ، بدیهه کو برشاعری ایدی . قابل قبول سوزلری واردر . شوبیتلر اونکدر :

برك کل باد صبادن سحری خاکه دوشر
بلبلك ناله‌سی آندن دل غمنا که دوشر
بر اولور ایکی جهان صورتی معنیده بکا
نقشنك عکسی چون آینهٔ ادرا که دوشر

رسمی

بروسه‌لیدر . بزّاز اصنافندن وشاعر احمد پاشانك همدم ومصاحبلرندن ایدی . مرتب دیوانی واردر . طبیعتی تخمیس جهتنه مائل اوله‌رق احمد پاشانك و سائر شعرانك غزللرینی

سوی مشرقدن صبا بر آفتاب آلمش کلیر
غالبا یارك جمالندن نقاب آلمش کلیر

—

ای یوزك شانکده منزل آیت الله نور
لبلرك حقنده دیندی نکتهٔ ماءَ طهور

—

جمالکه نه کمال ایله بکزه‌دم آیی کیم
یوزنده بدر اوله‌جق شویله قاره‌سی کورونور

—

عشق معشوقنده اول عاشقکه قیماز جانله
درده همدم اولامشدر ایرمه‌سون درمانله

—

ایسترکه طواف ایده سر کویکی هردم
نه مکه دیلر بودل شیدا نه مدینه

—

بر آشیان وحدتك مرغ همایون بالیسك
سن آفتابی قیل طلب میل ایلهمه ذراتله

—

بز خدایی بیلمشز علم الیقین عین الیقین
کورمشز هرشیده ظاهر خالق الاشیامزی

—

دلده کی مشکل ایمش سوکیلی جان آیریلمی
تنده کی حسرت ایمش روح روان آیریلمی

چونکه حقك ذاتن اثبات ایده‌مز ارباب عقل
عاشق حق بین ایله هردمده دعواسی نه‌در
یازیلیرکن صورت اشخاص هردم مختلف
متفق اولدیغی انواعك هیولاسی نه‌در

بر (ترجیع بند) ندن :

ای مُظهر کائناته مظهر ای مملکت جماله سرور
قُوتلو قدم و خجسته طالع عیسی نفس و فرشته پیکر
نطقکدن ایرر حیاته مرده شرمنده لبکدن آب کوثر
عشقك لمعانی ای قروش جان لوحنه اوله‌لی محرّر
هجران کیجه‌سنده بلبل دل بو نغمه ایله ترنم ایلر

کیم : وجه حبیب دلستاندر
سرمایهٔ عمر جاوداندر .

کیم که سن شاهك جمالی عیدینه قربان اولور [۱]
ثقلتندن قورتولور جسمك سراسر جان اولور
اول کدا کیم خاك درکاهك قیلار کحل بصر
رؤیت اشیا کماهی عینه آسان اولور
زاهدا کل آدم خاکی‌یی انکار ایتمه کیم
آدم خاکی‌یی انکار ایله‌ین شیطان اولور

---

[۱] نسیمی‌یه نظیره

اشعارندن نمونه

غزلیاتندن :

مهر اولەمی بو، مهمی عجب ، یارخ زیبا
احسنت زهی حسن ، تبارك و تعالی !
فیروز اولەرق طالع اولور جان افقنده
بکزر آکا دایه مه ایدی مهر ایدی لالا
بکزر دیر ایدم یوزینه کل ، قدینه سروی
پاك اولسه، کلك دامنی ، سرو اولماسه یکپا
زیبا یوزینی راهب صد ساله کورورسه
آمنت دیر آثار اوده زنار وچلیپا
دولتلی زهی باش کیم اوله یولنه قربان
عزتلی زهی کوز کیم آنی قیله تماشا
آغاز ایدیجك یازمغه بو مدحی خلیلی
چشمی طولو قان ایدی و باشی طولو سودا

—

ای بیلن حقك صفاتن سرّ اسماسی نەدر ؟.
یا بو آسمادن مراد اولان مسماسی نەدر
چون عبادت حقەدر ، معبود بر حقدر همان
مسلمانك مسجدی ، گبرك کلیساسی نەدر
ظاهر وباطنده چون موجود حقدن اوزکه یوق
یا بو موجودانك آره یرده غوغاسی نەدر

تر ایله‌یم سرشك ایله کوی نکاریمی
تا کیم صبا کوتورمه‌یه آندن غباریمی
ای کرد باد اگر یولك دوشه زلف سیاهنه
لطف ایله یوقلا آنده دل بی‌قراریمی
دل ملکنی سپاه بلاییقدی ای صبا
آکاه قیل بو واقعه‌دن شهریاریمی
آهم نسیمی ایرمه‌دی کلزار کویکه
ضایع کچیردم ای یوزی کل روزکاریمی

خلیلی

دیار بکرلیدر . فنون لازمه‌یی مملکتنده تحصیل ایله فاتح عصری اوائلنده ازنیقه کله‌رك توطن ایله‌دی. بر آره‌لق استانبولی زیارت و بر سنه قدر اقامت ایتدکدن صوکره تکرار ازنیقه عودت ایتمش و (۸۸۰) ده اوراده برزاویه‌یه شیخ اولمشدی. (۸۹۰) ده سنی سکسانه متقارب اولدیغی حالده وفات ایتدی. همشهریسی سید نسیمی متتبعلرندندر . اشعارینك بعضلری صوفیانه و عارفانه ، بعضلری عاشقانه و رندانه واقع اولمشدر . زمانه و قومیتنه کوره لسانی دوزکون کورونور .

قدیم مجموعه‌لرده برخیلی آثاری و (فرقت نامه) اسمنده ماجرای عاشقانه‌سنی مصوّر مثنویسی واردر .

سؤال ایتدم . « سن اونی آنجق میخانه‌لرده بولورسك » دیدیلر . فی‌الحقیقه آراشدیروب بر میخانه‌ده بولدم ! جامینك سلامنی ، مکتوبنی تبلیغ ایله‌دم . بوپیام اوزرینه شدتله آغلامغه باشلایه‌رق « سائق قضا بنی فسق وفجور سمتنه و مولانایی صلاح و فلاح طریقنه سوق ایتدی . بنم کبی اسوءالحال بر آدمك بو رسالهٔ [مکتوب] بی مثاله نظر ایله‌مه‌سی جائز دکلدر » دیه مکتوبی اعاده وینه کارنامشروعنه شروع ایتدی .

اشعارندن نمونه

مجمر کوروبن سوز درونم اوده یاندی
شمع آغلادیغم کوردی یاشم قانه بویاندی

—

دوشدی بنه دل دردینه بر غنجه دهانك
کیم آفتیدر جانك و آشوبی جهانك
کوکلم دوشه‌لی عشقنه دیر دیده‌مه هردم
دوکدك یره قانیمی یره دوکیله قانك
زلفکله رخك مصحف حسنکده نکارا
تفسیرین ایدر آیت نور ایله دخانك

—

مشتری اولدی کوکل بر صنم مهرویه
که بنا کوشنه بر دانه ثریا آصیلیر

—

عیاشلقده بر مرتبه‌یه وارمش‌که (شقایق) لك تعریفنجه، السنهٔ ظرفاده روح ثانی تعبیر اولنان بادهٔ جانبخش روح‌افزانك کیفیت حرارتی مانند روح روان درونته حلول وجریان ودم حیوانی کبی عروقنه دخول وسریان ایتمه‌دکجه الی آیاغی طوتماز و عصاسز یورویه‌مز » اولمش . نیته‌کیم کندیسی‌ده کندی حالنی بو قطعه ایله تصویر ایتمشدر :

بو ملیحی ایکی عصا کوتورر بری جسمانی ، بیری روحانی
اول‌که جسمانیدر آغاجدندر اول‌که روحانی لعل رّمانی

مؤلف شقایق ، پدرندن نقلاً یازارکه علم لغتدن (صحاح جوهری) اول صراف بازار فضائلك رشتهٔ خاطرنده مانند جوهر منتظم اولوب لغات‌عربیه‌دن بری استشکال‌اولنسه کتاب مذکورده او لغته متعلق مرسوم اولان تراکیب و عباراتی بی‌کم وکاست ازبر اوقوردی . ثقات صلحادن بری حکایه ایله‌دی‌که : بلاد عجمدن رومه کله‌جکم صیره‌ده عبدالرحمن جامی حضرتلرینی زیارت و عزیمتدن بحث ایله « او طرفده بر خدمتکز وارمی؟ » دیه صوردیغمده « ملیحی نامنده‌برشریکم واردی ، حالا استانبولده ساکندر دیه ایشتدم . بر مکتوب ویره‌یمده اوکا ایصال ایت » دیدی . استانبوله کلدیکمده مولانا ملیحی‌یی — جامی ایله شریك و مصاحب اولمه‌سی جهتیله — صلحای علمادن ظن ایدوب اول زمره‌دن بعض ذواتدن

خورشيد رخی آينهٔ نور الٰهی
زلف سيهی سلسلهٔ نامتناهی
لعل لبی دلتشنه قيلار آب زلالی
شمع رخی پروانه ايدر مهر ايله ماهی
بكزردی كونش يوزينه اولسه قرنده
لاله يكٰانی ، غنجه لبی ، زلف سياهی
هردم ايريشير پرتو لطفی دو جهانه
برذرّهٔ نشانی يه يتر همت شاهی

بودورده اهميت و شهرتی درجهٔ ثانيه‌ده بر قاچ شاعر دها وارکه اونلری‌ده ذکر ايتمه‌دن كچمه‌يه‌جكز . بونلرك بری :

ملايحی

بو دورك علماسندن و علمانك شعراسندندر . توقاتليدر . اوائل حالنده اكمال تحصيل ايچون ايرانه كيتمش وملا جامی‌يه شريك درس اولمشدی . عودتی اوائل فتحه تصادف ايتمكله استانبولده توطن ايله‌دی . فنون ادبيه‌ده احمد پاشانك استادی ايدی . پاشانك دلالتيله حضرت فاتحك شرف صحبت و قربتنه مظهر اولدی . لكن صوكره‌لری نصلسه يولنی آزيتوب خرابا تيلك سمتنی طوتمش و اوّل مقامی بزم خاص سلطان ايكن آخر مقری مجلس باده نوشان اولمشدر . كيت كيده

علی من ارادنی بالخیر والحمدلله الوهاب النصرة علی خیرالخلق و عظیم الخلق محمد و آله و صحبه اجمعین الی یوم الدین .

—

اشعارندن نمونه

غزلیاتندن :

زلفکی قیلسه‌ك پریشان یوزك اوزره صانیرم
دسته دسته کاشن حسنکده ریحانلر یاتیر
ای کمان ابرو ایدلدن غمزه‌لر تیرین روان
سینه‌ده هرلحظه زهر آلود پیکانلر یاتیر
ماهروی شاهدن بر ذرّه پرتو صاله‌لی
کوشهٔ قلبمده خورشید درخشانلر یاتیر
شهریار مملکت (سلطان محمد بن مراد)
کیم درنده خانهٔ اقبالنك خانلر یاتیر

—

حسنك کل فردوس ، لبك چشمهٔ کوثر
زلفك پر طاووس ، بکثك قطعهٔ عنبر

—

قعر بحر دلده قالیردی بودرّ شاهوار
ای نشانی اعتبار حضرت شاه اولماسه

—

طالعده دولت اولماسه خدمت نه فائده
حقدن عنایت اولماسه طاعت نه فائده

—

اتبع الهدی. خالق انکونین ورازق الثقلین، جلت قدرته وعلت کلمته حضرتلرینك بن قولی که والی البلاد ، حامی العباد ، محیئ سنت رسول الله ومجریٔ شریعت نبی الله علیه وعلی آله صلوات الله شاه سروران سلطان محمد بن مرادبن بایزید خانم سکا که سردار عجم، خان اعظم، کیخسرو یکانه ، فریدون زمانه حسن خانسك مثال شریفمده [مثال فرمان دیمکدر] شویله اصدار بیوردم که آکاه اولهسك ، کیشی دولته مغرور اولوب حقندن تجاوز ایدوب بی انصافلر حرکاتی قیلمق علامت انتقال دولت وامارت زوال مملکتدر . پس ، شول وساوس شیطانیه کیم دماغك جوفنی مقر ایدنمشدر ، استشاق ماء انابت ایله آنی زائل وعقل امامنی پیشوا ایدهسك که بزم مملکتمز دارالاسلامدر ابا عن جد دولتمز چراغی [قندیلی دیمکدر] کفر اهلنك یوره کی یاغیله روشندر. اسلام اهلنه اکر اوز قصدك وار ایسه اعدای دولت وشریعتدن بعضی سنسك و سکا متابعت ایدوب معاونت ایدنلردر . پس ، بزم دخی اول طائفهنك قمعی قصدینه آتمز اگر لنمشدر وقلیجمز قوشانمشدر. بیلمهدم ویاغافل ایدم دیمه یهسك. هیچ سن بری کلمك حاجت دکلدر. شوّال مبارکده، عمت میامنه، فتاح ذوالمنن دستوریله لشکر منصورم ایله قلعهٔ قره حصارك اوزرینه واریرم . شول قصدهکه : بن قولنی سبب قیلوب سنك ظلمکی مظلوملر اوزرندن کوتورم و نام و نشانکی نابدید قیلهم . بالجمله تطویل کلام لازم دکلدر . والسلام .

مدت مدیده نشانجیلقده بولندی. (۸۸۲) ده کدیك احمد پاشا یرینه صدر اعظم اولدی .

(۸۸۶) ده فاتح حضرتلری مصر اوزرینه سفر قصدیله استانبولدن چیقدیغنی متعاقب ککبوزه‌ده ارتحال ایتمکله عسکر سفر مناسبتیله برپرده مجتمع بولندیغندن شاید بر فتنه ظهور ایدر ملاحظه‌سیله سلطان بایزید کلنجه‌یه قدر پادشاهك وفاتنی کتم ایتمش و بر تقریب جنازه‌یی استانبوله کچیرمش ایسه‌ده نصلسه حقیقت حال میدانه چیقدیغندن یکیچری عاصیلری کلوب خانه‌سنی یغما وکندیسنی شهید ایتدیلر . قبری شیخ وفا تکیه‌سی قربنده‌در .

مشار الیه ، نشانجیلنی مناسبتیله (نشانی) تخلص ایدر . اشعاری متوسط درجه‌ده‌در . لطیفی دیرکه : سلطان محمد غازی جانبندن دیار عجم سرداری اوزون حسنه ارسال اولنان مکتوب مرغوبی بو املا و انشا ایله‌مشدر .

اتفاق فضلا وفصحا بودرکه ولایت عثمانیه‌دن ملوك ممالکه اوندن مفید و مختصر برنامه تحریر اولنمامشدر. منصب وزارته ومسند صدارته وارمه‌سنه باعث او مکتوب اولدی .

— صورت مکتوب —

بسم الله الرحمن الرحیم وبه نستعین ... [*] والسلام علی من

[*] بوراده جناب حق مالك الملکدر . ملکی دیله‌دیکنه ویرر . دیله‌دیکندن نزع ایدر مألنده برآیت کریمه وار ایدی ، یازلمادی .

او تاریخلرده اصحاب قلمك الفت واعتیادلری مقتضیاتندن بولنسون پاشا بونی ـ توفیق بكك آرزوسی وجه ایله ـ ساده برطرزده، باخصوص اوزمانك طرز ساده‌سی اولان قابا برلسانده یازه‌ماز ایدی . توفیق بك متأخرین میانندہ اك چوق سجع پردازلقله مألوف ومعروف بر ذات بولنمدیغی و اثرك شیوهٔ افاده‌سندہ‌کی کوزللکی تصدیق واعتراف ایله‌دیکی حالده جناب مؤلفی قافیه پردازلقله اتهام ایدیشی نه‌قدر عریب ایسه بونك اصطلاح پر دازانه ونثر مرسل طرزنده یازلمه‌سی اسلوبك ایجاباتندن دکلسه‌ده او عصرك جملهٔ تمایلاتندن ایکن مشارالیهی نقصان همتله، عدم جسارتله، خصوصاً علی الخصوص « کوچوکلك »له استحقار ایله‌یشی اودرجه شایان اسفدر . کیم نه دیرسه دیسون ، بزم رأیمزجه تضرعنامه ـ موضوعنك علویتندن قطع نظر ـ طرز افاده اعتباریله‌دخی بوکون بیله سوه سوه‌اوقونه‌جق، حتی برچوق پارچه‌لری اسلوب مزین و عالی ایچون نمونه اتخاذ اولنه‌جق آثار مخلدهٔ ادبیه عدادینه داخلدر .

نشانی

قارامانلی نشانجی محمد پاشادر . قونیه‌لی و حضرت مولانا نسلندندر. محمودپاشا مدرسه‌سنده مدرس ایکن عرفان وفضیلتی، شعر و انشاجه اولان اقتداری محمودپاشانك جالب نظر تقدیری اولمغله اونك دلالت وهمتیله (۸۶۹)ده نشانجی [یعنی طغرانویس] اولمش و اون آی صوکره احراز رتبهٔ وزرات ایتمشدر .

يازلمش اولمه‌سى جهتيله لسانمزك طبيعتنه موافق اولماديغيچون شيمدى مقلد به عد اولنمه‌سى آرزو اولنماز وبلكه اوّلدن برى اولنماديغنه تشكر اولنور. فقط ترتيب تصورده مؤلف حضرتلرينك اختيار ايتديكى نظر حكمت ، اكر اخلافه درس عبرت اولمش اولسه‌يدى ، هيچ شبهه يوقدركه بزده‌ده ـ تعريفنه لايق ـ بر لسان ادب موجود اولوردى . حيفاكه عثمانليلرك سيف جلادتى ايرانليلرى نه‌قدر كردنداده انقياد ايتديسه ايرانليلرك ترهات قلمى دخى عثمانليلرى اودرجه‌ده مفتون حيرت ايله‌ديكندن اويله بر حكيمك كوستردىكى نمونهٔ عرفان دخى وصافك . خواجه جهانك بر سطرده سكز قاف واون التى شين جمع ايتمكدن عبارت اولان شقشقه زلكارنده خلقك توهم ايله‌ديكى لطافته غلبه ايده‌مه‌مشدر . »

توفيق بك بونى ديدكدن صوكره علاوةً شويله بر فقره يازييور :

« بونى بزينه سنان پاشانك نقصان همتنه حمل ايدرز . ميدانه قويديغى اثر ، زمانك آثار عجمانه‌سنه بيك قات فائق ايكن الفاظده اونلرك طرزينى تقليد ايتمك كندنجه فقدان جسارتدن باشقه بر شيئه حمل اولنه‌مايه‌جق درجه‌ده كوچوكلكدر » .

معلوم اولديغى اوزره يازيلان برشيده اسلوب افاده موضوعه كوره اختيار اولنور. كرك موضوع اعتباريله اولسون كرك

عشق افسانه وافسون دكلدر. عشق صنعت هردون دكلدر. هر عشق دعواسى ايدن عاشــق اولماز. هر محبتدن دم اوران صادق اولماز.

آلهى! هر كيشى مرد عشق اولماز ودلده قلبده درد عشق بولنماز. عشــق بر كيميادر، آنك معدنى جان اولور؛ عشق بر جوهردر آنك مكانى كان اولور.

عشق برذوقدر آنكده باشقه بردىلوار. عشق برشوقدر آنكده آيرى اهلى وار.

هر دل كه عشقه خانه اولور، تير بلايه نشانه اولور.

هر كوكل كه محنته مقام اولور، محنت آنده مدام اولور.

هر رتبه دشوارلقله حاصل اولور. هر عزت خوارلقله واصل اولور. هر كيم بلبلهٔ عشقدن سرمست اولماز، نعرهٔ بلبلانه همدســت اولماز. عشــق تخمى دل كشتزارنده اكيلير ومحبت نهالى اكرچه كوكل كلستانده ديكيلير، اما آب چشم نمناك وحرارت درون سوزناك ايله نشو ونما بولور.

*
* *

ابو الضيا مرحوم، بزم نقل ايتديكمز پارچه‌لرى «نمونهٔ ادبيات عثمانيه» سنه درج ايتديكى صيره‌ده كرك سنان پاشا كرك اثرى حقنده ديبوركه:

«شــيوهٔ افاده‌سى پك كوزل اولمقله برابر قافيــه‌جولق واصطلاح پرورلك يولنده، باخصوص «نثر مرسل» طرزنده

وهابسك كه كمينه بخششك وارلق ، رزاقسك كه خزينه كدم يوق يوقلق . وارثسك كه اوّل دخى سن مالك ؛ باقيسك كه ، باقيسى جمله هالك . كبيرسك ، كبرك اضافى دكل ؛ صادقسك وعدك خلافى دكل . عالمسك ، علم قديمك كلى وجزئى يى محيط ؛ لطيفسك ؛ لطف عميمك مركبه وبسيطه بسيط . واحدسك ، سرادقات لم يزليده فردا نيتله موصوف ؛ احدسك ، سرير لايزاليده وحدانيتله معروف ...

عشق

عشق برجوهر بى مثل وهمتادركه آنك وصفى امثال ايله دينلمز ؛ عشق بر سرّ مخفئ ناپيدادركه آنك تصويرى مثال ايله كوسترلمز . عاشقلرك ديلى آلتنده سوزلر واردركه لب اوكا محرم اولماز . عشق اهلنك سينه سى ايچره نفسلرواردركه دم اوكا همدم اولماز .

عاشقله معشوق ميانده بركفت وكو اولوركه زبان حاجبدن غيرى اوكا ترجمان اولماز . جان ايله جانان آره سنده برجست وجو بولنوركه كوشهٔ چشمدن اوزكه اوكا ديده بان اولماز .

عشق بر ظاهردركه اورتلمز . عشق بر سردركه آچلماز . عاشقك كيمسه ايله كارى اولماز ؛ آينهٔ عشق ژنكارى اولماز . عشق سرآزاده لرى بنده ايدر ؛ عشق سر افرازلرى افكنده ايدر .

برمبدعسك كه عدم خزانهٔ ابداعكدر . بر موجدسك كه يوقلق وسيلهٔ اختراعكدر . عقل دوربين افق ذروهٔ كمالكي كوره‌مز . وهم تيزپر دامن سرادق جلالكه ايره‌مز .

نسر طائر خاطر انسانی ، كه هروقت موجودات علوی وسفلی شكار مخلب ومنقاريدر ، بر نفس ربوبيتك هواسنده پر آچوب اوچه‌ماز وطاووس عقل وفكرت آدمی، كه روز وشب فضای ملكوت وصحرای جبروتده جلوه‌سازدر، برقدم الوهيتك ساحه‌سنده سياحت ايده‌مز .

برعليمسك كه علمكه غايت يوق . برقديرسك كه قدرتكه نهايت يوق. قديمسك ، عقول متقدمين ومتأخرين دائرهٔ قدمكه قدم باصه‌ماز . حكيمسك ، حكمای اوّلين و آخرين حكمت معرفتكدن دم اوره‌ماز .

بر معشوقسك كه عشقك هواسنده افلاك چرخه كيروب اوينار ؛ برمحبوبسك كه شوقك دردندن بوتون كون آسيای چرخ ايكلر. برقهارسك كه جلالك سطوتيله هرموجود مقهور، رحمانسك كه جمالك تجلاسيله هرذره مسرور .

سميعسك كه سمعكه آلت يوق . بصيرسك كه بصركه آفت يوق . مديرسك كه ارادتكه علت يوق . خالقسك كه مخلوقكه نهايت يوق . جوادسك كه بخششكه غرض يوق ؛ حیسك كه حياتكه مرض يوق . قيومسك ، عالم سنكله قائم ؛ فياضسك ، جهان فيضكله دائم . موجودسك، مكانسز ؛ دائمسك زمانسز؛

سنان پاشا زياده سخى و كريم اولوب هيچ دنيالغه ميل ايتمەمش ، حتى حين وفاتنده غسلى ايچون صو ايصيتمغه اوندە اودون بولنمامش ! اصحاب طريقتە ، باخصوص شيخ وفا حضرتلرينه كمال درجەده محبتى اولوب ملازمتلرندن برآن منفك اولماز ايمش .

تضرعنامەنك بر قسمى كتابخانۀ ابوالضيا اجزاسى ميانندە نشر اولنمشدر . شهرتنه مبنى كرك اصلى كرك اوجزءك محتوياتى همان هر كسجه معلوم اولمقله برابر متخذيمز اولان اصولى بوزمامق ايچون بر ايكى پارچەسنى بورايه نقل ايلەدك :

جهان پادشاها ! خدالق سنك ازل تابد پادشالق سنك
سن اولدك خداوند بالا و پست وجود كلەاولدى نەوارايسەهست
ويرير وحدتكدن خبر كائنات رواندر نسيمكله آب حيات
نه ساكه عديل ونه ساكه علل مغيث الورى ، خالق لميزل
خدايا ! سكادر بو شهلك سزا كه يانكده جمله شهنشه كدا
قاپوكده بيتر حاجت موروملر دمكله يانار شعلۀ نور ونار

§

قديمى توانا كه جان وجهان آنكله بولور جمله نام و نشان
عطاسى فراوان وبى انتها لەالحمد والملك والكبريا
سراى جهان كلبۀ شوقيدر همای خرد قمرىٔ طوقيدر
منابع كشای شراب جهان ويرير باغ جسمه اول آب روان
ثنا كستر مبدع كائنات زبان جماد وروان نبات

بكك « سن وهمه تابع اولمقده اوقدر ايلرى واردكه مثلا شو اوكشده‌كى صحنك باقير اولديغنده بيله شبهه ايدرسك » ديمه‌سنه مقابل « اوت ، شبهه ايدرم؛ زيرا احتمالدن بعيددكلدركه بو صحن باشقه بر جسمدرده بز اونى غلط حس اوله‌رق باقير شكلنده كوريورز » ديرديمزم پدرى صحنى قاپديغى كبى باشنه كچيريو .

ادرنه دارالحديثى مدرسى ايكن فاتح حضرتلرى كتيرتوب كنديسنه معلم تعيين وبر آز صوكره‌ده (٨٧٥) ده رتبهٔ وزارت احسان ايتدى . ايشته بومناسبتله (خواجه پاشا) دينلمشدر .

(٨٨١)ده برسببدن طولايى پادشاه غضب ايده‌رك وزارتدن عزل و حبس ايتمش ايسه‌ده علمانك شفاعتى اوزرينه حبسدن اطلاق وفقط سيورى حصار قاضيلغى ومدرسلكيله استانبولدن اخراج ايله‌دى .

سلطان بايزيد جلوس ايتدكده ايكنجى دفعه اوله‌رق يىنه دار الحديث مدرسلكنى ويردى .

٨٩١ صفرينك ٢٤ نجى كونى بر روايتده ادرنه‌ده ، ديكر بر روايته كوره‌ده استانبولده وفات ايتمشدر. ابو ايوب انصارى جوارنده مدفوندر . (شقايق) ده اوقوندىغنه كوره سلطان بايزيد زمانىنده وقوع بولان استدعاسنه مبنى تقاعد ايدلمش ايسه‌ده بر سنه صوكره كليبولى سنجاغى متصرفلغى توجيه اولنمش و اوچ سنه دوام ايدن بو مأموريتى زمانىنده اورانك عمرانىنه خيلى همت وخدمت ايتمشدر .

بولدی بحر دلده مهر کدن عطایی نظمی زین
عادت مشهوردر اولدیغی در پرور کونش
رونما اولسون سکا عون خداوند قدیم
تا سحر سلطانه هرکون اوله رهبر کونش
طلعتکدن زیب و فر بولسون جهانك صورتی
تا که ویره عالمك چشمینه نور وفر کونش

سنان پاشا

« تضرعنامه » عنوانلی اثربی نظیرینه صحائف تاریخ ادبیاتمزده ابدی ومبجل بر نام براقمش اولان « سنان پاشا » الك اوّل استانبول قاضیسی اولان خضر بکك اوغلیدرکه شجرهٔ نسبی خواجه نصر الدین مرحومه منتهیدر .

اسمی (یوسف)در. ۸٤٤ده طوغمشدر. ابتدای تحصیلنده، که اوان شبابنه مصادفدر ، علم کلام ایله زیاده متوغل ومسالك فلاسفه‌دن لا ادریه [۱] مسلکنه متمایل اوله‌رق پدرینك بونجه ارشاداتنه رغماً بوهوسه اتباعدن واز کچه‌مه‌مکده ایدی .

حتی برکون سفره باشنده پدر ایله اوغل آره‌سنده مذهب مذکور حقنده مباحثه ومناظره جریان ایتدیکی صیره‌ده خضر

[۱] هرشیئك غلط رؤیت وحس اوله‌رق کورندیکندن وتصور اولندیغندن باشقه برماهیتی حائز اولدیغنی وهم ایدن وبناء علیه هرشیئه نظر شك وتردد ایله باقان بر فرقهٔ مذهبیه‌در .

شاه والا همت وعالی نژاد اول کیم آکا
تخت اولدی آسمان ، رایت قمر ، افسر کونش
اول جوان بخت وفلك منزل ، ذکا دل کیم بوکون
کبریای آسماننده اولدی کم اختر کونش
کیجه کوندوز بزمکاهنده ذهبله نقره‌دن
یاندیریر ماه فلك مشعل ، صونار ساغر کونش
اولماسه انوار رأیی خرمننده خوشه چین
دکمه گنز عالمده اولمازدی ضیا کستر کونش
§ خطبهٔ مدح اوقومق دیلر یوجه آدیکه کیم
ماهی سیمین سیف ایدوب چرخی قیلار منبر کونش
بن بو مدحی فکر ایدرکن شاه وصفنده ایله‌مش
ترجمان غیبدن بوخوش سوزی ازبر کونش
ای جمالك پرتوندن نور آلوب طالع اولور
هرستاره برقمر ، هربرقمر انور کونش
نیل اشکمده یوزك شوقی ایله خدم کبی
بحر نیلیدن [۱] طوتوبدر رنك نیلوفر کونش
قار شوکه آینه‌در کیم لبلرکدن چشمکه
آب حیوان کوستریر چون چشمهٔ کوثر کونش
سیمبر اولدیغی آندندرکه اولمش طفل ایکن
مجد مهدندن اکا بالش‌مه و پستر کونش

[۱] لاجورد .

قصیده :

بینه عزم رزم قیلدی سرور خاور کونش
کیم دیار هنده چکدی صبحدم لشکر کونش
جوشن اطلس کیوب زرّین سپر آلدی اله
چرخ میدانده چکدی نقره گون خنجر کونش
شول قدر دوکدی سپاه مغربیدن خونی کیم
ایله‌دی حصن شفق برجن قامو احمر کونش
باز مشرق آشیاندر کیم طیور انجمی
صید قیلمق قصدی ایله آچدی بال وپر کونش
گه عروس ماهه دیبای سپید ایلر نقاب
گه بنات نعشه [۱]والادن [۲]دوزر معجر[۳] کونش
کویا کوش فلکده بردر یکدانه‌در
کیم جهان یوزی جمالینه ویرر زیور کونش
§ بی سر و پا بویله کیم سوز ایله سیر ایلر کونش
شاه عالم مجلسنده کزدیرر مجمر کونش
شه (مراد ابن محمد خان) کیم اولمشدر آنك
رایتینه مه درفش وطبلنه چنبر کونش

[۱] قطب شمالی جهتنده یدی یلدیز. پریشانلقله ضرب المثل اولمشدر.
[۲] والا = برنوع قماش.
[۳] معجر = باش اورتوسی.

جهانده نوشمی واردرکه آنده نیش اولماز

—

شاد اولمق ایسته‌ین غم ایله آشنا کرك

—

دریا تموّج ایتمکه لابد هوا کرك

—

اوّل کیشی‌یه جان کرك آندن جهان کرك

—

خلاص اولماز جهانده کیمسه خلقك افتراسندن

—

سعادت اول کیشینك کیم جهانده سوز طوتدی

عطائی

یبلدیریم بایزیدوزراسندن‌عوض‌پاشانك‌اوغلیدر. ادرنه‌لیدر. دها پك کنج ایکن شعر ایله شهرت بولمشدی. پدرینك وفاتی اوزرینه سلطان مراد ثانی بونی سرای همایونه آلمق ایسته‌مش ایسه‌ده (دریغ) ردیفلی برقصیده ایله عفوینی استرحام ایتمه‌سی اوزرینه صرف نظر اولندی. فاتح عصری اواخرنده وفات ایله‌دی. شعرده نجاتیدن اوّل ایرادمثل‌ایدن بودر. (کونش) ردیفلی قصیده‌سی مشهوردر. احمد پاشانك قصیده‌سی بوکا نظیره‌در.

هانکی دل تختنده کیم عشقك سنك سلطان دکل
بندهٔ بی‌درد درکیم قابل درمان دکل

—

شیرین سوزیدر آغزی وجودینه اولان دال
لابد بیلینیر ذات مؤثر اثرندن

—

کوزم یاشینه رحم ایت سورمه دردن
که مردم زاده‌در دوشمش نظردن

—

غرور ایله یوزی آینه بکزرم دیه‌لی
زوال ایرشدی کونه بکزر آهمز طوتدی

—

باغ حسن ایچره بویك تك سرو دلجو بیتمه‌یه
کلشن جانده رخك وش ورد خوشبو بیتمه‌یه

مصراعلر :

کیمسه‌می واردر جهانده لطف واحساندن قاچار

—

مثلدر بوکه انسان چوق طمعدن چوق زیان ایلر

—

سَر ویرمك اولور سِرّی عیان ایلمك اولماز

—

حسنك کلی عروسی بزندکجه ناز ایله
کون شیشهٔ کلاب ومه آینه‌دار اولور

کولر یوزیکه آنلر کیم کل باغ جنان دیرلر
کوزم یاشینه جوی وقدیکه سروروان دیرلر
کوکل! ایکی جهانك وارلغین بریار ایچون ویرکیم
کیشی‌یه چونکه اوّل جان کرك صوکره جهان دیرلر

دوشدیکی یرده بویك سایه‌سی ای کلبن ناز
نارون ظاهر اولور سرو خرامان‌ده بیتر

عشق جانان ایله معمورهٔ عالمدر دل
کرچه بی‌درد اولانلر آنی ویرانه صانیر

سینه‌مده رخك مهری نیجه کیزله‌نه چونکه
خورشیدی کل ایچنده نهان ایله‌مك اولماز

باشدن آیاغه روح مجسمدرر تنك
کیم دیر وجود پاککه کیم لطف رب دکل

چلبیدن اعلی ایمش . آثار نثریه‌سنی شیمدی‌یه قدر کورمه‌دك ایسه‌ده دیوانی منظورمز اولمشدر ، اوندن بالانتخاب آشاغی‌یه نقل ایله‌دیکمز ابیاتندن‌دخی آکلاشیله‌جغی‌اوزره ، احمد پاشایه ، نظامی‌یه نسبتله‌دها آشاغی درجه‌ده اولمقله برابر بوکون ضروب امثال صیره‌سنه کچمش پك کوزل ، اولدقجه سلیس ، منقح سوزلری واردر .

ابیات منتخبه‌سی :

سرودن تابوت وکلدن باکه ایتسونلر کفن
اولدوررسه شوق روی و حسرت بالای دوست

آی یوزك شوقنه سرکشته اولان ذره مثال
کندینی کون کبی تاج سر افلاك ایلر

کویندی [۱] درد ایله پروانه وش دل عدنی
اکرچه شمع کبی ظاهراً کولر کورونور

وصفیله دُر دیشیکك ایا مهر ماهرو
پرویته نظمی عدنینك انشاسی اوکره‌تیر

چون نور طلعتك صنما آشکار اولور
مهر فلك زواله دوشوب شرمسار اولور

---

[۱] کویندی = یاندی .

صورتده بيان رأى ايتمسنى بعض رقباسى طرافدارلق رنكنده كوسترمه‌لرندن ناشى استانبوله مواصلت همايون عقيبنده عزل ايدلديكى كبى مؤخراً سلطان مصطفانك ارتحالى دشمنلرينه يكيدن فرصت ويروب پادشاهك اوينه كدرلى بر وقتنده « محمود پاشا شهزاده‌نك وفاتندن ممنون اولمشدر » يوللو افترالرده بولنمه‌لرى و تحقيقه كيدن مأمورك دخى پاشايى لباس ماتمه بدل آق ساده‌لر كيبوب شطرنج اوينامقده اولديغنى خبر ويرمه‌سى پادشاهى اغضاب ايله‌مه‌سيله يدى قلعه‌يه قالديرتيلوب اون سكز كون صوكره . كه (٨٧٩) ربيع‌الاولنك اوچنجى كونى ايدى ، بوغدورلدى . نامنه منسوب جامع شريفك محرابى اوكنده مدفوندر .

جامعندن باشقه مدرسه‌سى، حمامى، حرمين شريفينده درت مدرسه‌سى وسائر خيراتى وادرنه جوارنده (خاص كوى) ده بعض مبراتى واردر .

عاقل ، مدبّر ، شجيع ، سخى ، كريم ، محب علما ، معين فقرا ، صالح ، متدين بر وزير عالى شان اولديغى كبى علم و ادبجه‌ده نادرالاقران ايدى . شعرده مخلصى (عدلى)در . ديوانى مرتبدر . كوزل فارسى بيليردى. (ظهير) ك قصائدينه وحافظك غزللرينه نظائرى و خواجه جهان ايله‌ده مكاتبه‌سى واردر . تذكره‌لرك متحداً بيانلرينه كوره نثرى نظمندن اقوى وعاشق چلبينك قولنجه انشاسى نشانجى محمد پاشادن وجعفر

داخلنده بولندیغنه نظراً (حرب جنسندن) اولهسی ظن غالبدر .

[برده صیرهسی کلمشکن فائدهٔ زائده قبیلندن اولهرق شونی ده سویلهیهلم که : تاریخ و تراجم احوال کتابلری ازجمله مشارالیه کبی اصلاً تورك ومسلمان و حر اولمایانلر ایچون « عبدالله اوغلیدر » دیرلر . بو قدیم وتاریخی بر تعبیردرکه ابوینی کوله جنسندن بولنانلره و بالخاصه اسیرحرب اولان اولاد نصارایه اطلاق اولنور] .

امرادن محمد آغا نامنده بر ذات اسیر حرب اولهرق استانبوله اوچ چوجوق کتیروب سلطان مراد ثانیه تقدیم، اوده اوغلی سلطان محمده اهدا ایتمشدی .

مشاهیر علمادن ملا (ایاس) و (عبدالکریم) ایله محمود پاشادن عبارت اولان بو چوجوقلر او زمانلرجه حقیقی بردار التعلیم و مکتب ادب حکمنده اولان اندرون همایونده تحصیل و تربیه کوردکدن صوکره محمود پاشا قاپوجی باشیلقله چیقمش و حسب الاستحقاق تدریجاً ترقی و تفیض ایدهرك (۸۵۵) ده رتبهٔ وزراتی ، (۸۵۷) ده مسند صدارتی احراز ایلهمشدر. (۷۷۲) ده عزل اولنوب (۷۳) ده قاپودان دریا و (۷۷)ده ثانیاً صدر اعظم اولمشدر .

حضرت فاتحك محمود پاشایه توجه و اعتمادی پك زیاده ایدی . لکن اوزون حسن وقعهسنده مراد پادشاهیه مخالف

اتحادك وار ايدى يار ايله اى قلب ازلى
جوهر روح حلول ايلهمدن قالمكه

—

مصراعلر :

نقش دلكش معرفت اهلينه نقاش آ كديزير

—

كيجه هرقانده ايرر ايسه غريب آنده ياتير

—

غمازه موافق كورونور رأى منافق

نظامينك قارامان اوغللرندن پير احمد بك حقنده (٤٨) بيتدن عبارت بر قصيده‌سى واردركه مطلعى شويله‌در :

وصفنده اول جمالك ذكر ايتديكنى بودل
هركيم ايشتسه ايدر (لله دره قائل)

عدنى

بوسنه فاتحى محمود پاشـاى وليدر . جناب فاتحك اك بنام وزراى عظامندن اولهرق احوالى تاريخلرده مفصلاً مسطور اولديغندن بز او مبحثده اختيار اختصار ايلهدك .

بعض تاريخلر خروات جنسـندن ديه يازارلر ايسـه‌ده مسقط رأسى (آلاجه حصار) اولديغنه واوراسى صربستان

ای نظامی چونکه یارك کنجدر ویران دیلر
قو وجودك ملکی ویران اولسون آباد اولماسون

—

کل عارضکه اولسه معارض عجب اولماز
کیم یوزی آچلمشده حیا و ادب اولماز

—

روز وشب زلف ورخك فکری انیسم اولهلی
نه کیجهم کیجه یه بکزر ، نه کونم کون کبیدر

—

شکرم بودرکه اولمش ایکن جانه ایرمشم
کیم جان ایچنده وصلت جانانه ایرمشم
بر ذره یم که جهد ایله خورشیده یتمشم
بر قطره یم که سعی ایله عمانه ایرمشم

—

نکارا آلدی زلفکدن بنفشه رنك ، سنبل بو
که باغی خرم ایلر او ، دماغی خوشدم ایلر بو
هلال ابروکه بکزردی اکر اولسه کونش یوزلو
کونش رویکه بکزردی اکر اولسه هلال ابرو

—

نی سندن صنما کیمسه جدا ایله یه مز
مکر اول کون که کله جانی بدندن آییره

—

اشعارندن نمونه

غزلیاتندن :

جان ودلدر سن مه بدرك مقامی دائما
انك ایچون دیرلر ای عمرم سکا بدر دجا

—

روضهٔ جنت جمالك کلشنندن بر ورق
آتش دوزخ فراقك سوزشندن برلهیب

—

ایتمه‌دن سیل فنا عمر دیارینی خراب
خذ من العیش نصیباً ومن العمر نصاب

—

داغ غمك که مهر ومحبت نشانیدر
سینه‌مده صاقلارم که سعادت نشانیدر

—

غصه‌کی عالمده شادی بیلمه‌ین شاد اولماسون
اولمایان عشقك اسیری غمدن آزاد اولماسون
بوصفتده کورمه‌مش هیچ کیمسه نوع آدمی
هی کورك اول‌ماه‌حوری وش پری‌زاد اولماسون!
کوکلك ویرانه‌سن دیرسك که معمور ایله‌یم
وعدهٔ وصلك کبی بی‌اصل بنیاد اولماسون
سروقدك عاشقه نخل جهان آرایتر
هیچ عرعر بیتمه‌سون عالمده شمشاد اولماسون

لطیفینك بیانه کوره نظامی استانبوله وصولنده تقدیم ایدلك اوزره احمد پاشانك (لعل) ، (کونش) ، (قصر) قصیده‌لریله یدی دانه غزلنه « دقیق خیاللری ورقیق صنعتلری » حاوی نظیره‌لر یاپمش ، حاضرلامش ایدی . حیفا که یولده کلیرکن خسته‌لانه‌رق نهایت پنجهٔ سختکیر اجل کتاب حیاتنك شیرازهٔ نظامتی تارومار ایتمکله استانبوله کلمك نصیب اولمادی .

(شقایق) محمود پاشانك حضور پادشاهیده نظامی ایچون « احمد پاشادن ایی شاعردر » دیدیکنی یازدیغی صیره‌ده « الحق ایکیسی‌ده فن شعرده ماهر و کامل مرتبه نظمه قادر ایدی . ایکیسنك دخی ابلق طبع چالاکی میدان نظمده بری برندن قالمازدی. اما مولانا نظامی سرقات شعریه وادیسنه اوغرامایوب کیمسه‌نك معناسنی آلمازدی » دییور . شعرای عجم اشعاریله متوغل اولانلر نظامینك اشعارینی کورنجه اونك ده بو تهمتدن بری اولمادیغنه حکم ایتمکده کوچلك چکمزلر.

دیوانی مرتبدر. لطیفینك دیدیکی کبی احمد پاشانك یالکز برایکی قصیده‌سیله یدی غزلنی دکل ، پاشا هرنه سویله‌مش ایسه همان هپسنی تنظیرایتمش اولدیغندن احمد پاشانك دیوانی اوقویان نظامینك ده‌دیوانی اوقومش اولور دیسه‌ك مبالغه ایتمش اولمایز. مع هذا اویاشده ، اودرجه قوت طبیعته مالك اولمه‌سنه نظراً عمری وفا ایتسه‌یدی هر حالده احمد پاشانی کچر ، اونك احراز ایله‌دیکی موقعی بوطوتار ایدی دیمکده‌ده تردد ایتمه‌یز .

§ شول سروکه نقش ایله‌دی دیوارینه نقاش
تشبیه اولنماغه یاراردی اکا طوبا
بو حوضمی یا چشمهٔ خورشیدجهانتاب
بو فرشمی یا جام جهانبین مجلا
§ قصریکه چمن بکزه‌یه بر ماه ایله افلاك
کیم مهر لقالرله طولو بونده زوایا
آهولر اولور بونده پری پیکر ومشکین
طوطیلر اولور بونده شکر خنده وکویا

نظامی

احمدپاشادن صوکره زمانمنك اك مشهور شاعریدر. قونیه‌لیدر. احمد پاشا کبی بونك‌ده پدرینك اسمی ولی الدیندرکه علمادن و زمرهٔ واعظیندن ایدی.

هنوز اون سکز، یکرمی یاشنده برجوان ایکن آوازهٔ شهرت شاعریتی طنین انداز مسامع عالمیان اولمشدی.

فاتح حضرتلری نظامینك شهرتنه، باخصوص وزیر محمود پاشانك «نظامی احمد پاشادن دها ایی شاعردر» دیه صیره‌سی کلدکجه تناسنده بولنمه‌سنه بناءً پادشاه قدردان بو کنج شاعرك استانبوله جلبنی فرمان ایتمشدی.

وصف ايتديكم اول صفه دركه ايشيدوب آنى
خجلتله نهان ايتمش اوزين جنت مأوا
شول قصركه آنك شمسه‌سى شرمندن ايدر شمس
شب سايه‌سى آلتنده كيجه كوندوزين اخفا
بر طاق زبرجددن آچار روزن زرّين
كيم ايده عروس فلك اول قصرى تماشا
شول باغ جنان كيم بر اولور حور ايله غلمان
كويا كه ملكلر طوادر كعبهٔ عليا
شول صفه‌كه چاروب ايده زلفن اكا رضوان
سوپرنتيسنى كوزلرينه كحل ايده حورا
بر كوشه‌سيدر صفه‌سنك صحنى دوكونك
بر فرجه‌سيدر عرصه‌سنك بساحت عقبا
§ عقل آنده مهندسدر ودولت آكا معمار
چرخ آنده مباشردر و رفعت آكا بنا
هر صبح كيرج طاشير ايدى نور ايله كردون
هر كيجه حصا دوكر ايدى نجم سماوا
فراشلرك چالديغى چاروب ايله هر صبح
كافور غباريله طولار قبهٔ مينا
چاروب صفت بسته ميان اولسه يريدر
كيم يوز سوروب ايشيككى پاك ايله‌يه جوزا

حقنده یوزبیتی و تاریخی متضمن برقصیده‌سی واردر که کویانیازی‌یه نظیره ایمش ، الحق پك خوشه کیدر خیالات و تشبیهات ایله مالیدر . شو برقاچ بیت او قصیده‌دندر :

ای قصر فلك رفعت و وی طاق معلا !
یا قبلهٔ عالیسك ویا کعبهٔ علیا
کردونده نه سقفك کبی بر بیت اوله معمور
جنتده نه فرشك کبی برعرش اوله اعلا
هم ذات عماده ایشیکك مسند عالی
هم منزل محموده قاپوك مقصد اقصا
حاجت الن اورماغه طواف ایجره ملائك
کعبه قاپوکك حلقه‌سیدر عروهٔ وثقا
صان آینهٔ غیب نما اولدی رخامك
که ایتدی دوجهان نقشنی کون کیبی هویدا
مرقاتکه بر پایه‌یدی چرخ مطبق
ایوانکه بر طاق طقوز قبهٔ عظما
دوشمش یلر ایکن کوکه صحنکدن ایکی خشت
اولمش بری مه ، بیریسی مهر فلك آرا
کورور سر قصرکدن ایدن کیمسه نظاره
نه‌طارمی بر دانهٔ خردل کبی ادنا
دوشوره سپهر اوزره کلاهینی باشندن
هرکیم باقه عرش اوستنه صحنکدن آشاغا

مصراعلر :

بیلمزلك ایله آدم اللدن نه‌لر چیقار !

—

دیوانه‌در اول کیمسه که عیار ایله اویناز

—

طوطی‌یی کفتاریدر ایدن کرفتار قفس

—

بروقت اولورکه دیرلر : اوده برزمان ایمش !

—

پارسز قالیر جهانده عیبسز یار ایسته‌ین

—

دیار یاری ترك ایتمکده ناچار اولماسون کیمسه

—

زهی تصور باطل ، زهی خیال محال !

—

ایله‌مه عاقل ایسه‌ك مجنونی محرم رازیکه

§

احمد پاشانك قدرت شاعرانه و ناظمانه‌سی قصیده و ادیسنده دها زیاده کورولور . (لعل)، (کونش) کبی مشهور قصائدی باقی دورینه‌قدر ، یعنی عصرلرجه‌مدت مشق تقلید اتخاذ اولنمشدر. بونلر مدققانه ومنصفانه مطالعه اولنورسه قولمز تصدیق اولنور. آیا صوفیه جوارنده کائن طوپ قاپو ، تعبیر دیکرله یکی سرای

منع ايدرمش احمدى مهر رخكدن مدعى
كوز كوره ايمانه قصد ايلرمى شيطان اولمايان ؟

خديكك جنت كبى يوز كلشن خندانى وار
جنتك خدك كبى برلالهٔ حمراسى يوق

بوطاشدن قاتى كوكلكه نيجه كار ايلهسون آهم
بوكوكدن يوجه قصريكه نيجه ايرشسون افغانم

اى طالب اولان عارف سير ايتمكه جانانى
دقتله تماشا قيل هركورديكك انسانى
آينهٔ رحمانى چون صورت انساندر
بو آينهيه كل باق ، كور صورت رحمانى
صورتده كورنمز هيچ جان ديدى منافقلر
سن جانه نظر قيلسون كورمك ديلهين جانى
سن حسن دلارادن كوز يومسه نوله زاهد
خفاش كوزى كورمز خورشيد درخشانى
اول خاتم لعلكدن بر ذرّه خبر طويسهم
بر حبهيه آلمازدم صد ملك سليمانى
اسرار سوزين احمد كشف اينهمه نادانه
حيوانه محل كورمه سن چشمهٔ حيوانى

لطفده بر آيه بكزر جسمك ای نازك بدن
كيم دل سنكينك آنده كورونور مرمر مثال

—

حكايت غم هجران ياريمی ديه‌لم
شكايت ستم روزكاريمی ديه‌لم

—

چين زلفك مشكه بكزتدم خطاسن بيلمه‌دم
كَيْ پريشان سويله‌دم بويوز قاراسن بيلمه‌دم
قدقيامت ، غمزه آفت ، زلف فتنه ، خط بلا
آه كيم بن حسنكك بونجه بلاسن بيلمه‌دم!

—

كوني كورمكله دله ساكن اولماز شوق يار
قانع اولماز جنت فردوسه ديدار ايسته‌ين

—

غم يمزدم دل سراين بيقديغيچون روزكار
خيل سلطان خيالك آنده مهمان اولماسه

—

فر ويردی كرچه چهره‌كه نور محمدی
هجرك جهنمنده در امت نه فائده !

—

صور دل بي‌چاره‌مك حالن پريشان زلفكه
حالنی بيلمز پريشانك پريشان اولمايان

خندنك غمزه كى پيوسته اى كمان ابرو
جكرده صاقلادينم بو كه يادكار كدر
نظر فقيره قيل اى پادشاه حسن وجمال
كه دولت ازلى حسن اعتبار كدر
هلال حلقه‌سنى كوش آسمانه طاقان
قمر يوزكده‌كى پروين كوشوار كدر

—

سحرْ غمزه‌كدن اولور شيدا كوكل ، بى‌خواب كوز
ياد لعلكله چكر صهبا كوكل ، خونناب كوز
كوز دوشوردى كوكلمى دريای عشقك قعرينه
كيم نه‌حكمتدر اولور احيا كوكل ، غرقاب كوز

—

افلاكه ايردى آهم ايرشمز سرايكه
حيرتده‌يم كه بونه يوجه بركاه ايمش

—

كامله قابل ايسه‌ك استفاضه قيل احمد
محالدر بو كه فيضنده بخل ايده فياض

—

نامهٔ اعمال جرمدن سيهدر حشرده
اول محبت نامه كيم نامك اكا عنوان دكل

—

سدره قدّك فكرينه اوچق دل وجان مرغنك
منتهای آرزوسی ، غايهٔ آماليدر

—

كوشواری صالينير طَرْفِ بنا كوشنده
كوشهٔ مهده صانيرسك كه ثريا صالينير

—

سودای زلفی كوكلمی دارای وقت ايدر
يارك خيال طرّه‌سی ظل همايدر ؟

—

قيلدم بلای عشق ايله بن مبتلا سفر
مشهوردركه عاشقه ياصبر ، ياسفر

—

عاشق شوريده‌سن كَهْ اولدوروب كه ديركورن [١]
غمزهٔ دزديده‌سی وخندهٔ پنهانيدر

—

كعبهٔ كويك خيالنده بو چشم اعل بار
بيت معمور اوستنه ياقوتدن ميزاب اولور

—

قرار وصبرم آلان زلف بی قرار كدر
خراب ايدن بنی شول چشم پرخمار كدر

[١] ديركورن = ديرلدن.

ايده‌جك اولسه‌ق برچوق‌سوزلرينك شورادن بورادن تراشيده ايدلمش اولديغنى كورورز . الله رحمت ايله‌سون ، شيخ غالب ينه منصف بر ذات ايمش كه :

« چالدم ولى ميرى مالى چالدم »

ديه اعتراف حقيقت ايديور !..

اشعارندن نمونه

بيتلر :

حريم جنت كويك يتر پناه بكا
حرامدر دخى برغيرى سجده كاه بكا
ديار يارى قويوب سير سبزه‌زار ايتسه‌م
چنده ديل اوزادير هر بيتن كياه بكا

—

طوبى قدك كه جنت كويكده صالنه
جبريل سدره‌دن ديه طوغروسى منتها
اى ماه حسنه مهر رخندن ضيا ويرن
اولماز ايكى جهان سنى بركورمكه بها

—

طينتك تخمير اولنديغى دم اى نازك بدن
خاك جنت آب حيوان ايله ايتمش امتزاج

—

ایدردی . یولنده انتحال ایله اتهام ایتمك ایسترلر. بو بابده ناجی افندی دیر که :

«بوکیفیت،پاشانك پالکز قصیده‌لرنده دکل، غزللرنده دخی نظر دقته چارپار . ازجمله حافظ شیرازینك :

آتش آن نیست که برشعلهٔ او خندد شمع
آتش آنست که درخرمن پروانه زند

بیتنی کورمش اولانلر پاشانك بر غزلنده‌کی :

اول نه آتش اوله کیم شعله‌سنه شمع کوله
آتش اولدرکه یاقه خرمن پروانه‌سنی

بیتنی کورنجه نه‌دیرلر ؟ مع مافیه ایجاب حال ایله آزمایش‌طبیعت قبیلندن‌اوله‌رق بویله‌اقتباساتده بولنمه‌سی طبیعی‌اولان مشار الیهی مؤاخذه‌ده ایلری کیتمك حقسزلق اولور »

ذاتاً حقیقت حال آزانیله‌جق اولورسه تهمت سرقتدن‌بری همان هیچ بر شاعر یوقدر . بو ، بویله اولمش بویله کیدر ! مشار الیهی الك اوّل اتهامه قالقیشان تاج زاده ایله :

« سرقت شعر ایدنه قطع زبان لازمدر
بویله‌در شرع بلاغتده فتاوای سخن »

دیمش اولان سنبلزاده عجباسویله‌دکلری ، یازدقلری‌سوزلرك هپ کندی محصول قریحه‌لری اولدیغنی دعوی وبو دعوالرینی اثبات ایده‌بیلیرلرمی ؟ هرایکیسنك ده آثارینی تدقیق

خدمتنده بولنمشدر . ابن كمالك تاريخ عثمانيه متعلق بر كتابنده بيان ايلهديكنه كوره محاصره‌نك صوك كونلرنده فاتح، احمد پاشايي بالانتخاب « فتح‌ميسر اوله‌جقمى ؟ » سؤال استمداد كارانه‌سيله پيرحقايق بين آق شمس الدين حضرتلرينك نزدينه كوندرمش ايدى. جناب مرشد بويوردىلركه :

—عند الهيده بوتون عوالمك كوچوك‌قالير. بوحصارجغك نه اهميتى اوله‌بيلير ؟ فيض ازلى ايسه نامتناهيدر . نام پاكنى اعلا مقصد اعلاسيله كيجه كوندوز چالشمقده اولان بونجه اصحاب ايمانى مأيوس ايتمك شان ربانيسى اقتضاسندندر .

پاشا بو خبرى پادشاهه ايصال ايتدى . پادشاه ، پاشايي « كنديلرندن شافى برجواب آل ! » اراده‌سيله تكرار حضور شيخه كوندردى . حضرت شيخ بودفعه بعد المراقبه « فلان يردن يورويش اولسون ! » ديدكدن صوكره ايرتەسى صباح بعون‌الله تعالى فتح ميسر اوله‌رق حصارك ايچى غلغلهٔ اذان محمدى ايله طوله‌جغنى ، حتى صلات صبحك ايچريده قيلنه‌جغنى تبشير ايله‌دى. پاشا ، همان بومژده‌يى پادشاهه كوتوردى. فاتح مسرور و مطمئن اولدى .

روايت مشهوره‌يه كوره احمد پاشا تأهل ايتمه‌يوب عمرينى تجرّد حالنده كچيرمشدر .

تذكره صاحبلرندن بعضلرى، باخصوص تاج زاده جعفر چلبى مشار اليهى قصيده‌لرنده شعراى عجم آثارندن نقل مآل

پادشاهی‌یه تقدیم ایتدرمه‌سی اوزرینه مظهر عفو اولمشدر .
بوکیفیت دخی فاتحك « مرحمتی غضبنه غالب اولمق » خُلق
آلهیسیله متخلق اولدیغنه دلالت ایدر .
ذکر اولنان قصیده پك مؤثر بیتلری حاویدر . ازجمله
نمونهٔ بلاغت توصیفنه لیاقت کوسترن :

بنی خوار ایلهمه کیم عزتی سن ویرمشدك
لطفنه اوله پشیمان که بودر شان کرم

بیتی فاتحك یوره‌کنده‌کی بویوکلکدن ، ولو جزئی اولسون ،
حصه‌دار اولان عثمانلی یوره‌کلرینه تأثیر ایتهمك ممکن دکلدر .
پاشا بو قصیده‌ده :

قول خطا ایتسه نوله عفو شهنشاه قانی
طوتهلم ایکی الم قانده ایمش ، قانی کرم

کبی سوزلرله اعتراف جرم ایدر .
مؤخراً دخی نائل الطاف پادشاهی اولمش ایسه‌ده اوّلکی
مرتبه قدر قربه یاقلاشه‌مامشدر . خارجده بر قاچ مأموریتده
بولندقدن صوکره بایزید ثانی دورنده بروسه‌ده « میرلوا »
[سنجاق بکی] ایکن (۹۰۲) ده وفات ایتمکله مرادیه جامعی
حذاسنده بنا کرده‌سی اولان مدرسه‌نك قربنده دفن ایدلدی .
بعده قبری اوزرینه تربه یاپلمشدر .
احمد پاشا ، فتح قسطنطینیه‌ده سائر بعض عرفا کبی فاتحك

نقل ایدر . تحصیل علم و کمال ایله بروسه‌ده مدرسهٔ مرادیه‌یه مدرس اولهرق حائز اولدیغی علومدن اصحاب تحصیلی بر مدت مستفیض ایتدکدن صوکره ادرنه قاضیسی اولدی . طالعکشای ارباب علم و عرفان فاتح سلطان محمد خان کندیسنی زیور سلك صدور ایلهدی . ولی‌الدین اوغلی دانشوران ایچنده « ابوالعرفان » اطلاقنه شایان ایدی . پادشاه بر کون حافظ شیرازینك بلاغت اشعارندن بحث ایتدیکی صیره‌ده :

آنان که خاك را بنظر کیمیا کنند

مصراعنی انشاد ایله « آلت طرفی نه‌در ؟ » بویوردقده بالبداهه :

کحل‌الجواهر قدمت توتیا کنند

جوابنی ویرمك کبی ظرافت پردازلقلر سایه‌سنده مظهر توجه اوله اوله خواجهٔ شهریاری اولدی . بو استادانه تقربك نتیجهٔ فاخره‌سی اولمق اوزره برآز صوکره خواجه‌نك وزیر اولدیغی کورلدی ؛ فقط چوق کچمه‌دن بر وضع نالایقندن طولایی عزل و حبس ایله دوچار بعد و جزا ایدلدی .

نوله مجمر کبی یانارسه ایچم ـ بزم شاه جهاندن آیرلدم بیتی حسب حالی اولدی . پاشا :

ای محیط کرمك قطره‌سی عمان کرم

مصراعیله باشلایان وشیخی یه‌نظیره اولان مشهور (کرم) قصیده‌سنی محبسی اولان قاپوجیلر اوطه‌سنده کمال تأثرله یازه‌رق نظرکاه

بزمله مردلك دعوی ایدرمش اول قاره مانی
خدا فرصت ویرسه کر قرا ییره قاره‌م آنی

احمد پاشا

بروسه‌نك مدار افتخار ابدیسیدر . ولی‌الدین اوغلی عنوانیله‌معروف ایدی. ادرنه‌یه ملحق دیمتوقه‌ده دنیایه کلمشدر. پدری ولی‌الدین بن الیاس ، که سادات حسینیه‌دندر ، سلطان مراد ثانی دورنده قاضی عسکر اولمشدر [۱]

پادشاه مشار الیهك بروسه‌ده بنا کرده‌سی اولان جامع شریف ایله عمارتك (۸۳۰) تاریخلی وقفنامه‌سی والدینك اثر خامه‌سی اولوب بوکا :

« حرره الفقیر ولی‌الدین بن‌الیاس‌القاضی‌بالعسکر » عباره‌سیله امضا وضع ایتمش اولدیغی نوعی زاده [عطایی] « کوردم » دیه

---

[۱] احمد پاشا بر مکتوبنه عنوان اتخاذ ایتدیکی :

سلام کانفاس اذا کنت ناطقاً
بمدح رسول‌الله جدّی وسیدی
علی خیر ابرارالبریة سیرةً
صدیقی ، صمیمی ، مشفقی و مؤیّدی

قطعه‌سنده شرف نسبتی تصریح ایتمشدر .

كون يوزك رنكيله كُل جانينه بيداد ايله‌دك
قديكه سروى قول ايتدك يينه آزاد ايله‌دك
تيغ چكدك شاد اولدم دشمنى قتل ايله‌دك
غيرى شاد ايتدك ولى بو شادى ناشاد ايله‌دك

—

جكرم پاره‌له‌دى خنجر جور و ستمك
صبريمك جامه‌سنى طوغرادى مقراض غمك
سجده‌كاه ايلر ايدى كعبه و محراب كبى
كويك ايچنده ملك كورسه نشان قدمك

—

سلطنت تاجينه باش اكمز قبول ايتمز سرير
ساكه بيك جان ايله قولدر اوزكه سلطاندر كوكل

—

وصلم ديله‌ين جوريمى چكسون ديمش اول يار
بو وعده‌سى كويا كه دكل جورينه داخل

—

چوقيدر ايتسه كوكل ناله و افغان بو كيجه
كله‌دى مجلسه اول دلبر فتان بو كيجه

—

زلفنك زنجيرينه بند ايله‌دى شاهم بنى
قوللغندن ايتمه‌سون آزاد اللهم بنى

—

حضرتلرینی کورن بعض معمرینه یتشمش اوله‌لری احتمالدن بعید اولمایوب هله مشار الیهك بقایای رجالیله هم‌صحبت اولانلرك پك چوغنه واصل اولمش بولندقلری کبی کندیلری‌ده دقایق لسانه واقف اولدقلرندن دیوان فاتح لسان عثمانینك اساسنه بر نمونهٔ بدیع بی‌مثالدر [۱] ».

ابیات منتخبه‌سی :

یوزك مه عید و سر زلفك شب اسری
غمزه‌ك ید موسی ، لب‌لعلك دم عیسی
آلنك قرینه ، یوزك آینه مشابه
سن کیبی کوزل کورمادی بو چرخ معلا

—

باغده کلرخلرکدر ورد حمرادن مراد
قامتکدر راستی سرو دلارادن مراد

—

آهم فلکه ایردی ، یاشم طوتدی زمینی
حالیمه نم شاهد اولان ارض و سمادر

—

جوریکك ویرانی اولمشدر نیجه معموره‌لر
عشقکك معموریدر نیجه خراب آبادلر

---

[۱] فاتحك دیوانی ، که سلطان سلیم اولك امریله ایران خطاطلرندن حاجی حسنك عماد پسند تعلیق خطیله محرردر ، یوزه قریب غزل ایله بر قطعه و بر مخمسدن عبارتدر . بر نسخه‌سی آلمانیاده باصلمش ایسه‌ده پك نقصاندر .

« اديب اعظم كمال بك مرحوم احمد پاشانك ، ديوانى مقدمه‌سنده عليشير نوايينك استانبوله كوندرديكى منظومه‌نرى كورنجه‌يه قدر شاعر اوله‌مادينغى برلسان تواضعكارانه ايله بيان ايله‌ديكنى يازيور . احمد پاشانك وقتيله يازلمش بر قاچ عدد ديوان اشعارينه مراجعت ايله‌ديكمز حالده اويله بر عباره‌يه تصادف ايده‌مه‌دك ايسه‌ده روايت مذكوره‌يى حسن چلبى تذكره‌سنده مندرج بولدق. معهذا حسن چلبينك شوافاده‌سنى دخى موافق حقيت حال كوره‌ميورز ؛ چونكه يوقاريده بيان اولندينغى اوزره نوايى جناب فاتحدن يكرمى و احمد پاشادن اون آلتى سنه صوكره وفات ايتمش اولديغى كبى پاشانك ديوان اشعارى فاتحك وفاتندن صوكره بايزيد خان ثانى امريله ترتيب و تدوين ايله‌ديكنى ديوانينده موجود شو بيتلر اثبات ايديور :

بوشعره شروع ايله‌مكدن مراد بودر كه آكلدقجه دنياده آد
ديه احمد ايچون قريب و بعيد كه اولدز دعا كوى شه بايزيد
بو نام ايله نامه‌م اولوب نامدار قاله حشره‌دك سوزلرم پايدار
بو فرمانى ايتدى چو سلطانمز كه جمع اوله مجموع ديوانمز
مزين قيلوب حور افكاريمى بهشت ايله‌دم باغ اشعاريمى

اميرى افندى بوندن‌صوكره‌ده شوملاحظه‌يى يوروتيور :

« ديوان فاتحدن لسان عثمانى حقنده مادة ، معنى اولنه‌جق استفاده پك بويوكدر ، چونكه عثمان غازى حضرتلريله آره‌لرنده يوز يدى سنه‌لك بر مسافه اولديغندن بالذات عثمان غازى

بیتلرینی نقل ایتدکدن صوکره سلطان سلیم و قانونی سلیمان حضرتلرینك بو خصوصده‌کی همت شاهانه‌لری مسلم اولمقله برابر جدّ اعظملری حضرت فاتح ایله اوغللری شهزاده جم وسلطان بایزید ثانینك صاحب دیوان اولدقلری، جمله‌سی‌ده سلطان سلیم ایله سلطان سلیمانلدن مقدم بولندقلری حالده عالم ادبیاتمزك صف اوّلینده بولنان حضرت فاتحك ذکر اولنمامه‌سی عفوی نا قابل خطالردن اولدیغنی بیان وکذلك (خرابات) مقدمه‌سی‌ابیاتندن اولان و یوقاریده ذکری کچن :

اوّل سوزه باشلامش نوایی
تقلیدله فارسی ادایی

و

اسلافده احمدو نجاتی
تورکی سخنه تمل قومشلر

بیتلرینی اتیان ایتدکدن صوکره دیرکه :

« علیشیر نوایینك تولدی ۸٤٤ ، وفاتی ۹۰٦ سنه‌سنده‌در. جناب‌فاتحك ایسه ولادتی ۸۳۳ ، ارتحالی ۸۸٦در. کرك‌ولادت، کرك ارتحال خصوصنده جناب‌فاتح علیشیردن مقدمدر. شیمدی نصل اولیورده نوایی فاتحدن اوّل سوزه باشلایور ؟ کذلك احمد پاشا جناب‌فاتحدن ۱٦ ، نجاتی ۲۸ ، ذاتی ٦۷ سنه‌صوکره وفات ایتمشلر. دیوان‌فاتح میدانده طورورکن بونلر تورکی سخنه نصل تمل قویمش اولیورلر ؟ .

کرچه اوزمانده شاعران چوق دیوان ایله شهرت آوران چوق
تدقیق ایدلسه لکن اکثر یکدیکره اویمیور سخنلر
بر لهجه‌یه اتباع یوقدر املالرینك ده فرقی چوقدر
ازجمله بو وادیٔ ادبده بو طرز لطیف و منتخبده
سلطان ولدك مقالی باشقه والدلرینك لآلی باشقه
هرکس ایدیور بو حاله حیرت لکن بوکا حیرتمه حاجت ؟
اتراکده چوق قبیله‌لر وار اندن ایدر انشعاب کفتار
امّا که اوغوز لسانی اوزره عثمانلیلرك زبانی اوزره
دیوان حقیقی فاتحکدر جولان حقیقی فاتحکدر
آثاری کبی کهر بولنماز آرتق بوکا اعتراض اولنماز
درك ایله نه‌در او عالی نجدت دیوانی ایله بر قرائت

§

مشارالیهك (ادبیات و ابوالنتح سلطان محمد خان) عنوانیله ورسائل موقوته‌دن بریله نشرایتدیکی برمقاله هم‌صدده عائد هم ده مقدمه‌ده‌کی افاداتمزدن برینی مؤید اولمه‌سیله‌شوراجقده اوندن دخی بحث ایتمك ایجاب ایله‌مشدر .

(خرابات) مقدمه‌سندن شو :

اولمش بو تبدل لسانه باعث ایکی خسرو یکانه
سلطان جهانکیر سلیم اوّل خاقان مؤید و مبجل
اوغلی دخی پادشاه عرفان صاحب قانون خان سلیمان
ویردی بو ایکی شه فضیلت هم دولته هم لسانه وسعت

جدید محلول اولسه هانکیسی لایق ایسه آ کا تقلید [تفویض] ایتمکله بنای سرای علم و کمالی تشیید ایدرلردی . کاهی ذات سعادت پناهلری شعرای زمانی و فصحای دورانی ایله صحبت ایدوب بو طائفه یه کلی میل ایدرلردی . کندیلری دخی احیاناً اشعار بلاغت آثار دیرلردی . بو زمره حقنده الطاف علیه لری کامل و مراحم سنیه لری شامل اولوب تصرف مناصب و مراتبدن قالانلره آیده بیك آقچه رواتبلری معین و مقرّر ایدی » .

ادبیات و بالخاصه تاریخ ادبیات عثمانیه ده احاطهٔ کلیه سی کندیسنی طانیانلرجه مسلم اولان اعزّ اخوانمز علی امیری افندی حضرتلری (جواهر الملوك) نامنده کی اثرینك [۱] مقدمه سنده فاتح حضرتلرینه قدر اولان سلاطین عظام عثمانیه نك اسملرینی تذکیر و هربرینی شعر شناسلق و شعرا پرورلك ایله توقیر ایله دکدن صوکره دیرکه :

لکن شعرا اصولی اوزره ترتیب هجا فصولی اوزره
فاتحدر اولان بلاغت آرا دیوان ایدن ابتدا مهیا
اولمشدر او فاتح معظم دیوان ایله سرفراز عالم
ایلردی او خسرو همایون بعضاً ده جلوس تخت مضمون
سلطان ایدی کائنات نظمه برهان ایدی سانحات نظمه
(عونی) در اوشهریاره مخلص عرفانه طبیعتی مخصص

[۱] سلاطین عثمانیه نك اشعاریله تخمیساتدن عبارت قیمتدار بر اثردر .

اوچنجی دور

بو اوچنجی دور ، تاریخ ادبیات عثمانیه‌جه اولدقجه فیضلی بر دور صاییلیر . بوده شبهه یوقدرکه دورك پادشاهی اولان فاتح سلطان محمد حضرتلرینك پای تخت سلطنته ممالك اسلامیه‌نك هر طرفندن ، حتی اوروپادن برچوق اصحاب فضیلت و معرفت کتیرتمرك هربرینی انواع عاطفت و عنایتنه مظهر ایتمك کبی علوم و فنون و صنایعه اولان فرط رغبت و ملك عثمانینك حصول معموریت و آبادیسنه ایتدیکی همت درجه‌سنده شعره و شعرایه اولان التفاتنك ثمرهٔ جلیله‌سیدر . تاریخ کتابلرنده بورالری تفصیلات لازمه‌سیله کوسترلمشدر .

حسن چلبی دیرکه :

«زمان سعادت اقترانلرنده همت علیه‌لریله ظاهر اولان اهالی و موالی دیار رومده ، بلکه بر کشورده ظهور ایتمه‌مشدر . اطراف واکنافدن علما و اشراف کعبهٔ جناب مکارم مآبلرینی مطاف ایدوب فضله موائد و عوائد کثیرالاسرافلرینی وجه معیشت و سبب کفاف ایتمشلردی . بو طائفهٔ شریفه‌یه کمال محبتلرندن حومهٔ حمایتلرنده اولان قوابل واماثل زماندن دانشمند و معید و طالب و مستفید هرکیم وار ایسه اسمی و رسمی ایله دفتر ایدوب حضور شریفلرنده صاقلارلر ایدی که بر منصب

سواد اعظم اول زلف سیه‌تار
که هر تارنده بیك منصور بردار
اولورسه زلف مشکین عنبر افشان
جهانده قالمایه اصلا مسلمان

غزلیاتندن :

یوزی مطلوب ، زلفی طالبدر
ناری مغلوب ، نوری غالبدر
مطلعندن کمال پرتوینك
صد هزار آفتاب غاربدر
زلفنك حلقه حلقه عقده‌لری
سلسله اهلنه مراتبدر
مجلسی شمعی روشن اولسون آنك
که خیالك ایله مصاحبدر
اشتیاق لبندن آب حیات
چشمه‌سی چشم خشك و غائبدر
ایلر اول غمزه رمز شیرازی
قتلنه هر کیمك که طالبدر

دیدم ابرولرك اکریدر ای ماه
دیدی اول سروقد طوغرو بر الله
دیدم اولدم فراقکدن حبیبم
دیدی اول لاله رخ : الحکم لله

یولنده شیخانه ومتصوفانه سوزلردن عبارتدر .

شیخ محمود « شبستری » نك (گلشن راز) ینی نقل مأل طریقیله ترکجه‌یه ترجمه وسلطان مراد ثانی‌یه اتحاف ایله‌مشدر .

دیباجهٔ کتابنده بونی۸۲۹ ده یازدیغنی وسنك اللی‌یه‌قریب اولدیغنی ذکر ایدر . کتابه شو بیت ایله باشلامشدر :

نفس اوردی نفس رحمان نسیمی
معطر اولدی جان ودل حریمی

لسان تصوفده « شراب » ، شمع ، شاهد ، زلف ، خدّ وخال » نك دلالت ایتدیکی معانی‌یی مبین شو بیتلر او کتابدندر :

شراب و شمع وشاهد نور معنی
کورنمز کورونور چون عکس مولی
شراب اسراره ، شمع انواره بکزر
باقك شاهد یوزی دیداره بکزر
شراب‌وشمعه باق کیم سرّ مکتوم
سکا شاهد یوزندن اوله معلوم
خد و خط اولدی صنع پادشاهی
کیم آندن ظاهر اولور حسن شاهی
هم اول منشور ربانی بو خطدر
هم اول مکتوب سبحانی بو خطدر
بولاردن نور وظلمتدر عبارت
خدی آب حیات وخطی ظلمت

بن نه زندان اهلیم نه خونیم نه راهزن
کیم بنی بحتم اسیر بند زندانیان ایدر
افترادر حقمه آنك قامو دیدکلری
کیم همان انسان ایچنده حیلهٔ شیطان ایدر
والیٔ دنیا، ولیّ دین، شه شرع رسول
کیم جهانك مشکلاتن سرتسر آسان ایدر
عمرك اولسون مستزاد وعزّك اولسون مستدام
کیم سنك مدحك صفیٔ باقلی سحبان ایدر

ناز پرورد ونازك مزاج اولدیغندن محبسك هواسنه واداسنه تحمل ایده‌مه‌یوب محبسدن چیقدیغنی متعاقب خسته‌لانه‌رق وفات ایتدی . مزاری ادرنه‌ده‌در .

شیخ علوان، شیرازی

کبار مشایخدندر ، شیخ بایرام ولی خلفاسندن ، دیکر بر روایته کوره احباسندندر. آباء کرامی شیرازلی اولمق مناسبتیله « علوان شیرازی» عنوانیله یاد اولندیغی کبی کندیسی‌ده اشعارنده «شیرازی» تخلص ایدر . سلطان مراد اوّل عصرنده نشأت، مراد ثانی زمانینده رحلت ایله‌مشدر. اشعاری اکثریت اوزره :

نظر هر قانده کیم قیلسه‌م جمال حسن مولادر
کوزیمه کورونن آندن مکر نور تجلادر

صفی

بروسه‌لیدر . استاد شاعر ورساملقده دخی ماهر ایدی . مرتب دیوانی واردر . سلطان مراد ثانی‌یه مصاحب اولمشدر . پادشاهك زیاده مقرب وملتفتی اولدیغنه بعض رفقاسی حسد ایدوب «کفر سویله‌دی» دیه‌غمزایله بی‌چاره‌یی حبس ایتدردیلر. برقاچ کون محبسده قالوب قاضی عسکر اولان ملا ولی الدینه ، که شاعر احمد پاشانك پدریدر، برقصیده ایله برغزل کوندرمش وملاتحقیقات لازمه اجراسیله بلای افترایه اوغرادیغنی آکلامغله حبسدن اطلاق ایتمشدر . قصیده‌دن :

کار بختم کیم پریشاندر بوکون
رحمتکدن نوله کر بولسه نظام
بوکدی سرو قدّیمی بلدن بلا
طوتدی ماه دولتم غمدن عما
هر نه فعلی ایتدم ایسه عاقبت
آلدی بندن طالع بد انتقام
کاه آتش‌وش یرم بسیار چوب
کاه محبسدر بکا جای ومقام

غزل :

دمبدم آه جهان سوزم که قصد جان ایدر
خون دلدن کوزلرم کوهرلرین مرجان ایدر
بلبل خوش طبعمك کلبانکنه صد حیف کیم
جان فدا الحانی آنك جایمی زندان ایدر

دخی بودکلو هنرلرله فخر ایدوب نیده‌م
چودکه بی هنر وقالتبانجه اوله‌مادق
همامی چونکه بیلیرسك که بی نظردر چرخ
روا دکل که دیه‌سك فلانجه اوله‌مادق

§

« سی نامه » سندن :

الا ای سرو قد ولاله پیکر
مبارك طلعت وفرخنده اختر
دها نی غنچهٔ نخل لطافت
عذاری ورد کلزار صراوت
یدی اقلیم حسنك شهریاری
طقوز میدان عشقك شهسواری
کلامی چون نوای ساز بلبل
سلامی چون نسیم سنبل و کل
محبت اهلنك روحی ، حبیبی
دواسز درده دوشمشلر طبیبی
کوره‌لدن حسنکی نور بصرده
اسیرك اولدی کوکلم بر نظرده
مه‌نو قاشکه دیوانه اولدم
جمالك شمعنه پروانه اولدم
یدی طامو فراقکدن عبارت
سکز جنت وصالکدن کنایت

فلك شطرنجنى اوتدك [١] سعادت ملكنى طوتدك
نه‌ملكت ملكت‌دولت ، نه‌دولت دولت قيصر
قاپوكده قوللرك بى حد ، ولى كمتر قولك احمد
نه‌احمد احمد داعى ، نه داعى داعئ كمتر

همامى

ايزنيقليدر . علما زمره‌سندن و سلطان مراد مادحلرندر. شيخى‌واحمدى‌ايله معاصر ودائما بونلرله معارض ومناظر ايدى. همامئ عجمك حسب‌حال عاشقانه‌يه وفراق واشتياقه دائر اوتوز دانه مكتوب منظومى مشتمل (سى نامه) سنى وزرادن خليل پاشانامنه توركجه‌يه ترجمه‌وجابجا مناسب‌مقام غزللر درج ايتمشدر.

بعض كباردن اومدينى قدرالتفات‌واحسانه نائل اولەمادينغندن شويولده اظهار تأثر و ملامت ايله‌مشدر :

دريغ كچدى زمانه زمانجه اولەمادق
مراد و همت پير و جوانجه اولەمادق
سخاسى خرمنتى بونجه سعى قيلديغمز
جميعى واردى يله برصامانجه اولەمادق
اكرچه ديللره آدينى داستان ايتدك
ولى قائنده آنك داستانجه اولەمادق

[١] اوتمق = قازانمق ، فائده‌مند اولمق .

یوسفك حسنن اوگرلردی جمالك کوریجك
آنی قویوب بونی مدح ایلهمك اولی دیدیلر
بنه شیخ اوغلی بوکون نامهٔ مجنون اوقومش
آنك ایچون اوزینه عاشق لیلی دیدیلر

داعی

بوده کرمیانلیدر ومیرسلیمان مادحلرندندر. اسمی (احمد)در. زمانینك کزیده شاعرلرندن صایبلیر. مرتب دیوانی ومیرسلیمان نامنه (چنك نامه) اسمنده بر مثنویسی واردر. او زمانلرجه مرعی اولان اصول وقواعد کتابتی والقاب وتعبیرات تشریفاتیه یی معرّف بر انشا کتابی تألیف ایتمشدرکه حسن تحریره هوسکار اولانلر ایچون مدت مدیده لوح تعلیم حکمنده طوتولوردی. السنهٔ ثلثه‌ده اشعاری واردر. اختراع خاصی اولان بو غزلی مشهوردر.

ایاخورشید مه‌پیکر، جمالك مشتری منظر
نه‌منظر منظر طالع، نه طالع طالع انور
یوزکدر آیت رحمت، اوزکدر مظهر قدرت
نه‌قدرت قدرت صانع، نه‌صانع صانع اکبر
سلیمان سیرتی سنده، سکندر صورتی سنده
نه‌صورت صورت یوسف، نه‌یوسف یوسف سیرور

لبلرك خسته ایکن آغزیمه آلدم بالله
ای طبیب دل‌وجان دردیمه درمان کوردم
ناکهان بن بو کیجه قدره اروب قابلیجه‌ده
بر کوموشدن یاپیلی سروخرامان کوردم
ای مرادی شه‌دوران ایکن الآن سنی
زلفنه قیلمش اسیر اول شه خوبان کوردم

شیخ اوغلی

شیخینك همشیره‌زاده‌سیدر . مخلصی « جمال » در . پدری مشایخدن اولمغله «شیخ اوغلی» دینلمشدر. وسببله اشعارنده بعضاً « شیخ اوغلی» تخلص ایدر. دایسنك وفاتیله ناتمام قالان (خسرو شیرین)ی اکمال ایتمشدرکه شیخینك سوزلرندن فرق اولنماز. بر وقت کرمیان اوغللرینك یانده نشانجیلق ودفتردارلق خدمتلرنده بولنمشدی . عالم ، فاضل ، تصوّفه مائل بر ذات ایدی . قابل قبول اشعاری وموعظه اسلوبنده قصائدی واردر .

بیلدیریم بایزید نامنه(خورشید وفرحشاد) اسمنده منظوم بر کتاب وجوده کتیرمشدر .

غزلیاتندن :

نظر اهلی قاپوکه جنت اعلی دیدیلر
یوزیکك پرتوینه نور تجلی دیدیلر

سلطان مراد ثانی

ذکر اولندیغی وحسن چلبی تذکره‌سنده محرّر بولندیغی اوزره سلاطین عظام عثمانیه‌دن الك اوّل شعر سویله‌ین وشعر وشعرایه رغبت‌والتفات ایدن ذات سلطان مراد ثانیدر. هفته‌ده ایکی کون علما و ادبای نزد همایونده جمع ایله علمی و ادبی مباحثه‌لر ایتدیره‌رك ابراز ماهرفضل و کمال ایدنلری انواع عواطفه مستغرق ایدر واحیاناً کندیلری‌ده شعر سویلرلردی. بو بیتلر زادهٔ طبع شاهانه‌سیدر :

کرچه کیم حدّم دکلدر بوسه‌کی قیلمق طلب
عارف اولان چون بیلیر آنی نه لازم سویله‌مك

§

ساقی کتیر ، کتیر بنه دونکی شرابمی [۱]
سویلهت دیله کتیر بنه چنك وربابمی
بن وار ایکن کرك بکا بو ذوق وبو صفا
بر کون کلیرکه کورمه‌یه کیمسه ترابمی

اویقوده دون کیجه جانم کبی جانان کوردم
تن افسرده‌ده قالمش اثر جان کوردم

---

[۱] « دون» کیجه معناسنه اولدیغنه کوره « دونکی شراب » ، ی دوشینه دیمك اولور.

یاری رند زمانه‌در صانیرم
بحث وصلی ترانه‌در صانیرم
اهل هجرانه فتنهٔ اغیار
اورته‌ده بر بهانه‌در صانیرم
کوز اوجیله قیین قیین باقیشی
دل آلوب قصدی جانه‌در صانیرم
قصه‌یی آکلامامش آخر کار
آنی‌ده بر فسانه‌در صانیرم
خشم ایله زخمناك دلسوزی
بیلدیرمدن نشانه‌در صانیرم

§

جهان خصم اولسه حقدن نصرت ایسته
ارنلردن دعا وهمت ایسته
چالوب دین اوعرینه اعدایه شمشیر
آکوبن جاریاری خدمت ایسته
اکر لب تشنه ایسه‌ك ای بد اندیش
بو دشتك چشمه‌سندن شربت ایسته
کچندن کیج دمیر طاشدن صاقنمه
دمیری محو ایدندن قوت ایسته
چویرمه یوز مخالفدن محمد
عدویی عرصه‌دن سور وسعت ایسته

ای طالب ! اکر دکلسه‌ك اعما
کور وعدهٔ (کلّ من علیها)
رفع اولدی حجاب ماسوی الله
القدرة والبقاء الله
غیر اولدی هلاك وجه قالدی
بحر اولدی شو کیم بو بحره طالدی

* * *

بو دورده باشـده سلطان مراد ثانی حضرتلری بولندیغی حالده بر خیلی شعرا کورولورکه ایلری کلنلری شـیخ اوغلی جمالی ، احمد داعی ، همامی ، صفی مخلص شاعردرلر . ماعداسی بونلرك پیرولریدر .

اکرچه وقعه‌نویس اسعد افندی مرحومك سلاطین پیشین عثمانینك اشعارینی حاوی خط دستیله محرر مجموعه‌ده و اندرونی عطـا تاریخنك دردنجی جلدنده یبلدیریم بایزید خان ایله چلبی سلطان محمد خانك اولق اوزره ایکی غزل کورولیورسـه‌ده بونلره باشقه هیچ بریرده تصادف ایدیله‌مه‌دیکی وعطا تاریخنك اشعاره متعلق قسمی ایسه حقیقت وصحتدن بالکلیه عاطل بولندیغی جهتله بونلرك صحیحاً مشـار الیهمانك اولدیغنه وجدانم مطمئن دکل، سلاطین عثمانیه ایچنده ابتدا منظوم ، یعنی اوزان عروضه مطابق شعر سویله‌ین ذاتك سلطان مراد ثانی اولدیغنه قانع وقائلدر.

ذکر اولنان غزللر شونلردر :

مصراع :
جهل ایمش جهل اول مرض کیم قابل درمان دکل

§

مشارالیهك (شاه خندان) نامنده برقارنداشی وارایدی که « ژولیده‌مو » لقبیله مشهور وسالك واصل نامنه بر عاشق محرور ایدی . برادرینك کشف اسرار ایتدیکندن خبردار اولنجه :

کل بو سرّی کیمسه‌یه فاش ایلهمه
خوان خاصی عامّه آش ایلهمه

بیتنی یازوب کوندریر . نسیمی‌ده بوکا شو بیتلرله جواب ویریر :

دریای محیط جوشه کلدی
کَوْن ایله مکان خروشه کلدی
سرّ ازل اولدی آشکارا
عارف نیجه ایله‌سون مدارا
نقاش بیلندی نقش ایچنده
لعل اولدی عیان بدخش ایچنده
هرقطره محیط اعظم اولدی
هر ذرّه مسیح مریم اولدی
اشیا ایکیلکدن اولدی خالی
باقی احد اولدی لایزالی

ناقص وجوده چونکیم نقصان کلیر همیشه
جهد ایله کامل اول کیم کلمز کماله نقصان
حرص وحسد صفاتن ترك ایله آیرل آندن
زیرا که اول صفتدن ناجیدر آیریلان جان
نفس خسیسه اویمق نادانلرك ایشیدر
ایشك نه‌در نظر قیل ، فکر ایله اولمه نادان

فانی جهانه قالمادق ، امّاره نفسه اویمادق
آلداندیلر ، آلدانمادق دنیا و مکر وآلنه

ای حق اهلی یقین ایمش بو خبر
که بیلن نفسنی‌در اهل نظر
نفسنی کیم‌که بیلدی بولدی حقی
نفسنی بیلمینلر اولدی شقی

عشق و معشوق و عاشق اولدی یار
لیس فی‌الدار غیرنا دیّار

یوزك مصحفدر ای روح مصوّر
تعالی شانه الله اکبر
سراسر نور مطلقدر وجودك
نه ماهیتسك ای ذات مطهر

عالی دیرکه : « ترکی شعره شهرت ویرن سید مزبوردر . مرتب فارسی دیوانی حقیر کوردم . توحید باریده و نعت شریف نبویده اعلی غزللرینی کوزدن کچیردم » .

اشعارندن نمونه

غزلیاتندن :

کل کل که آلدی شوق جمالك قراریمی
فاش ایلهدی فراقك ایله [یابانجی یه] حال زاریمی
یارب ! زمانه خلقنه بن نیلهدم عجب
بندن جفا و جور ایله آیردی یاریمی
ای لاته طاپیجی سنی عیب ایتمزم ، نهدن
کیم کورمهمشسك اول صنم کلعذاریمی

یارك جفاسی جمله وفادر جفا دکل
یاری جفا قیلار دیین اهل وفا دکل
اول کیمسهنك که قبلهسی ای جان سن اولمادك
دوشدی ایراغه کعبهٔ اهل صفا دکل
عشقك اکرچه آدینی عاقل بلا قومش
نعم البلادر اهلنه بئس البلا دکل

چون هرنه کیم اکرسك ، آنی بیجرسك آخر
دنیاده آنی اکه کیم آدی اولدی عصیان

عرش ایله فرش و کاف و نون بنده بولندی جمله چون
کس سوزیکی و ایسم اول شرح و بیانه صیغمازم
صورته باق و معنی بی صورت ایچنده طانی کیم
جسم ایله جان بنم ولی جسم ایله جانه صیغمازم
کرچه محیط اعظمم ، آدم آدمدر آدمم
طور ایله کن فکان بنم بن بو مکانه صیغمازم
جان ایله هم جهان بنم ، دهر ایله هم زمان بنم
کور بو لطیفه بی که بن دهر و زمانه صیغمازم
انجم ایله فلك بنم ، وحی ایله هم ملك بنم
چك دیلکی وایسم اول ، بن بو لسانه صیغمازم
ذرّه بنم ، کونش بنم ، چار ایله پنج وشش بنم
صورتی کور بیان ایله چونکه بیانه صیغمازم

بولنده حوصلهٔ ادراك عوامه صیغمایه‌جق سوزلر سویلردی . عاقبت ، ظاهری شرع شریفه منافی بعض کلمات و تفوهاتده بولنمه‌سیله خلقك دعواسی و علمای عصرك فتواسی اوزرینه (۸٦٦) ده حلبده درپیش یوزلك صورتیله وجود هستیدن انسلاخ ایله‌مشدر .

السنهٔ ثلثه اوزره مرتب دیوان اشعاری وعاشقانه، متصوفانه، اربابنه کوره مؤثر کفتاری واردر . فارسیسی تورکجه‌سندن دها متین ، دها لطیف و رنکیندر . قوّت ناظمانه‌جه زمانینك ارباب نظمنه ترجیح اولنور .

سکا مشتاق اولورسەم نوله ای جان
که هر بلبل اولور گلزاره مشتاق
فراقکدن جفا چکمشدرر چوق
بو مسکین حمزوی، بی چاره، مشتاق

سید نسیمی

اسمی «عمادالدین» در. ساداتدن اولمغله «سید» دینلمشدر. جنسی ترکمان، مولدی دیار بکردر. بعض تذکره‌لر بغداددە «نسیم» نامنده بر قریه‌دن اولدیغنی، بو مناسبتله «نسیمی» تخلص ایله‌دیکنی بیان ایدرلرسەده صحیحی یازدیغمز کبیدر.

سلطان مراد اوّل زمانندە بروسه‌یه گلش ایدی. صوکره حلبه گیده‌رك اوراده توطن ایتمشدر.

علم حکمتدن بیلیرسەك گل بری گل ای حکیم
سن نسیمی منطقندن دیگله (فضل اللهی) کور

§ کمترین اولدی نسیمی فضل حقك چاکری

چونکه وصله واصل اولدی عشق ایله بولدی حضور

بیتلرندن دخی آکلاشیله‌جنی اوزره فضل الله حروفی مذهبنده ایدی. اکثر اوقاتی استغراقده کچر و غلبهٔ وجد وحال ایله:

بنده صیغار ایکی جهان بن بو جهانه صیغمازم
کوهر لامکان بنم کون و مکانه صیغمازم

بوندن اوکدین نیجه سوزلر دیدیلر
درلو دستانلر بیان ایلهدیلر
قیل تفخص قاموسن اوکدن صوکا
هیچ برینی کورکه بکزرمی بوکا
بوکا انصاف ایله ایلرسهك نظر
کورهسك کیم نیجهدر سلك کهر

*
* *

احمدینك « حمزوی » نامنده بر قارداشی واردرکه حضرت حمزهنك غزواتنی حاکی ونظم نثرآمیز اولهرق یکرمی درت جلد اوزرینه مرتب و بین الناس «حمزه نامه» اسمیله مشهور اولان کتابك مؤلفیدر . بو مناسبتله « حمزوی » تخلص ایلهمشدر . دیرلرکه احمدی، برادرینه غبطه ایدوب اسکندر نامهسنی یکرمی درت جلده ابلاغ ایتدی . نظمی احمدیدن دها سادهدر. عالم ودانا و بالخاصه تواریخ و محاضراتده صاحب یدطولی اولدیغندن برادری کبی اودخی سلیمان شاه بن بایزیدك نظر کردهلرندن ایدی . شو غزل اونکدر :

نم بیك جان ایله دلداره مشتاق
بلی [۱] عاشق اولور دیداره مشتاق
کوکل طوطی کبی عشقکده حیران
قالوبدر لعل شکر باره مشتاق

[۱] بلی = اوت، نم معناسنه بر لفظ مشترك مهجوردر .

آفرینشدن بو شاه ایدی مراد
قامودن صوکره کاوبن بولدی آد
احمدی خدمتنه ایردی آنك
یولنه جان و جهان ویردی آنك

— خاتمه —

شکر کیم بو دفتر کوهر نظام
بویله خوش ترتیب ایله بولدی ختام
حقه منت کیم بو سلك کوهری
تحفه ایتدم آکا که اولدر جوهری
اشبو رسمه دُرج پر نقش و نگار
چین ایچنده یازه‌ماز کوهر نگار
لفظی زیبا و عباراتی لطیف
نظمی موزون و اشاراتی شریف
بر کلستاندر آچلمش کللری
تازه اولمش لاله و سنبللری
درّ حکمتله لبالب‌طولودر
دُرج معنادر قامو فصلنده پر
هر برین بر نسنه‌یه قیلدم مثل
تا که سوزمده بولنمایه خلل

چون شهادت بولدی غازیٔ شهید
بیرینه اوتوردی سلطان بایزید
آتا، دده کبی عادل اولدی اول
دوکلی [۱] ایشلرده کامل اولدی اول
رومدن سیواس و توقات آلدی اول
جان آتوبن صامیسونه کلدی اول
چونکه اولدی فتح اول داخی آکا
دوندی کیرو دار ملکندن یکا
کلدی دارالملکه واوتوردی شاد
مملکتده قیلدی غایت عدل و داد
خلق چون اول عدلی آنده بولدیلر
اولو، کیچی [۲] عیشه [۳] مشغول اولدیلر
بو قامو روم ایچره بر بر قالمادی
کیم آنك عدلیله معمور اولمادی
§ بیرینه میر سلیمان اولدی شاه
کون کبی روشن نه حاجتدر گواه
اول مروت اهلیدر، اهل عطا
اول فتوت اهلیدر نعم الفتی

---

[۱] دوکلی = هپ ، جمله .
[۲] اولو، کیچی = بویوك، کوچوك .
[۳] «عیش» بورادہ حسن زندگانی معناسنه‌در .

قوپدی بر جنك اوراده کیم روزکار
ایتدی تاریخنی آنك یادکار
باش ایدی هر یاکا کیم ایتسه‌ك نظر
کوده ایدی نه یره قیلسه‌ك کذر
بر طولو باش و تن ایدی قات قات
کشته‌لر اوستنده یورور ایدی آت
ضربدن اول حربده اولوب زبون
قاچدیلر کفار اورادن سر نکون
قاوه کیتدی [۱] دشمنی خیل سپاه
قالدی بر قاچ قول [۲] ایله بر یرده شاه
طوردی اوراده دکنجه دك جری
اول آراده بوله‌لر اول سروری
قانه آلوده اولوب تا پا و سر
یاتیر ایمش آنده بر کافر مکر
کوده‌لر ایچنده اولمشدی نهان
لیك غازی خان کورور ایدی عیان
چون قضا ایردی یاتیرکن طوردی اول
صیچرایوب خنجرله شاهی اوردی اول
اول آراده دهرده سلطان سعید
غازی اولدی مطلقا اولدی شهید

---

[۱] قاوه کیتدی = قوغدی، قوغمقده دوام ایتدی .
[۲] قول = عسکر .

هم تتر هم ترك اولوبن تلف
قیلیجنه اولدیلر آنك علف
قاچدی اوکندن قرامان شاه آنك
اولدی مهریله سپاهی ماه آنك
رخت و پنکاهی قامو ترك ایتدیلر
جان عزیز اولور، قویوبن کیتدیلر
نیجه بکلر اولدیلر آنده هلاك
نیجه بیکیتلر دوشوبن اولدی خاك
چون میسر اولدی اشبو فتح آکا
قیلدی عزمی کیرو کافردن یکا
روم ایلینی چون مسخر ایلهدی
بکلربن کندویه چاکر ایلهدی
لازه [۱] ده ایتدی طمع انجامکار
آره بیره دوشدی لابد کیرو دار
کیرو ترسا غربه دکین نه که وار
لازه لشکر ویریدیلر بی‌شمار
ایدهلر غازی مراد ایله نبرد
قیلدیلر آنك وجودین خاك گرد
ایتدی غازی خان اولارك ایلهجنك
شویله اولدی آنلره یر یوزی تنك

[۱] لازه، لاس = صربستان، صرب .

بی نوالدن قویوبن جندری
قاتنه کلدی خلیل جندری

عزت و حال فقیرین بیلدی اول
لطف ایله آنی اهل منصب قیلدی اول

عاقبت ایتدی آنی ملکه وزیر
نه وزارت . اولدی بر ملکه امیر

چونکه اول غازی مراده ایردی بخت
بولدی آرایش آنکله تاج و تخت

اولی بهادرلقده کی معروف ایدی
هم غزایه همتی مصروف ایدی

اولدیلر باغی آکا قارداشلری
قامونك کیتدی النده باشلری

قینیجندن اولدیلر جمله تباه
اولمش ایدی حق آکا لطف و پناه

ایتدی آنکله فرامان شاهی چنك
لیکن اولدی بر یوزی باشینه تنك

هر یکادن ایسته‌دی عون و مدد
بو پناه ایتدی آنی که اولدر احد

هم بهادر کیم تتر [تاتار] ده وار ایدی
قامو آکا لشکر و هم یار ایدی

برق وار ایریشوب آکا اوردی ضرب
دشمن ایله ایله‌دی شیرانه خرب

کیم یوریسه لشکر ایله نامدار
مملکت فتح ایده و شهر و دیار
نیره‌یه کیم واردی غالب اولدی اول
چوق دیار و شهر و قلعه آلدی اول
بر زمانده ایردی آکا چنك اجل
چاره نه حق امریدر عزّ و جل
فی‌المثل نه‌در جهان ؟ بر رهگذر
بونده اوغرایان کیشی لابد کیدر
تکریدن وعده ایروبن، اورخان
اولدی بوندن خلد باغینه روان
طوتوبن اوتوز طقوز یيل تاج و تخت
جنتك کلزارینه ایلتدی رخت
آلدی آنك یيرینی غازی مراد
کیم جهاد و غزو ایدی آکا مراد
پادشاه کامل و دانا ایدی
صاحب تدبیر و اهل را ایدی
کوکلی پست و همتی ایدی بلند
نفعی چوق و یوق ایدی آنده گزند
نیجه دوشمشلره اولدی دستگیر
نیجه‌لری ابتدی یوقسولکن [۱] امیر

[۱] یوقسول = فقیر، محتاج.

چونکه حق اورخانی ایتدی پادشاه
اولدی اول دین اهلنه پشت و پناه
طوغری کلدی هر نه کیم ایشلهدی اول
یرینه یتدی نه کیم باشلادی اول
چونکه نصرت بولدی حقدن تاجدار
بورسهیی آلدی و ایلهدی حصار
بر بهادر سرور ایدی اورخان
آکا دیرلردی نریمان زمان
اولو اوغلیدی سلیمان پاشانام
آنده شرط سروری ایدی تمام
هم شجاعت هم سخاوت اهلیدی [۱]
هم ریاست هم سیاست اهلیدی
خوب اوصاف ایله اول موصوف ایدی
شویله کیم الطاف ایله معروف ایدی
دائما ایدردی جهدی اجتهاد
کیم اولنجه دین یولن [۲] ایده جهاد
فکره دوشدکده اول آصف را ایدی
جنکه کیردیکنده آهن جا ایدی
شیرگیر ایدی و هم شمشیر زن
خصم بند ایدی، دخی لشکر شکن

(۱) « اهلی ایدی » دن مخفف .
(۲) یولن = یولنده .

صاقن علّامهٔ عصرم دیه لاف اورمه ای واعظ
نیجه یوز بیك سنك کیبی بو علم اللهده ملزمدر
نیجه باشلر کسر صوفی بو کون خلوت بوجاغنده
ولی صورتده صانیرسك که ابراهیم ادهمدر
امیرم هرکیمی کورسه‌ك حقارتله نظر قیلمه
جهانی صانمه خالیدر نه‌لر واردر بو عالمده !

(اسکندر نامه) نك تاریخ عثمانی‌یه متعلق قسمندن :

کیتدی ارطغرل جهاندن یرینه
اوغلی عثمان قالدی آندن یرینه
اولدی عثمان بر اولو غازی کیم اول
نیره‌یه کیم واردی ایسه بولدی یول
سلجوقی فتح ایله‌دی اول نامدار
اینه کول ایله دخی کیرو [۱] حصار
طورمادی هر یاکا لشکر صالدی اول
آز زمانده جوق ولایت آلدی اول
کافری بیقوب یاقوب اول نامدار
بورسه‌یی، ازنیقی ایله‌دی حصار
اویله تقدیر ایتدی حق عزّ و جل
اول ایکیسن آله‌دن ایردی اجل

[۱] کیرو = بورادہ متعاقباً معنا ـنه .

نوعندن لهویاته آلت ایتمك صورتیله سوء استعمال و صوکره بونی بر صنعت ، بر معرفت عد ایتمه‌لریدر .

§

مرتب و معظم دیوانی ، (جمشید وخورشید) اسمنده بر منظومه‌سی و علم طبدن « قانون » و «شفا» نك بعض مسائلنی مشتمل دیکر بر منظوم اثری واردر .

طرز غزلده شیخی‌یی آکدیریرسه‌ده‌اونده‌کی حال و حلاوت بونده یوقدر و « کل مکشار مهزار » لازمه‌سی اوزره غثی سمینندن چوقدر .

(۸۱۵) ده سنی سکسانی کچمش اولدیغی حالده کوتاهیه‌ده وفات ایتدی . اوراده مدفوندر .

اشعارندن نمونه

غزلیاتندن

جهانك اصلی و فرعی حقیقت بیل‌که آدمدر
مسیحه فیض اولان حقدن بوکون آدمده‌کی دمدر
کورنمز حقدن آیرو کوزلریمه هرنه‌یه باقسه‌م
محیط کل شی اولدر بنم یابو نظر نه‌مدر؟
یوغیمش حقدن آیرو چون وجودی جمله اشیانك
صاقن بر کیمسه‌یه آیروق دیمه عالمده بو کمدر
حیات جاودانیدر اولومدن قورقمه ای عارف
جهانده جمله شادینك بیلیرسك آخری غمدر

دیمه‌سی اوزرینه احمدی سکسان آچقه تقدیر ایتدیکنده تیموز « انصاف ایت ! یالکز بلده‌کی فوطه سکسان آچقه‌ایدر» دیمه‌سیله احمدی « شاهم ! بنم ده قیمت قویدیغم او فوطه‌در ؛ یوقسه سن ایکی آچقه بیله دکمزسك ! » دیمش .

ابن عرب شاه [۱] « عُنقودالنصیحه » نامنده‌کی اثرنده احمدیدن بحث ایتدیکی صیره‌ده « اسکندر نامه » دن ماعدا مصنفات عدیده‌سی واردر. « صرصر » ردیفنده‌کی قصیده‌سی که حروف هجا عددنجه یکرمی طقوز بیتدر ، هربیتی بلانقصان حروف هجانك جمله‌سنی شاملدر . صوکره شرح‌ایله‌دی » دیر .

— ملاحظه —

بویله ، هربیتده یکرمی طقوز نوع حروفك تکراری التزامیله یاپیلان اوقصیده کیم بیلیر نصل اعجوبه برشی ایمشدر ! قدمانك عفو اولنماز بر قباحتلری وارسه اوده لسان حکمت وحقیقت اوله‌سی حیثیتیله دائما معالیاتك تبلیغ و بیانینه واسطه اولمق لازم‌کلن شعری کرك بو قبیلدن کرك لغز و معما

[۱] اسمی احمددر . شاملیدر . تیمور شامی استیلا ایتدکده بونی والده‌سی و برادرلریله برابر سمرقنده ایتمشدی. بعده دیار رومه کلوب چلبی سلطان محمدك اولادینه معلم اولدی . اون بیل صوکره وطننه عودت ایتدی . تیمورلنکك مناقبنی متضمن (عجائب المقدور فی نوائب تیمور) اسمنده برکتاب یازدیغی کبی فارسی « جامع الحکایات »ی‌ده آلتی جلد اوله‌رق ترکجه‌یه ترجمه ایله‌دی . « عنقودالنصیحه » کندی سرگذشتنه دائر عربی بر اثردر .

مستقبله‌سنی کشف ایده‌رك ملا فنارینك بر عالم متبحر، حاجی پاشانك بر طبیب ماهر، احمدینك‌ده شعره حصر اشتغال ایله تضییع اوقات ایدر بر شاعر اوله‌جغنی سویلر. فی‌الحقیقه‌شیخك دیدیکی عینیله واقع اولمشدر.

مصردن کلدکدن صوکره کرمیان اوغللرندن میر سلیمانه، بعده بیلدیریم بایزید شهزاده‌لرندن سلیمان چلبیه معلم اولمشدی.

شهزاده‌لردن هرایکیسنك ده شعره و شعرایه کمال رغبتلری اولمغله بونلرك نامنه بی‌عد وبی‌شمار قصائد و اشعار نظم اینه‌دیکی کبی کرمیان‌زاده‌اسریله نظامینك «پنج کنج»ندن «اسکندرنامه»یی ترجمه‌یه باشلایوب فقط سلیمان چلبی زمانسنده اکمال ایتمکله دیباجه‌سنی مشارالیه نامنه یازمشدر [*].

ظریف، خندان‌رو، لطیفه‌کو، مزاجکیر بر آدم ایمش. تیمور مشهور آماسیه‌یه کلدیکی زمان بر قصیده تقدیم ایتمش، بووسیله ایله تیمورك احسان و التفاتنه نائل وبالاخره خواص ندماسی سلکنه داخل اولمشدر. نقل ایدرلرکه: بر کون تیمور ایله حامده بولندقلری صیره‌ده تیمور بوکا مقرّ بلرندن هربرینه بر قیمت تقدیر ایتدردکدن صوکره «بکاده بر بها بیچ»

(۱) اسکندر نامه بوجهك برکتاب اولوب باشدن ربع مقدار محلی اسکندر کبیرك مناقبنی، متباقیسی ملوك سالفه احوالیله سلاطین عظام عثمانیه‌نك اختصار آوقایعنی محتویدر. بعض تذاکر وتاریخ ویسان اسکندر نامه‌نك یکرمی درت جلد اولدیغنی یازارلرسه‌ده «جلد» ك «جز» دیمك اوله‌جغی اغلب احتمالدر.

شاعرده متین بر سـاده‌لك ، بر جریان لطیف افاده ، یعنی روانلق ، بر قدرت تصویر ، خلاصـه بر صنعتکار روحی یاشامقده اولدیغنی سـویله‌دکدن صوکره « یالکـز قصوری بك زیاده طاغی تورکجه‌یه میال اولمه‌سیدر » دیبور . (طاغیلق)، شیمدیکی حالده بر چوغی بزه قابا و صحرائی کی کورونن الفاظ و تعبیرات دیمك ایسه اودورلرده‌کی دیکر شعرانك آثاری کورلسه ایدی بو خصوصده شیخینك یالکـز اولمایوب عمومنك مشترك بولندیغی و بناءً علیه اوزمانلرك لسان بیانی بوندن عبارت اولدیغنی آکلاشیلیر ایدی .

احمدی

شیخیدن صوکره بو دورك اك مشهور و مقتدر شاعریدر. کرچه زمان اشتهاری شیخیدن اوّل و حتی علم طبده اولدیغی کبی ادبیاتده دخی اونك استادی ایسه‌ده شاکردی قدر ادبیاتمزه تأثیری اولمامش و یوقاریده بیان اولندیغی وجه ایله بزده او تاریخلرده تعریف معروفنه موافق شعر شیخیده کورلمکه باشلامش اولدیغندن حق تقدّم شیخی‌یه ویرلمك طبیعیدر .

بوده کرمیانلیدر. مصرده تحصیل علوم ایتمش، مولانافناری ایله طبدن « شفا » مؤلفی حاجی پاشایه شریك درس اولمشدر .

مرویدرکه برکون اوچی برلکده کبار مشـایخدن برینك نزدنده بولندقلری صیره‌ده شیخ قوّت کرامتله هر برینك احوال

ویریر کوکل اول نشانه یوزجان جانانه ایرن قالیرمی جانه ؟
کُنج دل وجان وکوهر عشق ویرانه و کنج جاودانه
ساقی! کتیرایمدی قُوت روحی یاقوت روان ایدر روانه
که ایدهم بوصفا دمنده دریافت دنیایی و دینی عاشقانه
اونوتمغه، وارلغن دوکَوْنك شول نغمه‌یی ایله‌یم ترانه
کیم یوق . . . . الخ

§

کر قیلجه قالیرسه جان‌تعبدن جان ودل‌اوزلمه‌یه [۱] طلبدن
شی‌اللهم ایشیککدر ای دوست عفو ایله کدای بی‌ادبدن
کستاخلغه سبب نه ؟ لطفك کسمزم امیدم اول سببدن
عالم‌نیجه لطفك‌اوسماسون‌چون وار سبقت رحمتك غضبدن
دون کون‌سنك‌ایله، ساکه‌مشتاق عالم عجب اولدی بوالعجبدن
ساقی ! صونیویر شراب عنّاب کیم قاینادی قان دم عنبدن
خاصیتی لعلکك نه‌در کیم لولوی تر آقیدیر ذهبدن
مطرب! نفس‌اورکه جان‌شیخی چاك‌ایله‌یه‌تن طونن [۲] طربدن
اول‌ازکی‌یه(۳)دوزه‌صبح وشامن کوز یومه عجمدن و عربدن
کیم یوق . . . . الخ

* * *

زمانمزده شیخیدن و آثارندن بحث ایدن بر ذات جناب

---

[۱] اوزلك = کسلمك ، منقطع اولق.
(۲) طون = لباس .
(۳) ازکی = ترنم ، نغمه .

بونکله که طاقتمدرر طاق طویماز[١] کوجه‌جهان نطاقی
عالم که اوکی صوکی عدمدر نیجون قامو طاقی و رواقی
جان‌ایله جهان عجوزه‌سینه بیلدکسه بورمزی ویر طلاقی
کیم یوق . . . الخ

§

ای عالم جان و جان عالم ! خوشدم قدمکده آل آدم
جسمکده اوقوندی آیت روح یوزکده یازلدی اسم اعظم
تشنه دوداغیکه آب حیوان جوشان‌ایکیکه[٢] چاه زمزم
اعجازه صاچك عصای موسی احیاده لبك مسیح مریم
خالك ورق جماله نقطه زلفك علم جلاله پرچم
ساقی! کتیر ایمدی بینه برجام کیم‌جان‌ویروب‌ایرمه‌دی آکاجم
شول‌حام که‌قطره‌سی‌طامارسه[٣] کوثر صاچه آتش جهنم
ور[٤] آنسزاولورسه‌جوی‌جنت کورینه کوزه سراب بی‌نم
عالم‌طولو کفت و کودر، الان هر کیم‌بونی بیلدی اولدی‌اپسم
کیم یوق . . . الخ

§

جان‌مرغی‌طوتمایوب جهانه قیلدی ایشیکیکی آشیانه
پرواز فضای قدس ایدرکن صید ایتدی هوای دام ودانه
یعنی که‌چوکوردی‌زلف وخالك سیمرغ‌ایکن اولدی مرغ‌خانه
اول حسن وجمال بی‌نشاندن یوزکده کورور کوزم نشانه

---

[١] طویمق = تحمل ایتمك ، طاقت کتیرمك .
[٢] ایکیك = چکه چوقوری، ذقن .
[٣] طامارسه = طاشلارسه
[٤] ور = اکر .

احسنت زهی جمال شاهی — کیم پرتوی نوردر الٰهی
تشبیه قیلان یوزینی ماهه — ماهین آکلاماز کاهی
اورسون دوجهانه پشت‌وپایی — کیمك که بوشاهدر پناهی
هجری کیجه‌سیله قاره کوکلم — کُم قیلسه‌صاچنده‌طکمی[*]زاهی
ایردم‌هله هرکون آه ایله‌اوش — اول‌لطفه‌که یودی[۱]هرکناهی
اول‌کون ومکانه‌صیغمایان شاه — ویرانه‌یه قوردی بارکاهی
اورایمدی یوزك ایزینه درویش — که اولدر سکا تاج پادشاهی
قیل جانکی خاك پاینه ترك — که افلاکه ایردیره‌سك کلاهی
چوقدن صورارم کوکلله جانه — ویریر ایکیسی دخی کواهی
کیم یوق بو دیار ایچنده دیار — وار ایسته‌که یاردن‌نه کیم وار

§

ساقی ! بری صون شراب باقی — که‌اوره‌م‌قدمکده[۲]عرشه‌ساقی
نه شربت اولورکه لذتندن — جان ذوقن آلیر کوکل مذاقی
نه راحدرر بو راحت افزا — کیم روحه ویریر حیات باقی
عالم طولو فتنه‌در ، ایدلدن — قاشك کوزك ایله اتفاقی
آهم‌فلکه بر اود براقدی — که ایردردی کونشه احتراقی
طاشك‌ایچی‌طاشی[۳] باغلایه‌داغ — یازسه‌م غم شرح اشتیاقی

---

[*] طك، طاك = عجب. طکمی؟ = عجبمی ؟
[۱] یومق = یقامق .
[۲] قدمکده = قدمك سایه‌سنده ، یمن قدمکله .
[۳] طاش = طیش ، طیشاری.

دستان اولالی عالمه دیداری آیتی
نسخ اولدی حور قصه‌سی، جنت روایتی
عیسی نبوّتی نفسینك نسیمیدر
خضرك کرامتی صویی خاك ولایتی
کر زلفی ظلمتی دل و جانه ضلال ایسه
نوری جمالنك دو جهانك هدایتی
الفاظه وار نهایت و حد یوق جمالنه
کیم ایده منتهیله بیان بی‌نهایتی

ترجیع بند

فرهاد لساندن :

یارب بو نه جان آشنادر — کیم ایکی جهانه روشنادر
نه شاهدرر که موکبنده — سلطان قمر کدادر
نه ماهدرر که پرتونده — خورشید جهان نما سهادر
نه عزت اولورکه فرق افلاك — خاك قدمینه کم بهادر
هر ذرّه غبار جوهرندن — یوز مهر کوزینه توتیادر
هرعقدی صاچی گرهلرینك — جان عقده‌سنه کرهکشادر
نه جام صونارکه جرعه سینك — هرقطره‌سی چشمهٔ بقادر
اول جامده جان کوزیله کوردم — چون آینهٔ جهان نمادر
کیم یوق بودیار ایچنده دیّار — وار ایسته‌که یاردن نه کیم وار

§

صاچندن سنبلك بوینده بیك باغ
لبندن لاله‌نك باغرنده یوز داغ
سرمو دیرسه‌م آغزینه یارار اول
که زیرا سویله‌یجك قیل یارار اول
خلاف راستی اول قدّی شمشاد
جهانی بنده قیلمش سرو آزاد
خدنك غمزه، ابروی کمانکش
جهانکشدر بریسی، بری جانکش
اوقور جادو کوزی زلفینه افسون
که اوله جانلر اول مفتوله مفتون
ایشیدن اول لب و دندان سوزندن
براقیر لعل و لولویی کوزندن
صاچینك چینی مسکندن طوتوب بو
یاقار باغرین ختنیده هردم آهو
صنوبر بویی سیمین ، بویی نسرین
شکردن دادی شیرین ، آدی (شیرین)
نه‌شکر آب حیوانك مزاجی
الن یودوغی [١] صودن اوله آجی
ایدرکن حسنی باغینی تماشا
بو بر قاچ بیتی عاشق قیلمش انشا :

[١] بیقادیغی

یایین [۱] ارمن طاغیدر آکا یایلاق
سمنلر بی‌ثمندر ، کلر آیلاق [۲]
مقامیدر خزان فصلنده انجاز
که اولور آنك بمشلری شفاساز
قیشیندر ملك بر دع آشناسی
کیم آنك کرم سیر اولور هواسی
بهار اولدقده مرغاندر طوراغی
که پر نسرین و کلدر باغ و راغی
بیلك هر درت فصلن حکمت ایله
کچیرر ذوق و عیش و عشرت ایله
نه دکلو دیر ایسه‌ك وار عقل و تمیز
ولی ار سومه‌مش یوق اوغل و قیز
قارنداشی قیزیدر بر پری وار
نه پری که آی و کوندن یك [۳] فری وار
جمالندن کونش دوشمش زواله
کمالی بدری دوندرمش هلاله
کیجه زلفی سوادینك ندیمی
سحر حسنی شعاعنیك نسیمی

---

[۱] یایین = یازین .
[۲] آیلاق = ایشسز، کوچسز ، سرسری ، اعتبارسز .
[۳] یك = ایی، اعلی .

اوکش کوردم عجایب دهر ایچنده
دیلیم دور ایله‌دم هر شهر ایچده
بر اقلیمه ایرشدم آدی « ارمن »
که اولمش دانهٔ حسن آنده خرمن
بر اولو عورت اولمش پادشاهی
کهجوش ایلتیر [۱] سپاهانه [۲] سپاهی
قامو انجار و دربند و کهستان
اونك امرینه اولمش بنده فرمان
الی آلتنده وار بیك قلعه عالی
که هر بیرنده مالامال مالی
طاوار و چارپا جنسی کماهی
صایبلمایه صایبله مور و ماهی
دوزتمش عیش اسبابن مهیا
ایشی هردون و کون ذوق وتماشا
صلیب اهلنده کی بولمشدی شهرت
(مهین) بانو [۳] آدی و پر مهابت
اوزینه اولمغه هر فصل مسکن
مناسب بر هوا قیلمش معین

---

[۱] ایلتیر = ایله‌تیر، کوتورور .
[۲] سپاهان — اصفهان.
[۳] بانو = خانون

شو رسمه ایدی نقش ایشنده استاد
که رسم اورووردی صوده صورت باد
تخیل قیلیجق برنقش دلکش
قلم چکمه‌دن اولوردی منقش
وفا و خلقی هرشهر ایچره مشهور
شهریار و مشاور آدی « شاوور »
یر اوپدی تخت اوکنده دیدی : دستور
بیلیرسه‌م فاش ایده‌م بر نیچه مستور
سکندر قدر اکر ایلرسه فرمان
آقیده‌م سوز یرینه آب حیوان
اشارت قیلدی خسروکه : « ای جوانمرد !
دکل کیم گرم اوله هنکامهٔ سرد »
پس آچدی آغزینی شاوور نقاش
هزاران رنك ایله اولدی شکر باش
که : « دور ایتدکجه دوران بنده‌ك اولسون
زمین افتاده ، چرخ افکنده‌ك اولسون
همایون تاجك و فرخنده تختك
مظفر دولتك ، پیروز بختك
جمالکدر جهان اهلینه جان بخش
مدام اولغل جهانکیر و جهان بخش
عم آلسون کیم سنی شاد ایسته‌مزسه
خراب اولسون کیم آباد ایسته‌مزسه

مکر برکون که عالم خرّم ایدی
نسیم صبحه بلبل همدم ایدی
بولوتلر سبزه‌یه کوهر صاچاردی
هوا خاکه عبیرتر صاچاردی
نوا و برك ایله طولمشدی کلشن
جهان جانان جمالی کبی روشن
بر ایکی یار ایله شهزاده خلوت
قیلاردی بر چمنده عیش و عشرت
باشنده جوهری تاج مرصع
النده عبهری جام ملمع
کوتورمش سرو کبی غم کوکلدن
اوتورمش کل کبی سرمست ملدن
مکر بر یاری وار ایدی قدیمی
قتنده خاصکیسی [۱] و ندیمی
عجایبدیده و کار آزموده
کزیده قولی و فعلی ستوده
جهان کورمش جهانده ایی یاتلو
دیلیم طاتمش زمانده آجی طاتلو
اوکش [۲] سیر ایتمشدی شرق و غربه
نیچه کز [۳] حاضر اولمش حرب و ضربه

[۱] خاصکی = خدمت مخصوصهٔ ملوکده بولنان
[۲] اوکش = اولجه ، مقدما.
[۳] کز = کره ، دفعه .

چو بردم عدل قیله شاه عادل
اولور بیلاق عبادتله مقابل
کیمه کیم دکدر کرائمی راحت
بو فانی اوده بیك زحمت کرکدر
نیچه آکلار غنی محتاج حالن
نه بیلسون طوق اولانلر آچ حالن
کونش کیم نور اعظم پرتویدر
دمادم منزلی درویش اویدر
بو عمره ، زور بازویه اینانمه
یله آلدانمه و صویه طاپانمه

کیدر شیخی دل و جان غصه‌سینی
دخی شیرین دی خسرو قصه‌سینی
که چوق بیلدك جهانك قصه‌سندن
سروری آزودوغن [۱] غصّه‌سندن
سکا بو آز فرحدن وار حصه
اوله ، یا اولمایه نه بونجه غصه ؟
بنه افسانهٔ شیرین قیل آغاز
که ایده‌جان قوشی پرویزه پرواز

---

[۱] آز ایدیکن .

ولی عاقللر ایدر ای خداوند
ندیمیدر خردمند آدمك پند
وفا قیلماز بیلیرسك دورخیره
فنایی باقی یه ایله ذخیره
کوزت عالم نه شهلردن قالوبدر
زمانه کیملرك ملکن آلوبدر
غبار اولمادیمی تاج زیمان
یله ویرمه دیمی تختن سلیمان
هرایشده کرچه آکاهك وارای شاه
دیلرم داخی آکاه ایده الله
اکرچه لطفکه یوقدر نهایت
کر آرتیرسه‌ك اولور عین عنایت
که سلطانلقده بو درت ایش کزیندر :
سخاوت ، پس شجاعت ، عدل و دیندر
آکا کیم عمری شاه ایچون فدادر
دریغ اولمازسه مالیله روادر
قامویه امر حقدر عدل و احسان
اولور سلطانلره غایتده آسان
که زیرا جمله شاهکدر مطیعی
النده‌در شریفی و وضیعی

چوموجود ايله‌دى كونينى جودى
دليل وحدت ايتدى هروجودى
بشر كيم مظهريدر هرصفانك
صفى وزبده سيدر كائناتك
اولورسه عقل وعلم ايله‌موافق
اولورتشريف « كرّمنا » يه لايق

§

نه سلطان آفتاب هفت كشور
همايون طلعت وفرخنده اختر
صورارسه‌ك كيمدر اول حقدن مؤيد
ديرم « سلطان مراد ابن محمد »
مراد جان و مقصود جهاندر
آنك حرمتلى آدى خرز جاندر
خدايا ! چون شرف ويردك بوآده
ايرشدر ايكى عالمده مراده
§ جنابك منبعى آب حياتك
غباركدر حياتى كائناتك
اكر رخصت ويريرايسه شهنشاه
ديه‌م برنجه حكمت لفظى كوتاه
اكرچه دولت ايله بخت پيروز
سكا ناصحدر وهم حكمت آموز

اسرا کیجه‌سی سرّیکه سیر ایتسه سدره نك
اعلای منتهاسیدر ادنای متکا
چون اول سفرده مقصده تیز ایله‌دك بصر
« مازاغ » اولدی عینك و قلبك « و ماطغی »
کوردك آنی که کورونیسر لایقی کوزه
خلوتسرای خاصده بی‌چون وبی چرا [۱]
عاصیلره نوالهٔ عفو ایتدك ارمغان
بولدی نوالهٔ ایله قامو بی نوا نوا [۲]
راه ضلاله وارمامغه دکمه بوالهوس
کورندی نور سورهٔ « والنجم اذا هوی »
دوندك چو هفت و پنج ایله شش کوشه منزله
دیدك یقین چار امنیکه ماجرا
هردم سکا و آلکه حقدن هزاربار
جان و جهان طولوسی صلات وسلام اولا

(خسرو و شیرین) دن

سپاس وشکر ومنت اوّل آخر
آکاکه اولدر قامو پنهان وظاهر

---

[۱] « چون و چرا » = نصل ؟ نیچون. بری کیفیتدن دیکری علتدن سؤال ایچوندر .
[۲] نوا — رزق .

تحت اللوا که آدم ومن دونه مطیع
فخر آنلره که ایله دیلر سا که اقتدا
جمع ایله یوب جمیع ممالانی لطف رب
بر ذات اکمل ایچره آدین قویدی مصطفی
یکدانه‌سك جهان صدفنده گهر کبی
ای بی بدل « یتیم » انکچون دینیر سکا
هم خرمن شفاعتکك خوشه چینیدر
آدم که دانه حرصی ایله ایله‌دی خطا
آدیکك ایکی حرفنه ایلر اشارتی
آنده که یدی یرده خدا آکدی میم وحا
خلقکه چونکه خالق اعظم دیدی عظیم
لایق خلائق ایله‌یه‌می خلقکه ثنا
ایردی نبات و معدن و حیوانه دعوتك
کیم اولدی شاهدك شجر و اشتر و حصا
کسدك کلیچهٔ [۱] مهی تنور چرخده
چون خوان معجزاتکه گرم اولدی اشتها
باغلانسه امریکه نوله شمس و قمر کمر
نورکله بولدی نشوونما بو ایکی خود نما
کر نردبان ایدنسه طقوز چرخی عقل کل
بر پایه‌سنه ایرمه‌یه معراجکك شها

[۱] کلیچه = کلچه قرص، مدرو شیلر . تشبیه طریقیله چوره‌کده دیرلر .

شرف نقدك ايله فخر ايدر اوقات شريف
كرم ذاتك ايله خوش كچر ازمان كرم
بوشالير كاسهٔ بحر و توكنير كوزهٔ كان
بوله‌ماز نعمت بى حديكه پايان كرم

نعت شريف

يا خاتم الرسالة يا اشرف الورى
انت الذى تفرّد بالفضل والعلى
اى فخر خلق كيمده اولا زهره مدحكه
چون حق ديدى : (لعمرك) و (لولاك)، (والضحى)
سير سمند سريكه ميدان عرش تنك
پرواز مرغ فكرتكه لامكان فضا
نطقك معلمى شبه [١] عقله در نجات
لفظك مفرحى مرض روحه‌در شفا
نطقك دمى ايدر نفس نفسى دلپذير
خلقك يلى قيلار حرم روحى خوش هوا
رحمان ايكن معلمك امىّ قودك آدك
سلطان ايكن دوكونه قباچه كدرر عبا [٢]
سايه‌ك حقير طوپراغه صالسه ايدى شرف
هر ذره كون كوزينه اولور ايدى توتيا

[١] شبه‌نك جمعى . نظمه مخصوصدر .
[٢] قباچه = خفتان .

نظم

ماهست نمیدانم خورشید رخت یانه ؟
بو آیریلق اودینه جانم نیجه بر یانه ؟
صد تیر رسد بر دل زان ترك کمان ابرو
بو فتنه ایله چشمی کر اویقودن اویانه

قصائدندن :

خرمّ ایردی بو کرامتلی کون ای کان کرم
عیش و ذوق ایت که فدادر یولکه جان کرم
قوتلودم، بختلی ساعتدر و فرخنده زمان
که بینه قوللره تشریف ایدیسر خان کرم
کرم اهلن بوکیجه عالم معناده کوروب
صوردم آنلاره عجب نولدی سخا، قانی کرم ؟
درکه شاه عطا پیشه و خیر اندیشه
کرمیان مملکتی مالکی سلطان کرم
آچیلیر نعمتی بارانی ایله کلشن جود
بزه‌نیر قامتی سروی ایله بستان کرم
پاسبان سلطنتی قصرینه کیوان فلك
سایبان دولتی درکاهنه ایوان کرم
ای که فیضك کهری مایهٔ عمّان عطا
ای که فضلك اثری دایهٔ نیسان کرم

دها آلوب عطاره اوزاته‌رق — بونی‌ده سن آل ، کوزلریکه علاج ایت — دیدیکی مشهوردر .

« ٨٢٦ » ده وفات ایتمشدر . قبری کوتاهیه‌ده‌در .

غزلیاتندن :

آچ آلنکی یوزینی جهانك منوّر ایت
چوز زلفکی دماغنی جانك معطر ایت
بالا کی [١] باغه عرضه قیل اولسون چنار پست
صال سایه کی‌ده سرو سر افرازی سرور ایت
مطرب شکرلبنده نه رنکین غزل دیدك
ترتیل خوش ترانه‌در آنی مکرّر ایت
آب خضر کرکسه بو ظلمات دهرده
جام جهان نما ایله عیش سکندر ایت

§

شاعر مشهور نجاتی بك :

لعل کهر انکیزك شکر شکن اولمشدر
کیسوی دلاویزك مشك ختن اولمشدر

بیتیله مصدّر غزلنك مقطعنده شیخینك غزلیاتنه شو وجه ایله ثنا خوان اولمشدر :

خسرو ایده‌لی همت بی چاره نجاتی‌یه
شیخی کبی اشعاری خوب و حسن اولمشدر .

[١] بالا = بوی، قد .

جوعدن شویله قالمشیدی نحیف
بی‌علفلکله اولمشیدی ضعیف
رحم ایدوب آکا صاحبی بر کون
صالدی بر اوتلغه تنعم ایچون
واردی اوتلاغه چونکه مسکین خر
کوردی اول اوتلاق نجه بقر
شویله سمیرمش اوتلق ایچره بولار [بونلر]
حیکر ایسه‌ك قیلن یاغی طاملار
کیمنك بوینوزی وار آی کی
کیمینك حلقه حلقه یای کی
کوریجك خر بو حالی دیدی همان
نه عجبدر زمانه و دوران :
بونلرك باشلرینه تاج نه‌دن ؟
بزه بو فقر و احتیاج نه‌دن ؟

آخر عمرنده اختیار تقاعد ایله بر عطـار دکانی آچه‌رق اجرای طبابت ایدردی [۱]. غریبدرکه کندیسی کمال اولدیغی حالده مرض عینه مبتلی ایدی . حتی، بر کون کوزلری آغریبان بر ظریف بوندن بر آچه‌لك کحل آلدقدن صوکره بر آچه‌لك

[۱] « عطار » فی‌الاصل عطریات صاتان دیمك ایسه‌ده عقاقیر طبیه صاتانلره، یعنی کوکجی دیدیکمز اصنافه‌ده دیدیلیرکه بونلراو زمانلرده عادتا اجزا خانه و عطارلرده اجزاجی ایدی .

مملکتنه عودت ایتدیکی اثناده بعض رقبا و حسّادینك اثر خیانتی اوله‌رق حرامیلر [۱] یولنی باصدیروب راکب اولدیغی قاطیره وارنجه‌یه قدر نه‌سی وار ایسه آلمشلر، بی‌چاره‌یی چیریل چیپلاق براقمشلر ! بو وقعه‌یی تصویراً (خر نامه) اسمیله تحف بر منظومه یازمشدر . پادشاه حضرتلری حاله واقف اولنجه شاعرك ضایعاتنی تضمین ایله برابر فاعل جنایت اولانلری بولدوروب شدتله جزالاندرمشدر . ذکر اولنان (خرنامه) دن بر قاچ بیت :

وار ایدی بر خر ضعیف و نزار
یوك الندن قاتی شکسته و زار
کاه اودونده کاه صوده ایدی
یوك الندن قاتی قوصوده [۲] ایدی
یاغز ایدی سراسر اندامی
یوعیدی آخور ایچره آرامی
بر زمان اولمشیدی پك خوشحال
قودیغنجه ایدی خر دجّال
نعرهٔ شیره کوش صالماز ایدی
کرکی عینینه هیچ آلماز ایدی
آصلان اورکر ایدی قولاغندن
قورد قورقار ایدی چوماغندن

---

[۱] حرامی = اشقیا .
[۲] قوصو = غصه محرقی . غم، قسوت .

خرافات تبیلندن بر طاقیم قصص واخبار ی حاوی سکسان جلددن عبارت بر منظـومه یازمش اولان فردوسیٔ طویل، که فاتح عصرینه یتشمش و بناءً علیه شیخی یه تذکره نویسـانك جمله‌سندن دها یاقین بر زمانده بولنمشـدر . دیباجهٔ کتابنده شیخینك خسرو و شیرینی کرمیان زاده‌لردن مصطفی چلبی نامنه نظمه باشلامش ایسه‌ده اتمام ایتمه‌دن چلبی وفات ایتمکله سلطان مراد امریله اکمال و مشـار الیه نامنه اتحاف ایله‌مش اولدیغنی یازیور . حالا درکاه مولانادہ پوست نشـین ارشاد عرفای دوراندن ولد بهائی چلبی افندی حضرتلری بر وقت مطـالعه ایله‌دکلری (خسرو و شیرین) ایچون آخر کتابه شـونی یازمشلردی :

« بوکتابك مطالعه‌سندن تظاهر ایدرکه شـیخی، مثنویٔ شریفه پك زیاده منتسب ایمش . درون کتابده بر چوق معارف مثنویه وار . حتی بعض ابیاتی عیناً ترجمه ایتمش . حکیم سنائینك دخی « الٰهی نامه » سنه واقف ایمش . الحاصل مولانا سنائی، عطار و امثالندن عبارت صوفیهٔ صافیه‌نك مسلکنه‌سالك ایمش. مسلکجه، ایراد مثلجه شیخ سعدی‌یی دخی آکدیرر. اوندن‌ده خیلی اقتباساتی واردر . بوجهتلرله ترجمه اصلندن‌دها مکملدر».

§

شیخی ترجمه‌دن بر ایکی جزء یازوب پادشاهه تقدیم ایتدکده غایت مقبوله کچمکله کندیسنه بعض اراضی تملیك ایتمشـدی .

ایکنجی دور

شیخ الشعرا شیخی

اسمی (سنان) در . کوتاهیه‌لیدر . طبیب اولمق مناسبتیله « هکیم سنان » دیرلر ایدی . کتب تاریخده تفصیل اولندیغی اوزره چلبی سلطان محمد بعض انفعالات نفسانیه‌دن طولایی دوچار اولدیغی مرض هائلدن بونك تدبیر حکیمانه‌سیله قورتلمش اولمه‌سنه مکافاةً رئیس الاطبا تعیین ایتمشدی. بالخاصه فن کحّالیده استاد ایدی .

اوائل حالنده ایرانه کیتمش، علوم ادبیه و طبیه‌یی اوراده تحصیل ایتمش، اثنای تحصیلده فاضل مشهور شریف جرجانی ایله شریك اولمش، کبار مشایخدن بر چوقلریله تشرف و اونلردن اقتباس انوار تصوف ایله‌مش، حاجی بایرام انقرویدن اخذ دست انابت ایتمشدر . نظمده عصرینك یکانه‌سی و قصیده و مثنوی وادیلرینك فرزانه‌سی ایدی . (خسرو و شیرین) نامنده‌کی منظومه‌سی مشهور و مقبول جمهوردر. تذکره‌لرك قولنجه بونی سلطان مراد ثانینك امریله نظامیدن ترجمه صورتیله نظمه باشلایوب فقط اکماله موفق اولمقسزین وفات ایتمکله صوکره همشیره زاده‌سی شیخ او غلی جمالی اتمام ایتمشدر .

حقه بویون ویرمسز » دیر ایدی ، دیدی . آندن صوکره بر صحابیدر دیکله‌دی ، ایتدی : « یا رسو الله ! بن دخی قس بن ساعده‌یه ایرشدم ، بر کون دوه یاوی قیلدم ، آنی آرادم . اوچ کون کزدم ، بوله‌مادم . بر وادی‌یه ایرشدم . دوه‌می بولدم . آلوب کلوردم . بر صحرایه کلدم . کوردم‌که بر اولو آغاج بیتمش . دیبنده بر کیشی اوتورور . قتنه واردم . کوردم‌که قس بن ساعده‌در . النده بر چوبوق ، نسنه یازار ، بر اوزرینه . یانندن بر پوکار چیقار . اول پوکارك یانینده بر عبادتکاه وار . دائم آنده عبادت ایدرمش . معبدك ایکی یانینده ایکی قبر واردی . اوزرنده ایکی آرسلان یاتیردی . صوردم‌که یاقس بن ساعده ! بو قبر نه قبردر ؟ دیدم . پس ، دیدی : « بو قبرلر ایکی مؤمن قولك قبریدر . بنم یارانلرمدی . بن دخی منتظرم‌که آنلره قاووشم » دیدی . اول عبادته مشغول ، بن دوه‌می آلدم ، کیتدم . بن دخی قس بن ساعده‌یی اول قدر کوردم » دیدی . اندن رسول حضرتی [ص. م] ایتدی : « الله تعالی قس بن ساعده‌یه رحمت ایله‌سون . امید وارزکه الله تعالی آنی امتمله بیله قاییره » دیدی . اندن جاروده جماعتی‌یله دستور ویردی . وداع قیلدیلر ، ولایتلرینه دوندیلر ، روان اولدیلر »

بو ذاتك (فتوح‌الشام) نامنده بر کتابیله یوز حدیث شریف ترجمه‌سی واردر .

محمد مصطفی بونلردن قسّ بن ساعده‌یی صوردی . بیلنکز حکایت ایدی‌ویرك که نزار بن‌معدبن عدنان اوغللرندندر دینجه جارود رضی‌الله عنه باشلادی ، ایتدی : « یارسوالله ! عرب عربادن اوّل عیسی پیغمبره اقرار ایدوب دینه کیرن قسّ بن ساعده‌در . چوق یاش یاشامش کیشی ایدی ؛ دنیانك آجیسن و طاتلیسن کورمشدی . موّحدلردن ایدی . دنیا اهلیله اوتوروب طورمازدی . دنیا سوزین سویله‌مزدی . دائم یابانلرده ، طاغلرده کزردی . حیوانلرله انس طوتمشدی . بر وقت عکاظ بازارینه کلیردی . اوّل خلائقه دوه اوزرنده وعظ ایدردی . دخی سنك رسالتکدن ونبوّتکدن سویلردی و سنی مدح ایدردی و احوالکدن خبر ویریردی . یاقین زمانلرده وفات ایله‌دی » دیدی . آندن ، امیرالمؤمنین و امام الموحدین ابو بکرالصدیق رضی‌الله عنه ابتدی : « یارسول الله بن دخی وعظنی دیکله‌دم ، سوق عکاظده . ایدری که « ایهاالناس ! اسمعوا ودعوا ودعیتم فاتبعو ! . . . الخ ، یعنی ای آدمیلر ! ایشیدك وشغلکزی ترك ایدك وسزی دعوت ایدرم ، اویك ، زیرا هرکیم دیریدر اولور و هرکیم اولور ، ابتدیکن بولور و هرنه کیم کله‌جکدر کلور . یاغمورلردن ، اوتلردن ، دیریلردن ، اولولردن و دنیا ایچنده‌کی آیات ودلائلدن و کوکلردن ، دکیزلردن عبرت آلك : الله تعالانك وحدانیتنه دلیلدر . بن سزی کوردم که بو نسنه‌لردن رجوع ایدرسز ،

سنك عشقکه اولدی کون و مکان
سنکچون قورلدی بو چرخ دَوَانْ
بو فرصت‌که ویردی سکا حق بشا [باشدن]
ابو جهل قهرین چکرسك نشا [نجه]
بویورسه‌ك جمیع کافری قیره‌دم [قیره‌یدم]
که هربرینه بن جواب ویره‌دم
رسوله دونوبن سلام ایله‌دی
بو مدحی‌که جارود تمام ایله‌دی
دیدی : تکری بردر و سن حق رسول
شهادت ایدرم سن ایله قبول
سعادت قاپوسی آچلدی اکا
هدایت نورندن صاچلدی اکا
چو صدق ایله اولدی مسلمان اول
قامو قومی ایله دینه اولدی قول

چون جارود ایمان کتیردی، مسلمان اولدی، کندی ایله کان قومی دخی ایمان کتیردیلر . رسول حضرتی صلی‌الله علیه وسلم شاد اولدی . زید بن حارثه‌یه بویوردی ؛ زمزم قویوسنه ایلتدی . آنده غسل ایله‌دیلر ؛ وضو ترتیبن اوکرندیلر ؛ نماز ارکانن بیلدیلر ؛ حرم ایچنده قیلدیلر . کری رسول حضورینه کلدیلر ، صحبته مشغول اولدیلر . آندن مفخرالانبیا

بيله [١] در . محمدى صورارلر ديديلر . تيز يرندن طوردى . [٢] بر قاچ كافرله قارشى واردى . سلاملاشدى . رسولى صوردیلر . جواب ويردیكه ساحر محمديمى صورارسز ؟ نيدرسز ؟ دينجه جارود ابتدى : « اى كوزسز ! سن اونكله بر شهرده اولورسك ، اونك معجزاتن كورمزميسك ؟ جميع عالم خلقى كوردیلر و ايتانديلر . سن اينانمازميسك ؟ » دينجه اول منبع قباحت و معدن شقاوت و ضلالت كندويه لايق هرزه‌لرسويله‌دى، منع ايده كوردى. بشرمدى [بجره‌مه‌دى]. جاروده اول ملعونك حسدينى و عداوتى و ضلالتى بيلدى . سوزينه اويمادى ، سوردى رسول حضرتنه كلدى، جماعتيله . پس ، خبر اولدى رسول حضرتنه (صلى‌الله عليه وسلم) . دستور ويردى . ايچرى كيردى . جارود جماعتيله ادبله ، حضور ايله اوتوردیلر . باشلادى جارود بن عبدالله رسولك جمالنه قارشى اشبو مدحه آغاز ايله‌دى :

ايا صاحب النور والمعجزات
ايا كامل الذات والصفات
رسول مبين و صديق امين
مفضل قامودن سن اولدك همين

---

[١] بيله = برابر . .
[٢] طورمق = قالقمق .

توضیح

متوسطین آثارنده دخی کورلدیکی اوزره بر عباره‌ده (کلوب ، کیدوب ، واریلوب ، کورولوب) یولنده عطف صیغه‌لرینك تعدد و توالیسی بزه کوره محل فصاحتدر . فقط الیوم آناطولی ولایتلرینك بعضلرنده‌سویله‌نلدیکی وجه‌ایله بونلر مضیٔ شهودی مقامنده و (اولدی ، کلدی ، کیتدی، الخ) معناسنده قوللانلدیغندن بو صورت قدماجه مقتضای شیوهٔ لساندر .

§

(ضریرك ترجمه‌سی صورتی)

— حکایهٔ جارود وقسّ بن ساعده —

ابوالحسن بکری رحمة‌الله‌علیه ایدر [۱] : عبد الله قبیله‌سنده بر رئیس واردی . محتشم کیشیدی. آدینه (جارود بن‌عبدالله) دیرلردی . اول ولایتك اولوسیدی . رسول حضرتنك جاوین [۲] ایشتدی . هم معجزه‌لرین ظاهر کوردی : انشقاق قمر کبی که جمیع عالم خلقنه معلوم اولدی. بس [۳]، جمیع قوم وقبیله‌سنی وتحت یدینك خلائقنی اویدردی، زمان ایله سوردی، مکّیه کلدی . ابو جهله خبر اولدی‌که لشکر کلدی ، رئیسلری

[۱] ایدر = ای ایدر ، یعنی دیر، سویلر. [۲] جاو = صیت، صدا . [۳] بس = ایمدی.

طاغيدوب صباح اولدقده بش يوز باشدن زياده باش كسلديكى معلوم اولوب و ايكى يوز نفردن زياده ديل [اسير] طوتولوب و بكلرى اولان پليد مجروحاً قاچوب كيدركن مرد اولديغى استماع اولنوب غزات اسلام سالم و غانم « الشكر على نعم الله » ديو بن قولكه كلوب بولوشوب ماه مزبورك اواخرنده ذكر اولنان باشلرى و طوتولان ديللرى قره‌جعفر قوللريله يوجه دركاهلرينه كوندريلوب خير دعالرى بركاتيله بز دخى يوز آقلغى اميدنده ايدك كه تكفور جانبندن دولتلو خداوندكاره ايلچى واروب ويرگو قبول ايتمكله تضرعى مقبول طوتولوب محاصره‌دن فراغت ايدك ديو مبارك بتيتلرى سوندك چاوش ايله واصل اولدى و تكفوردن دخى اول حينده بزم ايچون باشقه ويركو كلوب دولتلو خداوندكاره مطيع اولديغيچون قالقيلوب ديمتوقه‌يه عزيمت اولندى . حق تعالى حضرتلرى خيرلر نصيب ايديور . اما ردوسجغه [١] واريلوب شويله‌كه فرصت الويره تأخير و تراخى روا كورلمديكى پايهٔ سريرلرينه عرض اولندى . باقى فرمان رأى عاليشانلرينه مفوّضدر .

بندهٔ كمتر
سليمان

---

[١] ردوسجق = تكفور طاغى .

حاجی ایل‌بك دام عزّه ایله استانبول اطرافنه واریلوب چکمجه قلعه‌سی محاصره اولندقده کشان قلعه‌سی اطرافنه واران قدوة الامراء الکرام اورانوس بك زید قدره دن اولاغ [پوسته‌جی] ایله خبر کلوب دیمتوقه کفاری خذلهم الله تعالی (اندریه) دینیلن ملعون‌ایله سوز برلشدیروب دون [کیجه] باصقینی‌ایچون فکر فاسد ایتدکلرینی اعلام ایله‌مکله زمرهٔ سپاهدن عوض یکیت باشی بیك نفرسوار نامدار ایله برغوس سمتنه کوندریلوب و اورانوس بکه کلوب مزبور یکیت باشی ایله آنده جمعیت ایده‌سك دیو بی [امرنامه، فرمان] یازیلوب تنبیه اولنمشدی. واروب توفیق حق ایله ملاقات ایتدکده برغوس حصاری اطرافندن خیلی طویوملق ایدوب حاضر و مهیا ایکن اشبو سنه تسع و خمسین وسبعمائه شوالنك اواسطنده اندریه [ادرنه] بکلرندن (دیمتری اشتوان چاری) نام پلید دیمتوقه بکیله کلوب اوزرلرینه دون باصقینی ایدرکن اورانوس بك ایله یکیت باشی خبردار اولدقلریچون هربری بر طرفدن پوصویه کیروب و یرلرنده قره جعفر قوللریله بر مقدار غازیلر قویوب فرصت کوزلر ایکن ناکاه سحره قریب کفرهٔ فجره قره جعفر اوزرینه‌دوکیلوب‌میداندهزورتشمه و دوندرشمه[چرخه] اوزره ایکن پوصوده اولان غازیلرایکی طرفن آلوب الله الله دیوکلبانك محمدی ایله آرسلان صاغانه و قورد قویونه طوقونور کبی اطرافلرین قوشادوب قیلیج صوندقلره فی‌الحال هربرین برطرفه

یادکاری اولمق اوزره بر طاقیم مکتوب صورتلری و سائر آثار ادبیهٔ منثوره کورلمکده ایسه‌ده بولنردن رسمی اولان و فریدون بك منشأتنده مندرج بولنان طاقیمی بر چوق تعدیلات و تصحیحاته اوغرامش وبناءً علیه احتجاجه غیر صالح بولنمش اولدیغی کبی مثلا، متأخرین ادبادن اولوب (۱۲۸۲) ده وفات ایدن رفیق بکك (لطائف انشا) نامنده کی منتخبات کتابنك باش طرفنده کویا عثمان غازی زمانننده یازلمش آثاردن اولمق اوزره درج ایدیلن صفت بهاره دائر مقاله نوعندن خصوصی اولانلری‌ده بشنجی، آلتنجی دورلرك محصولات ادبیه‌سندن بولندیغی ارباب تدقیق نظرنده عیاندر . ذکر اولنان عریضه شودر :

صورت عریضه

درکاه عالی و بارکاه متعالی جنابنه [جانبنه] معروض اولان بودرکه :

دولتلو بابام خداوندکار، اعزّالله انصاره، نك خیر دعالری برکاتنده قوکور حصاریله کلیبولی حصارینك تدارکی هرنسنه‌دن کورولوب حق تعالانك عونیله دزدار [۱] لرینه و ارنلرینه [۲] مقدارلی مقدارنجه علوفه وتیمار تعیین قیلنوب دفتر و بوقلامه اولندقدن صوکره سیلیوری بکی اولان ارنلر قوجاغی [۳]

[۱] دیزدار = قلعه محافظی
[۲] ارنلر = ایرمش اولانلر ، خواص .
[۳] قوچاق = بسالتلی ، شجیع .

ینه لطیفی و عالینك بیانله کوره السنهٔ ثلثه اوزره مرتب دیوانی وار ایمش ایسه‌ده مدخلده اشارت اولندیغی اوزره تیمور فترتنده قضایه اوعرایه‌رق ضایع اولمشدر . اکر بویله اولمایوب‌ده دیوانی کورلمش و معاصرلرینك اشعاریله مقایسه ایدیلوب تفوق و تقدمی ثابت اولمش اولسه‌یدی شیخینك مقامنی بوکا ترك ایتمکده تردد ایدلمزدی .

بروسه‌لی بلیغ، نیازینك ترجمهٔ حالنی یازدیغی صیره‌ده « بیلدیریم بایزید خان عهدنده ظهور ایتمشدر » دیدیکی حالده « (۹۱٤) ده وفات ایله‌دی . بروسه‌ده زاویهٔ زینیه‌یه مدفوندر » دیمه‌سی اثر ذهول و اوتاریخده وفات ایدوب بروسه‌ده مدفون بولنان نیازینك بروسه‌لی نیازی اولمه‌جغی اربابنه غیر مجهولدر.

*
* *

برنجی دوره عائد تورکجه آثار نثریه‌دن بوکون الده همان برشی یوق کبیدر . بونلردن بزم کوره بیلدیکمز ایسه شهزاده سلیمان پاشا طرفندن روم ایلیده‌کی مظفریاتی مشعر پدری اورخان غازی‌یه یازیلان عریضه ایله ارضروملو مصطفی بن عمر الضریر نامنده بر ذاتك مصر ملکی سلطان ابو سعید برقوق بن انسك التماسیله (۷۷۹) تاریخنده ترجمه ایله‌دیکی (سیرالنبی) کبی بر قاچ کتابدن عبارتدر . کرچه بعض تاریخ کتابلریله اسکی انشا مجموعه‌لرنده کرك او دورك کرك اونی تعقیب ایدن دورلرك

(آفتاب)، (شکار)، (آب) ردیفندهکی قصیدهلری بوکا نظیره واقع اولمش ایمش .

پاشا (قصر) قصیدهسنی [۱] بونك :

آهوی فلك چرخ پلنکندن امیندر
شیر علمك سایهسنی ایدهلی ملجا

بیتلی قصیدهسنه حرفیاً نظیره اولهرق سویلهمش که او بیت شودر :

آهوی فلك کوردی سحر شیر لوا کی
خون جکرندن دم صبح اولدی هویدا

بو بیت دخی بونك ایمش :

زلفك کیجهسنده باشمه کون طوغه برکون
تحقیق ایسه کر نکتهٔ (اللیلة حُبلی)

کندیسی قرامانلی اولوب بیلدیریم بایزید عصری شعراسندن ایمش . اکثر اوقاتی پادشاهك مدایحنده کچیرمش ایمش .

پادشاه مشار الیه وصفنده اولان ملمع بر قصیدهسندن :

بیلدیریم خان ابا یزید الوقت
حامی الملك و ماحی الاعدا
تو تهمتن تنی، سکندر در
توسکندر دری و دارا را

[۱] طوپ قاپو سرایی حقندهکی قصیدهٔ تاریخیهدر .

ایمدی واجبدر بزه اشبو ثنا
دییه‌وز الحمدلله اوّلا

خاتمه‌سی‌ده شودر :

بو خلیلی یاری قیل یا مستعان
دوزخ او دین آکا ایله بوستان
سن شو لطف ایصی [١] کریمسك قیل کرم
کچ صوچندن هرنه ایسه بیش و کم
بو کتاب (ادرنه) ده اولدی تمام
بونی ترتیب ایله‌دی ، دوزدی امام
بو ضعیف و عاجز و احقر وجود
بو امام مسجد (قاره بولود)

§

کر ایدرسه‌ك سال هجرتدن سؤال
صای سکز یوز ایله داخی یدی سال

نیازی

لطیفی و عالی قوللرنجه شعرای رومك اقدم و مقتداسی بوذات ایمش . شیخی، احمدی، احمد پاشا هپ بونك پیرولری ایمش . حتی احمد پاشانك اکثر قصائدی، از جمله (لعل)،

[١] ایصی = صاحب .

بیتیله مصدّر اولان قطعه سلیمان چلبینك دكل ، نابی دوری شعراسندن امام زاده والی نامنده بر شاعر كدر .

§

ادرنه‌ده (قاره بولوت) مسجدی امامی خلیل. كه شیمدی یه قدر نه تذكره‌لرده ، نه‌ده باشقه بر یرده نامنه بیله تصادف ایدیله‌مه‌مشدر ، سلیمان چلبینك مولدینی حضرت فاطمة‌الزهرا [ر . ع] نك واقعهٔ وفاتنی الحاق ایله‌مك صورتیله تذییل ایتمشدر . ٥٨ صحیفه‌دن و هر صحیفه‌سی ١٢ شر بیتدن متشكل اولان بو منظومه شویله باشلار :

اوكدین اللهی كتوره‌لم دیله
سوزه آندن باشلایه‌لم درد ایله
كیم كه اللهی كتیرسه دیلنه
كیمسه طورماز اولور آنك اوكنه
كوجنه زنجیر طورماز قیریلیر
طاغ و طاش اولسه یرندن آیریلیر
زیرا اللهی آكیجق بیل یقین
اولور الله آكا البته معین
بر كیشی كیم بر ایشه بنیاد ایده
یكدر اوّل الله آدین یاد ایده
هم حدیث ایله بیلورز آنی بز
الله آدنسز بر ایش اولماز تمیز

چوق تمنا ایتدیلر حقدن بولار
کیم محمد امتندن اولهلر
کرچه کیم بونلر دخی مرسلدرر
لیك احمد اکمل و افضلدرر

عقدالجواهرینی بدیهی [بالبداهه] نظم ایدوب کبار و صغار هزار تحسین ایتهلریله نظم مولدنبی علیه‌السلامه شروع ایتمشدر. الحق اویله برکتاب بلاغت مآبدرکه تمغازدهٔ دست قبول سلطان الانبیا اولمغله زواج و اعتباری روز بازار حشرهدك کساد بولماز و هرسنه شهرین ربیعینده میان جمعیتکاه امّت مرحومهده :

هم سلیمان فقیره رحمت ایت
همدمن ایمان ، یرینی جنت ایت

منظومهسی قرائتی عقیبنده یکسره مجمرهٔ افواه ناسدن صدور ایدن اتحاف فاتحة الکتاب ایله روح شریفنه شمیم دعا منقطع اولماز »

سوزناك و مؤثر اولدیغی قدر سهل ممتنع اولان بو منظومهٔ شریفهیه بر چوق شعرا طرفندن نظیرهلر سویلهنلدیکی حالده هیچ بری بونك مظهر اولدیغی رغبتی بولهمامشدر . همان سراپا صحائف حافظهٔ امتده منقوش اولدیغندن مثال ایرادینه حاجت کورولهمهدی . باش طرفندهکی :

« ای خدادن لطف و احسان ایستهین
مولد پاك رسول الله کل »

پاشانك هم مشربی و احیاناً سر حلقهٔ بزمنه داخل اولوب مصاحبتیله شرف کسب ایدن همنام مؤدبی ایدی . بعده سلطان بیلدیریم بایزیدك دیوان همایونی امامی اولوب آستانهٔ حضرت امیره انتساب تامی اولمغله اشارت علیه‌لریله نجه ایام جامع کبیرده مقتدای انام اولدی» . کنه‌الاخبار صاحبی عالی :

« لطیفی، تذکره‌سنده مزبوری الحاج عوض پاشا اولادندن « عطایانی » نام شاعر قدیمك برادریدر دیدیکی خطای فاحشدر ؛ زیرا مزبور [عطایی] سلطان مراد سابق [ثانی] دورنده اولمغله سنین متعدده‌یه توفیقی مشکلدر . » دیمشدر .

او تاریخده بر تاجر عجم یاخود ، لطیفی قولنجه کرسی نشین بر واعظ « لانفرّق بین احدٍ من رسله » نصّ کریمی تفسیرندن دم اورورکن معنیٔ شریفی وجه آخره تحویل ، یعنی « تلك الرسل فضلنا بعضهم علی بعضٍ » نصّ جلیلندن غفلت ایدوب حضرت عیسی‌علیه‌السلامی سرور انبیا علیه‌التحایا جنابنه تفضیل ایلر و بو وجه ایله اهالیٔ شهرك اعتقادینه خلل ویروب زعمنجه نجه فلسفیات سویلر .

او اثناده مشارالیه دخی :

اولمایوب عیسی کوکه بولدیغی یول
امتندن اولمق ایچون ایدی اول
هم دخی موسی الندهکی عصا
اولدی آنك عزتینه اژدها

دینیلن قصبه‌یه کلوب اقامت و پدرینك قیرشهرنده وفاتی اوزرینه اوراده توطن ایتمش و (٧٥٣) ده مرمردن مصنوع ، غایت ظریف ، کوچوك بر جامع شریف ایله اوکنده کندیسنه بر تربه وعرب طرفنده جسیم بر زاویه و بونك جهت شمالیه‌سنده بر عمارت ایله بر حمام انشا ایده‌رك طانوق اوزنی احیا ایله‌دیکندن قصبهٔ مذکوره بو خیراتك بناسندن صوکره (علوان چلبی قصبه‌سی) نامیله یاد ایدلمکه باشلامشدر .

مورخ عالی دیرکه : تورکی نظم ایله تصوفه متعلق کتابی و خصوصا مشایخدن شیخ عرقین ایله سؤال و جوابی واردر. اول کتاب رتبهٔ عالیه‌سنه شاهددر . کتابك اسمی (اطوار سلوك) ایمش .

سلیمان چلبی

غازی سلیمان پاشانك صالار ایله کلیبولی‌یه عبورنده :

یاقاسن روم ایلینك دست تقوی ایله آلمشسك
کرامت کوستروب خلقه صویه سجاده صالمشسك

بیتنی سویله‌مش اولان شیخ محمودك نبیره‌سی ، یعنی قیزینك اوغلیدر . سلطان اورخان زماننده بروسه‌ده دنیایه کلمشدر . بلیغ بروسوی « کلدسته » سنده یازارکه : « مشارالیه سلیمان

زهره‌یی کور کیم نجه‌در شادکام
اول سماعدن ذوقه غرق اولمش تمام
کور عطارد اول سماعه نه‌دوزر
کوردیکین ایشتدیکن جمله یازار
صوبی کور کیم نجه آقار طورمادین
بر قوماز قنده ایسه یوز سورمه‌دین
پیری کور کیم سجده‌یه اورمش یوزین
اول سماعدن یاوی [۱] قیلمش کندوزین
کور معادندن نجه کوهر بیتر
قوّتندن نجه مشك تر بیتر
کور نباتدن نجه نعمتلر کلیر
اول سماعدن قاموسی لذت آلیر
کور بنی آدم نه ایشلر قاینادیر
اول سماعدن کیم قاموسن اوپنادیر
جمله خلقی اوپنادان اول اوندورر
بو سماعك سازی کاف و نوندرر

عاشق پاشانك (علوان) ، پاخود (الوان) چلبی نامنده بر اوغلی اولوب اوده پدری مسلکنده‌در و پدری کبی الهیاته متعلق اشعاری واردر . عاشق پاشا (۷۲۷) تاریخنده بلاد مصریه‌یه عزیمت ایله‌دیکنده علوان چلبی آماسیه‌ده طانوق‌اووه‌سی

[۱] یاوو، یاوی = ضایع، غائب. یاوی قیلمق = غائب ایتمك.

چرخه کیردی چرخ دون کوندوز دونر [١]
چرخ ایچنده کوستریر درلو هنر
باق بو ازرق پوش صوفی چرخنه
کیم بیله‌سك کندی نه ایمش چرخی نه
صوفی اول اوندن هنوز کرداندورر
یعنی کیم بو چرخ سرکرداندورر
شول بر اوندن قاموسی جنبشه‌در [٢]
کورسه‌ك آکیم هربری بر ایشه‌در
عرشی کور انصافه کیم طورمشدرر
اول ایشیکده نیجه باش اورمشدرر
کرسی کور کیم نیجه طوتمشدر اوزین
محو قیلمش بولماز ایستر کندوزین [٣]
لوحی کور کیم یوزینی طوتمش باقار
الله آدی یازیله دیبوب انتظار
اول زخل کور کیم انی صونمش ایشه
الله امرندن کلوبدر جنبشه
کورنه‌رأی، تدبیر ایلر مشتری
شوندن آلیر شوکا ویریر ملکلری

---

[١] دون، کوندوز . دون وکون = کیجه کوندوز.
[٢] جنبش = حرکت.
[٣] کندوزین = کندیسنی ، کندینی .

کندوسینه کندوسی ناز ایلهدی
کافی نونه اوردی بر ساز ایلهدی [۱]
کاف و نوندن قوپدی نغمات و اصول
کیم ایشتدی آنی ایلك اول اولو قول
« عقل کل » درآدی معروف اول قولك
قامو قولدن ایلك کلوبدر اول بیلك
ـ قالالنبی اوّل ماخلقالله العقل ـ
سازی ایلکین اول ایشتدی صالدی باش
فا ویا و کاف و نونه اولدی باش [۱]
عقل کل ایلکین ایشتدی اول اونی [۲]
قوللغه طوتدی حقه قارشی یونی [۳]
آنك آردنجه ایشتدی نفس کل
اول ایشیکده اول دخی هم اولدی قول
عقل کل باش اول آکا خوش ایلهدی
نفس کل قاتلانمادی [٤] جوش ایلهدی
نفس کل طوردی و چرخ اوردی سماع
جوشه کلدی یبر و کوك طوتدی سماع

---

[۱] « کن فیکون » ه اشارتدر .
[۲] اون = صدا ،
[۳] یون = یوز ، وجه .
[٤] قاتلانمق = و تحمل ایتمك ، طاقت کتیرمك .

غريب نامه‌دن :

الله آدين ايده‌لم اوّل ابتدا [١]
كه آندن اولدى ابتدا و انتها
اوّلك اول اوّليدر بى‌كمان
آخرك هم آخريدر جاودان
جمله عالم يوغيكن اول وار ايدى
شويله اكسيكسز غنى جبار ايدى [٢]
« كل شئ هالك » دن صوكره هم
قالمايه (الاّ وجهه)بى بيش وكم
اول زمانده كيم هنوز يوقدى زمان
بى‌زمان و بى‌مكان واردى اول همان
هر دو عالم اول عدمده غرق ايدى
هم عدم اول اصل يمده غرق ايدى
وار ايدى اول پادشاه بى‌نياز
قنده‌سه [٣] نه ناز وار ايدى نه نياز

[١] بو مصراعده‌كى « ايده‌لم » لفظنده كورلديكى و دها آشاغيلرده تكرر ايله‌يه‌جكى اوزره قدما وزن ايچون بعضاً بر كلمه‌دن حروف حركهٔ اخيره‌يى اسقاط ايله اسكان ايتدكارى كبى بعضاً ايكنجى مصراعده‌كى « آندن » لفظنده واقع اولديغى وجه ايله حروف حركهٔ متقدمه‌يى حذف ايده‌رك ماقبلنك حركه‌سنه وصل ايدرلر.

[٢] بو بيتى مولود ناظمى سليمان چلبى عيناً اقتباس ايله‌مشدر .

[٣] قنده‌سه = قانده ايسه، يعنى « هانكى بر يرده ايسه »

کرچه کیم سویله‌دی بونده تورك دیلی
لیك معلوم اولدی معنی منزلی
چون بیله‌سك جمله یول منزللرین
بیرمه [١] اویله تورك و تاجیك [٢] دیللرین

— ملاحظه —

دقت اولنسون : عاشق پاشا تورك اولدیغی حالده تورکجه یازمق ایسته‌میور و اکر ابنای جنسنك او نعمت معرفتدن محروم قالمامه‌لری ملاحظهٔ مشفقانه‌سی کبی بر سائق وجدانی اولماسه اصلا بویله بر « تنزل » ده بولنمایه‌جغنی آکلاتیور !

تورکجه یازمغی تنزل عد ایدن یالکز عاشق پاشامیدر ؟ خیر، عثمانلی قدمای ارباب علم و کمالنك همان عمومی بویله ! واقعا عربی و فارسینك لسان علم و ادب اولدیغنی مسلم ، فقط تورکجه‌نك هردرلو ترقی‌یه قابل و مستعد اولدیغی‌ده منکر دکل . اکر او ارباب علم و کمال وقتیله عربی‌یه ، فارسی‌یه ویردکلری اهمیت وصرف ایله‌دکلری همتك اوندە برینی اولسون تورکجه‌یه ویرمش وتألیفلرینی بو لسانده یازمغه غیرت ایله‌مش اولسه‌لردی شیمدی تورکجه‌مزی و بالنتیجه معارف و ادبیات قومیه‌مزی باشقه بر حالده بولمقله بختیار اولوردق !

[١] بیرمه، بیرمك = ایکرنمك ، تیکسنمك ، نفرت .
[٢] تاجیك = تورك شعباتندن بر شعبه، بر قبیله.

بو صورت شاهانه ایله برابر سیرتی درویشانه ایدی » .

[کرك مشار الیهه، کرك پدرینه (پاشا) دینلمه‌سی وزرات، یاخود بکلربکیلك ، میرمیرانلق کبی بر رتبه‌یی حائز اولدقلری ایچون دکل ، قدر و منزلت عظیمه صاحبی بولندقلرندن طولایبدر ؛ زیرا تورکجه‌ده (پاشا) و اونك اصلی اولان (باشه)، یاخود (بشه) ایلری کلن، سر آمد معناسنه‌در] .

دیوانندن آلنه‌رق آشاغیه درج اولنان بر قاچ پارچه دخی کوستریرکه حضرتك نظمی بو کون هیچ بریمزك خوشنه کیتمه‌یه‌جك بر حالده‌در . فقط مطالعه و تدقیقندن بزم ایچون مادی، معنوی فوائد کثیره واردر.

صاحب تاریخ عالینك روایتنه کوره ساده تورکجه اوله‌رق برده آل عثمان تاریخی یازمش ایمش .

وفاتی (۷۳۳) ده‌در . قبر شهرنده غایت مزین و مکلف و الآن معمور اولان تربه‌سی زیارتکاه انامدر .

ذکر اولنان غریب نامه‌نك فارسی‌العباره اولان دیباجه‌سنده علمای شریعت ومشایخ طریقتدن بر چوقلرینك عربی و فارسی منظوم، منثور تصنیفات بی‌شمار ایله افکار ناسی تهذیب و تربیه‌یه همت ایله‌دکلرینی سویله‌دکدن صوکره تورکجه اوله‌رق دیرکه :

« بو فقیره‌ده تورك لسانی اوزره بو کتابی نظم ایله‌مك واجب اولدی ، تا که اونلرده اشبو نعمتدن محروم اولمایه‌لر و اعتقاددده طریق ناشایسته‌یه کیتمه‌یه‌لر »

واصل اسمی (غریب نامه) اولان دیوانندن و برده الهیات وادیسنده اوچ بش غزلدن عبارتدر . غریب نامه مثنوی طرزنده و اون باب اوزرینه مرتب بر اثر جلیلدرکه حقیقت انفس و آفاقی تمثیل طریقیله توضیح و آیات فرقانیه و احادیث نبویه وکلمات کبار صوفیه ایله توشیح ایدر. مشارالیه بونی وطنی بولنان قیرشهرنده نظمه باشلایه‌رق (۷۳۰) تاریخنده اتمام ایتمشدر.

اسمی (علی) در . جدّی شیخ الیاس خراسانیدرکه جنکیز فترتنده خراساندن هجرتله آناطولیه کلمش ، قیرشهرنده توطن ایتمشدی .

مریدان و محبانك کثرتی سلطان علاءالدین سلجوقی‌یی قوشقولاندرمغله شیخی شهید ایتمشدر . عاشق پاشا ایشته بو بابا الیاسك اوغلی مخلص پاشانك صلبندن (۶۷۰) تاریخنده قیرشهرنده دنیایه کلمشدر . شیخ مخلص مقامات علیه و کرامات جلیه صاحبی ، مستجاب‌الدعوه بر عزیز ایدی . عثمان غازی ایله بعض غزواتده بولنمش وسلطان غیاث‌الدینك وفاتنده قرامان حکومتی، اهالی و مریدانك الحاح و ابرامیله، بد استقلالنه آلمش ایسه‌ده آلتی آی صوکره بالاستعفا وطننه چکیلوب اختیار کوشهٔ انزوا ایله‌مشدر .

عاشق پاشا دخی اورخان غازی زمانده پدری کبی غزواتده بولنوردی . صاحب تذکره لطفی عاشق پاشا ایچون دیرکه : « مشایخ کبارك اغنیاسندن اولمغله شاهانه عزّوجاهی وار ایدی.

تاریخ ادبیات عثمانیه

دور اوّل

عاشق پاشا

نظم و نثری شامل ادبیاتك بزه سلجوقیلردن انتقال ایتدیکنی، اونك ده عربیدن ، فارسیدن عبارت بولندیغنی مقدمه‌ده سویله‌مش ایدك. حکومت عثمانیه‌نك زیر اداره‌سنه کچن مملکتلر خلقی ذاتاً تورك اولدقلرندن ـ الیوم بقیهٔ آثاری کورلدیکی وجه ایله ـ آزچوق فرقلرله عموماً تورك لسانی اوزره متکلم اولدقلری کبی ایچلرنده شعرسویله‌ینلر دخی وارایدیسه‌ده اوزان عروض بیلمزلردی . مانی ، قوشمه ، ازکی یولنده هپ پارماق حسابیله سویلرلر ایدی .

عثمانلیلرده ابتدا اوزان عروضه تطبیقاً شعر سویله‌ین عاشق‌پاشادر. بناءً علیه مشارالیهی شعر عثمانینك واضع اوّلی عد ایتمك لازم کلیر .

اشعاری، بین الناس (عاشق پاشا دیوانی) دیه شهرت آلان

تاريخ ادبياتدن غايهٔ مقصود ادبياتمزك ادوار مختلفه سيله مؤثر و عاملرينى اثرلريله برلكده كوروب آكلامق وحال واستقبال ايچون مستفيد اولمقدر. اسماعيل صفا ايله هم فكر و هم زبان اولهرق سوزيمزه شوني ده علاوه ايله يهلم كه : طرز تفكريمز ، اسلوب ادبياتمز نه قدر دكشمش اولورسه اولسون اسلافى تتبع كلفتندن مستغنى اولهرق شعر وانشايه ابتدا ايله مكده هيچ برنو هوس ايچون موفقيت تصوّر اولنه ماز. آثار اسلاف صدمات اعصاره سينه كير مقاومت اولان اوابنيهٔ عتيقهٔ معماريه يه بكزركه پيشكاه مهابتلرنده انسانلر ـ خلف بَرْ خلف ـ الى غير النهايه باش اكمكه ، تعظيم ايتمكه مجبور اولور .

ومن الله التوفيق

اسلاف ادبا و شعرانك تراجم احوال و آثار منتخبه‌سنه مخصوص تذكره‌لرله ديوانلردن، منشآتلردن، مجموعه‌لردن آكلاشيلديغنه كوره دور اولدن دور اخيره قدر كلوب كچن ارباب شعر و انشانك عددى بيكلره بالغدر . فقط ايچلرندن مقدلر ، متشاعرلر چيقاريلير و بونلرده بحق تصفيه ايديله‌جك اولورسه بيكى كچمز. بز تاريخ ادبياتمزده فقط اقليتده قالان و ادبياتمزه كلى جزئى خدمت و تأثيرى سبق ايتمش بولنان بر صنف ممتاز و مستثنانك . كه مقدارى ايكى يوزه آنجق واريز ، احوال و آثارينى نظراعتباره آلهرق او اساس اوزرينه بناى تدقيقات و مطالعات ايده‌جكز. شوقدركه اقتضا ايتدكجه (قادرو) مزك خارجنده قالانلرك قبوله قابل اثرلرندن دخى نمونه‌لر ارائه و ياخود « شو دورده فلان و فلان دخى واردر ؛ اثرلرى ده شودر » ديه‌رك موجوديتلرينه اشارتله اكتفا ايله‌يه‌جكز .

برده بر شاعرك ، بر منشينك كمال اشتهارى هانكى دورده ايسه او دورده ذكر ايديله‌جكدر . مثلا احمد پاشا بايزيد ثانى زمانينده وفات ايتديكندن ــ تذكره‌لرك روشنه كوره ــ او عصرده كوسترلمك ايجاب ايدركن بزفاتح عصرنده كوسترەجكز كه كمال اشتهارى و ادبياتجه اولان تأثيرى نقطهٔ نظرنجه مناسب اولانده بو صورتدر ظن ايدرز .

مدخلمزه ختام ويرمزدن اول يوقاريده كچن بر افاده‌يى تكرار ايدەلم :

قدمادن آله‌جغمز پارچه‌لرده — قافیه‌دن ویا باشقه بر سببدن طولایی — املای اصلیلرینه تعرض اولنه‌مایان بر چوق امثالنه تصادف ایدیله‌جکدر . اما صوکره‌لری تورکلردن‌ده فضلا ، ادبا ، مؤلفین ظهور ایدنجه و لسان تعمم و تقرر و شیوه‌جه اتحاد و مشاکله حاصل اولنجه بالطبع بو یولده کی کلمه‌لرده تدریجاً ضبط و ربط آلتنه آلنمغه و املالر یولنه کیرمکه باشلادی.

بعض ذوات اسکی اثرلرك حین طبع و استنساخنده تاریخ ادبیاتجه احتجاجه مدار اوله‌جغی مطالعه‌سنه بناءً تورکجه کلمه‌لرك املای قدیملرینه طوقونلمایه‌رق حالیله ابقاسی طرفنی، بعضلری دخی اوقونوب آکلاشیله بیلمه‌لریچون زمانمزده آلدقلری شکلاره تبدیلی جهتنی التزام ایدیورلر. ایکنجی شقی ترویج ایدنلر « هیچ بر قاعده‌یه تابع اولمایه‌رق مؤلف ویا ناسخنك کیفنه کوره درلو شکلاره کیرن ودها غریبی برعصرده یازلمش عین کتابك همان هرنسخه‌سنده باشقه باشقه املالرده کورولن کلمه‌لرله او عصرده عموماً قبول و استعمال اولنان طرز املا بودر دیه نصل حکم ایدیله‌بیلیر؟» دییورلر . بزده بو ایکنجی رأیده بولنانلردن اولدیغمز جهتله آثارقدمادن آله‌جغمز پارچه‌لرك املالرینی ــ عرض ایتدیکمز کبی ، قافیه ضرورتی ویا باشقه برسبب اولمادقجه ــ تسهیلاً للقرائه دکشدیره‌جکز .

*
* *

ایتمشدر . مع مافیه شو حصر اونك قدرینی تخفیفه حمل اولنماسون؛ چونکه فاسد رابطه‌لری ، حشویاتی‌ده طرح ایتمش ، عثمانلی لسانك غرب ادبیاتی ، غرب افکاری ایله امتزاج ایتمه‌سنه بدرقه اولمشدر . بو شیلر لسانی اصلاح نقطهٔ نظرندن عظیم بر همتدرکه ملت پایدار اولدقجه او ذاتك خدمتی خاطرهٔ ادباده قاله‌جقدر ».

*
* *

لسانمز عصردن عصره نصل تحوّل ایتمش ایسه لسانی تشکیل ایدن لغاتك صور املائیه‌سی‌ده آز چوق تبدلاته اوغرامشدر . بر زمانلر ، خصوصیله ایلك دورلرده علما ، ادبا ، مؤلفین هپ عرب ، عجم ، کورد و سائر اقوام مترقیه و متمدنهٔ اسلامیه فضلاسندن اولدقلری جهتله احیاناً تورکجه اوله‌رق یازدقلری آثار نظمیه و نثریه‌لرنده نه قدر تورکجه کلمات وار ایسه عربی وفارسی کلماتی کبی حروف حرکه‌دن عاری وکندی شیوهٔ تلفظلرینه موافق اوله‌رق مثلا (ایدوب) ی (ادب) ، (طاغ) ی (طغ) ، یاخود (تاغ) ، (طوغرو) یی (طغر) ، (هانکی) یی بعضاً (خانسی) ، بعضاً (قنغی) شکلنده یازمشلر و تورکارده بونلره اتباع ایتمش ، یاخود اتباع مجبوریتنده بولنمشلردر . بناءً علیه اعصار قدیمه‌دن قاله آثار کاملاً بویله اوقونماز ، یاخود قرینه ایله اوقونور ، آ کلاشلماز کله‌لرله مالیدر . نیته کیم آثار

خارجیه‌ده فنارلیلرك رأیلریله حرکت ایتدیلر . اکثریا سیاسی محرراتی دخی اونلره قلمه آلدردیلر . لسان عتیق یونانیده ایسه جمله‌لر بر درجه‌یه قدر بربرلرینه مربوط و صنایع لفظیه دخی ملتزم و مطلوب اولدیغندن امور خارجیه‌یه مأمور اولان رجالمز لسان‌سیاسی فنارلیلرینك یازدقلری‌صورتدر ظننه‌دوشه‌رك او یوله تقلیده باشلادیلر .

بو طرز انشاء سکسان سنه‌دن بری تدریجاً دوائر حکومتك جمله‌سنه انتقال ایتمشدر . غریبدرکه رشید پاشا آمدجی ایکن نه قدر مضبطه قلمه آلمش ایسه جمله‌سی طرز جدیده موافق اولدیغی حالده صوکره‌لری اوده بر درجه‌یه قدر اصول معهوده اوزره ، یعنی مربوط جمله‌لرله یازی یازمغه باشلامش وعالی پاشا ایسه محتاج قالدیغی زمانلر ، یعنی دائرهٔ سلسله‌ده حقیله تصویر مرام بالطبع غیر ممکن و عکسنده لزوم قطعی بین بولنان ایشلر مستثنا اولمق اوزره بوتون بوتون نسق معهوده اقتفا ایتمش ، فضله اوله‌رق انشاسنده سجعلر دخی التزام ایله‌مشدر . شو ایکی ذاتك بو یوله رغبت کوسترمه‌لرینه سبب ایسه کرك قولاً کرك فعلاً غیر مصیب اولان بر شی بر ملتك اخلاقنه کچدیکی کبی اوندن انحراف ، تعبیر آخرله ، ذهاب عامه‌یی شاق ایتمك ارباب تمیز ایچون‌ده مشکل اولمه‌سیدر .

شناسی مرحومك یوقاریده تذکیر اسمی مناسبتیله شونی علاوه ایتملیزکه بو ذات جمله‌لرده یالکز فصل اصولنی اعاده

آشاغیلرده ، عائد اولدقلری دورلر صیره‌سنده کورولوب آ کلاشیله‌جنی اوزره قدمانك آثار انشائیه‌سنده شیمدیکی کتابت رسمیه‌ده و اوندن سرایتله بعض محررات خصوصیه‌ده بر قاعدهٔ کلیه حکمنده بولنان مسلسل ، متصل عباره‌لر کوروله‌مز . بو ، بالنسبه یکی بر طرز انشادر .

صدر اسبق سعید پاشا ، اخیراً (غزته‌جی لسانی) عنوانیله تألیف و نشر ایله‌دیکی بر رساله‌ده بورالرندن بحث ایدرکن معلومات آتیه‌یی ویریور :

« بعضلر ظن ایدرلرکه طرز جدیده اساس اولان مفصول جمله‌لری شناسی احداث ایتدی . سبق ایدن تفصیلات اثبات ایدرکه حقیقت اویله دکلدر . بوندن سکسان سنه اوّله قدر کرك تاریخ لساننده کرك مکاتبات رسمیه‌ده جمله‌لر منقطع ایدی. جمل مفصوله ایله یازی یازمق اصولی تقریباً (١٢٤٥) تاریخنه طوغرو باشلادی . ملتمزك لسان تحریرنده بو انقلاب کلی‌یه سبب نه اولدی ؟ مسبب کیملردر ؟ بونلری‌ده بیان ایده‌لم :

علت فاعله فقدان تمیزدر . سبب اولانلر ایسه فنارلیلردر [١] ؛ چونکه علی الخصوص (١٢٤٥) دن (٢٥٠) تاریخلرینه کلنجه‌یه قدر ریاست کتابت مسندنده اولانلر امور

---

[١] عصرلرجه مدت خدمت دولت علیه‌ده بولنمش بعض روم معتبرانی عائله‌لریدرکه فنار جوارنده اقامت ایتدکلریچون « فنارلیلر » دینیلیر .
— اصلدن —

بحث و مناظرت) یوللو ترکیبلر یاپمادقجه و لو ذاتاً نه درجه مهارت پروران شعر و انشادن اولورسه اولسون سویله‌دیکی ، یازدیغی شیلری کیمسه‌یه بکندیره بیلمك شویله طورسون حتی نشرینه بیله جسارت ایده‌مه‌دیکندن هپسی‌ده خواه و ناخواه معلوم اولان واری‌یه کیدرلرمش‌که بوندن طولایی بر درجه‌یه قدر معذور طوتلمه‌لری ایجاب ایدر . یوقسه اونلر نظمده نقطه‌سز حروف ایله دیوانلر ترتیب ایتمك ، هر مصراعی عندالحساب طوغرودن طوغرویه و بونلرك آحاد و عشرات و مآتی باشقه باشقه حساب اولنسه اونلر دخی آیریجه برر تاریخ چیقه‌جق یولده قصیده‌لر سویله‌مك ، نثرده ایسه هر سطرینك ایلك و صوك کلمه‌لری صیره‌سیله یازلسه اونلردن‌ده دیکر رساله‌لر پیدا اوله‌جق صورتده کتابلر تألیف ایله‌مك ، الفاظ و عباراتنك ظواهر معانیسی بر وقعه‌یه دلالتده نه قدر مکمل ایسه رموز و تلمیحاتنك لدنیات احواله اشارتی دخی او درجه مطابق کورولمه‌جك طرزده تألیفاته موفق اولمق قبیلندن خرد فرسا بر طاقیم خوارق معرفت وجوده کتیرمکه صالح ذکا و دها اصحابی عادتدن زیاده حقیقت و طبیعته اتباع ایتسه‌یدیلر شبهه یوق‌که شیمدیکی طرزده دخی مهرهٔ ارباب ادبی اعجاز و فقط خلقی تمامیله مستفید ایله‌یه‌جك بدایع عرفان براقیرلردی. اوحالده ایسه هم‌لسانمز حائز اولدیغی موقعه لایق برحالده بولنورهم‌ده خلقك برجوق زمان اوّلدن بری افکاری تربیه ایدلمش اولوردی ».

« لفظ و شیوه یه عائد اوفاق تفك فرقلر » دیمکدن مقصدم ، بر اثرعاجزانه‌ده سویله‌مش اولدیغم وجه ایله، برزمانلر یازیلان بر شیده نه قدر غیر مأنوس کلمات و تعبیرات بولندورولورسه او قدر صنعت و مهارت کوسترلمش صایيله‌رق اثرده ، مؤثرده مقبول اولور ایکن بوکون بو صورت مردود نظراعتبار اولمرق آشنا لفظ و تعبیرلر استعمالیله افاده‌نك بر درجه‌یه قدر ساده‌لشدیرلمش اولمسندن عبارتدر . یوقسه مجدّد ادب عد ایتدیکمز رشید پاشا دخی داخل اولدیغی حالده بر چوق ادبا و محررینك آثار و مقالاتنده و علی‌الخصوص محررات رسمیه‌ده کورلدیکی اوزره لسان انشامز بر درلو لطافت اصلیه‌سنه لایق و ذوق و طبیعته موافق بر شکله قونولهمایوب حالا او مسلسل ، متصل عباره‌لرله تکرار تکرار مطالعه و دور و دراز تأمل و ملاحظه ایدلمه‌دکجه بر معنی استخراج اولنه‌مایه‌جق درجه‌ده مغلق ، معقد ، بناءً علیه قواعد فصاحتمزه کلیاً مغایر بر حالده بولندرمق اصول سقیمندن واز کچیلهمه‌مکده‌در .

استاد اکرم (تعلیم ادبیات) نده اسالیب انشادن بحث ایتدیکی صیره‌ده استطراداً شو ملاحظاتده بولنیور :

« اسلافك زمانلرنجه بر منشی ، مثلا بر آدمك مهارت لسانیه‌سندن بحث ایتمك ابسته‌دیکی حالده هیچ اولمازسه (اشهب سوار مضمار بلاغت و نکته پروری ویکه تاز میدان فصاحت و سخنوری ، قهرمان عرصهٔ جربزه و طلاقت و رستم داستان

و هرنه اولورسه اولسون بر شی متعدد اقسامه منقسم اولدیغی تقدیرده هر قسمی متجانسلریله بر آره‌ده بولندرمق اثر انتظام اولمقله برابر تحریجه سهولتی، بناءً علیه محسناتی موجب اولمغندن اوتهدن بری ترتیب دیوان خصوصنده بو اصوله رعایت، بو عادته تبعیت اولنمشدر .

* *

شیمدی کلهلم آثار نثریه‌یه :

شعریمز ، مقتضای حکم زمان ایله ، بالتدریج بر چوق استحالاته مظهر اولهرق حال حاضرده‌کی شکل مرغوب و مستحسنی اکتساب ایتمش اولدیغی حالده انشامز ـ بعض سفلی طبیعت انسانلر کبی ـ او کهنه قیافتنی بر درلو دکشدیره‌مه‌مش و لفظ و شیوه‌یه عائد اوفاق تفك فرقلردن ماعدا بر اثر تجدد کوسترمه‌مشدر. نشانجی محمد پاشا ، فریدون بك انشاجه نه طریقه کیتمشلر ایسه ویسی ، نرکسی ، دها ضوکره آلی ، نابی و حتی متأخرینمدن عاکف پاشا ، سامی پاشا ، دانش بك دخی او طریق تعقیب ایتمشلر، بلکه اسکیلره رحمت اوقوتهجق درجه‌ده ایلری کیتمشلر. (منشآت السلاطین) دن بر فتحنامه ایله دانش بکك (درعیه) فتحندن طولایی مصر والیسنه یازدیغی تبریکنامه‌یی وبروسه‌لی لامعینك (شرف الانسان) یله سامی پاشانك (رموز الحکم) نی قارشیلاشدیره‌جق اولورسه‌ق صدق مدّعا ثابت اولور .

اونلردن اوّلکی شاعرلردن هیچ برینك آثارنده کورولهمز .

ایشته بونلر بو صورتله دور جدید ادبك مقدماتی اعداد ایتمشلردر. معهذا، یوقاریده برنبذه ایضاح اولندیغی وهردورك آثا ادبیه‌سنده عیاناً کورولهجکی اوزره ، شعریمز ابتدای شیوعندن بو آنه قدر بر چوق انقلاباته اوغرامش اولدیغندن بو تقسیم ادبیات نظمیه‌مزجه و بالخاصه تاریخ ادبیاتمزجه قابل تطبیق و شایان قبول دکلدر .

*
* *

معلومدرکه نظمك قصیده ، غزل ، قطعه و سائره کبی برچوق اشکالی واردر. اسکیلری ـ محضا اسکی اولدقلریچون ـ بکنمهمکی و بیلیز بیلمز زباندراز طعن و تشنیع اولمغی بویوك بر معرفب صایان و« بزده شعرفضولیدن باشلار» دیه‌جك قدر تاریخ ادبیاتمزه بیکانه‌بولنان کروهدن بری (تاریخ ادبیات) نامنی ویردیکی بر اثرنده دیوانلرك ابتدا مناجات و نعوتك ، صوکره قصائد و تواریخك ، دها صوکره ـ صیره‌سیله ـ غزلیات ، قطعات ومفرداتك درجی صورتیله ترتیب اولنمسنی مقام تزییفده بیان و بو عادته بردرلو عقل ایردیره‌مه‌دیکنی اتیان ایدیور. بش اون پارچه منظومه‌دن عبارت بر مجموعهٔ اشعارده بو عادته رعایت اولنمایه‌بیلیر . امّا دیوانلر بونلره مقیس اولهمایه‌جغندن

ضیا پاشا :

باقی‌یه کلنجه نظم کویان
اولدی قدمای اهل عرفان
اوندن نابی‌یه‌دك اواسط
اشعار هنوز دکلدی ساقط
اوندن صوکره کلیر اواخر
بو صنفده شاعر اولدی نادر

بیتلرنده بیان ایله‌دیکی وجه ایله شعرایی ـ قرون تاریخیه‌یه امتثالاً ـ (اوائل) ، (اواسط) ، (اواخر) اعتباریله اوچ دوره تقسیم ایتمش و بو تقسیم بعض ادبا طرفندن دخی قبول اولنمشدر . تقسیم طوغرو اوله‌بیلمك ایچون عاشق پاشادن ، یاخود شیخیدن شیخ‌الاسلام یحیی افندی‌یه قدر کلن شعرایی (اوائل) ، نفعیدن راغب پاشایه قدر ظهورایدنلری (اواسط) ، اوندن شناسی‌یه قدر کلوب ینه اونکله ختام بولان ادبایی (اواخر) قسملرینه ادخال ایتمك و برده شعرك زمانمزده آلدیغی‌شکله نظراً بوکا (متجددین) نامیله برقسم دها علاوه‌سیله ادوار مذکوره‌یی درده ابلاغ ایله‌مك لازم کلیر . دردنجی قسمده ایسه باشده کمال بك اولدیغی حالده استاد اکرمی و (کلدان) صاحبی محمد و عبدالحق حامد بکلرله ادهم پرتو پاشایی ، معلم ناجی‌یی بولورز ؛ چونکه الیوم مرعی ومعتبر اولان طرز بیان و اشکال نظم بو ذاتلرك اثر اجتهاد و ایجادیدرکه

(خورشید وجمشید) ، (شاه وگدا) . (شمع وپروانه) ، (حسن و عشق) یولنده صرف کندی محصول خیالی بر افسانه یازمشدر. بونلرك (خمسهٔ ترکی) کبی منشور اولانلری ده واردر .

قدما عندنده صاحب خمسه اولمق و یاخود بو وادیده بر مثنوی یازمش بولنمق برنجی درجه ده برمزیت وقدرت شاعرانه نك فوق العاده لکنه علامت صایلیردی. حتی لطائف ادبیه دن اولق اوزره منقولدر که: شاعر مشهور ذاتی یه، هیچ سومه دیکی وبکنمه دیکی خیالی ویحیی بکلردن هانکیسی دها شاعر اولدیغنی صورمشلر . « ایکیسی ده شاعر دکلدر ؛ امایحیی هیچ اولمازسه کتابیدر» جواب ظریفانه سنی ویرمش وبونکله هم خیالینك مشرب لاابالیانه سنه تعریض هم ده یحیی بکك صاحب خمسه اولدیغنی ایما ایله مشدر .

مع هذا مسالك شعرانك تعدد وتنوعی سوزلرینك اکثریتی اعتباریله در. یوقسه مثلا رندلاابالی مشرب برشاعرك بعضاً تصوفدن دم اوردیغی کبی صوفیه دن برشاعرك رندانه ، قلندرانه سوزلرینه تصادف اولنور . بونك ایچوندرکه برشاعرك مشرب ومسلکی حقنده صحیح وهیچ دکلسه صحیحه قریب برحکم ویره بیلمك ایچون ــ اثردن مؤثره انتقال قاعده سنجه ــ بهمه حال بوتون آثار و کفتاری کورلمك ایجاب ایدر .

یوللادم سنی کوکل
اونوتدك بنی کوکل
دیردك شیمدی کلیرم
بیل اولدی هانی کوکل؟

*
* *

تخالف امزجه ، قناعت وجدان ، حکم زمانه وعادته متابعت مقتضیاتندن اولهرق سائر افراد ناس کی شعرای عثمانیه‌دن بر طاقیمی ـ ظاهراً وباطناً آداب شریعته تحلیدن عبارت اولان ـ تصوّف وعرفان وحقیقت سمتنی ، بر طاقیمی مسلك مجازی ، بر قسمی طریق فضیلتی ، بر قسمی راه ضلالتی ، الحاصل هر بری بر یول طوتوب وقالنی‌ده حالنه اویدوروب کیمی الٰهیات ، کیمی غرامیات ، کیمی هوائیات سویله‌مش وبوندن باشقه غزل کبی ، قصیده کبی ، تخمیس وتسدیس کبی ، ترکیب وترجیع بند کبی ، قطعه ورباعی کبی اقسام نظمدن هرکس کندی ذوق وطبعنه ملایم کلن بر وادی‌یی اختیار ایله اومقاملرده نغمه پرداز اولمشدر . وسعت خیال وفکر جوّاله مالك اولان بعضلری ده احتساسات قلبیه وسانحات فکریه‌لرینی تبلیغ ایچون بو زمینلردن هیچ برینی مساعد کوره‌مه‌یوب مثنوی یولنی بالاختیار فقط بنه عادته تبعیت مجبوریتیله یا (خمسه) دینیلوب موضوعلری (یوسف وزلیخا) ، (خسرو وشیرین) ، (لیلی ومجنون) ، (وامق وعذرا) کبی قصص مشهوره‌دن برینی ویا بر قاچنی ویاخود مثلا

ایت بر کیجه‌سی یوق کوندوز آشکار
کوستر قدرتی حقك ژاپونیا !

§

غربك قاراکلی بولوب کثافت
چوکمش یره قطعه قطعه ظلمت
هرقطعه‌نك آدی اولمش بردولت
نه‌بلا شونلره باقك ژاپونیا

مانی [بوده مشارالیهکدر] .

کلدی بر حاله کوکل
کلمز خیاله کوکل
آرزولر هپ یاندی‌ده
قالدی بر ناله کوکل

§

دیکله‌یم ایکله کوکل
ایکله‌یم دیکله کوکل
ایمیل ایمیل [١] یانه‌لم
شویله سنکله کوکل

§

[١] آتشك ایچین ایچین یانمه‌سی

نرده کورسه یالین یوزلو بر دلبر
سوداسی اودینه یانمنی ایستر
آتشلر ایچنده آه ایدر کیدر
بو بلالر اونك اوص بهاسیدر

§

ذات پاکی کبی عالیدر اسمی
دولته ، ملته لازمدر جسمی
تکری کولکهسنك صدر اعظمی
عثمانلی خلقنك ملتجاسیدر

§

تکرینك قتنده آغ اولسون یوزی
عدل ایله ایلهدی قورتلری قوزی
نهلازم بویوله اوزاتمق سوزی
دولت کیسنك ناخداسیدر

حیرت افندینك (روس و ژاپونیا) محاربهسی اثناسنده سویلهدیکی (دستان) دن :

ای مشرقدن طوغان مبارك انوار
غربك قاراکلغن ایله تارمار

جناب افخمك بی ریب و کمان
بختی قوتلولرك پیشواسیدر

فائق بكك دستانندن [١]

عشقك ایللرینی خراب ایلهین
قانلی قیلیجكك ماجراسیدر
صینیق یورکلری یباب ایلهین
کیرپیكك اوقلری ، قاشك یاسیدر

§

کوکل اوجاغنده عشق اودی یاندی
تکرینك اونده چراغ اویاندی
سینهم کُل کُل اولدی قانه بویاندی
وارسه عشقك بوده بر صفاسیدر

§

قاره بختمدنمی نهدندر عجب
عقلم ، فکرم ، صبرم هدر اولدی هپ
کوکلمیدر بیلمم حسنکمی سبب
بیلنمهین ایشته هپ بوراسیدر

§

[١] عالی پاشا حقنده در .

بر نظر ایله‌ین صولوق یوزیمه
دیرکه عاشقلرك بی ریاسیدر

§

صدق ایله زمانده صدّیق اکبر
عدل و سیاستله حضرت عمر
زهد ایله حیاسی عثمانه بکزر
عرفان ایله وقتك مرتضاسیدر

§

باغشلار قلمی بزه‌لره قوّت
رأییله انتظام بولور ممکت
ویرلمش کندینه هر درلو حکمت
ادب مجلسنك (بایقرا) سیدر

§

دور سامیسنك خلقه هر کونی
اولدی سماحتله سوینج دوکونی
بر مکی دینیلن ایران دوشکونی
باب احسانك بر کداسیدر

§

ای آصف جهان ، خدیو ذی شان
یکانهٔ دوران ، فرید زمان

كوزلك كوكنك پارلاق كونشى
محبت افقنك بر ضياسيدر

§

قورلمش قاشلرى قضا كمانى
تيتره‌در كيرپيكى اوقى هر يانى
قتنده حلالدر قامونك قانى
بوده خلقتنك مقتضاسيدر

§

مرحمتى يوقدر ديكله‌من آهى
بيك عاشق اولدورور هر بر نكاهى
اجل ديدكلرى امر الٰهى
غمزه‌سنك قديم آشناسيدر

§

پك يخشيدر اونك شيرين لقاسى
هر سوزى ، محبتى ، طور و اداسى
ذرّه دكلى امّا يوقدر وفاسى
دم اورسه‌ده قورو ادعاسيدر

§

دوادر قان يوتمه دردلى اوزيمه
جلادر آغلامق ياشلى كوزيمه

فلکك کینه‌سی یرین بولدیمی
کل یاناغك رنك رویی صولدیمی
عجبا چورودی طوپراق اولدیمی
اوپوب اوقشادیغم او یاموق اللر

§

تغیرلر کلوب جسم سمینه
دوکلدیمی سیاه ابرو جبینه
صیرمه صاچلر یاییلدیمی زمینه
طاغلدیمی قوقلادیغم سنبللر

پرتو پاشانك دستانندن [۱]

بو دلی کوکلك جوشغونلغی وار
ظلم او یوصمه‌نك مبتلاسیدر
یتیرمش صبرینی بیلمم نه آزار
عشق ایلینك اسکی بدلاسیدر

§

اویله بر یوصمه‌در کیم هیچ یوقدر اشی
کیم کورسه بکنمز او ماهوشی

---

[۱] صدر اسبق محمود ندیم پاشا مدحنده.

آره صیره صدور ایدن غیر مطرّد نوحات مأیوسانه قبیلندن اولهرق سویله‌دکلری سوزلر میانده دقیق و رقیق خیالاتی، سوزناك ومؤثر حسیاتی متضمن، بناءً علیه صحیحاً «شعر» اطلاقنه سزا کوزل پارچه‌لر بولندیغی قابل انکار دکلدر. ازجمله عاکف پاشانك، حفیدینك وفاتندن طولایی مرثیه کونه سویله‌دیکی مشهور شرقی ایله ادهم پرتو پاشانك، مناسترلی فائق بکك، خواجه حیرت افندینك آشاغیده نقل ایله‌دیکمز دستانلری، مانیلری بویوله‌کی شعرلرك اك لطیفلرندندر :

شرقی

طفل نازنینم اونوتمم سنی
آیلر، کونلر دکل کجرسه یللر
تلخکام ایله‌دی فراقك بنی
چیقارمی خاطردن او طاتلی دیللر

§

قییه‌ماز ایکن اوپمکه تنك
شیمدی نه حاله‌در نازك بدنك
آ کدقچه کلشنده غنچه دهنك
یانسون آهم ایله کول اواسون کللر

§

و تنسیق کلام خصوصنده بك مساعده‌کارانه طاورانمش اولان قدمانك و برده اعوجاج طبیعت اصحابنك اشعارنده کورولور . یوقسه متأخرینك ، ازجمله یوقاریده اسملرینی صایدیغمز شاعرلرك و بونلرله برابر کمال ، عارف حکمت ، علی روحی ، عونی ، ناجی کبی استاد و صاحب ذوق سلیم اولانلرك اشعارنده همان هیچ یوق کبیدر . ثانیاً لسان علوئ شعر محاوره و مخابره لسانی دکلدرکه ارتجال آرانلسون ؟ بونده آرانیله‌جق بر شی وارسه اوده بلاغت ادا و علوّیت مؤدادن عبارتدر . اکر الیوم معروف و مستعمل اولان اوزانی برآز دها توسیع و تنویع ایده‌بیلیرسه‌ك ظن ایدرمکه ایسته‌ندیکی کبی ارتجال مقصدینی دخی استحصال ایتمش اولورز .

— استطراد —

حساب بنان اوزره سویله‌نیلن سوزلری « شعر » دن عد ایتمه‌یشمز و « یاوه » تعبیریله یاد ایدیشمز او وادیده‌کی سوزلرك اکثریتی ، یعنی کویلو ، چوبان مقوله‌سی امّی وعامی کیمسه‌لرله افکار وحسیاتجه اونلردن فرقی اولمایان ساز شاعرلرینك آغیزدن ایشیدیلن ویا مجموعه‌لرده کورولن سوزلرینك ماهیتی اعتباریله اولدیغنه شبهه ایدلمه‌سون . یوقسه اسکی و یکی بعض افاضل شعرامزك آز مایش طبیعت یولنده ، کیفه تبعیتله ویا برماتمزده‌دن

بز بونجه عصرلردر عرب وعجم ادبياتيله مألوف واونلرك ذوق و حسلريله متذوق و متحسس اولمشز، و لوكه ملّى اولسون، بو مقوله كوهى و صحرائى سوزلر شيمديكى حالده بزجه ذرّه قدر تأثير حصوله كتيره مز . عينيله بر جسد بى روح كبى قارشيمزده جامد و بارد طورور . حال بويله ايكن و زمانمزده اكرم ، عبدالحق حامد ، توفيق فكرت ، اسماعيل صفا كى جدّى و حقيقى شاعرلريمزك اشعارنده كورلديكى اوزره اوزان عروضمز هردرلو افكار و حسياتى تماميله تبليغ و تصويره مساعد اولدقدن باشقه نغمات موسيقيه كبى بر آهنك لطيف مخصوصى حائز ايكن اونى ترك ايله پارماق حسابنى احيايه قالقشمق بر قالب بى جانه روح تازه افاضه ايلهمك و ميال اعتلا اولان طبيعتلريمزى اووديلره سوق و اماليه چالشمق عنقالرك مقرّ زاغ و كلاغ اولان ويرانه لرده لانه ساز اولهسنى ايسته مك قبيلندن بر سعى بى سود ، بر تمنّى محالدر .

اما بعض ذوات، اوزان عروض ديديكمز وزنلر اساساً عرب و عجم لسانلرينك كلمات و تراكيبنه مخصوص اولمق اوزره دوكلش برر قالب حكمنده اولهرق طبيعةً اونلردن بوس بوتون آيرى اولان تورككه مزه موافق كلهديكندن اشعاريمز اماله ، مد ، قصر كبى عيوب و نقائصله مالى و بناءً عليه حسن طبيعيدن غير خالى اولديغى و ارتجاله محل اولماديغى رأينده بولنيورلر . اوّلا اماله ، مد ، قصر كبى نقايص انتخاب كلمات

دیور . واقعا عثمان غازینك .

کوکل کرسته‌سیله بر یکی شهر وبازار یاپ
ظلم ایله‌مه رنجبرلره، هرنه ایسترسه‌ك وار یاپ

بیتیله باشلایان منظومهٔ مشهوره‌سندن دخی استدلال اولنه‌جغی وجه ایله حساب بنان اوزره شعر تنظیمی پك اسکی زمانلردن بری معلوم ایدی. فقط او زمانلرده بیله بومقوله سوزلر (قوشمه ، ازکی، مانی، دیوان) وبعضاً قائل وناظملرینك منسوب بولندقلری طوائفه نسبتله (وار ساغی) فلان کبی اسملرله اوزان عروضه مطابق و تعریف معروفنه صادق اولان حقیقی شعرلردن تفریق ایدلدیکی کبی بونلری سویله‌ینلرده (ساز شاعری ، چوکور [١] شاعری، قهوه‌شاعری) نامله‌ریله اصل‌شعرادن آیری‌طوتولوردی. الحاصل مانی ، قوشمه ، ازکی یولنده‌کی سوزلر غزللردن ، قصیده‌لردن ، رباعیلردن ، قطعه‌لردن نصل آیری ایسه کوهریلر ، عاشق عمرلر و دها بیلمم کیملر باقیلردن، فضولیلردن باشقه‌در .

بارماق‌حسابیله سویله‌نن یاوه‌لرك من القدیم شعردن عد ایدلمه‌دیکنه بوکون الده لایعد ولایحصا دیوانلر، مجامیع اشعار وسائر برطاقیم منظومه‌لر موجود ومتداول‌اولدیغی حالده‌ازکیلرك، قوشمه لرك، مانیلرك برقاچ عامی واسّمینك مجموعه‌لرندن، چونکلرندن [*] باشقه یرلرده جای قبول بوله‌مامش اولمه‌سیله‌ده ثابتدر .

---

[١] چوکور = طنبوره نوعندن بر ساز .
[*] چونك = مستطیل الشکل و طولاً آچیلوب قاپانیر مجموعه .

هرکه بوکون ولده اینانوبن یوز سوره
یوقسول ایسه بای اولور ، بای ایسه سلطان اولور

بیتلرینه باقانلر آره‌سنده اکثریا بویولده‌کی اسنادات منهج صوابدن نه‌قدر بعید قالدیغنی بیلنلر شو اسنادك قبولنده تردد ایتسه‌لر معاتب اولمازلر . نیته‌کیم ینه سلطان ولد حضرتلرینك اولمق اوزره شیوع بولان وکمال بك طرفندن‌ده اویله تلقی ایدیلن :

بن بیلمز ایدم کیزلی عیان هپ سن ایمشسك
جانلرده و تنلرده نهان هپ سن ایمشسك
سندن بوجهان ایچره نشان ایستر ایدم بن
آخر بونی بیلدم‌که جهان هپ سن ایمشسك

رباعیسی جامینك :

در دیده عیان توبودهٔ من غافل
درسینه نهان توبودهٔ من غافل
از جمله جهان ترانشان جستم
خود جمله جهان توبودهٔ من غافل

رباعیسی ترجمه‌سی اولهرق التنجی دور اساطیر شعراسندن توعینکدرکه (حسب حال) عنوانلی منظومه‌سی طرد یه لرندر .

ضیا پاشا :

فعلن فعلن اولمه‌دن نمایان
پارماق ایله ایدی بزده اوزان

تنکریدن رحمتدر آنُن سُزلری
کورلر اوقُرسا آچِلا کُزلری

قنغی کشی کم بو مُزدن یولوارا
تنکری انك مزدینی بانکا ورا
یوقدِ مالم طَوارم کم وِرم
دوستلغن مالیله بللو کُسترم
مال کم تنکری بانکا وردی بودر
کم بو مالی استیا اول اُسلودر
اسلو کیشینن مالی سُزلر اُلُر
مالنی ورر بو سزلاری آلر

مال طپرقدر بو سُزلر جاندرر
اسلولر اندن قاچر بونده درر
سُز قلور باقی طورر فانی اُلُر
دیریی طوت قوغل انی کم اُلُر

بریوقاریکی منظومه‌لره، برده مشار الیهمایه اسناد ایدیلن :

عجب حدّ‌کجه مولانا سوزی تورکیجه نظم ایلر
کلامندن اولور معلوم کشینك کندی مقداری

سلطان ولدك :

انی کم بن کوردم سن کوراسن
بُنُمْ حالمُ نیتا دورکی بیلاسن
اکر طاشسن اکر تیمور بونوردن
طولاسن بلکه کلّی نور الاسن
ایکی عالم اکر سنك اُلُرْسا
قویاسن عالمی آنی دُتاسن
ارنلر کوکه آغدیلر بو یردن
ارنلرنه بیلا کوکه آغاسن
ظهور درحق سُجیسی اُچق ایجره
اکر طامرسك اندن سن ایچاسن
یاووقل کندوزوکی دلو بیکی
کم انی که دلرسن سن بولاسن
ولد سنی کنشدن بللو کُردی
نیچه سن اوزك اندن کیزلیاسن

§

(ربابنان) دن :

مولانادر اولیا قطبی بلنُك
نه کم اول بیورسا انی قلنك

تنقیدك بو جهتی طوغرودر. آنجق حضرت مولانا [ق. س] بر آز آشاغیده نمونه‌لری کوروله‌جك بیتلر قبیلندن وشطحیات صوفیه نوعندن بش اون بیتدن باشقه تورکجه شعرسویله‌مه‌دکلری و اونلرده تورکجه اولمقدن زیاده چغتایجه اولدیغی و باخصوص کندیلری دولت عثمانیه‌نك تأسسندن اوتوز سنه مقدم ارتحال بویوردقلری جهتله مشار الیهی عثمانلی و عثمانلی شاعری عد ایتمك امکان یوقدر. کرچه سلطان ولد حضرتلری عثمان غازی زمانتی ادراك ایتمش ایسه‌لرده اصلا عثمانلی ملکنه آیاق باصمامش و پدر عالیلری کبی بوتون سنوحات عارفانه‌لری فارسیدن عبارت اوله‌رق یالکز بر ایکی غزل ایله (رباب نامه) اسمنده‌کی مثنویلرینك یوز آلتمش بوقدر بیتی تورکجه نظم ایتمشلردر.

حضرت مولانانك تورکجه ابیاتندن:

کچکدن [کچن] اُغلن سن بزه کل کل
دغدن [طاغدن این] دغدن هی کزه کل کل

آی بیکیسن [کیبسك] سن کُن بیکیسن سن
بی‌مزه کلما بامزه کل کل

§

هرکز این آخر روا باشد هلا ای سنکدل
من زعشقت «اُلدُم» آخر سن منی سومسمیسن ؟»

(تخریب خرابات) ده بوکا دائر اولان ملاحظاتنه عطف نظر ایده‌لم .

کمال دیرکه :

« . . . . افادات سنیه‌لرینك تاریخ ادبیاتمزه هیچ موافقتی وارمیدر ؟ حضرت مولانا و سلطان ولد نه‌جهتله اونودلمش ؟ (مولد) ینك هربیتی سهل ممتنع عد اولنان سلیمان دده نیچون تخطر بویورلمامش؟ شاهدی [۱] نك تورکی آثاری عجبا منظور دولتلری اولمامشمیدر؟ حتی میرنظیفك «منتخبات» نده بیله [۲] بر غزلی واردر. یاخود احمد و نجاتی و ذاتی دنیایه بو صایدیغم ذاتلردن مقدّمی کلمشدر ؟ »

احمد و نجاتی ایله ذاتی بوقاریده اسملری کچن و تورکی سخنه اساس وضع ایدن عاشق پاشادن ، شیخیدن ، احمدیدن چوق صوکره ظهور ایتمش و حتی احمد پاشا ایله نجاتی بونلرك غزلیات وقصائدینه همان‌حرفی حرفنه تقلید ایله‌مش اولدقلرندن

---

[۱] شاهدی = ابراهیم دده . مغنیسالیدر . منظوم لغت کتابی معروفدر . (کلشن توحید) ، (وحدتنامه) اسمنده ایکی منظومه‌سی و سائر اشعاری واردر . مولوی ایدی . (۹۲۷) ده وفات ایتمشدر .

[۲] سلطان محمود ثانی عصری شعراسندن و عساکر مصریه میرآلایلرندن ایکن (۱۲۵۱) ده وفات ایدن احمد نظیف بکدرکه بر (منتخبات) جمع ایتمشدر. اکثری دیوانلری معروف اولان شعرانك قصائد و غزلیات و سائر منظوماتندن منتخب بولنان بو کتاب مطبوع ایسه‌ده نسخه‌سی نادردر .

نوابیده هانکی وزنلری بولمشلر ایسه او وزنلری اخذ وقبول و تعیین ایتمشلر. اکر بیتك مفهومی بزم آکلادیغمز کبی ایسه جهت جهت مردوددر؛ چونکه اویله اولمش اولسه‌یدی اوزان عجمی نوابینك اشعارنده کوروب اوکرەنن عثمانلی شاعرلرینك بالخاصه احمد پاشانك ، نظامینك اشعارنده اونلردن اوّلکیلرك اشعارنده بولنمایان یکی یکی، فضله وزنلر کورلمك اقتضا ایدردی. حال بوکه مثلا شیخی، احمدی قاچ وزنده شعر سویله‌مش ایسه‌لر احمد پاشا و نظامی‌ده او قدر وزنده سویله‌مشلر. فضله وزنده تك بر بیتلرینه دخی تصادف ایدیله‌مز. شوراسی‌ده محققدرکه بز من‌القدیم اشعارده عجم مقلدی اولدیغمز حالده هرنه سببدن ایسه اونلرك استعمال ایتدکلری بحور واوزانك برچوغندن خوشلا- نه‌مادیغمز ایچون اوّلجه طبعمزه موافق بولوب آلدیغمز اون بش ، یکرمی قدر وزنی کافی کوره‌رك فضله‌سنه احتیاج حس ایتمه‌مشز. بو ، اوّل و آخر بویله اولمش .

پاشا ، بو بیتلردن برآز دها آشاغیده :

اسلافده احمد و نجاتی
آواره و دلشکسته ذاتی
تورکی سخنه تمل قومشلر
اما تملی کوزل قومشلر

رأینده بولنیور . بورأی ایله « اوّل سوزه باشلامش نوابی » قولی آره‌سنده‌کی تناقضی بر طرفه براقه‌لم‌ده کمال بکك

ادبیاتمز حقنده کی معلومات و اجتهاداتنك نه قدر خطا آلود اولدیغنی (خرابات) ه یازدیغی مقدمه کوستریور. مشارالیه:

ابتدم شعرای رومی تحقیق
آثار و زمانلریله تطبیق

دیه اسلاف و آثار اسلافه وقوف ادعا ایدرکن:

اوّل سوزه باشلامش نوایی
تقلید ایله فارسی ادایی

دیبور. برکرّه احوال شعرای رومدن بحث اولندیغی صیره‌ده تورکستانلی، دها طوغروسی عجم اولان، بناءً علیه عثمانلیلقله قطعا علاقه و مناسبتی اولمایان علیشیر نوایی‌یی قاله آلمقده نه‌معنی واردر، بیلنه‌مز. ثانیاً اکر مقصد ابتدا تورکجه شعر سویله‌ین نوایدیر دیمك ایسه کندیسی فاتح عصرنده یاشامش بر شاعر اوله‌رق حال بوکه اوندن عصرلرجه اوّل، هم ده چغتایجه دکل، عثمانلی تورکجه‌سی ایله شعر سویله‌ینلر وار ایدی. پاشا بوسوزی متعاقب شو بیتی یازار:

کلمش شعرای روم پیشین
قیلمش او اداده وزنی تعیین

بیتده وضوح تام، دلالت صریحه اولمامقله برابر اویله آکلاشیلیور که کویا شعرای روم پیشین اوزان فارسیه‌یی بیلمزلر ایمش؛ نوایینك اشعاری بورالرده شایع اولدقدن صوکره اوکرنمشلر؛

« نسیانکاه غفلت پناه » اولوب قالمش و بالطبع ایسته‌دیکمز صورتده بر تاریخ ادبیات وجوده کتیریله‌مه‌مشدر . بر زمان تراجم احوال و آثار قدمایه مراق ایده‌رك وظائف مأموریتمدن اختلاس وقت ایده‌بیلدیکجه کتبخانه‌کتبخانه طولاشیر وصحافلردن اشترا واحبادن استعاره ایله‌دیکم کتابلردن، مجموعه‌لردن ماعدا بر چوق آثار قیمتداره دسترس اولهرق جمله‌سندن باشقه باشقه مستفید اولوردم . اکر خصوصی ویا رسمی بر هیأت تشکل ایدوب ده « مقابر متروکه » تعریفندن زیاده « کنوز مطلسمه » تعبیرینه الیق اولان کتبخانه‌لریمز آچیلوب توزلر، طوپراقلر آلتنده قالان و یاخود کووه‌لره غدا اولان مدفوناتی میدانه چیقارلسه کیم بیلیر نه‌قدر قیمتلی ، نه‌قدر نفیس آثاره دسترس اولنور ، هر برندن نه بویوك استفاده‌لر ایدیلیردی ! دریغ و افسوس که احتیاجات علمیه‌مزك باشلیجه‌لرندن معدود اولان بویله بر امر مهمك حیّز آرای حصول اولمه‌سنه هیچ برطرفدن همت ایدلمه‌مش و بوده یاپلمه‌سی لازم بر چوق خیرلی و نافع ایشلر کبی ترك و اهمال ایدلمشدر .

*
* *

آثار اسلافی اك زیاده تدقیق ایدنلردن ، بناءً علیه بویولده اك زیاده صاحب اختصاص اولانلردن بری ده ضیا پاشا مرحوم ظن اولنوردی. حال بوکه تدقیقاتنك نه درجه‌ده ناقص ، تاریخ

سوروقله‌یوب چیقارمق ، صوکره او درسلردن بر (تاریخ ادبیات) یازمق بزم ایچون بر مجبوریت قطعیه اولماسه‌یدی عثمان اوّل دورندن طوتدوه‌رق بو کونه قدر تاریخ ادبیاتمزی یوتون تفرّعات و جزئیاتیله تدقیق ایدردك. حال بوکه بزم المزده کوچوك بر اساس بیله یوق ! شعر و نثریمزده بر موقع ممتازی اولان ذواتك مؤثرات روحیه و عوامل فکریه‌سنی حیفاکه مقابر متروکه کبی منسی اولان صحائف تاریخیه‌مزدن نصل بوله‌بیله‌جکز ؟ » دییور .

واقعا، الده بر (تاریخ ادبیات) کتابمزك اولمامه‌سنه نه‌قدر تأسفلر ایدلسه آزدر. آنجق میدانده اویله برکتابك بولنمامه‌سنی وسائط لازمه‌نك فقدانندہ دکل، بز اخلافك قصور ونقصانندہ ، اهمال و تکاسلندہ آرامق اقتضا ایدر . یوقسه اسلاف کرك کندیلرینك کرك محیطلرینی تشکیل ایدن خلقك درجهٔ وسع و اطلاع و استعداد وقابلیتلری نسبتنده مجمل ، مفصل ، متعدد (تذکره) [١] لر ، درلو درلو اسملرله انرلر یازمشلردرکه بونلر هپ تاریخ ادبیاته دائر برر کتاب ، تعبیر آخرله تاریخ ادبیاتدن برر فصل و بابدر .

نه فائده‌که بزلر بونلرك وجودندن خبردار اوله‌مادیغمز کبی تحرّیلرینه ده همت ایتمه‌مش اولدیغمزدن کتبخانه‌لریمز برر

[١] تذکره = تراجم احوال و آثاره متعلق کتاب . تخصیصاً شعرانك احوالیله منتخبات آثارینی حاوی اولانلرینه « تذکرهٔ شعرا » دینیلیر .

تقلید ایدلدیکی کبی تورکجه‌مزده بر طرفدن تکمل ایتمکده بولندیغی جهتله او دورلرده‌کی شعرائك ساحهٔ اندیشه‌لری اسکیلرله قابل قیاس اولهمایه‌جق درجه‌ده فسیح و لسانلری دها دوزکون ، دها فصیح کورونور .

باقی دوری شعر عثمانینك دور کمالی ، نفعی و نابی دورلری دور اقبالی ، شیخ غالب دوری دور زوالی عد اولنور .

غریبدرکه سلطان مصطفای ثالث زمانندن سلطان عبدالمجید عهدی اوائلنه قدر شعر عثمانی غایت سونوك بر حاله ایکن بردن بره ــ همان بالجمله ادوار ادبیه‌یی کولکده براقه‌جق مرتبه‌ده ــ مشعشع و فیضناك بر دورهٔ ادب تجلی‌نمای ظهور اولمشدر ، که آشاغیده بیان اولنه‌جغی وجه ایله ، دور اخیر ایله دور حاضر آره‌سنده خط وصل حکمنده‌در . شناسیلر ، ضیالر، کاللر، عارف حکمتلر، عونیلر، راتبلر ، علی روحیلر، فائقلر ، اشرف ، ممدوح ، کاظم ، جلال پاشالر، عثمان شمس و سنیح افندیلر بو دوری تشکیل ایدن زمرهٔ ارباب شعر و انشائك صنادیدندر .

علی اکرم بك « الده بر تاریخ ادبیاتمز بولنسه‌یدی ، درسلریمز ــ برر نسیانکاه غفلت پناه اولان ــ کتبخانه‌لردن بعض نفائس پرست ذوائك طوپلادیغی کتب عتیقه‌دن[١]، شورادن بورادن پارچه پارچه ، سطر سطر ، کلمه کلمه طوپلایوب ،

[١] بو عاجزدن و یانان کتابلرمدن کمنابه‌در .

تورك عشايرينك اشرفى اوغوز اولوسى واوغوزك حسيب و نسيب صايبلان قسمى (قايى ايلى) در . قايى طائفه‌سى تورکستاندن خراسانه و اورادن جنكيز وقتنده ايرانه و دها ايلريلره كيتديلر . بر اويماغى اورفه و ارزنجان طرفلرينى كزه‌رك سلطان علاءالدين سلجوقينك براتيله بيله‌جك و آنقره آره‌سنده‌كى اووه‌ده ، (سوكود) و (قاره‌جه شهر) جوارنده قرار بولدى . (٤١٦) اوبه خلقى ايديلر . بكلرى عثمان غازى دشمندن بيله‌جك ، لفكه ، طومانيج ، يار حصار ، خرمنجك ، اطرانوس يكيشهر ، اسكيشهر قلاعنى و جوارينى ضبط ايتدى . (٦٨٨) ده (سلطان اوكى) سنجاغنك بكلكى ايله سرحد دار نصيب اولنه‌رق دولت سلجوقيه‌نك (٧٠٠) ده انقراضيله استقلال بولدى . آناطولى سلجوقيلرينك ممالكنده علما ، ادبا ، بهادران بوتون باشنه طوپلاندى . ايشته اونك خلقنه (عثمانلى) ديديلر . عثمانلينك تربيه و ترقى ايله تشكيل ايتديكى لسان (اوغوز) تورکجه‌سندن ، يعنى تورکمان لهجه‌سندن آيريله‌رق آرتيق لسان عثمانى اولدى »

*
* *

هيچ بر زمان عجم ادبياتنه و اونك عصراً بعد عصر انقلاباتنه تابع اولمقدن قورتوله‌مامش اولان ادبيات عثمانيه‌نك نفعى و نابى دورلرنده عرفئ شيرازى ، فيضئ هندى ، صائب تبريزى ، شوكت بخارى اشعارى رواجياب اوله‌رق هپ اونلر

اونلره (اُسکوت) و (اسکولوت) ، اهل فارس ایسه (ساك) تسمیه ایدرلر. اویغورلر خط و کتابتده رسوخ بولمغله اونلرك لسانی شرقی تورکلر بینندە زیاده منتشر وهرقومك دبیر[کاتب] و وزیرلری اویغوردن منتخب ایدی .

تاتار و مغولك ترکستانه غلبه‌سندن صوکره چغتای خانك ممالکنده محررات بوتون اویغورجه متداول ایدی . اونك ایچون (۷۰۰) سال هجریده « چغتای لسانی » تعبیری شیوع بولمغه باشلامش و بو شرق تورکجه‌سی فارسیيه تقلیداً حرکات بارزه ایله املا قیلنمش ایدی . اسلام ایله مشرّف اولان مغول و سائر تاتارکیده‌رك هپ اویغورجه متکلم اولدی. اوغوزلردن بغداده عسکرلك ایچون کلن اویماقلرك آردی صیره (قایساق)، (سالور) اولوسی دخی ظهور ایتدی. بونلر (٤٠٠) تاریخلرنده اسلامه داخل اولەرق ممتازلرینه (سلجوق) ، عمومنه (غوز ، غیز) و سهواً (تغز) و نهایت (تورکمان) دینمشدر . صحرانشین اولوب شهره داخل اولمایانلره (تورك) و (اوغوز) اسم عمومیسی‌قالمغله ایلریده (تورك) تعبیری قابا کویلو و (اوغوز) ساده و صافدل معناسنه استعمال اولنمشدر . « تورکه شهر ایچی زندان کلیر » کبی مثللر بوندن ناشیدر .

(۵۰۰) تاریخنده حکومتی سلجوقیلر استیلا ایدوب اوغوز ، یعنی تورکمان لسانی تحریر ایدلمکه باشلاینجه اشبو غربی تورکی کلمه‌لر عربیيه تقلیداً حرکات مقصوره‌نك اضماریله ومثلا (اولوب) کلمه‌سی (الب) صورتنده یازلدی.

و فصل کبی عیوب شعریه‌دن عبارتدر ـ بالتدریج مرتفع اولمه‌سیله لسانده حس اولنور مرتبه‌ده کوزلك حاصل اولمشدر .

بوراده لسانمزك اصلی اولان تورکجه حقنده‌ده بر آز معلومات ویره‌لم. احمد وفیق پاشا مرحوم، که تاریخ و لغات ملیه‌مزده‌کی بهرهٔ کاملیله شهرتشعار ایدی ، (لهجهٔ عثمانی) نامنده‌کی لغتنده ، (تورك) ماده‌سنده دیرکه :

« تورك = اصل اولان قدیم سلاله‌نك بریدر [۱] :

شرق تورکلری اویغور، خلیج [قیلیچ]، قارلیخ [قارلق] کبی درت بش اولوسدن ، یعنی ملتدن و غرب تورکلری اوغز ، قپچاق ، بَجَنَكْ [باجاناق] ، قیرغیز ، قانکلو کبی اون قدر اولوسدن عبارتدر .

هجرتدن بش بیك سنه مقدّم تورکلر هند ، توران ، ایران ، بابل سمتلرینه مستولی اولدیلر . برشعبه‌سی الآن هند جنوبیده منتشردر. دیکر برشعبه‌سی ، که قدیم تورانی وکلدانی طوائفیدر، هجرتدن بیك اوچ یوز سنه مقدم ایرانه و بابل ، آثور ، شام دیارلرینه کلدکلری کبی اوغوزلردخی اورالره اقتحام ایتمشلردر. تاریخلرده (اوغوزخان زمانی) دیدکلری بودر . یونانیلر

[۱] نوحك اوغلی یافث ، پدرینك امریله قاپچاقده بر نهر عظیم اولان (بایق) کنارینه کیدوب اقامت ایتدیکی زمان سکز اوغلی وار ایدی‌که الك بویوکی (تورك) اسمنده ایدی . یافث بونلردن تورکی برینه پادشاه ایتمشدر . (شجرهٔ تورکی) .

و یه عجم دیمك اولان ماوراءالنهر شعراسی مقلدلری اولمقله برابر افکار و خیالات شاعرانه‌لرینی غایت محدود بر دائره داخلندن خارجه چیقاره‌مادقلری کبی لسانلرینی‌ده قابالقدن قورتاره‌مامشلردر . بوده ایکی سببدن ایلری کلیر : بری ، او عصرلرده تورکجه‌نك شیمدیکی وسعت و انتظامنه نسبتله پك ابتدائی و قروی برحالده و او حالك تحت تأثیرنده بولنمه‌سی، دیکری‌ده عرب و عجم اوزان عروضنك بوایکی لسانك لغاتنه ، هجاسنه ، طرز تکلمنه کوره وضع اولنه‌رق تورك لسانی ایسه بوس بوتون باشقه اولدیغیچون اوزان مذکوره‌نك تورکجه‌یه قابل تطبیق اوله‌مامه‌سی ، یعنی او قالبلره اویمامه‌سیدر . لکن صوکره‌لری لسان ادب اولان فارسی ایله کثرت توغل و ایتلافك ایجابات طبیعیه‌سندن و تورك لسانی ممالك عثمانیه‌نك همان هرطرفنده باشقه صورتده ، باشقه لهجه‌ده تکلم اولندیغی جهتله وحدت قومیت و لسانجه ادباً و سیاسةً حس اولنان احتیاجك نتایج ضروریه‌سندن اولمق‌اوزره ـ بری برینه اویماز و اونی تکلم ایدن مملکت خلقندن باشقه‌لرنجه آکلاشلماز اولان ـ تورکجه کله‌لر و تعبیرلر برر برر ترك ایدیله‌رك یرلرینه کلمات و تعبیرات فارسیه و عربیه استعمال ایدلمکه باشلانلغله بر طرفدن او قابالقلر یاواش یاواش زائل و بر طرفدن سوزی زور ایله وزنه صوقمق ایچون اختیار و ارتکاب اولنان غیر طبیعی و مخل فصاحت چرکینلکلرکه ـ اماله و زحاف ، وصل

مناسبتی اولوب اولمادیغی کسدیرلدکدن صوکره کندی کندینه آکلاشیلیر . ذوق سلیمك بدویلرده مدنیلردن زیاده بولندیغنه قائل اوله بیلیرمیز؟ واقعا انسانلرك قابلیات تأثری اقالیمه ، عادات و امزجه یه کوره در ؛ واقعا برهنه پا بر حاله بادیه پیما اولان هربدوینك طویغوسزلغنه حکم ایتمکله کاخ نشین قلمرو مدنیت بولنان هرفلسفه شناسك رقت قلبنه قناعت ایلهمك عین خطادر . آنجق بوایکی صنفدن حساسیتلری مساوی ایکی شاعر آییریرده بونلره تصویر حس ایتدیریرسهك شبهه ایتمیهلم که فکری فنون و معارفله تنوّر ایتمش اولانی دیکرینك انسان حالی قدر بلیغ بر افاده ایله تشریح ضمیره موّفق بوورز » .

* *

ادبیات عثمانیه‌نك نظم قسمی اون ایکی دوردن عبارتدرکه شویله‌در :

١ — عاشق‌پاشا دوری . ٢ — شیخی دوری . ٣ — احمد پاشا دوری . ٤ — نجاتی دوری . ٥ — ذاتی دوری . ٦ — باقی دوری . ٧ — نفعی دوری . ٨ — نابی دوری . ٩ — ندیم دوری . ١٠ — راغب پاشا دوری . ١١ — شیخ غالب دوری . — ١٢ شناسی دوری .

برنجیدن آلتنجیه قدرکی دورلر شعر عثمانینك دور طفولیتیدر . شیخی ، احمدی ، احمد داعی ، جمالی ، احمدپاشا ، نظامی ، نجاتی قصائد و مثنویاتده تماماً و غزلیاتده قسماً عجم

اسماعیل صفا مرحومك (ملاحظات) نده بو مبحثه تعلق ایدن بر ملاحظه‌جغی ده اوقومه‌دن کچمه‌یه‌لم :

« معلومدرکه انسانك ادوار حیاتیه‌سی اذواق متخالفه ایله تجلی ایدر . بش یاشنده ایکن اکلندیکمز اویونجاقلردن سکز ، اون یاشلرنده فارغ اولدیغمز کبی او سنده خوشلاندیغمز اویونلردن صوکره ذوق آلامه‌یه باشلادق . تخالف اذواقده دقت اولنه‌جق بر شی وارکه اوده اویونجاقلرك ، اویونلرك تدریجاً جدّیته، یاقلاشمه‌سیدر .

« (اسیر آلماجه) اویونی البته بیکلرله اکلنمکدن جدّیدر . شطرنج اویونی البته نسبت قبول ایتمه‌یه‌جك درجه‌ده (اسیر آلماجه) دن حکیمانه‌در . ایشته انسان مبادئ حیاتنده جدّیته نصل بیکانه ایسه هرلسانك تاریخ ادبیاتنه نظراً ایلك وجوده کتیردیکی آثار شعریه‌ده اکثریتله عمل و حکمته اویله اجنبی اوله‌رق کیتدکجه معقول بر حاله کلمشدر .

« فی‌الحقیقه شاعریت ناطقیتله قائمدر ؛ هر قوم کندی لسانندن بر چوق شعرلر کوسترمه‌بیلیر. آنجق ملل موجوده‌دن برینك شعر دیه کوستردیکی سوزلری دیکرلرینك عینیله او نام ایله، او رغبتله قبول ایتمه‌سی لازم‌کلمز. بونك بکندیکی سوزلرده اوتهکی ینه کندی اعتبارینه کوره نقایص ادبیه‌یه بر چوق مثال بوله‌بیلیر . او حالده هانکی طرفك صورت تلقیسنه التفات ایتملی ؟ بو سؤالك جوابی درجهٔ تمدّنك سلامت ذوق ایله

صوکره دورهٔ اختلاط باشلارکه برقوم، اك یاقین قومشولریله بالاختلاط اونلرك عاداتندن ، اخلاقندن ، ذوقنه ، طبیعتنه اویانلری آلدیغی صیره‌ده بالطبع ادبیاتی‌ده بوندن مستفید اولور. بزم عرب و عجمه ، عربلرك ، لاتینلرك یونانلیلره ، فرانسز و ایتالیانلرك لاتینلره ، روسلرك آلمانلره ، آلمانلرك فرانسزلره تقلید ایتمه‌لری هپ بو دورهٔ ثانیه‌نك الجاآت طبیعیه‌سندندر .

دورهٔ ثالثه ایسه تقلید و اقتباسك ممکن مرتبه کندیسندن مترقی ملتلره تشمیلیله بدء ایدرکه بو دورك حدودی ، نهایتی یوقدر . ایشته بزم و روسلرك فرانسزلردن و بوتون ملتلرك یکدیکرندن استفاده‌سی بو نقطه‌ده‌در. بو اوچنجی دوره برقومك حیات ادبیه و مدنیه‌سنجه تکاملنه خادم بر خطوهٔ مهمه‌درکه اك زیاده دقت و اعتنایه چسپاندر . بالطبع شیمدی بز بو اوچنجی دوره داخلنده بولنیورز .

بزم کبی ملل متمدنه‌نك کافه‌سی لایتغیر احکام تاریخیه‌یه تبعیتله بو ادوار حیاتیه‌یی امرار ایتمشلر و اختلاط ایتدکلری ملتلردن قربیت و بعدیت نسبتیله و صیره‌سیله استفاده ایله‌مشلردر . »

حکمت بکك سوزی بوراده بیتدی . بو ملاحظه‌یی تمامیله موافق حقیقت حال بولورز . آنجق ملل مترقیه‌دن اقتباس خصوصنده بزم ده ملاحظهٔ مخصوصه‌مز واردرکه محل ایرادی بورادن زیاده دور جدید ادبمز اولدیغیچون اورایه صاقلادق .

استلزام ايده‌رك بو سايه‌ده ادبياتمز دخى رفته رفته ترقى وتجدد ايتمشدركه ايشته بو ترقيات و تجددات نظم و نثرجه بر چوق ادوار ادبيه‌نك انكشافنه سبب اولمشدر .

ادوار مذكوره‌يى تعداد و تفصيل ايتمزدن اوّل بالعموم ملتلرك ادوار ادبيه‌سنه عائد اوله‌رق معارفمندان اخوانمزدن احمد حكمت بكك [١] (مصاحبه) عنوانلى يازديغى ملاحظهٔ ادبيه‌دن شو پارچه‌لرى نقله لزوم كوردك :

« بر قومك ادبياتى ، حين ظهورندن وقت تكملنه قدر اوچ دورهٔ طبيعيه‌يه انقسام ايده‌بيلير : اوّلا بر جماعت مليه تشكيله برابر صاف و راكد ، بر نوزادك ايلك سوزلرى كبى آزادهٔ هنر بر ادبياته مالك اولور . بو ادبيات بر روح بداوتك ـ تعبير جائز ايسه ـ ايشلنمه‌مش، جلالنمامش بر فكر خامك ترجمانى ، افق ابتدائئ اطلاعك تصوير طبيعيسيدركه صولردن ، چايرلردن ، اورمانلردن ، قويونلردن ، قارلردن ، كونشدن ، عشقدن، بالخاصه عشقدن سطحى ، ساده برصورتده بحث ايدر. اونده قطعياً برشمهٔ هنر و تفوق ، بر شائبهٔ تقليد و اقتباس بولنمق احتمالى يوقدر ، صرف عندى و صميميدر . بو ، دورهٔ طفوليتدر . تورك ، عرب ، عجم شعراى اوّلينى ايله فرانسز، آلمان ، ايتاليان (توروبادور troubadour) لرى وبوتون ادبيات جهان بو دورهٔ اوليه‌يى كچيرمشدر » .

[١] پشته باش شهندرى .

یوز دلاورك قوندقلری یرلره برابر کتیره بیله‌جکلری بر شی وارسه اوده انجق کندی لسانلریدر » دییور .

فی‌الحقیقه بو دلاورلرك اللرنده‌کی سلاحدن باشقه حمولەلری یوقدی . لسانلری ایسه ـ سیلك دریایه قارشمه‌سی قبیلندن ـ لسان محلیه منقلب اولوب کیتمشدر .

ینه اکرم بك دییورکه : « دور استیلا ، بر دوز استیلا ایدی . او دوردن بز بر ادبیات عثمانیه بکاه‌مکه صلاحیتدار دکلز . مع مافیه دور استیلا پادشاهلری آت اوزرندن اینمکه ، قیلیجی الدن براقمغه (زمان) وامکان بولدقجه ملتك احتیاجات تمدنی نظراعتباردن دورطو تمامشلر ، عثمانلیلرده علوم وفنونك ، شعرك ، صنعتك ، خلاصه ترقیات و احتیاجات‌فکریه وروحیه‌نك حصول و تقرّرینه آز چوق (دکل ، بك بویوك) بذل همت ایتمشلردر » .

عثمانلیلرده علوم و معارفك ، صنایعك ، شعرك ترقیاتنه خدمت ایدنلر یالکز دور استیلا پادشاهلری اولمادیغی ، دور وقوف و انحطاطده کلن پادشاهلردن بر چوغنك‌ده اثرٔ آبا و اجداده اقتفاءً بوبابده خیلی‌خدمت وهمت‌ایله‌دکلری هردورك تاریخ ادبیاتندن بحث ایدیلیرکن کورولەجکدر .

دولت عثمانیه‌نك تمامیله تأسس و تقرریله عثمانلیلرك اقوام متجاورهٔ اسلامیه و بالخاصه عرب وعجمله حاصل اولان اختلاط و تماسی بو ایکی قوم مدنیتنك انوار علوم و معارفندن اقتباسی

علی اکرم بك ، عثمانلیلر بر قاچ یوز چادر خلقندن عبارت اولهرق تاتار بلیه‌سندن قورتلمق واناطولینك داخلندن دها زیاده منبت ومحصولدار اولان ساحله قریب اراضیسنده تأمین معیشت ایتمك ودها طوغروسی انقراضه یوز طوتان سلجوقیه و بیزانس حکومتلرینك خرابه زار اقلیملرنده بر نوین تخت سلطنت وجوده کتیرمك املیله (سوکود) نواحیسنه هجرت ایله‌دکلری زمان کندیلریله برابر بر ادبیات کتیردکلرینی و واقعا عشایرکده ادبیاتی بولنورسه‌ده او ادبیات کندی نوع وجنسنه دلالت ایده‌بیله‌جك بعض صفحات و خواص ممیزه‌یی حائز بولنسه بیله بر (ادبیات ملیه) اولمادیغنی بیان ایله‌دکدن صوکره « عربك بلکه هر قومی ، هر عشیرتی باشقه بر ادبیاته مالکدر. شو قدرکه ادبیات عربیه دینیلنجه بونلرك برنوع‌وشکل مخصوصی وفلان یافلان قبیله‌نك شعری‌دکل ، بوتون قبائل و عشایرك اشعار وآثاری آ کلاشیلیر [١] . ارطغرل بکله برابر کلن عثمانلیلر اویله بر فئهٔ قلیله‌دن عبارت اولماسه‌یدی ، ارطغرل بك برعشیرتك بکی دکل، برملتك حکمداری اولهرق بوتون خلقیله، بر قاچ یوز بیك کیشیلك اردوسیله هجرت ایتمش بولنسه‌یدی « ادبیات ملیه » سنی‌ده برابر کتیرمش اولوردی . بویله برقاچ

[١] بالطبع هر قبیله ویا عشیرته مخصوص کلمه وشیوه فرقلری مستثنادرکه بوراسی بوتون ملتلرده بویله‌در . بناء علیه بو عباره‌ده‌کی « عربك بلکه هر قومی ، هر عشیرتی باشقه بر ادبیاته مالکدر » جمله‌سی بو معنایی متضمندر .

رشاد

تاریخ و آثار دلالت ایدیورکه منظوم، منثور بلیغ سوزلردن، تعبیر دیکرله شعر و انشادن عبارت بولنان ادبیات بزعثمانلیلرده — لسان سیاسی وادبیسی فارسی اولان — دولت سلجوقیه‌دن انتقال ایتمشدر . ینه تاریخ و آثار دلالت ایدیورکه عثمانلیلرده « شعر » عاشق پاشادن باشلار، یعنی بزده اك اوّل شعر سویله‌مکله طانمش وشهرت آلمش اولان ذات اورخان غازی‌عصری‌عرفای فضلاسندن عاشق پاشادر . اما کرك عاشق پاشانك کرك اوندن صوکره ییلدیریم بایزید وچلبی سلطان محمد زمانلرینه قدر کلن سلیمان چلبی و مشار الیهك جدی محمود چلبی ویونس امره وادرنه‌لی امام خلیل کبی ارباب نظمك آثاری هپ آلهیاتدن معدود و غزلسرالق و قصیده پردازلق وادیلرنده، یعنی صرف حسّ وخیاله وغرامیاته متعلق واکثریا مدایح اکابری متضمن اولان « قصیده » طرزنده نظم اولنمش سوزلر کرمیانلی شیخی ایله اونك استادی اولدیغی مروی بولنان احمدیده مشهوددر .

طبیعت شاعرانه‌جه شیخی احمدی‌یه قات قات راجح وایکیسی‌ده بر عصرك آدمی اولمق و اکرچه ییلدیریم بایزید زمانندہ نیازیٔ قرامانی امثالی بعض دکرلی شاعرلر ظهور ایتدیکنی تاریخ خبر ویریورسه‌ده تیمور فترتنده اثرلری محو و نابود اولدیغی کبی اوتاریخلره عائد مؤلفات ادبیه‌دن‌ده همان الده بر شی بولنه‌مامق حسبیله مراد ثانی عصرینی شعر عثمانینك دور اوّلی، یاخود طبقهٔ اولاسی ، شیخی‌بی‌ده عثمانلیلرك شیخ الشعراسی عد ایتمك ضروریدر .

بز علی العموم بلیغ سوزلره « ادبیات » دیمکله برابر بونلرك اك زیاده بلیغ اولانلرینه شعر دییورز ؛ منظوم ویا منثور اولمه‌سنی قید ایتمیورز . مع هذا شعر دینیله بیله‌جك بر سوزك ـ منثور اولمه‌سنه نسبتله ـ منظوم اولمه‌سندن دها زیاده ذوقیاب اولدیغمزی اعتراف ایلیورز .

بز شعری نظم ونثره تعمیم ایدیورز ، اونلر نظمه تخصیص ایدیورلر . بو تخصیص شایع اولمش . شعر دینلدیکی کبی « موزون ومقفی سوز» خاطره کلیور . حال بوکه ـ بالاده کوسترلدیکی وجه ایله ـ اویله موزون ، مقفی سوزلر وار که شعر اولمق شویله طورسون ، بایاغی ادبیاتدن بیله معدود اولهمیور . بالعکس اویله سوزلرده وارکه نیجه منظوماته فائق بولنیور .

وزن، قافیه یوق ایکن شعر وار ایدی . هیچ نطق اولورده شعر اولمازمی ؟ بو حالده شعرك نظمه تخصیصی حادث اولدیغی تبین ایتمزمی ؟

بزم تعریف ایتمکه چالشدیغمز شعر ، طبیعیدر . شعره « موزون و مقفی سوز » دیمك صناعیدر . بو بابده طبیعیلك صناعیلکه البته تقدم ایدر ؛ چونکه انسانك هیچ بکنه‌مه‌یه‌جکی بر سوز منظوم اوله بیلیر . بالعکس پك بکنه بیله‌جکی بر سوزده منثور بولنه بیلیر . اوته کنه شعر دیمکه ، بریکنه دیمه‌مکه نه‌دن مجبور اولسون ؟

. . . . . .

انتهی

ادبیات بلیغ سوزلر ایسه شعر اك بلیغ سوزلردر . شعر ادبیاتك اك منتخب پارچه‌لری اولدیغندن هر شعر ادبیاتدن معدود اولدیغی حالده هر ادبیاتدن معدود اولان سوز شعر اوله‌ماز .

شعر هم نظم، هم نثر کسوه‌سنده تجلی ایده بیلیر. بر سوزه ــ منظوم اولدیغیچون ــ « شعر » در دینیله‌مه‌یه‌جکی کبی ــ منثور اولدیغیچون ــ « شعر دکلدر » ده دینیله‌مز . شو قدر وارکه اکثریت اوزره طبیعت منظوم اولان شعره منثور اولان شعردن زیاده میل ایدر . مثلا لطیف بر فکر نثر ایله شعر دینیله‌جك صورتده افاده اولنسه ، ینه او فکر نظم ایله کذلك شعر دینیله‌جك صورتده بیان ایدلسه طبیعت نظمه نثردن زیاده منجذب اولور . بوده نظمده او طبیعت نواز آهنك مخصوصدن ایلری کلیر . قافیه ایسه نظمك زیور جاذبه افزاسیدر . بونك ایچوندرکه قافیه‌لی نظم قافیه‌سز نظمدن زیاده سویلیر .

ظن ایدرز که شعرك اوتەدن بری ــ بعض قیود سائره ایله برابر ــ « موزون ، مقفی سوز » دیه تعریف اولنمه‌سی ــ بیان اولندیغی اوزره ــ طبیعتك کلام منظومی کلام منثوره ، قافیه‌لی نظمی قافیه‌سز نظمه ترجیح ایتمك استعدادنده بولنمه‌سندن نشأت ایتمشدر ، یوقسه شعرك مطلقا موزون ، مقفی اولمه‌سی ایچون لزوم حقیقی یوقدر .

منظوم سوزه عرفده « شعر » دیورلر ، چونکه بو نامه اك زیاده لایق کورولەجك جاذبه‌لی سوزلر نظم آره‌سنده بولنور .

بليغدر . بناءً عليه ادبياتدن معدوددر . بوكا « شعر » ديمك ايسته‌ينلره‌ده حق ويريله بيليور . فقط ينه فضولينك :

« پاره پاره دل مجروح و پريشانمدن
سركوينده اولان هر ايته بر پاره فدا »

بيتى بيك پارچه اولاسه « شعر » نامنى آله‌ماز ؛ نصل آله بيلسون كه بر كرّه ادبياتدن معدود اوله‌ماز . بويله سوزلره دينلسه دينلسه « نظم » دينيليور . حال بوكه — يوقاريده بيان اولندينى وجه ايله — منظوم بر سوزك ادبياتدن معدود اوله‌مامه‌سى جائزدر . ادبياتدن معدود اوله‌مايان سوز ايسه هيچ بر وقت « شعر » اوله‌ماز . كمال بكك « آثار ادبيه‌يه زادهٔ طبيعت دينلر خفايای قلبه نه‌بويوك وقوف كوسترمشلر ! هر منتسب ادبك وجدانه مراجعت ايدرم : انسانك يازديغى شيلر سويلشده اولاديله برابر دكليدر ؟ » سوزينه باقلسون . پك سويملى بر شعر دكليدر ؟

بزده هر منتسب ادبك وجدانه مراجعت ايدرز : فضولينك شو بيتنه شعر ديبوبده كمالك بو سوزينه شعر ديمه‌مك موافق انصافيدر ؟

« ادبيات » دينيلن بليغ سوزلره طبيعت — درجهٔ بلاغتنه كوره — آز چوق منجذب اولور . بو انجذابى حاصل ايتمين هيچ بر سوز دائرهٔ ادبياته كيره‌مز . ادبيات ايچنده طبيعتك الك زياده منجذب اولديغى سوزلر شعردر .

اولنور ، دكل ايسه ـ كذلك نظم اولسون ، نثر اولسون ـ « ادبيات » دن عد اولنماز .

نقّاد بلاغت ، صانع حكيمك انسانلردن پك چوغنه احسان بويورمامقده اولديغى « ذوق سليم » در . سوزك بليغ اولوب اولماديغنى « معيار ادبيات » دينلمكه شايان اولان بو قوهٔ جليله تعيين ايدر .

(شعر) ادبياتك اك كوزل پارچه‌لريدر . بو حالده شعر ادبياتدن بر قسم خاص اولمش اولور .

ادبياتدن عد اولنمايان سوزه «شعر» دينيله‌مه‌مك لازم كلير ، چونكه هر حالده «شعر» مفهومى «ادبيات» مفهومنده داخلدر .

حقيقتده برسوزك « شعر » نامنى آله بيلمه‌سى اوّل امرده ادبياتدن معدود اولمه‌سنه توقف ايدر ، منظوم اولمه‌سنه دكل . اوله بيليركه بر سوز منظوم اولورده ادبياتدن معدود اولماز ، اوكا « شعر » دينيله‌مز . « ذى روح » مفهومنده داخل اولمايانه « انسان » دينيله بيليرمى ؟

مادام كه سوز ادبياتدن صايبله بيلمك ايچون بليغ اولمق لازم كليور ، مادام كه سوز منظوم اولمقله برابر بليغ اولمق لازم كليور ، «شعر» دينيله‌جك سوزك مطلقا منظوم اولمه‌سى اقتضا ايتمز .

مثلا ، فضولينك زمانى حكامندن شكايت يوللو سويله‌مش اولديغى « سلام ويردم ، رشوت دكلدر ديه آلماديلر ! » سوزى

سنه‌لك برشیدر. اوندن اوّل (ادبیات)ه بدل (علم ادب) ، (علم بلاغت) تعبیرلری قوللانیلیردی. نیته‌کیم (میزان‌الادب) ، (مفتاح البلاغه) بر ادبیات کتابی اسملریدر . جودت پاشا دخی ادبیاته دائر تألیف ایتدیکی کتابنه (بلاغت عثمانیه) نامنی ویرمشدر .

بز شیمدی (ادیب) دیمکله معرفت شعر و انشاده ماهر بر کیمسه مراد ایدرز . قدما ایسه شاعری ، منشی‌یی بری برندن تفریق ایده‌رك جهتینی جامع اولانه « شاعر و منشی » ، یاخود « ارباب شعر و انشادن » دیرلر و (ادیب) لفظندن ـ یرینه کوره ـ مؤدب ، علم ادبه آشنا ، صاحب معرفت معناسی قصد ایدرلردی .

نفعینك :

« بر ادیب کاملی کوردکده طفل مکتب اول »

مصراعی‌ده قَوْلمزی مؤید شواهددندر که بونده کلمه‌نك معنای اخیری مراد اولنمشدر .

§

نظم و نثر

بو نامله ایکی‌یه تقسیم اولنان سوز یابلیغدر ، یا دکلدر . بلیغ ایسه ـ نظم اولسون ، نثر اولسون ـ « ادبیات » دن عد

« ایشته تاریخ ادبیات ، بر ملتك ادوار تکاملات عمومیه‌سندن مفرز بر قسمنك ، یعنی ادبیاتك تاریخیدرکه هر ملتده امّ المعالی اولدیغی نظر اعتباره آلنمجه سائر اقسام تاریخیه‌دن زیاده شایان اهمیت کورولور. مع‌هذا نفسی کبی ادبیاتمزه تأثیرات کلیه ایقاع ایتمش اولان دُهات بك محدود و دیکر ادبا وشعرایی بو شرائط تحتنده تدقیق ایچون وسائط لازمه مفقود اولدیغی جهتله تدقیقاتمزی یالکز بو کبی اصحاب تجدّد ایله احوال وآثاری مضبوط اولان ادبایه حصر ایتمك و ملاحظاتمزی هر دورك احوال عمومیه‌سی حقنده یوروتمك مجبوریتنده‌یز ».

*
* *

تاریخندن بحث اولنان بر شیئك ماهیتنی بیلمك ده برامر ضروریدر .

کرچه (ادبیات) دییورز، بو کلمه‌نك مدلولنی آکلایورز. فقط بو قدرجق بر آکلایش ماهیتنی بحق تعیینه کفایت ایده‌مز . بناءً علیه بو بابده ایضاحات و تفصیلات کافیه و مقنعه اعطاسی ایجاب ایدیور .

استاد بلاغت‌ناجی افندینك (نظم ـ نثر) عنوانلی مقاله‌سی ایضاحات مطلوبه‌یی بالتمام جامع اولدیغندن بروجه آتی تلخیصاً اقتباس ایلهدك. آنجق بوندن اوّل شوراسنی سویله‌یه‌لم که (ادبیات) و (ادیب) تعبیرلرینك شیوعیله برابر ایکنجیسنك زمانمزده دلالت ایتدیکی معناده استعمالی همان قرق ، قرق‌بش

تحتنده اولهرق ـ زمان زمان كچيرديكى دورلرله او دورلرده ظهور ايدن اصحاب آثار و اثرلرندن و هردورك كندندن صوكره كلن دورلرده‌كى تأثيراتندن ـ لسانك دخى ترقيات و تكملاتى نظر اعتباره آلنمق شرطيله ـ باحث اولان فندر .

غايه‌سنه كلنجه: تفصيلاتنه اطلاع صورتيله ادبيات حاضره‌نك منابع و موّلداتنى تعيين ايله عبرت بين اولمق وبوكا قياساً ترقيات و تكملات آتيه‌سى اسبابنى استحضار ايله‌مكدر .

على اكرم بك افندى كچن‌سنه ويردیكى درسلرده [١] بورالرندن بحث ايتديكى صيره‌ده بو فنك غايه‌سنى افادات آتيه ايله دها كوزل ، دها مكمل آكلاتيور ، ديبوركه :

« مسائل ادبيهٔ ماضيه ايله توغل ايتمك ، ماضى‌يه رجوع ديمك اولمايه‌جغى محتاج بيان دكلدر . مثلا بوندن اوچ عصر اوّل كلمش اولان نفعينك ، بو معظم هيكل ادبك ، او ابدى الاشتهار عثمانلى شاعرينك آثارى، اثرلرينك مؤثراتى، كنديسنك حيات و اخلاقى اوزرينه اولان تأثيراتى ، خلاصه او شاعرك بوتون ماهيت و قدرت ادبيه‌سى هرحالده اونى تقليد ايتمك ، اونك كبى دوشونمك ، اونك كبى يازمق ايچون تدقيق و تتبع اولنمايه‌جقدر . نفعينك اولادندن احفاده انتقال ايده ايده تا زمانمزه قدر يتيشن تأثيراتى آرانيله‌جق ؛ شعريمزك ، ادبياتمزك او تأثيراتدن نه درجه حصه‌مند اعتلا اولديغنى كوروله‌جكدر » .

[١] او زمان مشار اليهه وكالت ايله‌مكده ايدم .

مدخل

بمنه‌الكريم مطالعه‌سنه شروع ايله‌ديكمز (تاريخ ادبيات) ، ايضاحه حاجت اولماديغى اوزره ، تاريخدن بر جزء ، برفرعدر .

علمك اصل ، فنك فرع اولمه‌سنه كوره (تاريخ ادبيات) فنون تاريخيه‌دن بر فن اولمش اولور . نيته‌كيم طب اصل اولمه‌سى حيثيتيله بر علم ؛ تشريح ، كيميا ، مواليد ثلثه ، منافع‌الاعضا ، جراحلق ، اجزاجيلق ايسه علم طبدن برر فرع اولمق اعتباريله فندرلر .

هرعلم وفنك برتعريفى ، برموضوعى ، بر غايه‌سى يعنى فائده‌سى اولديغى كبى تاريخ ادبياتك دخى بالطبع تعريفى ، موضوعى ، غايه‌سى واردر .

تاريخ ادبيات ، عموميت اوزره « هر ملتده نظم و نثردن عبارت ادبياتك ابتداى شيوعندن حال حاضره ، ياخود معين بر زمانه قدر اولان احوال تاريخيه‌سنى بيلديرن بر فندر » ديه تعريف اولنور .

بزم اوقويه‌جغمز تاريخ ادبيات ، عثمانلى تاريخ ادبياتى اولديغى جهتله جمله‌دەكى « هر ملت » تعبيرينك « عثمانليلرده » تعبيرينه تبديلى ، ياخود « ادبيات » لفظنه برده « عثمانيه » صفتنك اضافه‌سى ايله تخصيصاً ذكر اولنمق ده ممكندر .

موضوعى : ادبياتك ـ اسباب و مؤثرات طبيعيه و اجتماعيه

افادهٔ مخصوصه

دارالفنون عثمانیده تدریس ایتمکده بولندیغم تاریخ ادبیات درسلرینی احتوا ایدن بوکتابی، حس اولنان احتیاج اوزرینه، نشره جرأتیاب اولدم .

ایلك دفعه اولهرق میدانه قونولان هرائر کبی بو اثرم ده شائبهٔ نقصان و خطادن سالم دکلدر . مطالعهسنه تنزل ایدن متخصصین کرام کرك تراجم احوال و آثار ادبایه متعلق کرك مطالعات و اجتهاداتمه عائد کوره‌جکلری نواقص و خطایایی ــ دلائل و وثائقه مستند و معقول اولمق شرطیله ــ تصحیح و اکماله همت بویوره‌جق اولورلرسه تاریخ ادبیاتمزه خدمت ایلهمش اوله‌جقلریجون همتلری مشکور اولور .

کتاب اوچ جلددن متشکلدر : جلد اوّل بر مدخل ایله اون ایکیه تقسیم ایتمش اولدیغم ادوار ادبیه‌مزدن بر قسمنی ، جلد ثانی قسم متباقیسنی ، اوچنجی جلد دخی منظوم و منثور آثار منتخبه‌یی شاملدر .

دارالفنون تاریخ ادبیات و قاداسترو
مکتب عالیسی کتابت رسمیه معلمی

ف . رشاد

PL
205
R4
v.1

LIBRARY
AUG 28 1961
UNIVERSITY OF TORONTO

766841

Reşad, Faik
"

تاریخ ادبیات عثمانیه

Tarihi edebiyati Osmaniyye

برنجی جلد

V.1

اثر

ف. رشاد

ناشری :

« درسعادت » کتبخانه‌سی صاحبی آرسن

Dar Saadet
Istanbul

استانبول

ظرافت مطبعه‌سی — ابو السعود جاده‌سنده نومرو : ۱ .

3.4.1957 - 2320

1316
50

FAIK RESAT,
TARIH-I EDEBIYAT

(old Istanbul)

35/-

PL
205
R4
v. 1

Reşad, Faik

V.1

تاریخ ادبیات عثمانیه

[Title translit.: Tarihi edebiyatı Osmaniyye]

University of Toronto
Library

DO NOT
REMOVE
THE
CARD
FROM
THIS
POCKET

Acme Library Card Pocket
LOWE-MARTIN CO. LIMITED